

ПОВІ

ТАРАС

ТАРАС ШЕВЧЕНКО
після повороту із заслання

ВАРИАНТИ Й ДО
СЛІДАЯ (ПОЭМ

3

УКІ
КОЛО
Галицька Н

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ТОМ III

ВАРИАНТИ Й ДОПОВНЕННЯ — ПОЯСНЕННЯ ДО «КОВЗАРЯ» —
СЛІВЛА (ПОЭМА) — БЕЗТАЛАННИЙ (ПОЭМА) — УРИВОК
З ДРАМИ: «НИКІТА ГАЙДАЙ».

Київ-Ляйпциг
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ.
КОЛОМИЯ WINNIPEG MAN.
Галицька Накладня. Ukrainian Publishing.

PG3948

S5

1920

v.3

Варіанти й допо-
Пояснення до «К
Слів» (Поема)
Безталанний (По
Уривок з драми:

Зміст III. тому.

	Сторона.
Варіанти й доповнення до «Кобзаря»	3—288
Пояснення до «Кобзаря»	289—383
Стільни (Поэма)	387—418
Безталанний (Поэма)	419—435
Уривок з драми: «Никита Гайдай»	439—451

Е

ДО

III. Т. III.

ВАРИАНТИ
и
ДОПОВНЕННЯ

Так назава-
рів, що з'явивс-
я Т. Шевченка. С.-П.
даніє М-са П.)

Тут поміщені
чорні брови? До О.
терина.

В чотири роки
перше видання п-
дано до його »Га-
т. Шевченка. С.-П.)

За життя поета
до якого крім пер-
буиній. Тече вода.
Псалми Давидові.
Симеренка. С.-Пете-
ропольського автора. В-

Це і єсть це
названня: »Ко-

Міх тим, від-
альбом, Шевченко.
Т. Г. Шевченка».
видання віршовий

Назву »Кобза-
ченка осталася тре-
Зайцев, невластив-
тербургъ. Русское К-

Назву »Кобза-
виданії.

»КОБЗАРЪ.«

Так називав Т. Шевченко свій перший збірник творів, що з'явився 1840 р. (Кобзарь. Сборникъ стихотвореній Т. Шевченка. С.-Петербургъ 1840 г. Въ типографії Фишера. Изданіе М-са П.)

Тут поміщені: Думи мої. Перебендя. Тополя. На що мені чорні брови? До Основяненка. Іван Підкова. Тарасова ніч. Катерина.

В четири роки пізніше (1844) передруковано отсє перше видання під надписом: «Чигиринскій Кобзарь» і додано до його «Гайдамаки». (Чигиринскій Кобзарь і Гайдамаки Т. Шевченка. С.-Петербургъ, 1844 г. 47 + 180 ст. Ц. 1 р. 50 к.)

За життя поета вийшло ще третє видання «Кобзаря», до якого крім первісних 8 творів додано: Причинна. Вітре буйний. Тече вода. Тяжко-важко. Утоплена. Гамалія. Наймичка. Псалми Давидові. (Кобзарь Т. Шевченка. Коштом Платона Симеренка. С.-Петербургъ, 1860 г. 344 ст. 8°. Ц. 1 р. Съ портретомъ автора. Въ друкарні П. Куліша.)

Це ж і є цей збірник творів, якому Шевченко давав названня: »Кобзарь.«

Між тим, зібрали свої вірші (від року 1846) в оден альбом, Шевченко підібрав ім іншу назву, а саме: »Посада Т. Г. Шевченка«. І так властиво треба б називати повне видання віршових творів нашого поета.

Назва »Кобзарь« для повного збірника поезій Шевченка осталася традиційною, хоч як влучно замітив д. Павло Зайцев, невластивою. (Гляди: Кобзарь. Т. Г. Шевченко. С.-Петербургъ. Русское Книжное Товарищество «Діятель».)

Назву »Кобзарь« традиційно задержусмо і в нашему виданні.

Причинна.

Автографа нема. За підставу беремо текст, опублікований д. Зайцевим в «Кобзарі» Общедоступної Бібліотеки дб. Павло Зайцев хіснувався примірником «Кобзаря» 1860, справлюванним власноручно Т. Шевченком. (Власність Ю. Ю. Цвітковського в Москві.) Крім правописних у нас такі відміні:

Вірш 6. із хмари	у Зайцева;	із-за хмари,
” 64. і хто тез зна	” ”	знає,
” 144. сидичи	” ”	сидичи,
	(рим до ле-	
	тюч)	
” 148. плугатарь	” ”	плугатирь.

Крім того в виданні Зайцева, після вірша 90, (з осоки кося, бо дівчата) ряд точок.

У Сульєва в Петербурзі знайшовся зшивотк поезій Шевченка, писаних, як знати, рукою М. Лазаревського і поправлених рукою Шевченка. Деякі з цих поправок доводилося бачити пок. В. Доманицькому в Москві, в «Кобзарі» Н. І. Стороженка, — там теж вписав їх М. Лазаревський. Одмін чимало. Напр.:

Вірш 5. А ясний місяць із-за хмари	
” 6. На землю де-де поглядав...	
” 12. Та ясень по-лісу скрипів.	

Сама собі, я сама не зна,
Чого вона ходить

Щоб менше скучала

а далі додано 3 рядки нових:

Щоб то не журилось
Молодес, хорошес,
А щоб так ходило,
А ходчи о-півночи...

Вірш 35. Не умили лице бліле

Вірш 41.

” 45.

Після ряду
Шевченко зак

Вірш 51.

” 82.

” 90.

” 94.

” 185.

” 198.

Автографа
цього вірша і
і крапки .

У виданні

В збірнику
власною рукою

- Вірш 41. Дарма його дівчинонка
Плаче-виглядає
- „ 45. Не розплете торну носу.
- Після рядка «Хустку не завяже,» даліших два рядки Шевченко закреслив.
- Вірш 51. За те, що так широ, широ полюбила.
І чорнобриву, І забував
- „ 82. Ліг коло моря одпочить
- „ 90. Зелені носи (бо дівчата).
- „ 94. Веселої заспіваймо
- „ 185. За що ж вони тебе вбили,
Боже мій, а тобою!
- „ 198. Підкрайались нишком, щоб злякати. («Кобзарь»
вид Доман).

Вітре буйний.

Авторграфа нема. Вірш 10. В тексті д. Зайцева після цього вірша йдуть слова: Найду свою недоленінку . . . і крапки . . .

У виданні Франка: вірш 13, замість: Найду свою недоленінку, есть:
Втоплю свою не-
доленінку.

„ „ вірш 39: А ввечері посумую,
А вранці поплачу;

В збірнику Сульєва після: Втоплю свою недоленінку
власною рукою Т. Шевченка дописано:

Русалкою стану,
Пошукаю в чорних (?)
На дно моря кану, (Кобз. Доман. примітки.)

На вічну пам'ять Котляревському.

Автографа нема. За підставу взяли мі текст д. Зайцева. Відміни від його:

Вірш 22.	Встав працювати, в Зайцева:	мусить уставати,
"	33. подивитись,	" " подивитися,
"	59. лютий злодій,	" " дарма що злодій,
"	60. Було так перш,	" " Так було перш,
"	70. де перше вітан-	" " вітане,
"	85. Прийми мою мову,	" " Прийми-ж,
"	90. чужині,	" " чужині,
"	102. Злая доля, може,	" " Може моя доля,
"	105. Там сонце, там мі-	" " Там місяць, там сон-
	сця	це.

Одміні ці зроблено за Доманицьким, який хінувався власноручними поправками Шевченка в рукописі Сульєва.

Тече вода в сине море.

Автографа нема. Одміна від тексту Зайцева: вірш 22 на той бік ключами у Зайцева: Додому ключами.

»Катерина.«

Автографа нема. Одміни проти тексту Зайцева такі: Москаль, Москалі писано (за текстом Франка) великою буквою. Не тільки вояк, солдат значиться, але й Москвич до того. (Шевченко відразу каже: Піде в свою Московщину а дівчини гине). Пісвяту, теж за пріміром Франка, переложено. В першому виданні було: Василій Андрійович Жуковський на пам'ять 22. квітня 1838 року.

Вірш 20. Сміються над вами у Зайцева Знущаються вами
 .. 28. Так занапастила .. Там занапастила
 .. 37. Нехай собі злі .. тії люде,
 люди

- Вірш 47. За милого, як у Зайцева: як співати,
співають,
- „49 і 51. Обіцався [так у .. „ обіцяється
Дом.]
- „73 і 74. Не журиться Ка- „ Не журиться Кате-
терина?
Гадки не має!
І гадки не має—
- „97 і 98. Я ти матір, що .. „ (ці слова в скобках)
вам на сміх
Сини породила!
- „178. Старости, бояре? „ Старости, бояре?
(рим до по-
переднього:
пара?)
- „244. А своюї ця кри- „ ся крихотка,
- хотка,
- „249. Де-б не заховали, „ Де б ні заховали,
- „265. Вийшла з села— „ Сердце мліє;
- серце них;
- „277. А воно, як янго- „ Янгелятко,
- лятко,
- „550. Мов покотило .. „ Мов покотъоло,
- червоніс,
- „473. Свіще полем за- „ Полемъ,
- верюха,
- „507. Червоніс, як ізві- „ Червоніе,
- точка,
- „610. —»Дура атвяжіся! „ атвяжися!
- „612. —»Боже мій! Івасю! .. „ —»Боже мій! Ivasel
- (рим до дальшо-
го: присягався!)
- „682. Шубовсть в воду!... .. Шубовсть в воду!...
- Попід ледом,
(так для риму й
крапле; тільки не
для мови),

Вірш 712. Ішов кобзарь до Ки- у Зайцева: Ішов кобзарь до Ки-
 ева,
 Та сів спочивати;
 Торбинками обві-
 шаний,
 Його поважатий;
 Мале дитя коло
 його,
 На сонці куняє,
 ви-
 виглядає, німов-би крім по-
 вожатого було ще й якесь мале дитя.

ва,
 Та сів спочивати;
 Торбинками обвіша-
 ний,
 Його поважатий.
 Мале дитя коло його
 На сонці куняє.

При такій інтерпункції виглядає, німов-би крім по-
 вожатого було ще й якесь мале дитя.

Найкраще, на мою думку, дати по спочивати (.)
 „, поважатий (нічо)
 „, дитя (,)

Всі ці відміни в »Катерині« поробив я на підставі
 тексту Доманицького, який хіснувався »Кобзарем« Сто-
 роженка, справленим рукою М. Лазаревського.

У »Кобзарі« Романчука пропущено вірші 97, 98 и 468.

Тарасова ніч.

Автограф у Г. С. Вашковича. З його виправив текст
 д. Зайцев у своєму виданні »Кобзаря«. Посвята »Март-
 су« в'являється що ймо в Кобз. Кожанчикова. В давніших
 її нема.

Відміни від тексту в виданні Зайцева, крім дрібних,
 правописних, такі:

- Вірш 15. «Була колись Геть- у Зайцева »Була колись,
 мансіна,
 „ 17. Було колись пану- „ „, Було колись,—
 вали,
 „ 23. Як згадаю тебе, „ „, Як згадаю твою до-
 краю Чак і в лю,
 Доман),

У Зайцева після вірша 68 чотири вірші крапок, яких
 в Доман. нема.

Вірш 79. Ог
 „ 134. Та
 „ 135 и 13
 „ 137 до
 якому »Тарасо
 М. Гр. Щербак
 В Женевск
 повінній. Там
 знайде вставлю

¹⁾ (За Налич
 тим часом як спр

- Бірш 79. Од Лимана до Трубежу оставляю за Франком.
„ 134. Та з голоду кряче. у Зайцева Таз голоду кряче...
„ 135 й 136. у Зайцева в скобках.
„ 137 до 144 вставлено в Женевського видання, у якому »Тарасову ніч« видруковано на підставі варіантів М. Гр. Щербака, котрий хіснувався рукописом Шевченка.

В Женевському виданні (1890 року) текст цієї поезії повніший. Там в дві вставки. Після слів »Козак Ляха знайдея вставлено:

А поки що, одпочиньмо!
Чи багато наших?
— Трохи, пане-отамане,
Та й ті щось ледачі!
— «Зледаціли? Побачимо!
Нема чого ждати!
Бенигутуйте ж, вражі Ляхи,—
Прайду помагати,
Прайду, Ляхи, почастую
Не медом—ситою,—
Ні, прокляті католики,
Кровью червоною
Почастую за Павлову¹⁾
Праведну душу,—
А коли ні, Боже милій,
Сам випити мушу!
Божел! нехай пропадає
Голова Тараса,
Дай-то тільки, щоб та шляхта
Кровью упилася!
Тоді й може головоньку
Нехай ворон будить,—
Не прокинусь! Товариші!
Що буде, то й буде,—
Сю ніч Ляхів—католиків
Ходіть частувати!..
Чи так, брати- отамани?«
»Що маєм казати?
Робі, пане-отамане,

¹⁾ (За Наливайкову: Шевченко звів Наливайка скрізь Павлом, тим часом як справді він був Северин.)

Як сам добре знаєш,
А ми будем помагати,
Поки силу маєм.
«Добре, хлопці!» Пішов нишком,
Люлечку смакув,
Дума думку, поглядає....
Доля-ж бенкетув.

- Вірш 145. Умовк кобзар сумуючи, у Франка: Умовк кобзар,
(Так у Зайцева й у ванкутив ся,
Доман.)
- .. 195. з вороженьків покепкую. Так у Зайц. Дом., Фр.
В Женевському виданні: Та в воргів покепкују.

На-що мені чорні брови?

Автографа нема.

- Вірш 23. Ніхто його не питав, в перводруку: никто,
.. 31. Голосніше жалібніше, у Зайцева: Голосніше жаліб-
ніше,
[такого право-
пису тримався
Шевченко].

Іван Шідкова.

Автографа нема.

- Вірш 8. Могили по полю! у Зайцева: Могили на полі!
[прим до : і волю] [так у виданні 1860 р.]
- .. 26. На тій Україні Нашій Україні
- .. 25. Було колись добрє жити, Чиг. Коб.: Добре колись було,
- .. 28. Хоч трохи спочине Вид. Франка: Хоч трошки спо-
чине.

Тополя.

Автографа нема. Єсть примірник »Кобзаря«, який
був у цензурі, а в якому Шевченко поробив власно-
ручні поправки. (Гляди: Доман., крит. розвл. над текстом

»Коба.« стр. 16
цева. Ріжниці:

- Вірш 6. Марн
.. 52. Заспі
.. 68. Чулоп
ку,
Сказ
.. 89. Мат
.. 91. Стара
.. 105. Ніж
.. 108. Диви
.. 123. Сказа
Хоче
.. 155. Щоб
.. 186. Рост
.. 224. Тони

(Гнучка пар
попередньої
вої поп

Крім того
кою самого по

- Вірш 178 і д

- Вірш 218 і д

»Кобза.« стр. 16.) Ці поправки впроваджую до тексту Зайцева. Ріжниці:

Вірш 6. Марне зеленіс,	у Зайцева: На-що зелені?
„ 52. Заспіває козаченько, „ „ „	Заспіває козаченько
„ 68. Чуло серце недолень- „ „ „	Воно чуло недолень- ку,
ку, Сказати не вміло.	А сказати не вміло.
„ 89. Мати не питав: „ „ „	Ніхто не питав.
„ 91. Стара не спітала, „ „ „	Мати не спітала,
„ 105. Ниж його побачить, „ „ „	А пік його бачить.
„ 108. Дивилася чорнобрива „ „ „	Все бачила чорно- брива.
„ 123. Скажи, бо ти знаєш! „ „ „	Скажи, коли знаєш!
Хоче дити мене мати	Бо видав мене мати.
„ 155. Щоб там не кричало, „ „ „	Що-б там ні кричало,
„ 186. Рости гнучка та у Зайцева: Тонка та висока.	
висока,	
„ 224. Тонка, гнучка та „ „ „	Тонка-тонка та висока.
висока,	

(Гнучка паралельно до
попередньої Шевченко-
вої поправки.)

Крім того в примірнику »Кобзаря«, справленім ру-
кою самого поета, єсть ще такі відміни:

Вірш 178 і даліші виглядають там:

Прийшла, вмислас, напілася,
Тихо усміхнулася;
Вдруге, врето напілася
І не зоглянулася.
Полетіла, мов на крилах,
Серед стено пала —
Пала, стала, заплакала
І... і заспівала:

Вірш 218 і даліші:

Оттак та чорнобрива
Плакала, співала
І на диво — серед поля
Тополею стала.

Умовк юбзар,
важурив ся,
д. Дом., Фр.
покепкују.

у: никто,
посніше жалі-
є,
кого право-
зу тримався
[шевченко].

на полі!
данин 1860 р.]

україні
реколись було,
и трошки спо-
ві.

заря», який
бив власно-
над текстом

Та поправок отсих ані Доманицький, ні Франко, ні Романчук не приняли до своїх видань, задержуючи давнішішу редакцію.

Шербенля.

Автографа нема. Єсть «Чигиринський Кобзар» (з 1844 р.) в «Гайдамаками» й «Гамалією», які Шевченко оправив був (1858) в одну книжку, значно виправив для нового видання й подав у цензуру. Поправками цими хіснувався Доманицький для свого видання «Кобзаря» і поправки ці вводжу в текст д. Зайцева, який друкував «Кобзаря» точно в виданні 1860 р. з поправками поета на прімірнику, що єсть власності д. Цвітковського в Москві.

Вірш 62. Орлом сизокрилим у Зайцева: замісьць гуляє,
єсть літає, гуляє, ширяє.

»Гуляє оставив я, як поправку самого Шевченка, дарма що Доманицький назвав її «недатною».

До Основяченка.

Автограф у Г. С. Вашкевича. З його у перве провірив текст д. Зайцев у своєму «Кобзарі».

Відміни на тій-же основі, що у «Перебенлі»

Вірш 25. «Не вернуться!» у Зайцева: — «Не вернуться!»
 „ 34. Не вернеться козач- „ „ Не вернуться За-
 чина, поріжки,
 „ 44. Та не дуже, бо все „ „ Та не дуже, бо все
 гине.— гине—

Вірш 62. А

Замісць: і
калями (це й заа
В перводруку,
ваний.

Так само и
другу два ряда
В »Чигирии«
стояло:

та у виданню з

Доманицьк
»Кобзаря« стор
по автографам»
того-ж »Розслі
остається непев
ні. Але єсть ві
власноручно ви
отсій поемі це
ладу походив.
те-же по поправ

Відмін між

Вірш 28. За

і Франко, ні
вадержуючи

Кобзарь» (а
кі Шевченко
вправив для
авкими цими
»Кобзаря« і
ий друкував
ами поета на
то в Москві.
амісць гуляє,

самого Шев-
навав її »не

німа?
вій між ними.
онце високе;

журбу зверне.

рве провірив

ендіс.

Не вернуться! «
вернуться За-
роїщи,
не дуже, бо все
гине—),

Вірш 62. А до того Москов- у Зайцева: (А до того-Мос-
щини,

Кругом чукі люде.

ковщина,

Кругом чужі люде)

70: Поборовся-б і я мо- „ „ „ Поборовся-б (і я,
же, може,)

Замісць: і я може, було в рукописі Шевченка: з Мос-
калями (це й зазначено в Пражському виданні з 1876 р.).
В перводруку, з відомих причин, отсій рядок викрапку-
ваний.

Так само по віршу 93 (на всім світі стала) в перво-
друку два рядки крапок.

В »Чигиринському Кобзарі« замісць:

Наша дума, наша пісня

Не віре

стояло:

»Наш завзятій Головатий

Не віре

та у виданні з 1860 спралено, так, як єсть тепер.

Думи мої, думи мої.

Доманицький у вступі до »Критичн. розвл. над текстом
»Кобзаря« стор. 5, поміж віршами, яких він не розслідав
по автографам »Думи мої« не вичислює. Та на стороні 26.
того-ж »Розсліду« каже, що автографа не бачив. Так і
остається непевним, чи вірш спралений по автографу, чи
ні. Але є він у примірнику »Кобзаря«, який Шевченко
власночко вправив і послав до цензури і як-раз по
отсій поемі цензор Бекетов, як каке Доманицький, до
ладу походив. В »Кобзарі« д. Зайцева він друкований
теж по поправкам самого автора.

Відмін між обома редакціями дуже мало.

Вірш 28. За карі оченята, у Зайцева: (За карі оченята,

94. Поки попи не „ „ „ Поки ... поки не
засиплють

Поки попи не засиплють було в перводруку й у всіх
»Кобзарях« крім Чигиринського.

Вірш 99. Карай того, Боже! у Зайцева: Карай того, Боже!

Орел чорний, Орел—писаний великою буквою, має тут,
як згадується Доманицький символічне значіння. (Державний
знак царської імперії.)

В галицькій рукописній копії «Кобзаря» з 1866 р.
»Думи мої« мають присвяту: Марку Вовчкові на пам'ять 24
січня 1859 р.) (Рук. біб. Н. Т. ім. Шевч. Львів, Ч. 650.)

(Подано за Франком.)

Н. Маркевич.

Доманицький каже, що автограф єсть в Румян-
цівському музеї в Москві. Поруч його маємо список,
хоч не Шевченків, а з його значими поправками у
Сульєва в Петербурзі. На йому опер свою редакцію
Доманицький.

Одмін мало:

Вірш 5. Тепер лети в Україну, у Зайцева: летиши
Іну,

(так в копії Суль-
єва),

„ 28. Не вернетесь знова! Не вернетесь
(знова, як рим до по-
переднього: мова:)

„ 29. Полетів би я, по- Полетів би, по-
слухав, слухав би,
(така поправка
Шевченка у «Коб-
зарі» з 1860 р.)

Дб. Зайцев друкував по автографу з Румянцівського
музея.

Цей коротенький
ручно своїйму дру-
глади: автобіографі-
віданні «Кобзаря»
берг весною 1840 р.
ї помер. Цей же
нущій М. Левченко
скій Старинъ».

Доманицький
зарі» (1908 стр.

Звістка, що
музей в Москві

II. розділ Га-
убрібігчиній» Лі-
в Петербурзі. Це
автора, має багато
більшу поему I
додаток до його.

Це видання
зберігається в муз-
еї Доманицький клі-
ї опирав на йому
з якого мало бути
під заголовком:

Відмін, від-
багато. У виданні
С.-Петербургъ. Ру-
 слово: гайдамакъ.
Оставляю мале ї
и інших.

На позабуду В. І. Штернбергу.

Цей коротенький віршик вписав Т. Шевченко власноручно своєму другові, мальтезію Штернбергові (про його гляди: автобіографічна повість «Артист») на першому виданні «Кобзаря», який поет дарував йому, коли Штернберг весною 1840 року виїздив за межі, до Риму, де й помер. Цей примірник купив у Петербурзі «на толкучці» М. Левченко і в його опубліковано віршик в «Кіевской Старинѣ».

Доманицький у «Розсліді» пише Штейнбергу в «Кобзарі» (1908 стр. 616) правильно Штернберг.

Гайдамаки.

Звістка, що автограф зберігається в Румянцівському музеї в Москві непrovірена.

ІІ. розділ Гайдамаків, Га л а й да видрукований був у Гребінчиній «Ластівці». Дальше вийшла ціла поема 1841 р. в Петербурзі. Це перше видання, зроблене без догляду автора, має багато похибок. В-друге видруковано найбільшу поему Шевченка разом з «Чигир. Кобз.», як додаток до його.

Це видання з власноручними виправками автора зберігається в музеї Тарновського в Чернігові. Пок. Доманицький кладе його мало не нарівні з автографами й описає на йому свою редакцію тексту, як на примірнику, з якого мало бути зроблене нове видання творів кобзаря під заголовком: »Поезія Т. Шевченка, том I.«

Відмін, відповідно до розміру поеми, не так то й багато. У виданні д. Зайцева (Кобзарь, Т. Г. Шевченко. С.-Петербургъ. Русское книжное товарищество «Дѣятель») слово: гайдамаки — писане скрізь великою буквою. Оставляю мале »г«, як у виданнях Франка, Доманицького, й інших.

Вірш 70. То розкаже по-нашо- у Зайцева: Та і т. д.

му,

(Доман.: то, Фр.,

Ром.: та.)

, 117. Степ широкий вкри- „ Степ широкий
ли; крили;

(так у перводруку
і в Доман.)

, 145. В Польщі на пожарі, „ В Польши
(так у Фр., Дом.,
Ром., так загально
нині пишуть). (такої форми
вживав Шев-
ченко до за-
слання, пізній-
ше писав: Поль-
ща.)

, 162. Взявши в боки на- „ Взявши в боку,
вприсядки (навприсядки
(Шевченко вживав
також форми: на-
вприсядки.)

, 166. Отамани на бенкеті,
(такої форми при-
держується Шев-
ченко, отже: бен-
кет, бенкетувати,
не: бенькет, бень-
кетувати, як у
Ром.)

, 198. Отак, сидя кінець „ в кінці стола,
стола,
Первісно було: сидя кінці стола, Шевченко по-
правив: в кінці стола (як у Зайцева). Оста-
вляю форму кінець стола, як у виданні
Кожанчикова.

Вірш 209. Бла-

бі

По-

(Та-

ка,

дру-

ши

Ром-

що

сту

, 244. Доб-

ле-

(Та-

й ,

так-

в в

чика-

ка:

не

ши

чому

тан-

кли-

в ж

щи

, 246. Люб-

ди

Коза-

Люб-

(Лю-

ман

ших

»Лю-

ка,

рий

слов

ева: Та і т. д.

Степ широкий
крили;

В Польщі
(такої форми
вживав Шев-
ченко до за-
слання, пізній-
шеписав: Поль-
ща.)

Взявшись в боку,
навприсядки

„ в кінці стола,

ці стола, Шевченко по-
к у Зайцева). Оста-
тола, як у виданні

Вірш 209: Благослови, кажуть, }
батьку, } у Зайцева: Так само.

Поки маєм силу,
(Так у Дом., Фран-
ка, так у перво-
друку: В пізній-
ших виданнях, і в
Романчука: маєш,
що пусє гадку тек-
сту.)

244. Добре били, а багато }
Де чому навчили! } у Зайцева: Так само.

(Так у Франка
й Доманицького,
так в І. виданні і
в виданні Кожан-
чика. У Романчу-
ка: в першому вид:
не багато, в даль-
ших: а багато Де
чому навчили? (Пи-
тання, замісьце ви-
клику - чого нема
в жадному з кра-
щих виданнь.)

246. Любіть ІІ, думу праву - у Зайцева: Любіть ІІ, думу
ди, правди,

Козацьку славу, Козацьку славу,

Любіть ІІ! Любіть ІІ!

(Любіть ІІ, так у До-
манницького і вин-
ших виданнях.

«Любіть ІІ» у Зайцева, Романчука ї у Фран-
ка, які відносять це до сліпого старця, кот-
рий любить думу правди, а не вважає цого
слова за кобзарський поклик.

Вірш 305. Шляхта сказилася; у Зайцева: Пани сказилися,

Кричать: Кричать:

(Так у Доман., (Так у виданні

Фр., Романчука.) 1860 р. так у

прим. Праж-

ського видан-

ня.)

Вірш 306. »Слово гонору, дар- у Зайцева: «Гонору слово,

ма праця! дарма праця!

(Так у Франка,

Доман., Роман.,

так і говориться по

польськи, а ніко-

ли: honoru slowo!)

П. Ярема. У д. Зайцева: Галайдо.

Так справив Шевченко і в тому розділі Ярема єсть
зліденим наймитом Яремою, а не Галайдою, яким його
назвуть пізніше.

Вірш 330. Упоравшись, біжи, у Зайцева: так само.

У Франка: Упорав-

шишь підеш в Віль-

шану;

У Ром.: Підеш,upo-

равшись в Вільшану:

Титаря замордували не в Вільшаній, а в Мліїві, й
тому Шевченко 1858 р., приготувавши нове видання, спра-
вляв Вільшану на Мліїв, але не скрізь. Це місце, по
справленню Шевченка виглядало так:

Упоравшись у Мліїв підеш.

Тому, що автор не справив історичної похибки
скрізь, видавці задержали першисну концепцію: Вільшана.

Вірш 355. Таї знову до праці: у Зайцева: Та й знову за

оттак треба жити! працю.

(до праці: у Доман.,

Фр., Романчука.

Тому липшаю.)

Вірш 365. 6

Щ
Я
Щ

Са

(Т

ко

ті

пе

Сер

Ща

і

У Романчу

(Ці 4 рядки доп

«Вітає», не я

уживав тільки

а тільки раз,

«привытасе (собто

Вірш 369. От

м

.. 437. Де

т

Р

Шевченко,

був це місце та

Вірш 464. Си

(Та

хоч

яв

Панни сказалися,
Кричать:
(Так у виданні
1860 р. так у
прим. Праж-
ського видан-
ня.)

«Гонору слово,
дарма праця!

алайда.
мі Ярема есть
дою, яким його

так само.

а в Млісві, й
видання, спра-
Це місце, по

личної похибки
цю: Вільшана.
та й знову за
працю.

Вірш 365. Єсть серце єдине, у Зайцева: Єсть серце єдине,
серденько дівоче, серденько дівоче;
Що плаче, сміється, Що плаче, сміється;
Як він того хоче; ся і мре, й ожи-
Що плаче, сміється і ває,
мре й оживас, мре й оживас,
Святим духом серед Святим духом се-
ночи по-над ним редночи
вітас. Пo-над ним вітас.

(Так у Доманиць-
кого і у Франка,
тільки у Дом. вірш
пероломаний:
Серденько дівоче,
Що плаче сміється
і т. д.

У Романчука від: Що плаче-до: вітас — пропущено.
(Ці 4 рядки додав сам Шевченко у виданні Семеренка.)

»Вітас«, не як у д. Зайцева: вітас, бо Шевченко скрізь
уживав тільки форми: вітас, вітай, привітас, привітай,
а тільки раз, мабуть через похибку, есть написане
»привітас« (себто: прізвітас, значиться переставка »і, и«.

Вірш 369. Оттаки то мій Яре- у Зайцева: мій Ярема,
ма, (мабуть то дру-
карська похиб-
ка).

.. 437. Де-ж Ярема? Взявиши .. , (Так у всіх виданнях.)
торбу, Потяг у Вільшану.

Шевченко, справляючи Вільшану на Мліїв, перемінив
був це місце так:

Потяг безталанний
Аж у Мліїв.

Вірш 464. Ій-Богу, немає! У Зайцева: так само.
(Так у Доман., Роман; у Франка: Ій-Богу!
хоч цеї форми Шевченко не вживав, вона
явилася у Пражському виданні.)

Вірш 472. Чорт, панове, у Доманицького: літанию

Літанью (по польськи:
співає. litanie).

Слово Літанью (католицька молитва) дописав Шевченко що його на виданні 1860 р. Від I. видання до Пражського стояли на тому місці крапки.

Вірш 486. «Бще Польща у Доманицького: «Бще Польша
не згінела» не згінела».

(По польськи: Jeszcze Polska nie zginęła.)

Вірш 518. Пісенька: «Перед паном Хведором» у перводруку
має іншу верзію і надрукована вона курсивом, як узята
з народніх уст.

Вірш 528. Не жартую. у Зайцева: Не жартуєм.

Обі форми добрі, як відповідь конфедерата на висказ
вида: «Жартуйте, пане!»

»Не жартую«, краще, бо жид питається одного кон-
федерата.

Вірш 548. Ні, я кажу, що в Такі в Зайцева,
Вільшаній . . . тільки по чотирі
— Вільшанські схизмати . . .
»По три семі, по чотири
Живуть в одній хаті? . . .
Ми це знаєм, бо ми самі
Іх так одчухрали . . .«

Такої інтерпункциї, вимагася гадка діяльності. (Кон-
федерати перебивають жидови його, викрут про титара у
Вільшаній. Так воно і єсть у Доман. і в Романчука (1912 р.).

У Франка стара лекція аж до: «живуть в одній хаті»,
як слова жида, на що конфедерати відповідають: «Ми це
знаєм . . .»

Шевченко, в поправленому ним примірникови, ре-
дагує це місце так як у Доман., Зайцева, Романчука і в нас.

Вірш 574. »Jeszcze, kiedy my żyjemy,
Polska nie zginęła . . .«

У перводруку це місце викрапковане. У Доманиць-
кого і у Франка:

го: літанню
(по польськи:
litania).

а) дописав Шев-
идання до Праж-

: «Бще Польша
не агінела.
inela.)

ом» у перводруку
ривом, як узята

: Не жартуєм.
дерата на висказ

сь одного кон-

Такі в Зайцева,
тільки по чотирі

цільогу. (Кон-
ут про титара у
анчука (1912 р.).
ть в одній хаті,
відають: »Ми це

мірникови, ре-
манчука і в нас.

е. У Доманиць-

»My żyjemy, my żyjemy,
Polska nie zginęła!«

Так дописано на примірнику видання Семиренка —
але не Шевченковою рукою. (З похибкою: žijemy?! Polska
ne sginela.) Оставляємо це місце так, як є у виданні
Романчука (1912 р.) бо воно найближче до оригіналу ма-
звурка Домбровського: Jeszcze Polska nie zginęła, póki my żyjemy
(Чеський марш на ту саму ноту: Nej slovane!)

Вірш 610. Коли нема щастя, у Зайцева: Коли нема долі,
коли нема долі? / нема талану, /
Літа молоді! марно Літа молоді! мар-
пропадуть. но пропадуть.
Один я на світі — сте- Один я на світі!
бло серед поля, Европу і долі —
Його буйні вітри по- Стоблина — билиу
лем розвнесуть. на на чужом.
полі.
Стеблину — били-
ну вітри розне-
суть.

Так у перводруку, в Доманицького і в Романчука
(1912), у Франка як у д. Зайцева за »Кобзарем« 1860 р.

Вірш 634. Сховали Ярему — у Зайцева: Полят головом,—
нишком помолись, нишком помолись!
(Сховали Ярему — у Доманицького, Франка й Ро-
манчука. Так і лишаю.)

Вірш 700. Довго вони, як ба- у Зайцева: Довго вони, як
чите, бачите,
Вели таку мову. Меж мови-розмо-
ви
Цілувались,
обнімались
(Вели таку мову — так у Франка і в
Романчука. Це краще, бо: мову дас рим до
попереднього знову, а: «розмови» рим псує.

У Доманицького єсть так, як у Зайцева, і таку по-
правку вказано в Пражському виданні, як поправку
Шевченка.

Вірш 707. Як жити вони бу- у Зайцева: Як жити вони бу-
дуть,
Як окус всю в золото,
Як долю добуде,
дуть
У купоці, як во-
лото
І долю добуде.

„ 733. Мій... Аж верби нагинались
На таку мову.
Так у Франка і в Доманицького.
У д. Зайцева: Мій... « Аж верби нагинались
Слухати тую мову.

Так само й у Романчука по поправкам у Шевченкових примірниках «Гайдамаків».

Вірш 782. — »Що-ж тепер?
Панове, ради! Поміркуєм.

Так у Доманицького.
У д. Зайцева по: »тепер« йдуть крапки
У Франка: »Що тепер,

Панове ради, поміркуєм?
У Романчука:
»Що-ж тепер?
Панове ради, поміркуйте!«

Вірш 807. І темно, сумно в хаті стало.
Так у Романчука, Доманицького, Франка.
У д. Зайцева; і сумно-сумно в хаті стало. »Темно«, це
оправка самого Шевченка.

Вірш 823. Не згадуйте, пани-брати,
Бо, що-б не почули . . ,

Так само у д. Зайцева, Франка, Доманицького й у Романчука.

По всіх давнійших: «Бо, що-б не почули» було ви-
крапковане. Ці слова вписав Шевченко власноручно в
примірнику першого видання.

Вірш 1125. Де той Богун, де та зіма?
Інгул що зіму замерзає,—
Богун не встане загатити
Шляхетським трупом.

Так у До
шляхецьким.

Місце не я
у Розгляді в
автограф.

Коли дат

тоді думка була
трупом загати

Вірш 1150.

Так у Ді¹
Франка перес

І так з п

Bipul 1174

Так у Д
Але у Ф

люде. (рим ви)

Вірш 1181.

Че попра
й Романчука

Вірш 1240.
Так у Довбуша

ВІРШ 1257.

: Як жити вони будуть
У купочці, як золото
І долю добуде.
як у Франка,

ьского.
налисъ
м у Шевченкових

ики.

Франка.
стало. «Темно», це
оманицького й у
почули» було вино-
ко власноручно в

Так у Доманицького. У Зайцева: Ингул, у Франка:
шляхецьким.

Місце неясне, мабуть ізза інтерпункції. Доманицький у Розгляді каже, що цю справу може вияснити лише автограф.

Коли дати інтерпункцію:

Інгул, що зіму замерзає,
Богун не встане загатити і т. д.,

тоді думка буде така: Богун не встане, щоб шляхетським трупом загатити річку Інгул, яка що зіми замерзає.

Вірш 1150. Аж серде холоне.

Ударили в давони;
Реве гасм; освятили!
Освятили, освятили!
Гине шляхта, гине!
Розібрали, заблещали
По всій Україні.

Так у Доманицького. В д. Зайцева, Романчука й Франка переставлено:

Ударили в давони;
Реве гасм: «Освятили!»
Аж серде холоне.

І так з погляду на вірш мабуть краще.

Вірш 1174. Щоб не побачили злі люди;

Так у Доманицького (рим до попереднього Іуди).

Але у Франка, і в Романчука: Щоб не побачили «злі» люде. (рим замазаний), у Зайцева: Щоб не побачили, бач, люде. (крім замазаного риму ще й «бач» двічі).

Вірш 1181. Щоб Богові в-ранці тоб росказати.

Це поправка самого Шевченка. У Франка, Зайцева й Романчука замість: тоб — про те.

Вірш 1240. Смутний іде, невеселий,

Так у Доманицького; у Франка: Іде смутний — не веселий. У Зайцева: Іде смутний, невеселий.

Вірш 1257. Віщує козаче,

Чуле сердце, та не скаже,

(Яке серце? — чуле.) Так у Доманицького, й Романчuka; у Франка:

Віщув козаче;
Чує серце, та не скаже,
Яке лихо буде.

Так само в Зайцева. Але тоді в реченню: Якусь тяжку недоленьку віщує козаче; нема підмету (хто віщує?).

Вірш 1275. А смінч уп'яться;

Так у Доманицького (тільки по «п» мягкий знак). У Франка теж. Так воно було й у перводруку. В інших виданнях «уп'яся» це похибно. Бо уп'яться відноситься тут до «синє» (море), а не до Дніпра.

Вірш 1282. А в степах України —

Дай-то, Боже мілій—блісне булаве,

Так у Доманицького, Франка, Романчука. Так сильніше, більше змісту.

У Зайцева: О, Боже, мій милій—блісне булаве.

Вірш 1299. А тим часом в-за байраку

Півень «Кукуріку!»

Так у Доманицького, Франка, Зайцева. (По перводруку.) В деяких виданнях непотрібна відміна: із байрака.

Вірш 1319. А я у Умань. По Подолі

Так справив сам Шевченко і так воно є у: Франка, Доманицького й Романчука. Тільки у Доманицького: По Поділлю. Таку правопись і я пек приняв..

У Зайцева єсть: Аж у Волинь. По Поліссі.

Вірш 1322. А Залізняк в Смілянчині

Дамаску гартув.

Так у Франка, Романчука, Доманицького. У Зайцева: «дамаху» замісць «дамаску». Одно й друге означає дамасценську шаблю.

В примітці до Пражського «Кобзаря» сказано, що Шевченко «дамаху» справив на: «до маху» гартус. Але тоді не знати, що він «до маху» гартус?

Вірш 1363. Дочку його, коли знаеш.«

Тут єсть до

Вірш 1381 до
друку стояло д

Вірш 1399. у
Так і оставил
манчука: у реес

Вірш 1384 до
Доманицького,
замісць: Прізви
стъ: немає! а з

Натомісць

Обі редакції
в 1860 р.

Вірш 1403. в
(Шевченко
По отсім в

Тут єсть дописка Шевченкова:

Дочку його, чи ти знаєш?
»Отамане, пане.
Пусти мене! Тай заплакав.

Вірш 1381 до 1388. Замісць ~~тих~~ 8 рядків у перводруку стояло далі слабше й коротше:

На край світа, пане!
На край світа, та не найду,
Не найду Оксани,

Вірш 1399. У реєстрі В перводруку було: «Саулом...
Так і оставил Франко; у Доманицького, Зайцева, Романчука: у реєстрі (Оставляю за ними це слово.)

Вірш 1384 до 1400. З малими відмінами так само у Доманицького, Романчука й у Зайцева, тільки у Зайцева замісць: Прізвища немаю (рим до попереднього: я не знаю) єсть: немає! а замісць: записано, стоїть: записали.

Натомісць у Франка читаємо:

»Може й вирвеш. Ходім з нами!
Я ж все забуваю,
Як зовеш ся?«

»Яремою!«
»Прізвище? — »Не маю.
Хиба байстрюк? Без прізвища?
Запиши Миколо,
Саулом... Без прізвища...
Нехай буде Голий!

Бач, обідравши!
»Погано!«

Ну, хиба Бідою?
»І се не так.«

»Стрівай лишенъ!
Пиши Галайдою!«
Записали.

Обі редакції гарні. Я оставил останню, Шевченкову, в 1860 р.

Вірш 1403. Рушайте, хлопята!

(Шевченко справив на: кончайте хлопята!)
По отсім віршу йшла вставка самого Шевченка:

Та й рушили до схід сонця
 У Лисянку хлопці
 На ярмарок. Зібралися
 Хлопці, по толоці
 Помолились гарно Богу
 Та й рушили з Богом
 У дорогу. Мов і справді
 Не було нічого
 В Черкасах... I Яремі,

Тую вставку приняв до своєго видання Франко.
 Та нема її ані в Доманицького, ні в Романчука, ні у
 Зайцева. Тому й я опустив, що-б надто не змінити тексту,
 до якого загал привик, читаючи найбільш розповсюднені
 видання.

Вірш 1404. I Яремі дали коня
 Зайвого з обозу.
 Усміхнувся на воронім,
 Та й знову у слози.

Так у Доманицького, Зайцева, Романчука. В виданні
 Франка читаемо:

I Яремі
 Зайвого з обозу
 Далі коня. Усміхнувся
 Ярема крізь слъзи
 Тай поіхав за царійну...

Це рукописна вставка Шевченка.

Вірш 1440. Ні, не плаче: змія лята
 Жадна випиває.
 Його слово, давить душу,
 Серце роздирає.

Так у Зайцева, Доманицького й у Франка. У Роман-
 чука замість: жадна есть: жадно (як?).

В першому виданні: жадна, тільки замість: Його сло-
 зи, есть: дрібні слози.

Вірш 1963. Згадув Вільшану;
 Може каже: юбніміось,
 На вікі вомлієм,
 Мій соколе! Нехай Ляхи
 Зищаються!«

Bis.

Первісно

Колиж Ше-
 Млів той попри

Доманиць-
 осталає у ви-
 Франко оставил
 Зайцев.

І це, маб-
 поправок Віль-
 Вірш 1479.

Це поправ-

У Франка.
 Вірш 1481.

Поправка
 дання. Так є
 У Франка
 Шевченка.

Але-ж Гал-
 було сумнівати
 Шевченко й сп-

Первісно було написано:

Може, агадув Ярему,
Згадув Вільшану;
Кличе його: «Серце мое,
Обніми Оксану! і т. д.

Коли ж Шевченко перероблювив слово: Вільшана на
Мліїв той поправив:

Може, агадув Ярему,
Згадув і Мліїв;
Може, каже: «обнімімось,
На вік зомліем,

Доманицький помішав обі редакції і тая контамінація
осталася у виданнях, построїних на Доманицькому.
Франко оставив першу лекцію. Так само Романчук і
Зайцев.

І це, мабуть, слушно, коли ми ніде не наводимо
поправок Вільшани на Мліїв.

Вірш 1479. Карай серце! Розірветься,
Роспадеться камінь!

Це поправка самого Шевченка. Звичайно пишуть:
Карай серце! Розірветься,
Хоч би було камінь!

У Франка: камень!

Вірш 1481. Доле моя, серце мое!
Оксано, Оксано!
Де ти ділася, поділась?«

Поправка самого Шевченка на примірнику 1. ви-
дання. Так єсть у Зайцева, Доманицького, Романчука.

У Франка, так як у першому виданні, без поправки
Шевченка.

Доле моя, сérце мое,
Чом ти не в Вільшаній?
А може і там, може плáче,
Такио й небої? . . .
Мóже в бáтьком виглядáє?«
І хлинула сльоби,

Але-ж Галайда вже знат про смерть Титаря й годі
було сумніватися йому, чи це правда! Тому, мабуть,
Шевченко й справив це місце.

Вірш 1491.

I тихенько
У ліс та й сковались.

Так у Франка й Доманицького,—і так безперечно,
живійше. В І. виданні було:

Повернули
У ліс та й сковались.

У Романчука й Зайцева:

I тихенько
У лісі сковались.

Вірш 1537.

Вже минули Воронівку,
Вербівку, в Вільшану
Приїхали.

і дальші аж до слів:

Ба ні, лядку; батько казав,
Шевченко змінив був ось як:
Минули Гоноратку

(Кумейки—і перечеркнено)

Байдужі минають,
Уже й Млів... Про титара
Ярема читає
У хлопчика: — Чи титара
Лих ще не вбили?
»Ні, не вбили; каже батько,
Що його скалили.

Цей варіант впровадив Шевченко, щоб справити Вільшану на Млів. Коли ж це поправки не перевів усюди, так і тут зміни не треба. ІІ не приняв жаден з видавців «Кобзаря».

Вірш 1559. З домовини встану

Шукать тебе.

Так у Доманицького, який свою редакцію опирав (як це було віще зазначено), на другому виданні «Гайдамаків» (отже на крацьому, бо перше, друковане без догляду автора, вийшло з похибками), на примірнику, справлюванім рукою Шевченка. Оставило редакцію Доманицького ще й тому, бо вона краще підходить під зміст. (Галайда думас тут про Оксану і каже, що в домовини встане, шукать Н.)

У Франка,

Вірш 1563. Т

Так у Дома-

У Зайцева:

Вірш 1584. Я

Це: як бачте

Вірш 1587. «»

Народ у З

Але форма:

ІІ скрізь лишаю

Вірш 1597. 3

3

3

, 1625. Р

Так у Фра-

не в одному м
легкі й логічн

Вірш 1627. у

Поч

Так у видав-
потрусили. Це ж

Бенкет у Л

Романчука. У

Шевченкова по-

Бенкет у Ли

Вірш 1633. От-
ченка.

У Франка:

У Зайцева:

Вірш 1635. Л

3

Так у Дома-

У Франка, Зайцева й Романчука на тому місці:

З домовини встану

Ляхів мучить.

Вірш 1563. Тяжко йому, сіромасі.

Так у Доманицького, Франка, Романчука.

У Зайцева: Тяжко-важко сіромасі.

Вірш 1584. Я, як бачте, гайдамака.[«]

Це: як бачте — вставлено в Семеренк. Коба.

Вірш 1587. «З Кирилівки.»

Народ у Звенигородщині каже: Керелівка.

Але форма: Кирилівка осталася в літературі й тому я ї скрізь лишаю.

Вірш 1597. За те-ж іх і били. (Так у Дом., Франка, Зайцева, Романчука) в перводруку було:
За те-ж ми іх били.

„ 1625. Ковакам ніроку!

Так у Франка. Оставляю його інтерпункцію тут, і не в одному місці, бо інтерпункція Франка звичайно легка й логічна.

Вірш 1627. У Ляхів кишені

Потрусили.

Так у виданні 1860. Перше було: у мертвих кишені потрусили. Це жостокійше звучить. Лишаю: у Ляхів.

Бенкет у Лисянці. Так у Зайцева, Доманицького, Романчука. У Франка: Старосвітський будинок. Це Шевченкова поправка. Але в виданні 1860 р. знова: Бенкет у Лисянці. Даю обі надписі.

Вірш 1633. Otto Гонта в Залізняком — це поправка Шевченка.

У Франка: Otto Гонта та Залізняк

У Зайцева: Otto Гонта та Залізняк

Вірш 1635. Люльки закурили —

З гайдамаками. Аж страшно!

Так у Доманицького. У Франка, Романчука, Зайцева:

Люльки закурили
Страшно-страшно закурили! (У Ром. не ви-
клика, а точка.)

Я оставил ред. Дом. бо вона оперта на поправці Шев-
ченка, хоч тоді стоїть двічі «з»;

Гонта з Залізняком з гайдамаками.

Найкраще мабуть булоб:

Ото Гонта та Залізняк
Люльки закурили
З гайдамаками. Аж страшно!

Вірш 1660. Ні маля дитина

В 1. виданні було: ні мати дитина.

Вірш 1665. Ні душі живої

Не осталось у Лисянці,

Так у Доманицького й Франка.

У Зайцева: Ні душі живої

Шляхетської й жидівської!

У Романчука так само, тільки без виклику.

Я оставил ред. Дом. — бо вона згідна в поправкою
Шевченка.

Вірш 1679. Так Галайда кричить, гука

Ляхів по пожару.

Так у Франка. У інших, як у виданні 1860 р. а саме:

Де ти? «криче й сковаситься

В полуумы, в пожарі.

Лишаю Франкову, ред. бо в ній єсть рим: пожару
до дальнішого: базару.

Вірш 1702. Випем, Гонто, брате!«

„ 1722. Потайники вже зроблені.

Оставилю як у Доманицького, тільки в Дом.: Богдан-
нови (в мене Богданові, як у Ром.).

У Романчука так само як в Доман.

У Франка це місце так виглядає:

»Вип'єм, друже, погулем

У купочці, в парі.

А деж Бóлох? Заспівай лиш! ...

Грай, співай, кобзарю!«

а дальше як в

У Зайцева:

а дальших 28 р

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

Це пізнійша

тільки: Погани

кобзарю.

Вірш 1742. Ку

Це поправка

но: Маю черевики

держиться одног

Вірш 1825. Ос

В першому

Заміські

не Шевченковою

Доман. й Романч

У Франка: С

У Зайцева:

Вірш 1831. —

Де

У Ром. не ви-
поправці Шев-

»Пострібай! я дожидяю,
Що Ляхи прокляти...«
Ярима встав: »Які Ляхи?«
»Отб'о завзятий!
Пий горілку, мій голубе!«
»Які Ляхи, брате?«
»По тім бопі у будинку
Заперлися прокляті!«
»Розігнемо! — «Шкіда... мур.«
а дальше як в Дом. і Ром.

У Зайцева:

Вип'єм, Гонто, брате!
Вип'єм, друже, погуляєм
У купочці в парі.
А де-я Волох? Заспівай лиш
Нам, старий кобзарю!

а дальших 28 рядків випущено аж до слів:

Не про лідів і т. д.
Вип'єм, друже, погуляєм
У купочці в парі.
А де-я Волох? Заспівай лиш
Поганий кобзарю.

Це пізнійша вставка Шевченка. Її видруковано 1860 р.
тільки: Поганий кобзарю Змінено на: Нам старий
кобзарю.

Вірш 1742. Куплю черевики.

Це поправка Шевченка (на краці), у Зайцева оставлено:
но: Маю черевики, бо д. Зайцев, як у вступі зазначено,
держиться одного видання (1860 р.).

Вірш 1825. Ось царинка копійка.

В першому виданні було: Ось... копійка,

Замісце крапок вписано на Шевч. примірнику (але
не Шевченковою рукою): царинка і тую вставку приняли:
Доман. й Романчук.

У Франка: Ось копійка... подиви ся!...

У Зайцева: Ось копійка... подивися...

Вірш 1831. — »Призначавсь, проклятий Жиде,
Де моя Оксана?«

нику.
а з поправкою

1860 р. а саме:

рим: пожару

в Дом.: Богдан-

Так у Доманицького, Романчука і Зайцева. У Франка:

Призначався, лукавий жіде:
Ти привів у Млів,
До татара Ляхів п'яніх?
Я, Лéбdo, не вмію
Жартувати! Я Ярена,
Твій наймит, поганій!
Чи не пізнай? Призначався,
Де моя Оксана?*

Це поправка, яку зробив був Шевченко, зміняючи Вільшану на Млів. Коли тої зміни не перевів поет усюди, то горд ї цього місця оставляти, бо вийшло-б, що раз татара замордували в Вільшаній, а раз у Млієві.

В тій редакції Франко цікаво змінив інтерпункцію:

У. Шевченка: Твій наймит поганій,—

У Франка: Твій наймит, поганій!

Вірш 1834. — «Ховай Боже! ...
після цих слів у Франка слідує:

Нічого не знаю!
Нічого сінько, ій Богу!«
»Не знаєш? Як знаєш,
Так і робі! І знову ніж
Ярема здіймає.

Це вставка самого Шевченка, якої не приняли пізніші редактори, мабуть тому, бо вона нічого не додає, а тільки поширює ділььог. Без неї коротше й вираzenіше.

У Шевченка інша дещо інтерпункція, як у Франка, і замісьць: здіймає (ніж) стойте: виймає.

Вірш 1834. В будинку ... з панами ...

Вся в золоті ... *

Тут знова перерібка Шевченкова:

— У будинку ... На тім боці ...
(Стривайтє!) ... З панами
У поноях, у золоті,
Як найкраща пані
Ваша ...

І тую вставку приняв тільки Франко. Доманицький, Зайцев, Романчук — взяли найкоротшу редакцію, і я йду

іх слідом, бо та думку, їй краще лишнім хаяйної інші, важнійши.

В загалі Ш отсій сценці і п В перводруку і

Редакція до на виданні в III. т. II.

айцева. У Франка:

вченко, вміняючи
не перевів поет
бо вийшло-б, що
а раз у Млієві.
нин інтерпункцию:

не приняли пізнійші
бо не додає, а тільки
виразнійше.

акція, як у Франка,

має.

бопці ...

нко.. Доманицький,
пу редакцію, і я йду

їх слідом, бо так воно, як на епізодачний діяльог, на мою думку, й краще. Колиб отсій розмові Галайди з його ко- лишнім хазяїном-жидом присвячено стільки місця, то інші, важніші розмови потерпіли-би на тім.

В загалі Шевченко особливе довго спинився був на отсій сценці і присвятив був їй, як бачимо, багато вваги. В перводруку це місце виглядало так:

«Не бреши проклятий!
Приизнавайся! Я Ярема . . .
Ти конфедератів
Із хутора до титара
Понів у Вільшану?
Приизнавайся! я все знаю . . .
Де ділі Оксану? «
Махнув ножем . . .

»Ховай Боже!«

»Я тебе сховаю!«
»У будинку на тім бопці! . . .
»Виручай, як знаеш!
На золото! . . . спіле йому
Жменю в кешені
— »Треба Гонту . . . « — »Потім, потім . . .
А не то — сяяченим . . .
»Добре, добре! постривайте! . . . «
— »Ніколи, проклятий!
Ходім вкупці! — »Якіж бо ви . . .
Яремо, завяті!

Вам не треба, один піду.
Гроці мур ламають.
Сканку Ляхам: »Замісць Паца . . . «
— »Лобре, добре! Знаю,
Іди швидче!«

— »Зараа, зараз!

Гонту забавляйте
З пін-упруга, а там нехай!
Ідіть же, гуляйте! . . . «
Куди везти? «

В Майданівку!

В Майданівку, чуєш? «

Редакція Доманицького й других, як бачимо, основана на виданні в 1860 р. де Майданівку перероблено на

Лебедин. Лебедин оставил Зайцев, бо він не зміняє тексту 1860 р. і Франко; натомість Доманицький і Романчук задержали давнє: В Майданівку. Так роблю я.

Вірш 1857. На в-городі постирнак

Такої форми вживав Шевченко. У Зайцева: пізніша: постирнак. В Галичині кажуть: пастирнак. (Грінч.: пастернак)

Вірш 1873. Випю чарку, випю другу,
Випю другу на потугу!

Так у Франка, Романчука й Доманицького. У Зайцева: на потуху, що псус рим і зміняє значіння (може це похібка?).

Вірш 1899. «Заганяйте квочку в бочку, і дальші три стрічки це вставка на Шевченковому прі-мірникової, але не Шевченковою рукою. ІІ подас Франко. Інші викраплюють, мабуть тому, що надто вже різкі.

Вірш 1955. Найдеш другу!«

Так у перводруку. У Зайцева: іншу, як у виданні Семиренка.

Вірш 1982. Ох! Як-би я знала,
Що побачу його ще раз,
Що обніму знову,

Так у Доманицького, Франка, Зайцева.

У Львівськім виданні через недогляд:

Ох! Як-би я знала,
Що побачу знову,

(Оден рядок пропущено — і цей пропуск повторено в інших виданнях, як ось в Огоновського.)

У Романчука (1912):

Ох, як-би я знала,
Що побачу його ще раз,
Що побачу знову, —

мабуть тому, що соромливий дівчині не до лиця перед чер-ницею говорити про обійми.

Вірш 2009. Хто обійме, як я, його? так у виданні 1860.

Перше було: Хто обніме, і так оставил Франко.

Вірш 2012.

Так у Фра-
ницького: Добро-
стови, бо Ярем-
любові. Тому л

Вірш 2015.

Так у Зай-
Ця Франка:
це первісна реда-
говорить. (не ті

Вірш 2044. »Ч

Ра-

Так у Дома-
У Романчу-

I так метри

Вірш 2074. П

Так у Дома-
(як у виданні 1

Вірш 2075. О

Па-

Па-

І

Щ

Так у Рома-

I так багато-

У Зайцева,

А

В

(Тільки по:

він не зміняє
ницький і Ро-
ак роблю й я.

цєва: пізніша:
річ.: пастернак)

цького. У Зай-
значіння (може

ченковому при-
подас Франко.
адто вже різкі.

у, як у виданні

ева.
д:

опуск повторено
го.)

лиця перед чер-

у виданні 1860.
авив Франко.

Вірш 2012. Хто сироті угбогому
Люблю тебе скаже?

Так у Франка, — у Зайцева, Романчука й Дома-
ницького: Добре слово скаже. Люблю — відповідає змі-
стови, бо Ярема від Оксани ждав не доброго слова, а
любої. Тому лише, як у Франка, значиться первісне.

Вірш 2015. І він оден на всім світі,
Мене вірно любить;

Так у Зайцева, Доманицького, Романчука.

У Франка: І він оден на всім світі,

Один мене любить,

це первісна редакція. Лишаю пізнішу, бо вона більше
говорить. (не тільки: оден, але й: вірно любить.)

Вірш 2044, »Через тиждень?

Раю мій покою!

Так у Доманицького.

У Романчука, Зайцева й Франка:

Через тиждень! Через тиждень!

І так метрично краще. Первісно (в 1. вид.) було:

»Через тиждень! Через тиждень!

Серденько загоїть!

Вірш 2074. Піду, дзвоянтя до вечерні.

Так в Доманицького, Франка, Романчука. У Зайцева
(як у виданні 1860) р.:

Задзвонили до вечерні.

Вірш 2075. Оксана осталась;

Пожурилася, усміхнулася,

Пала на коліна

І молитися за Ярему

Щиро, як дитина.

Так у Романчука, Доманицького, Франка.

І так багато поетичніше.

У Зайцева, як у виданні 1860 р.:

А черниця, помолившись

В храм пошкандибала.

(Тільки по: »черниця« не було коми.)

Вірш 2079. Через тиждень в Лебедині
У церкві співали
»Ісаїя лінукі!«

Так у Дом., Зайц., Ром.

У Франка:

Через тиждень, старі сестри
У церкві співали.

Так було до 1860 р. Але отсі: старі сестри менше гарно.

Вірш 2087. З Залізняком

Весілля справляє.

Так у Доманицького, Романчука й Зайцева (1860 р.).

У Франка, як було в I. виданні, а то:

З Залізняком

Часом наїхав
В ряди—годи, та в двох собі...
Ну, се вскінь, знайді!
Верпімо ся-ж до свячених,
Що вони зробили?
Чи всі вони ще ні бритва,
Чи перещербили?
Хоч, вам, знайді, і остило
На кров та на слізби
Дивитися, Оксані,
Оксані небої!
Ій аж нудно, бо Ярема
Весілля гуляє
З похвін в руках, на пожарах...
Вона виглядає
До півночи, а іноді
Помолитися Богу
Тай спати леже одна собі.
Умер би, ей Богу!

Пізніша редакція, хоч коротша, та за те суцільніша
й краща. Досить вказати на чудове, в стилі народньої
поезії місце:

Виглядає, чи не Іде
З боярами в гості —
Перевести із келії
В кату на помості.

Вірш 2107.

Так у вс
по поправці

Вірш 2110.

Це попра
й Гайд. Її п
Романчу

Вірш 2191.

Так у Ф
оставляю, бо в
го вислову ці
до Пражської

(Тоді-б

Вірш 2263.

Так у До
ви, мені кро

Вірш 2300.

Так у Дом
в пізні народ

Вірш 2360.

Так у До

Вірш 2380.

Вірш 2107. Іде в село,
Де чус трупи.

Так у всіх редакціях. В вид. 1860 р. (і в Зайцева, по поправці Шевченка):

Звір тілько вис по селу,
Гриаучи трупи.

Вірш 2110. Аж поки снігом занесло
Огрозки вовчі,

Це поправка Шевченка на примірнику Черн. Кобз. й Гайд. Її приняв Зайцев, Дом., Франко.

Романчук оставил редак. I. вид.:

Не хovalи,
Вовків Ляхами годували,
Поки їх снігом занесло.

Вірш 2191. Клич громаду! Признавайтесь!
Що ви? католики?

Так у Франка і в Романчука. Таку інтерпункцію оставляю, бо вона найясніша й дас найбільше драматично-го вислову цій страшній сцені. Від першого видання аж до Пражського (5 вид) цілком замазане:

Признавайтесь,
Що ви католики?

(Тоді-б по католики не (?) а (!), або прямо (.))

Вірш 2263. Крові мені, крові!

Так у Доманицького (тілько: міні), у Франка: Крові, мені крові, у Романчука, як у Франка.

Вірш 2300. »Ой гол до вечері!

Так у Доманицького, у других: »по вечері« і так в пісні народній.

Вірш 2360. »Сини мої, сини мої!
На ту Україну
Подивітесь!

Так у Дом., Ром., Франка. У Зайцева:
На ту Україну
Дивітесь!

Вірш 2380. Без васильків і без рути
Спочивайте, діти,

стри менше гарно.

Зайцева (1860 р.).

бі . . .

рах . . .

а за те суцільніша
в стилі народньої

Так: Доманицький, Зайцев, Романчук.

Франко оставил, як було в перводруку:

Без васильків і без труни

Вірш 2386. Простіть, сини!

Так у Дом., Ром., Франка. У Зайцева: просіть, сини

Вірш 2421. Дідуся ще гуляє, а батько вже вмер.

Так у Зайцева, Дом., Романчука.

У Франка: Один ще гуляє, а другий умер. (Так було в I. виданні.)

Вірш 2522. Ревуть собі і ревтимуть, —

Так у Дом., Зайцева, Франка. В Романчука єсть:
ревуть собі й ревтимуть, В перводруку було: ревітуметь.

Вірш 2532. Нехай мовчить:

На те Божка поля!

Так у Дом. і Франка; у Зайцева й Романчука:

Нехай мовчить:

Така Божка воля!

(так у вид. 1860 р.)

Черниця Марина.

Отся поема має свою історію. Вона написана 1841 р. в Петербурзі, а видрукована що йоно 1862 в «Основі» (книжка IX. стр. 1—12) з чималими поправками Куліша.

По цьому перводруку явилася вона в усіх Кобза-рях. Було це одиноче жерело редакційне. Але всім було звісно, що автограф зберігається у Харкові, в д. Ол. Корсуня, якому післав був Його Шевченко для надрюковання в українському «новорічнику» Сніп, в другому випуску, який, на жаль, світа Божого не побачив.

Вже Куліш, друкуючи «Черницю» вперше в «Основі», по знайденому ним бруліоні писав: «Ми не губимо надії добуття цієї поеми в повному виробленому виді. Переказували нам, що її екземпляр переховується у видавця альманаха «Сніп» Корсуня, якого невідозвно просимо уделити нам цей скарб.»

Та на тій надії й на проханню скінчилось. Родинний

архів Корсуня одної з переліків

Аж Дома розслідом сина покійного сугубої (мирової) графу «Черні» що дійсно в усіх письмів Іх і дав! Дома, але й малюнки вінчач; малюнки належать вони обмірковуючи може просто є чистенько; віртуозно, рукопису, на якому ІІІ. оддає йому ця рядків на одрізняється о. Критичні

Того автора, каже, не бачив

Але в » друкуючи ту ковали із цієї Шевченкої ділі II-му (с редактори ») осталася удача

— «Треба склад (Куціївські жданіє).

Автографом А. Корсуня, в нього не попа

архів Корсуна, як каже Зайцев («Оксана») зістав могилою одної з перлин Шевченкової музи.

Аж Доманицький, працюючи над своїм „Критичним розслідом над текстом «Кобзаря»“, звернувся до сина покійного редактора альманаха «Сніг», до А. А. Корсuna (мирового судді в Ростові на Дону) з проханням автографу «Черниці». На та дістав 24. VIII. 1906 відповідь, що дійсно в іх сім'ї зберігається, серед інших автографів усіх письменників, також «аркуш почтового паперу (а може іх і два! Дом.) на якому написано не тільки «Черницю Маряну», але й малюнки в книжках, пером, рукою самого Тараса Григоровича; малюнки ці зроблено на швидку; це лише легенькі контури; належать вони до тексту і, можна думати, Шевченко робив їх, обмірюючи «перший починок» цієї поеми, — машинально, а може просто «прикрасив» рукопис, переписаний досить пильно і чистенько; вірші починаються з малої бувики. (!) На прикінці рукопису, на ньому ж лист до мого батька, — надпис про те, що Ш. оддав Йому на власність ці твори (Маряну і Човен). Дописка ця рядків на 7—9 . . . Автограф Марянин, скільки памятаю, одрізняється від друкованого тексту.» (Стільки А. А. Корсун. — Критичний розслід, стр. 53.)

Того автографа Доманицький, як у «Росліді» сам каже, не бачив.

Але в «Кобзарі» 1908, стр. 617 він пише: Цю поему друкуємо тут так, як написав її Шевченко. Досі її друкували із деякими поправками П. Куліша. Поеми цієї Шевченко не виправили. Через те, напр. в розділі II-му (стор. 137), після слів »Осталась вдовою«, редактори «Кобзаря» вставляють звичайно ще раз: »Ой осталась удовою«; потім на стор. 140 в рядку:

— «Треба буде старостів юдати» — один зважив склад (Куліш, напр. поправляє на: »Треба старостів нам юдати»).

Автограф поеми (теж не усієї) був подарований Шевченком А. Корсуну і тепер зберігається у його сина А. А. Корсuna, в Ростові-на-Дону, але добути той рукопис однього не пощастило. Він сповіщає, що в його рукописові

16 сторінок, а в них 388 рядків. Вся поема має два розділи: у першому — 251 рядків, а в другому — 137. Перший розділ в оригіналі Шевченка кінчиться словами «Ледве пішла в хати» (стор. 144); далі у нас тільки 48 рядків, а в рукописові А. Корсуня — 137. Цей другий розділ починається приспівом «Ой гоп того дива». «І 2 стораницы, — пише А. А. Корсун, — занимаєт посвіщеніе, кусочек котораго, обыкновенно, поміщается в изданіях, какъ самостоятельное стихотворение. Посвіщеніе это заключаетъ въ себѣ болѣе строкъ (почти: въ немъ, 22 стиха), чѣмъ печатають въ видѣ самостоятельнаго произведения. Помѣчено «Спб. Ноябрь 22. 1841 року. Извѣстие посвіщенія видно, что оно относится прямо до «Черници». Въ посвіщенії обозначено имя и 3 буки фамилії. Въ концѣ рукописії приписка къ отцу: «Отакъ зачиняетъ моя Черница, а що дальше буде, то я и самъ не знаю. Здаеця и людки не курють і т. д. . . . треба буде знову комуніковати (то, что было написано на растерянныхъ «шматочкахъ» паперу).

1914 р. д. Павло Зайцев надрукував (у Петербурзі Вид. «Діятель») «Кобзаря» (381—383 Нро. видавництва Общедоступної Бібліотеки) і помістив у йому «Черницю Марину» по копії, яку Йому поталанило дістати від одного із своїх покійних української поетки А. И. Польовіної. Копія ця, як віневияв д. Зайцев, знята в оригінала «Черници», що хорониться в А. А. Корсуні в Ростові на Дону і останеться для дослідників недоступною. А знята вона незвичайно вірно й в нотках про похибки й недостачі оригінала; написана вона (копія?) на папері «сь українськимъ коронкой вензелемъ А. К.» на якому, мабуть і тим самимъ письмомъ написана «Хустинна»; принадлежна В. П. Науменкові в Києві. (Кобзаръ. С.-Петербургъ. «Діятель», Пресловіє. Павелъ Зайцевъ...)

Приступаючи до редакції «Кобзаря», мав я таким способом два певні жерела. Редакцію «Марян» Зайцева по копії з автографа і редакцію Домаційського в Кобзарі (1908 р.). Вони дуже ріжнилися текстом. Котру вибрати? Я рішився тоді дати в тексті редакцію Домаційського, покладаючись на його слова, що він друкує Черницию «Марину так, як написав її Шевченко» (Кобзарь 1908,

стр. 617) а реда-
повнення.

Так я и зре

Пізніше, в
достав я від д. З
яка справу тексту
самої Черніці М.
І яка для біографії
з «Оксані» дові
став остаточно і
в квітні 1917 р.
демії Наук. Довід
вими малионками
сун писав), що в
дечих роках і
Тараса Шевченка
присвячена і вк

На-жаль д.
»Черниці Марян
ним д. Зайцевом
давець дістав від

Щож мені о текстом у д. Зат

Опис цей має
а другий у »Ко-
інакше.

В Розсліді .
на аркуші почато
граф мас 16 стор
що вся поема ма
а в другому 137.
того дива.«

Отже у тексті більша: 251 рядок настєць вона, якого після диви» а

мас два розділи:
— 137. Перший
словами «Ледве
льки 48 рядків,
й другий розділ
и 2 страници, —
кусочень котораго,
— самостоятельное
бъ болѣе строкъ —
видѣ самостоятельнъ
1841 року». Изъ
до «Черници». Въ
Въ концѣ рукописи
Черници, а ѿ
люпки не курю»,
что было напи-
сено.

Петербурзі вид.
давництва Общес-
«Черници Маряну»
ід одного із
своєвільної. Копія
написана «Черници»,
і на Дону і остан-
нята вона не-
бки й недостачі
папері «сь украй-
ому, мабуть і тим
леменя В. П. Нау-
«Дѣятель», Пре-
мав я таким спо-
вінини Зайцева до
льного в Кобзарі
. Котру вибрати?
до Доманицького,
руков Черницию
ко (Кобзарь 1908,

стр. 617) а редакцію Зайцева занести у варіанти й до-
повнення.

Так я й зробив.

Пізніше, коли вже перший том був видрукований
достав я від д. Зайцева його книжечку «Оксана» (Київ 1918)
яка справу тексту Марини остаточно рішав і не тільки
самої Черници Марини, а й думки «Вітер в гаї нагинає»,
і яка для біографії Шевченка приносить цінний причинок.
З «Оксани» довідуємося, що автограф «Черници Марини»
став остаточно приступний для загалу, бо його куплено
в квітні 1917 р. для Пушкинського Дому Петербурзької Ака-
адемії Наук. Довідуємося дальше, що він оздоблений ціка-
вими малюнками, робленими на швидку (як і А. А. Кор-
сун писав), що єсть між ними портрет Шевченка з моло-
дечих років і постать Оксани (невиразна), приятельки
Тараса Шевченка, його першої любки, якій була поема
присвячена і вкінці, що поема цілком автобіографічна.

На жаль д. Зайцев не вказавчив, чи цей автограф
«Черници Марини» покривається з текстом, опублікова-
ним д. Зайцево у «Кобзарі» Дѣятели по копії, яку ви-
дається дістас від одного із своїх пок. Псьолівної, чи ні.

Щож мені оставалося? Порівнати опис автографу з
текстом у д. Зайцева.

Опис цей маємо двічі. Раз у Розсліді Дом., сторона 53,
а другий у «Кобзарі» (1908 стр. 617). Оба рази дещо
інакше.

В Розсліді сказано, що автограф Марини списаний
на аркуші початкового паперу, а в «Кобзарі», що цей авто-
граф має 16 сторінок і що в йому стрічок 388. А дальше,
що вся поема має два розділи: у першому — 251 рядків,
а в другому 137. Другий починається словами: «Ой гол,
того дива.»

Отже у тексті Зайцева так воно є. Перша частина
більша: 251 рядків, друга менша 138. Тільки не почи-
нається вона, як сказано в «Кобзарі» Дом. словами «Ой
гол того дива», а «Ой, гол! Не пила, —»

Значиться число рядків і поділ цей самий, і на тому можна догадуватися, що саме текст Зайцева автентичний.

Супроти того треба було його дати в текст нашого «Кобзаря», а Доманицького перенести у варіанти і я жалую, що воно не сталося, а д. Зайцеву висказую щиру дяку за прислані цінні матеріали.

Ріжниці в тексті Доманицького і Зайцева велики.

Вірш 5. Про досвітки, вечорниці,

Так у Доман., Фр., Ром., у Зайц.: Про досвітки — вечорниці.

Вірш 7. Що-б з козаком не стояла . . .

Так у Франка і в Зайцева. У Дом.: не стояла, —
У Ром.: не стояла.

Вірш 8. Звичайно — дівчата,

Так у Зайцева, Франка. У Доман.: Звичайне, дівчата,
У Ром.: Звичайно, дівчата,

Вірш 11. Аж ось, з хлопцем старий сліпець

Так у Дом., Ром., Франка. У Зайцева:
Аж ось — з хлопцем старий кобзарь

Вірш 16. А дитина,

Сердешна дитина,

Так у Доман., Роман., Фр. У Зайцева:

А дитина,

Сердешна дитина!

Вірш 17. Обідрана, ледве-ледве

Несе ноженята . . .

Так у Доман., Ром., Фр. У Зайцева: Обідране,

Вірш 19. Безталаний син Катруся!

Так у Дом., Фр., Ром. У Зайцева:

Достемений син Катруся!

Вірш 23. Хлопців кинули, побігли

Так: Дом., Фр., Ром., Зайцев. В »Основі«: кинули —
побігли.

Вірш 25. Діду-серце, голубчику!

Так у всіх і в Основі; у Зайцева: »Діду, серце, голубчику!«

Вірш 27. Я

Я

Так у всі

В Зайцева

Вірш 38. І

І

Так скріз

Вірш 39. »

Так скріз

Вірш 48. Ч

Ч

Так скріз

Вірш 59. О

О

Так скріз

« Цікаво, п

нема. У його

Вірш 62. З

Так єкріз

Вірш 68. Т

Так Дом.

Франка, який

I, стр. 156) в с

У Зайцева

бо тут причини

Вірш 71. Е

Е

Д

П

Р

С

Е

цей самий, і на тому
Зайцева автентичний.
дати в текст нашого
сти у варіанти і я
цеву висказую ширу

й Зайцева велики.

ц.: Про досвітки — ве-
чірниці.

Дом.: не стояла, —
Ром.: не стояла.

нан.: Звичайні, дівчата,
м.: Звичайно, дівчата,
спілець
Зайцева:
арий кобзарь

Зайцева:

Зайцева: Обідрале,

цева:
син Катруси!

В »Основі«: кинули —

: »Діду, серце, голубчику!«

Вірш 27. Я шага дам, я черешень,
Я напою медом;
Так у всіх. В »Основі«: Я шага дам я — черешень,
В Зайцева: Я шага дам, я — черешень,
Всього, чого треба, —

Вірш 38. Кобза зопсувалась,
Розвалилася . . .
Так скрізь. У Зайцева:
Кобза попсувалась,
Розвалилася . . . «

Вірш 39. »А струни?«
Так скрізь. У Зайцева: — »А струни є?«
Вірш 48. Чи чували, чи не чули? . . .
Так скрізь. У Зайцева: Чи чували? — »Ні не чули!«

Вірш 59. Ой осталась удовою.
Так скрізь. Цей вірш — вставка Куліша.
Цікаво, що Огоновський II не приняв. I в Зайцева
нема. У його так:
Осталась вдовою,
Та й не молодою,

Вірш 62. З малою дочкою.
Так скрізь — у Зайцева: Й малою дочкою.

Вірш 68. Та зятя єднати.
Так Дом. У Роман.: Стала зятя єднати. Це конніутра
Франка, який повторив слово: »Стала«, хоч, як каже (Кобзар
I, стр. 156) в оригіналі (?) є: Та зятя єднати.

У Зайцева єсть: Та за пана єднати. Й це найкраще,
бо тут причина лиха (що за пана).

Вірш 71. Не до пана товстого,
Усатого старого,
До Петrusя, в гáю, в лузі
Що вечора святою.
Розмовляла, жартувала,
Обнімала, мліла,
В раю жила . . . а іноді
Плакала, німіла.

Так скрізь. Так було в списку, з якого друкував
»Черницю« Куліш в »Основі«.

Куліш переробив це місце в перводруку ось як:

Росла доніка Марьянинка,
Виросла, як панна, —
Чорнобрива, уродлива,
Хоч-би й за гетьмана!
Стала мати міркувати
Та зятя єднати,
А Марьянин не до пана
Ходила стояти, —
Не до пана усатого,
Сідого, старого, —
До Петруся що-вечора,
Вечора сяного.

(Це вже виходить, як Дом. завважив, не Шевченків,
а Кулішів текст.)

У Зайцева читаємо:

А Марьянин
Не до пана
Виходила гуляти, —
Не до пана старого,
Усатого, товстого, —
А з Петрусем
В гаю, в луї
Що-вечора святого
Розмовляла,
Жартувала,
Обімалала, мліяла . . .
А іноді усміхалась,
Планала, німіла.

І це найгладше й найгарніше.

Вірш 87. Хіба було коли в світі,
Що-б ті, що кохались,
Розійшлися, не взялися,
Живими остались?«

Так скрізь. У Зайцева:

— »Хіба було коли в світі,
Щиро, що кохались,

Ро
ї
(Редакція К

Вірш 91. «Ти

Так скрізь.

Вірш 99. Що

Так по всіх

гі коси,

Вірш 105. Любо

Як

Так скрізь.

Лю

Як

(Тут Куліш

Вірш 119. Де

З ки

Так скрізь.

Де

І в

Вірш 125. Зна

Сам

Так у Домані

питання.

Куліш в »О

рядків так: Знатъ

У Зайцева:

Зна

Сам

Вірш 130. З Пе

Так у всіх р

ї приялася. Ку

»З Петром не розня

нема і воно не до

Ровсліді Домані

(I, стр. 158). Не ви

автографу, чи Ку

»з Петром не роз

Розійшлися, не ваялися
І живими остались?

(Редакція Куліша граматично гладша.)

Вірш 91. «Ти жартуєш мій голубе!

Так скрізь. У Зайцева: Ні, не було, мій голубе!

Вірш 99. Що в коси, чорні коси,

Так по всіх виданнях. У Зайцева-ж: Що в коси, дов-
гі коси,

Вірш 105. Люблю тебе й на тім світі

Як на сім любила.

Так скрізь. У Зайцева переставлено:

Люблю тебе й на сім світі,

Як на тім любила.«

(Тут Кулішева поправка на місці.)

Вірш 119. Де Марлна до півночи, (півночі)

З ким вона гуляла.

Так скрізь. У Зайцева:

Де Марлна до півночи

І з ким розмовляла.

Вірш 125. Знатъ, забула, что колись же

Сама діувала?

Так у Доман. У Франка й Романчука — без знаку
питання.

Куліш в «Основі» нотув первісний текст цих двох
рядків так: Знатъ забула, что минуло, Чи не діувала?

У Зайцева:

Знатъ, забула, что колись-то

Сама діувала?

Вірш 130. З Петром не розлучать.

Так у всіх редакціях. Це Кулішева поправка, яка
її принеслася. Куліш подає, що в автографі стояло:
«З Петром не розніять —». Видимо похибка, бо такого слова
нема і воно не до ритму. Але тую похибку повторив у
Розсліді Доманицький (стр. 54) і Франко в «Кобзарі»
(I, стр. 158). Не знати тільки, чи це похибка Шевченкового
автографу, чи Кулішевого передруку. Повинно-ж бути:
«з Петром не розрізнати...».

Вірш 142. Того, що я знаю!... Минуло, дівчата;
Серце не заснуло, я вас не забув;
Так скрізь. У Зайцева середнього вірша нема. Єсть
приміт: Того, що я знаю!... Я вас не забув,

Вірш 173. А мати не знала,
Так скрізь. У Зайцева: І мати не знала,

Вірш 185. Та її каже Марині:
Так скрізь. У Зайцева: Та її каже: «Мар'яно!»

Вірш 191. (На силу сказала),
Так скрізь. У Зайцева: без скобок.

Вірш 199. — «Хто вподоба, то ій оддам.»
Так по всіх виданнях. У Зайцева краще:
«Хто вподоба, тому ій оддам.»

Тут тексти розходяться; тому друкую текст Зайцева
в-повн.

Співає Мар'яна:
«Оддай мене, моя мамо,
Та не за старого, —
Оддай мене, мое серце,
Та за молодого!
Нехай старий бурлакус,
Гроши заробляє,
А молодий мене любить,
Долі не шукав;
Не шукав, не блукає
Чужими стежами:
Свої воли, свої вовни,
А між парубками,
Як маківка між квітками,
Цвіте — розцвітає;
Мас поле, мас волю,
Та долі не має.
Його щастя, його доля,
Мої чорні брови,
Довгі вії, нари очі,
Ласкаве слово.
Оддай мене, моя мамо,
Та не за старого,
Оддай мене, мое серце,

Та ...
За ...
Оддам
За ...
За ...
За ...
— »У...
За ...
— Н...
Буд...
— »П...
А за ...
— »
За сот...
Зап...
Серд...
»За ...
За сот...
Сама...
А поті...
»Я ...
Ще не ...
Бо т...
В-ранн...
Ні ...
Ні на ...
Де д...
Жарту...
Та п...
Нищо...
»Баг...
Шляхе...
— »
На-щ...
На-щ...
Дала ...
Усе ...
Долі д...
На-щ...
На-що...
Поки...
Чом не ...
Не слу...
Лягл...

дівчата;
ув;
рша нема. Єсть

ла,
Мар'яно!
краще:
ю текст Зайцева

Та за молодого!«
— »Дочко моя, Мар'яно!
Оддам тебе за пана,
За старшого, багатого,
За сотника Івана.«
— »Умру, серце-мамо,
За сотником Іваном!«
— Не вмреш, — будеш панувати,
Будеш дітко годувати!«
— »Піду в наїми, піду в люде,
А за сотником не буду!«
— »Будеш, дочко Мар'яно,
За сотником Іваном!«
Заплакала, заридала
Сердешна Мар'яна . . .
»За старого . . . багатого . . .
За сотника Івана . . .«
Сама собі розмовляла.
А потім сказала:
»Я ще, мамо, не виросла,
Ще не дівувадла,
Бо ти мене не пускала
В-ранці до криниці,
Ні жита жати, ні льону братъ,
Ні на вечірниці,
Де дівчата з парубками
Жартують, співають
Та про мене, чорнобриву,
Нишком розмовляють:
»Багатого дочки батька,
Шляхетського роду . . .«
— »Тяжко, мамо, тяжко, мамо . . .
На-що дала вроду?
На-що брови змалювала,
Дала карі очі?
Усе дала, тільки долі,
Долі дати не хочеш.
На-що ж мене годувала,
На-що доглядала?
Поки лиха я не знала,
Чом не заховала?« —
Не слухала стара мати,
Лягла спочивати;

А Мар'яна заплакала,
Ледве пішла з хати.

II.

»Ой, гоп! Не пила, —
На весіллі була,
До господи не втрапила,
До сусіда зайшла,
А в сусіда
До обіда
В льюху спати лягла.

Із льюху та в льюху,
Завертали в горох
І в коморі,
І на дворі
З нежонатим у двох
Постували,
Жартували,
Зопсували горох.

Ой, гоп! Не сама, —
Напоїла кума
І привела до господи, —
Не побачив Хома.
Хомо! В хаті
Ляжем спати!
— Хоми дома нема.

Трісн и тебе трісна, Хомо!
Я не ляжу спати дома,
А до кума,
До Наума
Піду в клуню по солому.
А, нуте, напілася!
Наша, наша придалась!
Червоні хваругушини, —
Году чесного дитина.«
Отак ордю йшли придане
Співали, пільні, а Мар'яна
Крізь тин дивилася на те . . .
Не додивилася, — упала
І тяжко, тяжко заридала.

Таке-то лихо! І за те,
Що широко любить!... Тяжко, діти,
Він одиночому прожити,
А ще гірше, мої квіти,
Нерівно в світі полюбити!
Дивиться на мене: я виплакав очі,
Мені їх не шкода, мені їх не жаль; —
Ні на що дивитися. Ті очі дівочі,
Що колись... колись-то... Думи та печаль,
А більше нічого не маю я і не маю,
А з грішми такими тяжко в світі жити:
Під типом ночую, в вітром розмовляю,
Соромляться люди у хату пустить
І привітати словом старого каліку...
Укороти, Боже, молодого віку
Тому, хто не має талану любити!
Легше, мої любі, покритися замлею,
Ніж бачити!) як другий багатий, старий
Цілує за гроші, вінчається в нею...
О, Боже, мій Боже! Волею свою
Роый мое тіло і душу роый!

Заридав кобзарь, заплакав
Сліпими очима.
Дивувалися дівчата:
Вже смерть за плечима,
А він сліпий, сивусий
Про колинне плаче!
Не динуйтесь, дівчата,
На старі козачі
Ширі сліози. То не роса
В-ранці при дорозі
На спорінні і не ваші
Дуже дрібні сліози!
Наплакався, струни рвані
Три перебірав:

«Аж до вечора Мар'яна
У темному гаю
Проплакала; прийшов Петrusь.
Вона розказала
Все, що чула од матери
І що сама знала, —
І не втерпіла — сказала,

Як Івана придане
Йшли по улиці, співали.
»Мар'яно, Мар'яно!
Чом ти не убога? Чом я не багатий?
Чом у мене коней вороних нема?
Не питала б мати, де ходиш гуляти,
З ким коли стояла! Питала б сама,
Сама свого серця, дала б йому волю
Любить, кого знає! Я б тебе сховав
Далеко, далеко! Щоб ніхто не зінав,
Щоб ніхто не бачив, де витас доля.
Моя доля, мое щастя —
Ти, моя Мар'яно!
Чом не ти в сірій світнині?
Чом я не в жунані?
А Мар'янина, як дитина
Без матері, плаче,
Петро стойти коло неї,
Нічого не бачить, —
Тільки слізни Мар'янини.
А слізни дівочі
І серед днія лихо роблять,
А що ж серед ночі?
»Не плач, серце, — єсть у мене
І сила, і волі,
Любі мене, мое серце, —
Найду свою долю —
За високими горами,
За широкими степами,
На чужому полі,
По волі — неволі
Найду свою долю!
Не в світнині, а сотником
До тебе вернуся,
Не в бурьяні — серед церкви
Обнімеш Петrusя!
Обнімемось, поцілує, —
Дивуйтесь людє!
А ти стойш червонієш! . . .
— »Коли то те буде?
— »Швидко, швидко, моя рибко!
Молись тільки Б'огу!
Іди в хату, лягай спати!

А я краї
Серед стеж
Зоряя ясна
Щоб без
Тебе оди
Серед стеж
— »Хіба
Хіба вар
Тепер У
Ні моска
Ніхто не
— »А я
— »То во
Розійдемо
Пони не
Чого ж в
— »І сам

Перед перво
1861, кн. IX) осі
«Отся поема, як мож
ченком в-слід за Ка
весь олівець. Попр
мабуть перший нари
недодержання розмір
лінія, проведені від
ним рядок, показує
свою поему. Багато
ник парис-поема гілана
ще талану І має висо
лиша за читачем
прегарне мін гарні
іечитного Й поплута
ваступаючи по змозі

I Доманицькі
ечи не найбільш неп
життя Шевченко
Коли ми нині ма
то мусимо сказат
майже зівсім від

Куліш редак

А я край дороги
Серед степу помолуся
Зоря ясноюким,
Щоб без мене доглядали,
Тебе одиноку;
Серед степу одлочину.
— «Хіба сю ніч кинеш?
Хіба зараз? . . .» — «Я жартую!
Тепер Україну —
Ні москалі, ні татари,
Ніхто не воює.
— «А я чула, що ляхи йдуть . . .»
— «То вони жартують! . . .
Розйдемось, мов серце,
Поки не світає!
Чого ж знову запланала?»
— «І сама не знаю!»

Перед перводруком помістив був Куліш («Основа» 1861, книжка IX) ось таку замітку:

«Отся поема, як можна згадуватися, написана була Т. Гр. Шевченком в-слід за Катериною. Брулон, неповний, писаний майже весь олівцем. Попранок у рукописі майже нема, але оригінал, де мається перший парис. Оттим то дещо вірші недописані, в інших недодержаний розмір, деякі вложені в повторення, а в одному місці лінія, проходена від слова «однам», що ним починається, непідомий нам рядок, показує, що автор мав намір доповнити й виправити свою поему. Багато в під місці слабих, багато розтягнених, але як парис-поема гідна вваги; вона надихана свіжою силою, молодого ще талану й має високопоетичні місця. Вказувати на них не будемо, лишаю за читачем присмітні щукати сильніннє між слабим і прогарне між гарним. Я переписав І в оригіналу, часто дуже нечіткого й поплутаного, власною рукою, а дещо місця зредагував, застосувавши по змозі авторську роботу, що й вказано в примітках.

І Доманицький у «Розвідліді» називав текст «Марянин» «чи не найбільш непоправний в усього того, що написано за «своє життя Шевченко» (Критичний Розвідлід і т. д. стр. 54). Коли ми нині маємо текст «Марянин» у виданні Зайцева, то мусимо сказати, що закиди Куліша й Доманицького майже зівсім відпадають.

Куліш редактував «Марянин» в черновика, може з

першого напису олівцем, Зайцев в викінченого й приготованого до друку (в другому вищіті альманаха «Спіс») автографу, який поєт ще й прикрасив був відповідними рисунками.

Оксані К....ко.

Цей вірш має також свою історію. Чотирнадцять його початкових рядків, до слів: «Тільки його й долі, що рано заснув!...» видруковано у перве в «Основі», 1861 р. (вип. III, стр. 4), без надписі, без дати й місця написання. Куліш догадково відніс його до року 1846 це хронольгічне пристосування принесли усі видавці «Кобзаря» аж до Доманицького, ба й по нім, бо Франко помістив «Вітер в гаї» між «Заповітом», а «Лілєвю».

Що жно Доманицький, усталюючи хронольгію Шевченкових творів, звернув увагу й на цю прегарну «Посвяту». В рукописі Шевченка, яке зберіглося в архіві Департамента Поліції, II не було. А там-же списані всі Шевченкові твори в кінці 1843 до початку 1847 року. Значиться — «Вітер в гаї» не написаний 1846 р. А коли ж?

Тут Доманицький став приглядатися до його змісту й форми і сказав, що поки справа вияснитися, безпечніше ставити цей вірш поруч віршів «Н. Маркевичу й думки: «Тяжко, важко в світі жити», значиться під роком 1840.

І там він його примістив у своєму виданні «Кобзаря». (Перед «Гайдамаками».)

Справу виснів остаточно д. Зайцев. Він у «Вістнику Європи» (1914, Ч. 2) в'ясував, що вірш: «Вітер в гаї нагинає», це початок посвяти «Оксані К....ко», яку поєт додав був до поеми «Черниця Маряна». Того-ж року видрукував д. Зайцев цілу посвяту перед поемою «Черниця Маряна» в «Кобзарі», видання «Д'ятель».

Року 1918 д. Зайцев видав у Київі розвідку про перше кохання Шевченка*) і там ще раз обговорив справу

*) Павло Зайцев: Оксана, перше кохання Шевченка, видавництво «Друкарь» Київ 1918.

«Черниці Маряни»
ючи, що ніхто з
уваги на те, що с
вже остаточно ви

В розвідці «
і цінний з поглядом
графу, який ве
демія Наук.

В »Кобзарі«
з автографа.

Ось рідкіні

»Кобзаръ« (Э)

Черница М
(Неокончені)

Вірш 9. У яко

вахом

.. 13. Не с

.. 14. Тільк

.. 18. Як по

.. 23. І ти

.. 24. А я

.. 29. Часом

умі

В нашому ви

Дата написан

Хоч це посвята

кіченого й приготуваного «Сніп») був відповідними.

Чотирнадцять ліній його й долі, що в «Основі», 1861 р. й місця написання. Із це хронологічне «Кобзаря» аж до ко помістив «Вітер

хронологію Шевченка прегарну «Посвяту». в архіві Департаменту всі Шевченкові рукописи. Значиться — А коли?

тисти до його вмісту зникається, безпечнішо Маркевичу й думки: під роком 1840. виданні «Кобзаря».

ев. Він у «Вестнику вірш: »Вітер в «Оксані К...ко», а Маріяна». Того ж зияту перед поемою ннине «Діяльть».

Київі розвідку про аз обговорив справу Шевченка, видав-

«Черниці Маріяни» і посвяти »Оксані К...ко«, нарікані, що ніхто з видавців »Кобзаря« не звернув належної уваги на те, що справа тексту тих творів іх хронології вже остаточно вияснена.

В розвідці »Оксана« видрукував д. Зайцев цей гарний і цінний в погляді на біографію Шевченка віршик в автографі, який весною 1917 р. купила Петербурська Академія Наук.

В »Кобзарі« Зайцева він видрукований був по копії з автографа.

Ось рідкінці між обома текстами.

»Кобзарь« (Зайцева 1914). »Оксана« 1918.

Черница Маріяна. Оксані К....ко.

(Неокончанная поэма.) На память того, що давно
минуло.

Вірш 9. У якому краї мене заховають?

.. 13. Не скаже хотіть на сміх: Нехай і т.д.

.. 14. Тілько його долі, що рано заснували...

.. 18. Як побачить диво — твою красоту;

.. 23. І ти не згадаеш того

.. 24. А я й досі плачу і досі журюсь,

.. 29. Часом (на) Петrusя усміхнись, щаслива,

В нашому виданні похибки:

Вірш 21. плакала, журились, повинно

бути: журилась,

.. 22. Коїм ти любили повинно

бути: любила.

Дата написання 22, 1841 в Петербурзі.

Хоч це посвята до поеми, »Черница Маріяна«, я II по-

ставив не перед поемою, а по ній. Так вміст каже. »Виливаю слізми на мою Марінус — каже поет, значиться, коли писав посвяту, поема Маріна була готова.

Цікаво, що наближений твір Шевченка після «Оксани К...ко», «Утоплена» подібно зачинається.

Оксані К...ко.

Вітер в гаї нагинав

Лозу і тополю,

Лама дуба, котить полем

Перекотиполе.

Це, мов дві строфі того самого твору.

Коли-б видавці «Кобзарів» звернули були на це увагу, то може-би не були іх так далеко клали оден від другого. На всякий спосіб признати треба, що Доманицький не дуже помилувся, причислюючи цей вірш до творів 1840 року.

Утоплена.

Отся балляда, оден з найбільших архітвіорів поета у перве друковану в «Молодику» 1843. З перводруку ішов по всіляким виданням «Кобзаря» майко без змін.

Доманицький у «Розвіді» каже, що автографа немає. Тимчасом у «Кобзарі» 1908 (стр. 618) пояснює вставку одного вірша автографом у Руминіцькому музеї в Москві. Значитися автограф є, а крім автографу ще й рукопис Сульєва, в якій «Утоплена», хоч не написана рукою Шевченка, але ним власноручно виправлена.

За основу нашого видання беремо текст Зайцева. Відміни.

Вірш 13. «Хто се, хто се?» спитаєте

Цікаві дівчата:

Так у Зайцева ї Романчука по текстам 1860 р. Так воно ї логічно, бо мова про людей, а не про якісь предмети.

В Доманицького:

»Що се, що се?« спитаєте,

Цікаві дівчата:

У Франка:

ІП

ЦІ

Вірш 11. Та

Н

Так у Дома-

цького

самого Шевченка

У Зайцева,

ІР

Вірш 17. Да

У

Так у Франка:

У Доманицького

Вірш 37. Постр

Да

Так у Дома-

цького

В перводруку

Вірш 40. В

З

Пи

По

Пс

Так у Зайце-

внукція депо ин

У Доманиць-

В

З

Гу

Ая

3

Вірш 48. Я Г

Спів

А ко

Бют

Так у Дома-

цького

У Франка:

»Що се? що се?« спитаєте,
Цікаві дівчата.

Вірш 11. Та я задріма, поки небо
Не зачервоніє.

Так у Доманицького по руці. Сульєва і тую поправку
самого Шевченка приймаю.

У Зайцева, Романчука, Франка:

поки неба
Край зачервоніє.

Вірш 17. Давно колися те діялось
У нас на Вкраїні.

Так у Франка, Зайцева й Романчука.

У Доманицького, як в перводруку: У нас в Україні.

Вірш 37. Пострівайте,

Так у Доманицького, Франка, Романчука.

У Зайцева: Пострівайте.

В перводруку було: Постревайте,

Вірш 40. В неділю і в будень,
З жонатими й в парубками
Пила та гуляла,
Поки лихо не спіткало,
Поки не та стала;

Так у Зайцева, Романчука, Франка; тільки інтер-
пункция дещо инша.

У Доманицького за Сульєвом:

В неділю і в будень,
З жонатими й в парубками
Гуляла — гуляла,
Аж поки не підтондалась,
З лихом не спіткалась;

Вірш 48. «Я Ганнусі не боюся!»

Співає матуся;
А козаки — молодики
Бються за Ганнусю.

Так у Доманицького, і так найгладше читається.

У Зайцева: А козаки, як хміль отой

Бються круг Ганнусі. (Так живописніше.)

В перводруку:

»Я Ганиусі не боюся
Матуся співає.
А коваки сміються їх,
Ганиусі моргають (Рим вербалний.) |

Так у Романчука.

У Сульєва: А коваки — молодики
Бъются за Ганиусю.

Вірш 57. А надто той рибалонька.

Так скрізь. У перводруку: А надто той рибалонька.

Вірш 63. «Чи бач погань розтріпана.

Так: Дом., Фр. У Зайцева: росхристана.

В Кожанчик: розхристана.

Так і в Романчука.

Вірш 65. Ти вже виросла, дівуеш,

З матері глувуєш?
Пострівай же, — ось я тебе,
Голубко, узую
В черевики! ...»

Так у Сульєва і таку поправку приймаю.

В Доманицького замісця: Голубко (до: пострівай),
єсть: Голубку (до: узую).

У Зайцева: Ти вже виросла, дівуеш,

З хлопцями гуляєш ...
Пострівай же, — ось я тобі!
Мене зневажаєш?
Ні, голубко! ...«

Так і в Романчука.

У Франка: «Чи бач, погань розтріпана!

Байстрия необуті!
Ти вже виросла, дівуеш,
З хлопцями гуляєш ...
Пострівай же, ось я тобі! ..
Мене занехахаш?
Ні, голубко! «

Приймаю поправку Сульєва. Вона найгладша а до того найбільше викінчена: до: байстрия необуті! дальше йде: я тебе узую в черевики.

Вірш 71. Отта

Так у Сульєва

У Зайцева:

Так у видавця

Вірш 76. А се

Так Доман.

А серце немати! (

Вірш 88. Байстри

Катерина

Так у Зайцева

Доманицький

Руминцівському

Балакін

Карло

Заславський

Вставка гарні

чому Дом. не ро

Муя? тільки по

Вірш 92. Ганни

Так скрізь,

і нераз Шевченко

Вірш 110. До с

Так Франко

Доман

(Так у Семеню

Вірш 116. Млії

Так Зайцев

Франко: Млії

І

Сорокін

Цуканін

Седнів

Так у Сульєва

Зайцев: Ілья

Сорокін

Вірш 71. Оттака то бува мати!

Так у Сульєва, Доманицького, Франка.

У Зайцева: Оттака — то була мати!...

Так у виданні 1860 р. Так і в Романчука.

Вірш 76. А серця не мати!

Так Доман., Фр., Ром. У Зайцева, як у вид. 1680 р.
А серце немати! (повинен бути 2 відмінок при запереченню.)

Вірш 88. Байстрим нарікає. (В перводруку: нарікає.).

Катувала, мордували,

Так у Зайцева, Романчука, Франка.

Доманицький між оба рядки вставляє в автографа в
Румянцівському Музеї:

Байстрим... Кого, лютий кате?

Кого ти катуш?

За-що, за-що дитя своє

Молоде мордуєш?

Вставка гарна, та мимохіть насувається питання,
чому Дом. не робив усіх поправок по автографу Румянц.
Муз.? тільки по рукописі Сульєва?

Вірш. 92. Ганна розцвітала.

Так скрізь, в перводруку: розцвітала (мабуть тут, як
і нераз Шевченкове: «и» прочитано не як «і» а як «и»).

Вірш 110. До ставка купаться!

Так Франко, Романчук. — Доманицький і Зайцев.

До ставка купатися.

(Так у Семер., Кожанч. й пізнійших виданнях.)

Вірш 116. Мліє на тім боці...

Так Зайцев, Романчук, Доманицький.

Франко: Мліє по тім боці...

І я колись... І досі ще

Сором, як згадаю.

Цур же Йому! Калиною

Себе забавляє.

Так у Сульєва. Так приняв Доманицький.

Зайцев: І я колись... Та цур Йому!

Сором, — не згадаю...

Як дитина, калиною
Себе забавляє,
Гне стан гнучкий, розгиняє,
На сонечку гріє.

Так у Франка. У Романчука трохи інша інтерпункція.

Вірш 157. Очі вивернуло з лоба.

Така поправка в Сульєва, а за ним і в Доманицького.

У Зайцева й Франка: Очі вивело із лоба.

У Романчука: Очі і т. д.

Утоплена це та поема «Ганиуся» про яку Шевченко писав 8. XII. 1841 до Квіткі: «я Ганиусю свогодня на швидку скомпонував, — та й сам не знаю, чи доладу, чи ні... Як побачите, що вона дуже вже безძна (бо вона такою мені здається), то не давайте її друкувати, нехай іде, звідкиля вялаєся.«

Човен.

Це оден із найпізніше віднайдених віршів Шевченка. Його видруковано, що йшло у «Вѣстникъ уѣвропы-п-и» 1909 р. (кн. V.).

В «Кобзарі». Доманицького 1908 його нема. Нема й у Франка 1908 року.

Про істновання «Човна» здавна було звісно. Ще в Маяку (1843) в оповісті про другий том «Снопа», (який не вийшов) згадується, що Корсунов прислав Шевченко «Черницю Маряну» й «Човен.«

Але довгий час автографів не мож було добути.

Доманицький писав до А. А. Корсуня (до сина пок. ред. «Снопа») в цій справі та Корсун відписав йому, що «Човна» у його не знайшлось.

Врешті повелось таки, Доманицькому добути цей вірш, і в той пори (1909 р.) він являється у «Кобзарях».

(«Кобзарь», Ізданіє Н. И. Холмушіна 1912, стр. 141, «Твори Т. Ш.» I. вид Ром. 1912, стр. 48, «Кобзарь», Діятель 1914, стр. 69, Повний збірник творів Т. Г. Шевченка під ред.

Д. Дорошенка, Ка-
вид, Тов. Друкарь

Друкуємо п-

Вірш 8. Та-

Так у Зайце-

Друкарь: Та и-

Вірш 15. Та-

Так Романч-

Зайцев: чорни

Вірш 27. По-

—

Так: Дорош-

Зайцев: Поті-

У Романчук-

Хоч «Човен.

»Черниці Маряні
тому, бо доклада-

Перводрук: 1844 р. 16 ст.

Цenzура дала
написаний скорш-

Доманицький
справленім руко-
новського.

Зайцев видру-
ностю Г. С. Вашко-

Друкуємо за-

Відмін мало.

Вірш 3. Чи та-

Так у Дом.,

У Романчук-

У Зайцева: я

Д. Дорошенка, Катеринослав 1914, стр. 74, »Кобзарь«, Петроград вид, Тов. Друкарь 1917 р., стр. 164.]

Друкуємо по вид. Зайцева. Відмінні хіба правописні.

Вірш 8. Та його немас.

Так у Зайцева, Дорошенка, Холмушина. В »Кобзарі« Друкарь: Та й його немас.

Вірш 15. Погралися чорні хвилі —

Та й скіпок не стало!

Так Романчук, Дорошенко, Друкарь, Холмушин.

Зайцев: чорні хвилі, —

Вірш 27. Потім спітай — де сирота?

— Не чун і не бачив!

Так: Дорошенко, Холмушин, Друкарь.

Зайцев: Потім спітай, — де сирота?

У Романчука: Потім спітай: де сирота?

Хоч »Човен« написаний мабуть перед, або після »Черніці Маряниї«, кладу його на прикінці творів 1841 р. тому, бо докладної дати не маємо.

Гамалія.

Перводрук: Гамалія. Поэма Т. Шевченка. С.-Петерб. 1844 г. 16 ст. 12°.

Цenzура дала дозвіл: 7. марта 1843. Значиться твір написаний скоріше. Доманицький додумується, що 1842 р.

Доманицький опер текст це поеми на примірнику, справленім рукою поета, в Чернігівському музеї В. Тарновського.

Зайцев видрукував його по автографу, що єсть власностю Г. С. Вашкевича.

Друкуємо за Зайцевом.

Відмін мало.

Вірш 3. Чи там раду радять, як на Турка stati?

Так у Дом., Фр., Дорошенка.

У Романчука: як на Турка stati,

У Зайцева: як на Турка stati? —

рохах иниша інтер-

і в Доманицького.
лоба.

про яку Шевченко
своє сьогодні на швид-
кодаду, чи ні . . Як
а також мені вдаєть-
ся ділля взялася.«

них віршів Шев-
Вѣстникъ у Евро-

1908 його нема.

улозвісно. Ще в
том »Снопа«, (який
прислав Шевченко

к було добути.
сұна (до сина пок.
і відписав йому, що

дькуму добути цей
ться у »Кобзарях«.
ина 1912, стр. 141,
»Кобзарь«, Дѣятель
Г. Шевченка під ред.

Вірш 17. Отак у Скутарі козаки співали, (приймаю інтерпункцію Франка).

Вірш 54. Гамаліє! Серце мліс: у Франка: Гамаліє, серце мліс,

Так у Ром., Дом., Дорош.

У Зайцева: Гамалію, серце мліс: (dativus?)

Приймаю: Гамаліє, бо так є рим до: мліс.

Франко, Доманицький, Дорошенко, Зайцев пишуть:
у Туркені, Романчук: у Туркні
Лишаю правопис Зайцева — в автографу.

Вірш 58. Дрімас в гаремі, в раю Византія

Так у Доман., тільки по: гаремі (—).

У Франка й Зайцева: в харемі

Приймаю: гарем, бо так звичайно це слово вимовляють.

Вірш 80. В валізах руки принести,

Так у Романчука й Франка, Доманицький приняв поправку Шевченка в 1860 р. »в валізі«. Але у Зайцева по автографу; »в валізах« — і таку форму приймаю.

Вірш 127. Козацтво сміливе літає,

Так у Доман., Ром., Франка.

У Зайцева і в перводруку: сміливо. Льогічно (з огляду на порівнання з птахами) краче ужити цього слова, як притметника до: козацтво, чим як дієприслівника до: літає.

Скутар, чи Скутар? — вважаю питанням правописі.

Вірш 151. Сидять брати Запорожці, так у Доман., Роман.,
Дорош.; у Франка й Зайцева: брати-запорожці.

Вірш 158. Оксамитом крити.

Так скрізь, Шевченко писав переважно: аксамитом.

Вірш 163. Слава тобі, Гамаліє,

Так у Дом., Фр., Ром., Дорош.

У Зайцева: Гамалію,

Так було і в перводруку, але хибно, бо єсть не »Гамаліє«, а »Гамалія«.

Вірш 167. Шо в
вигну

Так по всіх в

Вірш 186. За р

Так скрізь.
справив »За житї
Дом. У Зайцева,

Автограф у ки
ченка 5. квітня 18
тах добули в архів
д. П. С. Щоголів т

Цим рукописом
»Розкриту Могилу« в
Чи взяла автор
годі сказати.

Опираюся тут
на рослідів і прові
ного тексті. (До

Варілти перш
ському виданні, в

Значіння має
(власність. д. В. П.)
який була вище м

Рікниці тексті
Розкрита Могила.

Вірш 3. За-що т
За-що, в

Так у Доман.
У Романчука:

В Пражським
На п
За п

Вірш 167. Що не дав ти товариству
агинуть на чужині!

Так по всіх виданнях. У перводруку: Запорожцям
замісць: товариству.

Вірш 186. За рожеві гори.

Так скрівъ. На примірнику I. видання Шевченко
справив «За жиї гори», але тую поправку приняв лиш
Дом. У Зайцева, отже в автографі: за рожеві гори.

Розрита могила.

Автограф у книжечці: «Три літа, яку відібрано у Шевченка 5. квітня 1847 р. при першій ревізії, а яку по 50 літ-
тах добули в архіві Департамента Поліції (ІІІ. Отділеніє)
д. П. С. Щоголів та Я. П. Забілла.

Цим рукописом хіснувався Доманицький, друкуючи
«Розриту Могилу» в «Кобзарі» 1908.

Чи взял автограф за підставу, чи текст Романчука —
годі сказати.

Опираюся тут, як і при всіх дальших віршах, які
розвелів і провірив Доман. (на основі автографів) на
його тексті. (де ні — вазначую).

Варіанти першої редакції того вірша подані в Праж-
ському виданні, інші у Франка.

Значіння має також копія списана рукою Максимовича
(власність д. В. П. Науменка), а також текст Сульєва, про
який була вище мова.

Ріжниці текстів:

Розрита Могила. В копії Максим: Розкопана могила.

Вірш 3. За-що тебе сплюндрували,

За-що, мамо, гинеш?

Так у Доман. Й Дорош.

У Романчука: За-що тебе сплюндровано.

В Пражськім виданні рукописний варіант:

На що тебе сплюндрували?

За що, мамо, гинеш?

В копії Максим. замісць: «мамо» — «марне».

Вірш 7. Чи ти діток непевних

Звичаю не вчила?

Так: Дом., Дорош., Ром., Фр. Копія Макс: невмітих.

Вірш 11. Своїх діток доглядала.

Так Дом., Дорош. У Франка й Ром.: «моїх».

Копія Максимовича: Малих діток доглядала.

Пражське вид: Своїх діток малесеньких.

Вірш 13. Виростали мої квіти,

Мої добри діти, —

Так у копії Макс., так також у Дом., Дорош., Ром.
і так льоїгніше. Франко задержав давній текст.

Вірш 22. Про свою недолю.

Так: Фр., Романчук, Доман., так і коп. Макс.

Пражський Кобзарь: неволю.

Вірш 24. Виглядала волю! . . .

Так скрізь. Пражський Кобзарь:

Проклинала долю.

Отже там: Що колишучи співала

Про свою неволю,

Що співаючи ридала,

Проклинала долю.

Вірш 44. Сорочку знімати!

Так Дом. Так і в Сульєва.

У Франка й Романчука: Сорочку здіймати! . . .

Вірш 45. Поспішайте-ж, недюлюди,

Так: Доман., Дорош. і Сульєв.

У Романчука (1912) тих двох віршів нема, бо на його
гадку ці два «верші» тільки ослаблюють сильне вираження по-
передніх, і поезія якщо до змісту так що до форми виходить краще,
коли їх викинесе» . . .

Вірш 52. 6x, як-би то . . . Так у Доман., Ром. і у Су-
льєва. У Франка. От як-би то . . . (так в копії Максимо-
вича.)

»Як-би то знайти те,
Що там поховали.

Не в

Маті

Так у Франка

Як-б

Не в

Так було в ко-

»Як-би« слівця «то»,

Як в автографі,-Д

У Пражському

Ях як

Як бы

Що та

Не п

Матр.

Франко називає

Він неможливий вж

У «Розсліді»
згадує, що «в тому
Департам. Поліції

Але в передмові,
що в рукописі Шевченка
усл. що Шевченко н

Чигирин написа-
граф 6.

За підставу бер-
що «мав нагоду хісну-
виходило-б, що хісну-

Відміні.

Вірш 1. Чигрине, «
Так скрізь. У С

Вірш 8. Дніпро вис-
Так скрізь. Льв

Вірш 15. Де ти стояв,

Не плакали-б діти,
Матір-б не ридала.«

Так у Франка Й Романчука. У Доманицького:

Як-би то знайшли те, що там схоронили, —
Не плакали б діти, мати не журилася ...

Так було в копії Максимовича, лиш бракувало по
»Як-би« слівця «то», яке Доманицький вставив для ритму.
Як в автографії... Доман. не каже, хоч ним хіснувався.

У Пражському «Кобзарі» стоїть:

Зх як би-ж то
Як би були знали,
Що там заховали,
Не плакали-б діти,
Матір-б не ридала.

Франко називав цей варіант зовсім фантастичним.
Він неможливий вже через те одно: Матір-б неридала.

Чигирин.

У »Розсліді« Доман. каже, що автографа нема, хоч
агадус, що «в тому зшиткові, що знайдено цього року в
Департам. Поліції» стоїть 19. II. 1844.

Але в передмові до «Кобзаря» (1908) він каже виразно,
що в рукописі Шевченка під заголовком »Три літа« мається
узе, що Шевченко написав від 1844—1846.

Чигирин написаний 1844, отже виходило-б, що авто-
граф е.

За підставу беремо редакцію Доман. бо він каже,
що «мав нагоду хіснуватися» матерілами »Три літа« — отже
виходило-б, що хіснувався автографом »Чигирин-у«.

Відміні.

Вірш 1. Чигрине, Чигрине!

Так скрізь. У Франка: Чигрине, Чигрине,

Вірш 8. Дніпро висихав,

Так скрізь. Львівське вид. 1807. «васихав»

Вірш 15. Де ти стояв, чого стояв ...

Так Романчук і Франко.

У Доманицького: Де ти стояв, — (чого стояв... нема).

Вірш 17. За-що боролись ми в Ляхами?

Так Романчук і Франко. Так приймаю, бо війни козацько-польські не мали виключно характеру соціального, а й політичний. (Ходило о державну самостійність, особливо від Хмельницького.)

У Доманицького: За-що боролись ми з панами?

У Пражським виданні:

За-що боролись ми в Ляхами?

За-що ми різались з панами?

Вірш 20. Татарські ребра? — Так Франко й Доманицький. У Романчука, за Львівським виданням, оставлено: Московські ребра? — I так-чи не найлучше?, бо тоді є мова про війни: в Поляками, Ордою і Москвою.

Вірш 45. Поки тії недолітки

Підростуть-гетьманни!

Так у Франка, Романчука й Дорошенка, хоч Дорошенко будував на тексті Дом.

Так і в рукописі Департ. Пол. Мимо того Дом. приняв поростуть (ніби птахи в піря).

В Пражським «Кобзарем» замісць: «недолітки» — «недолюдки», це хибно, бо Шевченко покладає тут надію на обновлення Гетьманщини (цио ідею видно й в «Великого лъху»), отже не може гетьманів називати «недолюдками».

Вірш 51. Не рвіть, думи, не паліте!

Так Франко, Доманицький, Романчук, Дорошенко. В Львівськім вид (1867) Не рвіть душу, не паліте! Оба варіанти, з огляду на гадку й на вірш, рівновартні. Лишаю принятій Фр., Дом., Ром., Дорош.

Дата: 19 лютого 1844 в Москві (під час гостини у Бодянського, мабуть під враженням розмов з тим знавцем нашої старовини).

Княжна-Варвара Шевченка: «Обрадуй телей малоросійського Шевченко написав 1907 р. в III. отд. Громаді. Доманицькою копією цього твору «Кобзаря».

Примітки:

Вірш 3. Дала йому

Так у Дом., Франко в автографі є: «Дала йому на звук: я брав як

Вірш 4. I чорні

У Шевченка: «І чорні». Я цього не згадую: II, раз тому, що і з вимови урожай набрати певності не злії, зелени, наприклад у тій-же винен був тодішній Та ми читаємо зловживши.

Вірш 9. Пошли то-

ті благо-

Всього то-

Не зуміє

У Франка: мати

В Романчука: мати

У Доманицького:

Я оставил: Мати так у Романчука і благодати

ш. т. п.

Сова.

Княжна Варвара Репнін писала 20. XII. 1844 р. до Шевченка: «Обрадуйте его (се-б то: А. Лизогуба) и всѣхъ люби-телей малороссийскаго языка Вашей Сової.» Звісно було, що Шевченко написав такий твір. Але добутого його що йно 1907 р. в III. отд. в Петербурзі і видруковано в »Новій Громаді«. Доманицький у »Розсліді« (стр. 64—67) подав вірну копію цього твору і на ній опираю текст в моїм виданні »Кобзаря«.

Примітки:

Вірш 3. Дала йому карі очі.

Так у Дом., Фр., Ром., Дорош. Так і я оставил, але в автографі с: »Дала ему карі очі, отже єсмус, бо Шевченко на звук: ю брав знак: ё.

Вірш 4. І чорні брови.

У Шевченка: »И чорні бровы», отже треба-б дати чор-ниє. Я цього не зробив, а приняв в першім відмінку мно-жини: і, раз тому, бо Шевченко і так і так пише, а друге, що і в вимові уроженців Моринець та Кирилівки не міг я набрати певності, щоб вони уживають: і не ії (злії не злії, зелені, не зелети!) Шевченко міняє »и« в »ы«, пряміром у тій-же »Сові« есть: Китайко повавала, хоч по-винен був тодішньою правописсю написані: Повывала. Та ми читамо »повивала«, не »по вівали«, бо не немало-б смислу.

Вірш 9. Пошли тобі, Матер Божа,

Тії благодати,

Всього того, чого мати

Не ауміє дати.

У Франка: мати божа

В Романчука: Matir божа

У Доманицького: Matir — Божа,

Я оставил: Матер, бо так в автографі. »Тії благодати« так у Романчука і так виразно є в автографі: »Тії благодати«

Доманицький, а за ним і Франко, дали: благодаті через що знищений рим.

«Всього того» — у Шевченка виразно: всего того. Я оставил: всього, бо так у Франка, Доманицького, Дорошенка й Романчука і такої форми скрізь уживаю.

Вірш 13. »До схід сонця воду брала«, — так у всіх видавнях. В автографі: До схід сонця воду брала« (без коми).

Вірш 18. »Пітала зазулі« — так у Дом., Ром., Дорош.

У Франка: зазулі

В автографі є: зузули.

Вірш 28. »Як ясень високий« так у Дорош. і Дом. У Франка й Романчука, за автографом, ясен.

Вірш 29. Гнучкий.

Вірш 31. Одинокий.

Цікаво, що Шевченко написав: гнучкий,
одинокий.

Вірш 47. Чи є крацій

У Шевченка: крашчій (отже знов і, де повинно бути «є»).

Вірш 49. Нема крашого

У Шевченка: красчого (раз: ич, то знова: сч).

Вірш 50. Нема крашого й не буде —

Дивуйтесь, люде!

У Шевченка: люди (і без інтерпункції). Даю «є», бо того рим хоче.

Вірш 52. А долю . . .

Долю роздубуде! . . .

Так у всіх видавнях.

В автографі; а долю . . .

Доля роздубуде.

(Мабуть похибка, бо тяжко гадку зрозуміти. Коли-б доля мала роздубувати долю, то тоді Шевченко не давав-би по «долю» крапок.)

Вірш 53. Ой зазуле, зазуленко,

Так Дом., Ром., Дорош.

У Франка: О
В автографі:

Вірш 87. Щоб
Шевченко писав

Вірш 95. Бага
У Шевченка:

Вірш 98. У ба
Верб

Так у Доман
У Шевченка:

Так і повинне

Вірш 108. А ді
Так у Доман
Франко подає

невірно, бо автограф
за похибку і спрощенням
далеко йдуча похильна
бути: липыться,
лісся-ліпля).

Цікаве, що
кілька разів. Так

Вірш 166. Коло
автогр. Доманич
приняв Романчука.

У Франка: Ко

Вірш 174. І сві
А мо
Нема

Так в автографі
Франко вставив:
І сп
Дені

А Романчук:
І съ
І зн

ко, дали: благодаті
авно: всего того. Я
маницького, Доро-
різь уживаю.
— так у всіх ви-
ду брали» (без коми).
Дом., Ром., Дорош.

у Дорош. і Дом.
рафом, ясен.

нучкій,
динокій.

нов і, де повинно-б
то знова: сч).

нкції). Даю «е», бо

розуміти. Коли-б
євченко не давав-би

У Франка: Ой азулле, азуленько,
В автографі: Ой азуле, азуленко,

Вірш 87. Щоб і воно, удовине
Шевченко пише: Шобъ.

Вірш 95. Багатому в хату,
У Шевченка: богатому, але дальше: У багатыхъ.

Вірш 98. У багатих ростуть діти —
Верба при долині;

Так у Доманицького й Романчука.

У Шевченка: Вербы при долині;

Так і повинно бути.

Вірш 108. А дівчата лицялися

Так у Доманицького, Романчука, Франка.

Франко подав в нотці, що в автографі є: лыцьмися. Це
невірно, бо автографі є: лымпльмися, Доманицький приняв це
за похибку і справив на: лицялися. Тим часом це за
далеко йдуча поправка. Легше приняти, що повинно-б
бути: липсьмися, бо тоді лише одна буква схиблена (ліпи-
лісся-ліпли).

Цікаве, що Шевченко пише: пріему, слези і то по
кілька разів. Так само: вісько.

Вірш 166. Коло поворот. Так і лишаю, бо так єсть в
автогр. Доманицький справив на: коворота. І тую справку
приняв Романчук.

У Франка: Коло коворотна.

Вірш 174. І світає, і смеркає,
А москаля, П сина,
Немає, немає . . .

Так в автографі і так треба лишити.

Франко вставляє вірш в пізнішого Послання:

І світає, і смеркає,
День божий минає,

А Романчук:

І сьвітає і смеркає,
І знову сьвітає.

Вірш 223. в ірії, в ірії,

Так: Доман., Фр., Романчук.

У Шевченка виразно: ірії, ірії (через *i*, а не через: *u*).

Вірш 245. По вулицях та, сміючись,

Так у Доманицького, у Франка «та» без коми, у Шевченка кома перед: «та».

Вірш 230. Його в війська виглядає . . .

Так у Доман. і Франка.

У Шевченка: Его въ виска выглядает.

Дівичій ноці.

Поема знайдена 1907 р. в Департаменті Поліції в Петербурзі.

Друкую за копією Доманицького в «Розсліді», змініючи правопис.

Примітки:

Вірш 1. Роазплилася густа кося

У Шевченка єсть: Росплилася густа кося отже и не в — і тому лишаю «и», хоч Доман., Фр., Роман., Дор. пишуть: Роазплелася. (Коса не розплітається до пояса, тільки від пояса до голови — тут: розплилася, мов вода, тим більше, що дальше йдуть такі-ж порівняння.)

Вірш 4. Хвилі серед моря;

Так Доман., Франко, Дорошенко.

У Романчука: Філі серед моря; і так повинно-бути, бо у Шевченка єсть: «Фили середъ моря» (а-разу було: зори середъ моря. «Хвилі» чи «філі» — це справа правописі).

Вірш 27. А мені ще й завидуютъ,

Так Романчук і Франко.

Доманицький заєдно вживав: «міні»; ця форма далека Шевченкови. Він у «Дівочих ноочах» кілька разів пише: «мыні», коли писав «міні», то можна-б читати: міні.

Вірш 48. Сльози полилися . . .

Так у всіх «Кобварях». В автографі: слезы.

Рукопис від
Це 1. редакція.
Пражського «Коб
1867 р., «далі
ському музею (до
нею основа тексту
писана рукою М
Київ; це найпізн
до будови тексту

Вірш 7. Що-б
Взять
Так Франко,
ших «Кобварях».
Максимовича, ми
Щоб
Вза

Вірш 12. Гостр
Дор. і давніші, т
гострить, точить, (я)

Вірш 19. І не
це у мене друкар

Вірш 35. На с
Так у всіх «К
в автографі Деп.

Вірш 39. І цар
Фр. не відому

Вірш 45. А вам
У Романчука:
В Пражським
і так у Доманицько

Вірш 50. з бен
Я мі
У Доманицько

С о н.

Рукопис віднайдена 1907 в Департаменті Поліції.
Це I. редакція. Пізніша редакція в приписках до
Пражського «Кобзаря», ще пізніша «Львівське видання
1867 р., «дальше йде копія Ченстахівського в Чернігів-
ському музеї (до слів: «от і читай, і їми ти ім віріє»), за
нею основа тексту Пражського Кобзаря, врешті копія,
писана рукою Максимовича, власність д. В. Науменка в
Києві; це найпізніша з усіх редакцій. Отже матеріалу
до будови тексту багато.

Вірш 7. Щоб загарбтъ і в собою

Взять у домовину;

Так Франко, Романчук, Дорошенко. Так і в давній-
ших «Кобзарях». Доманицький приняв відміну із копії
Максимовича, менше ясну:

Щоб загарбтъ із собою,
Взять у домовину;

Вірш 12. Гострить ніж на брата; так Ром., Фр., Дом.,
Дор. і давнійши, тільки в Пражському «Кобзарі» замість:
гострить, точить, (як рукописний варіант).

Вірш 19. І не благай, не вимовлять
це у мене друкарська похибка, повинно бути: не вимолять.

Вірш 35. На сім світі бажаєте ...

Так у всіх «Кобзарях». Тільки у Пражському, як
в автографі Деп. Пол.: На тім світі бажаєте.

Вірш 39. І царята і старчата,

Фр. не відому чому, пише: старчата.

Вірш 45. А вам нудно, жалуєтесь ... Так Франко.

У Романчука: А вам нудно, жалуєтесь —

В Пражськім вид: жалуєтесь, в Деп. Пол. жалкуєтесь
і так у Доманицького й Дорошенка.

Вірш 50. З бенкету піний у-ночи,

Я міркував собі їдучи,

У Доманицького рим: ночі-їдучи.

Вірш 53. У мене діти не кричать

У Франка: кричать.

Вірш 64. Найтревійший би упився,
(«бик перед діссловом!»).

Вірш 78. Мов горе, мов лютє

У Франка: «мої муки, мої люті»

(Не маю під рукою матеріалів що-б виправдати свій
варіант. Б. Л.)

Вірш 87. З чистою росою.

Так Франко, Романчук, Доман., Дорош.

В Пражським вид: З рясною росою.

Вірш 92. На ворота встануть.

Так у копії Богданенка, яку Доманицький в При-
мітках до «Кобзаря» (1908, стр. 619) назвав дуже точною.
У Доманицького й Франка: стануть, так і автографі.

Вірш 105. Тополі — на волі

Так в копії Богданенка. У Франка й Доманицького,
а також у Романчука: по волі.

Вірш 110. Зелені, вмирається

Так у Доман., Дорош., Романчука.

У Богданенка: Слопонівку вмирається — і так в Праж-
ському виданні.

Вірш 117. І не розруйнус.

Так Доман., Дорошенко. (За Богданенком.)

Франко й Романчук: Ані розруйнус...

Хіба ти не бачиш: Франко й Романчук пишуть: хіба
(так ж писати також) Правописний словничок Голосек-
вича).

Вірш 126. Немає там влади (Так Дорош., Дом., Ро-
манчук.)

Франко: влади.

Вірш 178. Он глянь, у тім раї,

Так Доман. й Дорош. (Так і в автографі.)

У Романчука

У Франка: С

Вірш 129. Лат

Так Дом., Д

Франко й Р

Вірш 145. Чу

Так у Богдан

У Доман.: Й

шов Франко й Р

Вірш 148. З д

Дун

Так у Богдана

Романчука, Ф

недоліток, недол

(До слова про

характеризує та

доліток панич, а

«З двадцятого

ським виданні —

що з двадцятого ро

Вірш 172. Нех

основі автографу

Доман., Роман

В Пражські

Чому форму

тижко зрозуміти.

Вірш 176. Та

Так в автограф

В інших вид

Вірш 178. Леч

Так у копії

У Дом., Роман

Вірш 195. В с

Так Доман.,

В копії Богдан

У Романчука: «Он глянь! У тім раю,
У Франка: Он глянь, у тім раю.

Вірш 129. Латану свитилу в каліки знімають,
Так Дом., Дорош.
Франко й Романчук: вдіймають.

Вірш 145. Чужі не пускають
Так у Богданенка.
У Доман.: Й чужі не приймають. За Доманицьким пі-
шов Франко й Романчук.

Вірш 148. З двайцятою, недолітком,
Душі пропиває.

Так у Богданенка і в автографі — тому лишаю.
Романчук, Франко, Доманицький й Дорош. замісьць:
недоліток, недолюбок.

(До слова панич краще недоліток, бо це ще ліпше
характеризує тодішній моральний уладок панів: не-
доліток панич, а вже з двайцятою душі пропиває.

«З двайцятою», це-б то року, як в Львівськім та Праж-
ськім виданні — натягнене, бо треба що йо догадуватись,
що з двайцятою року. Лекше догадатися: з двайцятою дівкою.)

Вірш 172. Нехай знова рига змії (Так і Франко на
основі автографу.)

Доман., Роман., Дорош.: рига змії.

В Пражськім виданні й у Огоновського: змії.
Чому формі автографу навав Доман. недоладною —
тяжко зрозуміти.

Вірш 176. Та тим часом пошукаю
Так в автографі — тому лишаю.
В інших виданнях: а тим часем пошукаю.

Вірш 178. Лечу я знов по-над землею
Так у копії Богданенка і так найгладше.
У Дом., Ром., Фр.: І знов лечу по-над землею.

Вірш 195. В снігу заночую.
Так Доман., Дорош., Ром., Фр.
В копії Богданенка: В степу заночую.

Вірш 197. Що єсть країна

В копії Богданенка: в країна (за автографом).

У Львівським вид: Україна (похідно).

Вірш 198. Неполіта слізми, кровю,

У деяких виданнях: непомита.

Вірш 200. Аж слухаю:

Загули кайдни

Під землею.

Подивився . . .

Так копія Богданенка. Інші видання: Подивлюся —

Вірш 212. В тілі душу закували

Лишаю як у Доман. і Франка. (Так в автографі.)

У Пражським вид: В муку душу закували.

В деяких: В місі душу закували.

Вірш 214. І мов ту ю чорну галич —

Думи розпустили?

Так у копії Богданенка, і так найгарнійше.

У Доман., Фр., Дорош.: І галичі силу —

В Огоновського і в першому виданні Романчука було:

І ганячі силу —

Думи розпустили.

Вірш 216. За-що, не знаю, а караюсь,

І тільки караюсь!

Так у всіх нових виданнях за автографом, в давній-
ших писали: карають, карають!

Вірш 218. А коли я спокутую?

У Богданенка: І коли я спокутую?

«А краще, бо в попередньому рядку єсть уже: «І».

Вірш 223. На той останній, страшний суд

В автографі: остатній.

“Вірш 237. Он розвінник катуваний

Так Доман., Романчук — за Богданенком.

У Франка: От розвінника катуваний.

Вірш 259. Дивлюсь: хати понад шляхами

Так у Богданенка.

В Романчука
Ди

Вірш 260. То

Так у Роман-

У Богданенк-

В автографі:

Город із стоп-

город, а до чита-

Вірш 266. Ще

Ан

На

Ф

Тума

Так у Богдан-

В інших вид

У д

На

Над

Тум

Вірш 269. До

То го

Чи

Чи

А мо

скон

Оставляю дава-
вдобув собі право г-
до автографу.

Вірш 279. Аж за-
так краще.

Вірш 279. Не зна-

В копії Чепист-

Вірш 288. Вонъ

(Забірайсь! — ба-
місце)

В Романчука, Франка, Доманицького:
Дивлюся: хати над шляхами, —

Вірш 260. То город із стома церквами;
Так у Романчука, Франка, Доман., Дорошенка.
У Богданенка: То города в стома церквами
В автографі: То городи в стома церквами.

Город із стома церквами краще, бо мова про один
город, а до читання легше «із стома» чим «з стома».

Вірш 266. Ще далі гляну:
Аж у долині, мов у ямі,
На багнищі город мріє;
Хмарою над ним чорнів
Туман колодний . . .

Так у Богданенка — і так найкраще.
В інших виданнях:

Далі гляну:
У долині, мов у ямі,
На багнищі город мріє;
Над ним хмарою чорнів
Туман тишкий.

Вірш 269. Долітаю, — у Богданенка: Долітаю, —
То город без краю. То город безкрай.
Чи то турецький? Чи то він турецький?
Чи то німецький? Чи то він німецький?
А може, що й московський! А може, що і московський!

Оставляю давній текст, бо він по всіх виданнях і
здобув собі право горожанства. Але текст Богдан. близький
до автографу.

Вірш 279. Аж злякався. В автографі: Аж злякавсь я. І
так краще.

Вірш 279. Не знаєш параду!
В копії Чепистах: не знаєш параду?

Вірш 288. Вонъ — видиши палаты? (За автографом.)
(Забірайсь! — бачиш, тут палати, це-б то, не тобі тут
місце!)

Так у Доманицького, Романчука; у Дорошенка це
місце, як і багато інших в цензурних причин пропущено.)
У Франка: «Вотъ видиша палаты?»

Вірш 291. З цинковими гудзиками
В автографі: з циновими.

Вірш 292. Гдѣ тѣ здѣсь уязліся?

Лишако за Доман. В автографі: Де ти зде уязліся.
Воно так може й лішче, бо поєт таким способом
вказначус; що землячок все-ж таки не говорить поправно
по московськи.

Вірш 297. Говорить я вмію. Так у Доман. В автографі:
Говорить умію.

Вірш 299. Я здѣсь служу; так поправив Доман. В автограfi було: Я тут служу; коли хочеш (І так краще, бо це
говорить землячок.)

Вірш 301. Ввести тебї. Поправка Дом. В автогр.: Вве-
сти тебе.

Вірш 302. Ми, братъ, просвѣщеними,—в автогр.: просвіщенії.

Вірш 314. Жіночка небога

Так Дом., Фр., Роман. В автографі: Цариця небога.

Вірш 317. Та ще й на лиху сердечна; в автогр.: сердеч-
не (се-б то: сердечне хита голововою).

Вірш 322. Тебе, цице, й разу, (так в автогр.).

Вірш 329. За богами — панства, панства

Так в автогр.: Се-б то: цар і цариця, мов боги, а дальше
йде панство.

У Дом., Фр., Ром.: За панами — панства, панства.

Вірш 330. У сріблі та златі!

Так Доман., Ром., Фр.;—Лишаю.

В автографі: В серебрі та златі!

Вірш 344. Мов та чапля на болоті — так у Богданенка.

В Доман., Франка, Романчука: Мов та чапля між
птахами,

Вірш 378. По-
Доман.

В автографі:

Вірш 392. Про-
ненка.

У Доман., С-

В Пражській

Вірш 397. І д-

Так Доман.-

У Пражській

Вірш 413. Так-

В автографі:

Вірш 434. У с-

дю з козаками.

Вірш 438. Цар-

Гасі-

Так Доман.,

В автографі:

Вірш 449. І Б-

В деяких ви-

Вірш 465. Біль-

Сіре-

Так в автогр.

У Романчука

У Франка:

Вірш 468. То в-

Хмар-

Над-

І ван-

Так у Богдан-

»ї ми сковані з т-

лільки багато, як-

приняв і Романчу-

Дорошенка це
чин пропущено.)

В автографі: по углах.

Вірш 392. Пролито людської—так автограф і копія Богданенка.

У Доман., Франка, Романчука: політо.

В Пражськім виданні: Пропало людської.

Вірш 397. І дзигарі теленькають

Так Доман.—Франко й Романчук: дзигарі.

У Пражськім вид: дзингарі, в примітках: дэонары.

Вірш 413. Таке диво поставила

В автографі: наставила.

Вірш 434. У столицю з козаками—Богданенко: На столицю з козаками.

Вірш 438. Царю проклятий, неситий,

Гаспіде лукавий!

Так Доман., Фр., Роман.

В автографі: Царю проклятий, лукавий,

Аспіде неситий!

Вірш 449. І Бог не розлучить

В деяких виданнях: не розсудить.

Вірш 465. Біла хмара криє

Cipe небо;

Так в автографі і так найприродніше.

У Романчука: сине небо;

У Франка: сине море,

Вірш 468. То не хмара, білі птахи

Хмарою спустились

Над царем тих мусійковим,

I заголосили:

Так у Богданенка і так найкраще, бо дальше йде:
»і ми сковані з тобою, отже видно, що не одна птаха,
зільки багато, які хмарою спустились. Таку поправку
приняв і Романчук.

Вірш 478. Загнав голих і голодних
У сніг на чужину
Та й порізав, а з шкур наших
Собі багряницю
Пошив жилами твердими,

Так в тексті Деп. Пол. і таку редакцію, далеко яснішу, приняв Доманицький. Франко й Романчук задержали:

Та порізав їх шкур наших
Собі багряницю,
се-б то порізав багряницю і пошив її, коли в дійсності:
нас порізав, а з наших шкур пошив собі багряницю твер-
дими жилами.

Вірш 510. А між ними і землячки
Де-де проглядають;

Так в авт. і в копії Богданенка. Тому впроваджує замісць давного: де-де проглядають, якє стрічкою у Франка, Доманицького й Романчука.

Вірш 515. Цвенькати ненавчили
так в автографі. У Доман., Фр., Ром.: Цвенькати не вчили
(лають батьків, не за те, що не вчили, а що не навчили).

Вірш 527. В німецьких теплицях
Заглушені.

Так у Богданенка і так повинно бути, а не як у Доман.
й Франка: в німецьких петлицях замучені.

Прецінь ту мова про квіти, чорнилом і москов-
ською блекотою політі та заглушені в теп-
лицях.

Через отсі «петлиці» весь образ псувється. Що в
петлицях мають робити квіти?

Вірш 548. Він вилупив баньки в лоба,

Так у Богданенка й Франка. В Доман. й Романчука:
випучив замісць вилупив.

Вірш 554. Він до челяді і челядь

Так Богданенко і Пражське вид. Натомісць Доман.,
Романчук, Франко: він до челяді сунеться.

Вірш 556. До

Тіл

Піш

Так в копії

У Доманиць-

манчука).

У Франка:

До

Тіл

Вірш 565. Веди

Автограф: медо-їд) у варіанті

Вірш 567. Я, я

Так Романчу

У Франка: Я

Вірш 568. Він

Так у Франка

гікне, —

У Богданенка

Вірш 575. Брат

Так Ром., тіл

Рукоп. вар. І

Автограф: Бра

Вірш 576. Шо є

Так Богданен

Романчук: Я є

Так само й Д

Франко: Шо є

У Франка: дат

повинно бути 8. я

Автограф в спі-
голевим та Я. П. З

Кажу це, на

Вірш 556. До москальів, — москалики
Тілько застогнали,
Пішли в землю.

Так в копії Богданенка.

У Доманицького замісць: тілько: тяжко (так і Романчук).

У Франка:

До Москалів — і Москалі
Тілько застогнали.

Вірш 565. Ведмежа натура? Так Дом., Ром., Франко.

Автограф: медвежа (ближче до первісного слова: медвідь; медо-їд) у варіянті Пражського видання: Ведмедська натура.

Вірш 567. Я, як засміялся!

Так Романчук і Доманицький.

У Франка: Я аж засміялся. Так і в Богданенка.

Вірш 568. Він і почув, та як гине!

Так у Франка. У Романчука і Доманицького: та як
гине, —

У Богданенка: як википел!

Вірш 575. Брати мої милі,

Так Ром., тільки по мілі(;) як і в Доман.

Рукоп. вар. Пражськ. вид: Братя любі, милі.

Автограф: Братя любі, милі!

Вірш 576. Шо не свое розказав вам,

Так Богданенко:

Романчук: Я не свое розказував.

Так само й Доман.

Франко: Шо не свое розказував,

У Франка дата написання 8. червня, а тимчасом
повинно бути 8. липня 1844.

Хустина,

Автограф в сшитку «Три літа», здобутім П. Г. Щоголевим та Я. П. Забіллою в Департаменті III. Отдѣленія.

Кажу це, на тій підставі що й передше (хоч в »Ров-

слідє сказано, що автографа нема), а кожу тім певніше, що Доман. у вступі до »Кобзаря« 1908 віразно пише (стр. XIII.): тільки 8 поезій в нашому виданні не провірено з автографами.

Котрі це поезії тяжко із вступу зрозуміти, бо Доманицький їх не вичислив, але зі сказаного ним виходило-б, що це: Причинна, Віltre буйний, На вічну пам'ять Котляревському, Тече вода, Утоплена, Черниця Маряна, Юродивий, Чи не покинутъ нам, небого.

Відмінні текуто:

Вірш 2. Та на шовки заробляла, так ^в в копії Науменка і в рукоп. Деп. Пол. Так у Франка, Доманицького, Дорощенка, Романчука. В давніших вид: На шовк заробляла.

Вірш 7. Вигантую, подарую, так Дом., Ром., Дорош.—У Франка: Вигантую, — подарую. Хустинично мережана, як пісню, розвивую на три строфі. Друга й третя строфа чергуються у мене, як в »Кобзарі« Доманицького, у Франка й Романчука вони переставлені. Так і в рук. Деп. Пол.

Вірш 20. У віконце поглядала: так в коп. Наум. Так приняли нові видавці »Кобзаря«.

Вірш 29. Як доля чужая? Так Франко й Романчук. Так краще, чим: як інша, чужая.

Вірш 39. Багати купили; так в коп. Наум. Так приняв Доманицький, Франко, Дорошенко.

Романчук оставил давні форму: богачі купили.

Вірш 41. З іншим заручили . . . так приняли всі новій-ші редактори. Перше стрічалося: одружили . . . так було в копії О. Кониського, з якою видруковано цей твір в »Луні«.

Вірш 46. Он заплакав сивий пугач
Так у Дом. У Дорошенка, Романчука, Франка, і так краче, бо так воно і в рукописі Деп. Пол.

»Ой заплакав« було в копії Кониського.

Вірш 55. И во-

Так копія К-

Франко Й Р-

Вірш 58. Чи то-

Моло-

Тих віршів

Романчук у своїх

Ці рядки взяв Д-

Науменка.

Вірш 60. чи то-

Його

В копії Науменка

Вірш 62. чи то-

В першім вид

В коп. Наум.

Вірш 66 Благод-

Хоч с

В копії Конись-

»Селок« а не ж

Вірш 72. I розі

Так Дом., —Ро-

Франко: Й розі

А ді

Так Франко,

В давніших

Автограф, як і
не була автографа
чужою рукою, тоді
у його виданні «Ко-
не провірених з а-
24 поезії.»

А може Доман

у тім певніше,
8 виразно пише

нн не провірено в

розуміти, бо До-
нім виходило-б,

На вічну па-
да, Утоплена,
не покинуть

копії Науменка
аницького, Доро-
На шовк заробляла.

гаптую, — подарую.
ю на три строфі.
е, як в «Кобзарі»
зовни переставлені.

коп. Наум. Так

й Романчук. Так

Наум. Так приняв

богачі купили.
пририли всі новій-
или . . . так було в
о цей твір в «Луні».

анчука, Франка, і
(еп. Пол.
кого.

Вірш 55. Й ворожки питали,
Так копія Кониського.

Франко Й Романчук: Ворожки питали,— (Так краще.)

Вірш 58. Чи то праця задавила
Молоду силу?

Тих віршів в давніших виданнях не було, тому
Романчук у своїх «Причинках» радив це місце крапкувати.
Ці рядки взята Дом. з рук. Деп. Пол. Вони є і в копії
Науменка.

Вірш 60. Чи то пудъга невіспуща
Його з ніг звалила?

В копії Наум. але переписане: того за ничъ звалила?

Вірш 62. Чи то люди поробили

В першій вид. «Коба» Романчука було: наробыли.
В коп. Наум.: поробили.

Вірш 66 Благав Бога, щоб дівчину,
Хоч село побачить, —

В копії Кониського було: Хоч свою побачить.

«Село» а не ~~хутор~~ есть в рук. Деп. Пол.

Вірш 72. І розійшлися.

Так Дом., —Романчук: Та ї розійшлись. (Так коп. Кон.)

Франко: Й розійшлися . . . (Так в рук. Деп. Пол.)

А дівчина у черниці

Так Франко, Ром., Дом., Дор. (коп. Наум.).

В давніших виданнях: у черницах.

Чого мені тяжко.

Автограф, як і передше. Колиб рукопись «Три літа»
не була автографом Шевченка, лиши копією, списаною
чужою рукою, тоді не міг-би Доманицький сказати, що
у його виданні «Кобзаря» в 1908 року єсть тільки 8 поезій
не провірених з автографами. (В збірці «Три літа» єсть
24 поезії.)

А може Доманицький автографом признає, лиши твір,

який автор компонує і пише. Коли-ж відписує (прим. до друку), то вже ні? . . .

Відмін у виданнях нема.

Вірш 7. Невкрите, розвітте . . .

Так у всіх нових виданнях. Давніше замісь: невкрите, —голодне . . .

Пустка.

В автографі Департ. Пол. (так і Франко пише: автограф! Том I, 263 стр.) дата поставлена 13. XII. 1844. У виданні Доманицького і Франка, як місце написання поставлено Київ. Лишаю, але звертаю на тому місці увагу, що попередній вірш: Чого мені тяжко? Написаний 13. XI. 1844 Петербург, а найближчий: Гоголю 30. XII. знова Петербург. Отже: 13. XI. Пртбр., 13. XII. Київ, 30. XII. знов Петрб. Виходило, що Шевченко між 13. XI., а 30. XII. був у Києві, а про таку подорож жадно звестки не мавмо. Отже, або дата у Доманицького фальшиві (Київ, замість Петербург), або брак нам матеріалів про поїздку Шевченка на Україну в грудні 1844 року. Романчук місця написання «Пустки» не подає. Отже й він мабуть замітив цю непевність.

Рукопись Департаменту Поліції без наголовка й посвяти. Відміні текстів:

Боюся ще погорілу

Хату руинувати,

Так: Домай., Дорош., Романчук.

У Франка замість «погорілу» — «пригорілу» без подання жерела.

В рук. Деп. Пол. замість «хату» — «пустку» і так властиво повинно-б бути, бо звідти й вірш названий «Пусткою».

Вірш 13. Може, вернеться в некриту

Пустку зимувати,

Так Франко, Доманицький, Дорош. (тільки: зімувати), Романчук (зимувати).

В автографі

Мо-

Хоч-

Гор-

І в-

Вірш 15. І укра-

Погро-

У Франка по-

«погорілу», тільки

Дом., Ром.: .

Вірш 25. Встан-

І дальші до к-

Дом., Дорош., Ром-

текст рук. Деп.

пуска; виходило

редакція; але він

В перводруку

Ляпиніць під фата-

Пушкіна і Шевче-

неоспорним похиби-

В основу цьо-

Марянік) беру тек-

Делкі відмінні

Вірш 1. За дум-

В копії Лазар-

Вірш 4. У само-

Так: Романчу-

В копії Лазар-

В рукописі Су-

Вірш 13. А що

Буряк, м-

Так Доманицький

Франко: Болиголос-

п. т. ш.

відписує (прим.

(авнійше замісць:

ранко пише: автором 13. XII. 1844.
місце написання
та на тому місці
ї тяжко? На-
а вайблий: Го-
же: 13. XI. Птр.,

Виходило, що
у Києві, а про таку
Отже, або дата у
цієї Петербург,
шевченка на Вкраїну
написана «Пустки»
що непевність.
еаголовка й по-

ригорілу» без подан-
устку» і так властиво
званий »Пусткою».

п. (тільки: зімувати),

В автографі Деп. Пол.:

Може вернутися в-засвіта
Хоч в середині облить
Горілу хату.
І витопить і нагріє.

Вірш 15. І украй і нагріє
Погорілу хату,

У Франка повинно-бутти: пригорілу, як вище. Єсть
»погорілу«, тільки замісць: »нагріє«, — »загріє«.

Дом., Ром.: »нагріє.«

Вірш 25. Встань-же брате

І дальши до кінця в автогр. Деп. Пол. і у Франка.—
Дом., Дорош., Ром. тих віршів не приняли. Доман. вважає
текст рук. Деп. Пол. ранішою редакцією і тому про-
пускає; виходило-б, що для його міродаїною остання
редакція; але він не все II придержується.

Н. В. Гоголю.

В перводруку наголовок: »Думка«. (Перводрук в
Літції під фатальною надписю: »Новыє стихотворенія
Пушкина и Шевченко р. 1859. Отже в одному слові дві
неоспорні похибки граматичні! Та ще в такому слові!)
За основу цього вірша, як і попередніх (за «Черниці
Маряні») беру текст Доманицького.

Делкі відмінні текстів:

Вірш 1. За думою дума

В копії Лазаревського: За думною думка.

Вірш 4. У самому серці — може й Бог не бачить.

Так: Романчук, Доман., Франко, Дорошенко.

В копії Лазаревського: у самого серця

В рукописі Сульєва: У самого серця... може й Бог не баче.

Вірш 13. А що вродить в того плачу?

Буряк, мабуть, брате!

Так Доманицький і Дорош., тільки вони пишуть: бурляк.

Франко: Болиголов, брате!

ш. т. п.

Романчук: Нічого, мій брате!

Ляйціг: Богинова, брате!

Кожанчиківське й Львівське: болиголов, брате!

У варіятах Пражського вид: Богослове — брате!

В рукописі Сульєра поправка самого Шевченка:

А що вродить з того плачу?

Буряк, мабуть, брате.

Вірш 18. Своє дитини; у Франка, на основі пражсько-го видання: рідної дитини.

Вірш 19. За честь, славу, за братерство,

За волю України.

так Доманицький, Дорошенко, Романчук. Це перводрук, тільки там: Країни, що ~~и~~ Франко оставил. В Пражському виданні;

За честь, за віру і за братство,

За славу України.

Варіант куди гірший, вже хоч-би з погляду на ритм.

Не завидуй багатому.

Рукопись в Деп. Пол. Там дата 4. X. 1845. Мир-город.

Перше датували: приблизно рік 1846.

Ріжниці текстів малі.

Вірш 1. Не завидуй багатому: багатий не має.

Так Дом., Дорош., Ром., Фр.

В рук. Деп. Пол.: не знає.

Вірш 6. Що він кровю та сльозами вилів на забаву.

В рук. Деп. Пол.: Що він тяжкими сльозами вилів.

Не женимся на багатій.

Рукоп. в Деп. Пол.

Ріжниці текстів малі.

Вірш 9. Та ніхто не докучає

І не розважає;

Так: Франко

В рук. Деп.

Та

І н

Вірш 12. Ніхто

Так Фр., Дор

В давнійших

Вірш 15. Не по

Так: Романчу

лиць у останніх д

Давнійше: Бр

»Е

Рукопись, по-
3. спіток рук.
частина поеми у
(оден листок в
ського.

Літографоване
1863 р. Текст оп-
слів: «Барони, г

Ріжниці тексті

Вірш 3. Злі су-
лиша.

У Доман., Ро

« Пражське від

Вірш 13. Тліла

Так Франко.

Романчук «ис-

Дорошенко »

Вірш 18. Велик.

Романчук «се-

Франко: «сімь

Так: Франко, Романчук, Доманицький, Дорошенко.
В рук. Деп. Пол. переставлено:

Та ніхто не розважає,
І не донуває;

Вірш 12. Ніхто не питав.

Так Фр., Дор., Дом., Романчук. Так в рук. Деп. Пол.
В давніших виданнях: Сам проте знаєш.

Вірш 15. Не потурай!

Так: Романчук, Франко, Доманицький, Дорошенко,
лиш у останніх двох: Не потурай: Так і в рук. Деп. Пол.
Давніше: Бремуть люди.

»Еретик«, або »Іван Гус«.

Рукопись, повний текст, знайдено^в в Деп. Пол., як
3. спітток рук. Шевченка. Рукопись »Посланіє« і
частина поеми у Проф. Шафарика в Праві. Частина,
(один листок в »Гуса«) в Черніг. Музей Тарнов-
ського.

Літографоване видання, (неповне), вийшло у Відні,
1863 р. Текст опираю на виданні Доманицького, а від
слів: »Барони, герцоги і Дюкки«, на Рук. Деп. Пол.

Ріжниці текстів.

Вірш 3. Злі сусіди, нагрілися — так в рук. Деп. Пол. тому
лишаю.

У Доман., Ром., Фр.: Сусіди злі і т. д.

« Пражське видання: Сусідники нагрілися.

Вірш 13. Тліла іскра.

Так Франко.

Романчук »искра«. Доман. раз »іскра«, ще раз »іскра«.
Дорошенко »искра«.

Вірш 18. Велику хату і сім'ю,

Романчук »семью«, Дом.: »семью«, Дорош.: »семью«.

Франко: »сім'ю«.

Вірш 21. Усобщ лютую змю. Так рук. Деп. Пол.—Лишаю, бо це повний текст, отже рішаючий.

Вірш 28. І забули невольники,
Чи вони діти.

Так в Кожан. і в літограф. факсімілі. І так найгладше та найяснішє. Так оставил також Романчук. У Доман., Франка, Дорошенка:

І забули у неволі,
Що вони не світі.

Вірш 54. І потекли в одно море
Так скрізь. В Доман. кілька рядків даліше стойть:
мор... Та це може похибка?

Вірш 56. Слава тобі, любомудре,
Так Дом., Франко, Романчук, Дорош.
В Пражським вид: «славинине»

Вірш 68. Слава ж тобі, Шафарику,
Так Доман., Франко, Романчук., Дорош.
В Кожанч. і в Пражським вид: Слава тобі, славний Чеху.

Вірш 70. Що звів еси в одно море
Так в Кох. вид. Так Дом., Ром., Фр., Дорош.
Пражське вид: Що злив-еси.

Вірш 94. О, Боже! Суд твій правий всус,
І всус царствіє Твоє!
Так Доман., Ром., Дорош.
У Франка:

Небесний Царю, суд твій всус
І всус царствіє Твоє!

На основі копії, але Фр. не подав яких.
В Пражським вид. було: Небесний царі! і суд твій всус.
(Цар, в ос. замісць царю, «і суд», а даліше «і всус.»)

Вірш 100. Люде стогнуть у найданах,
Немие в них взтились,
Розкуватись, одностайні,
Односердні статні.

Так Ром., Франк., Дом., Дорош. Тілько у Дом. ї
Дорош.: по розкуватись, —

В рук. Деп. Пол.
Земля п
Як за д
Нема ко
Односта

Лишаю як у нові
принявся (музика Ли

Вірш 108. Чи насташ
Небесної
Так скрізь. Тома

Н! Настане великий час
Вірш 110. Чи розлові
На гордії
Це власноручна по
Чи розпа

Вірш 112. Розломимо
Так у всіх новіх
В Правді! Розбі
В рук. Деп. Пол.

Вірш 116. О, Боже!
Чи вони-ж
В рук. Деп. Пол.
У Франка після

Воні по
Огнем абу
І напої в
Голодних

Вставка із автографом
Шевченко ці рядки сам п

Вірш 118.
У келії с
Іван Гус.
Народ зам

Так у Доман., ф
Тому ї лишаю.
Автограф чернигівськ
Так і в рук. Деп.

В рук. Деп. Пол. замісць того:

Земля плаче,
Як за дітками мати.
Нема кому розкнувати,
Однонастайне статин.

Лишаю як у нових виданнях, бо цей текст загально
принявся (музика Лисенка).

Вірш 108. Чи настане великий час

Небесний кар?

Так скрізь. Тому лишаю. В рукоп. Деп. Пол.:
Н!! Настане великий час.

Вірш 110. Чи розломим три корони

На гордій тілі?

Це власноручна поправка Шевченка. В рук. Деп. Пол.:
Чи розпадуться корони.

Вірш 112. Розломимо! . . .

Так у всіх нових виданнях.

В »Правді«: Розібемо;

В рук. Деп. Пол.: Розпадуться:

Вірш 116. О, Боже!

Чи вони-ж почують? . . .

В рук. Деп. Пол. цих слів нема.

У Франка після їх вставлено:

Н!! Н!!

Вони почули, не почують,
Отпім абужу іх, напою,
І напою і нагодую
Голодних ікрою . . .

Вставка із автографа в Музей Тарновського, але
Шевченко ці рядки сам перечеркнув. Тому не впроваджую.

Вірш 118.

Оттак

У келії свій правдивий
Іван Гус думав розкнувати
Народ замучений,

Так у Доман., Франка, Дорошенка, Романчука.
Тому й лишаю.

Автограф чернігівський: Розірвати окови єдові.

Так і в рук. Деп. Пол.

Деп. Пол.—Ли-
чий.

іміле. І так най-
таож Романчук.

ів дальше стойте:

рош.

Дорош.
тобі, славний Чеху.

Фр., Дорош.

ує,

яких.

ръ! I суд твій всує.
льше » і всує.)

Тілько у Дом. Й

Вірш 123. Поборюсь!

Так: Доманицький, Романчук, Франко, Дорошенко.
В »Правді«: Помолоюсь.

Вірш 124. За правду Бог!

Так: Дом., Франко, Ром., Дорош. Тому лишаю.
В рук. Деп. Пол.: за мене Бог. в »Правді«: за мною Бог.

Вірш 126. Пішов молиться вірний Гус.

Так Доман., Дорош., Франко, Романчук. Лішаю.
Крім того поруч вірний стрічаємо: добрий, ширій, певний.

Вірш 130. Петра і Павла особливі,

Так Франко й Романчук, так блище до попереднього:
на древі. Тому лишаю.

У Дом. й Дорош. »особливіс«.

Вірш 132. Святою буллю цією

У Романчука: сією, у Франка: »сією«.

Вірш 133. Рабині Божій — оттій,

Що водили по улицях

В Празі позавчора — так Пражське вид.

У Франка: Рабині божій оттій самій.

У Доманицького так само, лише інакше розбитий вірш.

У Романчука, як у мене, тільки між віршами крапки
для зазначення пропусків.

В рук. Деп. Пол.:

Рабині божій —

Оттій самій,

Що водили і т. д.

Вірш 136. Оттій самій, що хилялась

Так Дом., Романчук (тілько в його по: хилялась (...),
Франко: хилялась (так рук., Деп. Пол.).

Вірш 137. По шинках, по станах,

В рук. Деп. Пол. стойть: »станах« (се-б то: стайнях
для коней, у яких перебувають конюхи) і мабуть так і
повинно бути: »стайнях« — це найзрозуміліше.

Вірш 152. Просні
Розпра

Так і Дом. (з м
ними відмінами).

Так Франко і

В рук. Деп. П.
Розпра
Проки

Вірш 157. Мов у
Так справили на
Давніше друка

Вірш 164. Та явна
У інших: То яв

Вірш 165. Святим
Так Дом., Дорог

В рук. Деп. П.

Вірш 178. Не ліш
по цих словах у Фр

Молюс
Спас

Зломи

Та явн

Не даї

І над т

Й над

Тільки в рук.
»язви язине.

Вставки це не

Так і я зробив. І

І над твоєю вічної сл

ний перший начерк.

Вірш 180. Люд моя
І дивувати
На кого

Так Доманицькими.

Вірш 152. Просніться, Чехи, змийте луду,

Розправте руки, будьте люди,

Так і Дом. (з малими правописними й інтерпункційними відмінами).

Так Франко і Романчук.

В рук. Деп. Пол.:

Розправте руки, змийте луду,

Прокиньтесь, Чехи.

Вірш 157. Мов у Московії Татари,

Так справили нові видавці на основі рук. Деп. Пол.

Давніше друкували дефектовано: Мов у Москві Татари,

Вірш 164. Та явна слава!... Так Франко.

У інших: То явна слава!...

Вірш 165. Святым положено коніклавом:

Так Дом., Дорош., Франко, Романчук. Тому лишаю.

В рук. Деп. Пол.: Отим положено коніклавом.

Вірш 178. Не діш бе вини ні кому!«

по цих словах у Франка вставка із рук. Деп. Пол.:

Молуся, Господи, помилуй,

Спаси ти нас, святая сило!

Зломи язик мій за хули,

Та явна міра ісцили!

Не дай винущатися лукавим

І над твою вічною славої

І над нами, простими людьми!«

Тільки в рук. Деп. Пол. замість: «зломи язик есть
язви язик».

Вставки цей не приняли нові видавці, крім Франка.

Так і я зробив. Вистарчить приглянутися до вірша:

І над твою вічною славої, щоб зрозуміти, що це несправлений перший начерк. Таких форм Шевченко не вживав.

Вірш 180. Люд мовчав

І дивувався: що він діяв?

На кого руки піднімав?

Так Доманицький, Дорошенко, Романчук. Йду за ними.

анко, Дорошенко.

1. Тому лишаю.
правді: за мною Бог.

оманчук. Лішаю.
ий, ширій, певний.

до попереднього:

оа.

ражське вид.

ще розбитий вірш.
к віршами крапки

по: хилялась (...),
1. Пол.).

(се-б то: стайнях
ки) і мабуть так і
умілійше.

У Франка:

люд мовчав
І дивувався: що він дів?
На кого руку піднімав?

В рук. Деп. Пол.:

що він дів
На кого руку підніма.

I так мабуть найкраще.

Вірш 187. Іван Гус бузлу розірвав.

У Франка й Романчука: розірвав.

Вірш 193. «Шепочеться Авіньйона» лишаю за Доманицьким, Франком, Дорошечком. У Романчука, як у Пражському виданні єсть: Авіньйон.

Вірш 196. Аж трисується стани
Од шопоту

У Франка й Романчука: від. В рук. Деп. Пол.: од.
Шевченко писав: од, оддай, одкрий і т. д.

Вірш 209. Зібрав раду. Положили:

Так в рук. Деп. Пол. I так тспер у всіх нових виданнях. В «Правді» й «Пражським виданні» слів: «зібрав раду» — нема.

Вірш 213. Тай стерегти, яко мога,

Так в рук. Деп. Пол.

В давнійших виданнях далеко гірше: Та і стерегти як мога.

Вірш 219. До Констанці;

Так Романчук і Франко.

Доманицький: До Констанці, отже: цей Констанці, а передше у Його: Проти Гуса, і в Констанці, отже: тая Констанці. Лишаю, як у Франка й Романчука, femin.: тая Констанці, або скорочене тая Констанці.

Вірш 235. I песаря i Вячеслави
так у рук. Деп. Пол. Так лишив Франко. (Вячеслави римується з тисячеглавий.)

Вірш 268. «Чого м
Чи на п

У Франка испот

Вірш 275. Усобище
(В рук. Деп. Пол.

У Франка: росій
(Усобище не усоби

твору: усобищ не ус

Вірш 331. Моя соба
Первісно було в

Автограф в Ден
»Сліпий«.

Другий автограф
в Черніг. музеї, а

В авт. Деп. Пол.

Думи
Похова
Не літ
Пустиня
Покину
З тобо
Мос се
Раю м
Ніхто
I сама
Що ві
Як вор
I дивля
А ти м
Спуска
Тиха в
Усміхи
Дивлю
Прокли
I очи з

Вірш 268. «Чого мене?
Чи на прою позвали?

У Франка не потрібна поправка: Ви на прою позвали?

Вірш 275. Усobiща розвіваш,
(В рук. Деп. Пол.: Усobiща розвиваши.)

У Франка: розвіваш.

(Усobiща не усobiці — тому я і ввял до вірша 21 того-ж
твору: усobiщ не усobiць). *

Вірш 331. Мов собаки, коло огню
Первісно було в автографі «кругом костра».

Невольник.

Автограф в Деп. Пол. Там поема називається
«Сліпий».

Другий автограф, в другої половини 50 тих років
в Черниг. музеї, але неповний.

В авт. Деп. Пол. «Посвята» виглядає так:

Думи мої молодії,
Поховані літи,
Не літають а того світа
Пустку патопити.
Покинули сиротою
З тобою одною,
Мов серце, моя воре,
Раю мід'яною!
Ніхто не знає моє раю
І сама не знаєш
Що вітасни наді мною
Як воря над газм
І дивлюся я, дивлюся
А ти моя воре
Спускаєшся низесенько
Тихо заговориш
Усміхнися подивися
Дивлюсь, і не бачу . . .
Прокинуся плаче серце
І очі заплачуть.

Спасибі віронько! Мінає
Неясний день мій вже смеркає
Над головою вже трясе
Косою смерть... І поховають
А там і спіл мій занесе
Холодний вітер. Все минає
І ти случнем прочитаеш
Вилиту слізами
Мою думу. І тихими
Тихими речами
Проговориш. Я любила
Я його любила
І він не зінав... зоре моя
На мою могилу
Свіги зоре. А я буду
З за світа літати
І про тебе мое серце
На небі співати.

Вірш 41. Світ перехожає
Так скрівъ. Тому й у мойому виданні. В рук. Деп. Пол.: перепливає.

Вірш 43. Долі, доленки шукав, —
Немає, немає,

Так скрівъ. Лишаю. В рук. Деп. Пол.:
Шука долі, — не находитъ,

Вірш 52. Мов дитинка; рук. Деп. Пол.: Як дитинка.

Вірш 54. І за четвертку закладав, —
Рук. Деп. Пол.: І жидові заставляю, —

Вірш 62. Сидить собі сиромаха,
Так скрівъ. Рук. Деп. Пол.: Сидить собі наш сирота.

Вірш 64. Такая то доля таї, — Рук. Деп. Пол.: А такато
тая доля.

Вірш 66. Кого схоче, — сама найде,
Так скрівъ. Рук. Деп. Пол.: Кого любить — сама найде.

Вірш 68. Ще на Україні весели
і дальших 6 рядків у рук. Деп. Пол. нема.

Вірш 80. І треба-б, каже, ї трохи шкода!
В рук. Деп. Пол. дефект: «І треба б то, і шкода.

Вірш 81. А треба

В рук. Деп. Пол.

Вірш 82. Нехай

Так скрівъ. Лі

Вірш 90. І вишива

Так Дом., Дор

струнах, Так в рук.

Вірш 98. До друго

Так Франко, Ро

Деп. Пол.: Та друго

Вірш 102. Од вікун

це у мене похибка,

чутка: Од піка до вік

чоловіка.

Вірш 108. — А ц

У Романчука: —

У Франка: Аху,

В рук. Деп. Пол.

Вірш 113. Уродив
(пишуть також: пус

Вірш 124. А все п

У Франка й Ро

У Доманицького

Вірш 138. «То я в

Я чужий

Так тепер скрівъ

Вірш 140. — «То

В рук. Деп. Пол.

Вірш 144. Мой ж

Возміс

В рук. Деп. Пол.

Таки и

Возміс

У Доман. Й Фран

Вірш 81. А треба буде; два-три года

В рук. Деп. Пол.: Ні, буде треба, хоч два года.

Вірш 82. Нехай по світу погуляє

Так скрізь. Лишею. Рук. Деп. Пол.: поблукав.

Вірш 90. І вшиварив по струнах

Так Дом., Дорош., — Франко й Романчук: Вдарили по струнах, Так в руки. Деп. Пол. — і так краще.

Вірш 98. До другої не ходив, не любив!

Так Франко, Романчук, Доман. — Лишаю. — В рук. Деп. Пол.: Та другої не любив, не любив.

Вірш 102. Од віку до віку

це у мене похібка, повинно бути, як у Франка й Романчука: Од віка до віка, бо такої форми вимагає рим: чоловіка.

Вірш 108. — А ну—те, діти, оттако!! Так Доманицький.

У Романчука: — Ану, діти, оттако!!

У Франка: Ану, діти, оттако!!

В рук. Деп. Пол.: А ну, діти! отак, діти!

Вірш 113. Уродив постернак,
(пишуть також: пустернак і пастирнак).

Вірш 124. А все це ви

У Франка й Романчука: се

У Доманицького раз: це, то знова: се.

Вірш 138. «То я не син?!

Я чужий вам, тату?!

Так тепер скрізь. В авт. Деп. Пол.: Я не син ваш, тату?

Вірш 140. — «Та не чужий! Стрівай лишенъ!

В рук. Деп. Пол.: Та ні, не син стрівай лишенъ.

Вірш 144. Мой жінці: «А що, — кажу, —

Возьмем за дитину —

В рук. Деп. Пол.:

Таки жінці: а знаєш що?

Возьмім за дитину,

У Доман. й Франка: возім.

Вірш 146. Тебе-б отсе . . .

Франко: Тебеб то се . . .

Доман.: Тебе б то це . . .

Романчук: Тебе-б отсе?

Праймаю як у Ром. без знаку питання.

Вірш 149. Ми тай спарували

З Ярипочною до купи . . .

Так Доман., Франко, Романчук.

В рук. Деп. Пол. крище:

От ми й спарували

Вас з Яринкою до купи

Вірш 152. Ось що робить: ти на літі,

I Ярина аріє;

Так Дом., Франко, Романчук.

Рук. Деп. Пол.

Ось бачиш що! ти на порі

I Ярина сніє . . .

Вірш 160. Воно просто: любитеся,

Та я з Ботом до шлюбу!

Так скрізь. В рук. Деп. Пол.:

Воно просто, як любитеся,

Та я жінкою буде.

Вірш 163. I на чужі люди

Це в мене похибка, повинно бути: люде, бо рим: буде.

Вірш 171. Так от я, друже:

В рук. Деп. Пол.: брате,

Вірш 172. На рік, на два

Так скрізь. В рук. Деп. Пол.: На год, на два.

Вірш 179. Де лучше лихом торгуватъ,

Так Романчук.—Дом., Франко: лучче.

Вірш 189. Не такого, як у бурсі,

В рук. Деп. Пол.: як у Братстві.

Вірш 174. Коли здобудеш — принесеш,

А коли згубиш — покинеш

Мое добро! Та хоч звичаю

Рук. Деп. Пол.

Коля

А не в

Мол до

Вірш 191. З товари

Так скрізь. В

сinnому прочитавши.

Вірш 196. Помоли

В рук. Деп. Пол.

Помоли

Та син

I гайде

Вірш 200. Чи ти в

Змайстри

Рук. Деп. Пол.:

Що ти

Уже,

Вірш 207. Неначе

Вірш із рук. Деп.

Вірш 217. До вече

Так тепер скрізь

Може д

Вірш 222. Чого се

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 223. Усміхни

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 228. Утечу, є

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 229. Та я ско

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 239. Тебе я б

Де небуд

Рук. Деп. Пол.:

Тебе я б

Де небуд

Вірш 243. •Схамени

Рук. Деп. Пол.:

Рук. Деп. Пол.:

Коля заробиш — принесеш,
А не заробиш — пожевеш
Мое добро! Та звичаю.

Вірш 191. З товариством прочитаєш,
Так скрізь. В рук. Деп. Пол. цікава відміна: На
сивому прочиташ.

Вірш 196. Помолившись Богу

В рук. Деп. Пол.:

Помолимось Богу
Та сивого осідаєм
І гайда в дорогу.

Вірш 200. Чи ти вже, Ярино,
Змайструвала нам що-небудь?

Рук. Деп. Пол.:

Що ти там, Ярино, змайструвала?
Уже, тату.

Вірш 207. Неначе немає, ніби не живий, —

Вірш із рук. Деп. Пол.

Вірш 217. До вечерні може ще пошкандибаю
Так тепер скрізь. Рук. Деп. Пол.:

Може до вечерні ще пошкандибаю.

Вірш 222. Чого се ти плачеш?

Рук. Деп. Пол.: Чого бо ти плачеш?

Вірш 223. Усміхнися, подивися!

Рук. Деп. Пол.: Усміхнися бо до мене.

Вірш 228. Утечу, єй Богу,

Рук. Деп. Пол.: Заплачу, єй Богу.

Вірш 229. Та й сковальсь у буряпі . . .

Рук. Деп. Пол.: Тай утечу . . . ось побачиш!

Вірш 239. Тебе й батька, на чужині

Де небудь загину;

Рук. Деп. Пол.:

Тебе й батька спротами,

Де небудь загину;

Вірш 243. •Схаменися!

Рук. Деп. Пол.: Пере хрестись!

Вірш 245. Хто ж отсе я?

Рук. Деп. Пол.: Хто ж я така?

Вірш 247. Що тут діять?

Рук. Деп. Пол.: робить?

Вірш 253. Що без тебе і таточка

І мене не стане?

Рук. Деп. Пол.:

Що з тобою і татуся
Й мене поховають.

Вірш 260. »Ні, Ярино, я не нину,

Я тільки пойду
Недалеко. А на той рік
Я до вас приду
З старостами, за тобою
Та за рушниками.
Чи подаеш?

Так Доманицький, тілько не: Я тілько пойду
лиш: А тілько пойду

Франко: А тілько пойду

Романчук: А тілько пойду

В рук. Деп. Пол.:

Ні, Ярино, я не умру
Я тілько пойду
Од вас завтра... а приду...
На той рік приду.
Вже не братом, а Запорожжя
А за рушниками...

Кладу: Я тілько пойду

бо дальше йде: А на той рік

(щоб не було два рази: А).

Вірш 268. »Не жартую, —

друк. похібка. Повинно бути: »Не жартую; —

Вірш 270. »То це я справді

Так в рук. Деп. Пол.

У Франка: »То це я справді

Вірш 274. Хіба я справді не сестра я?

В рук. Деп. Пол. неметрично: Я не сестра?

Вірш 277. Чому я

Так скрізь — л

Чом же я не внала?

Вірш 281. Пусти ме

Який доб

Ій Богу,

Так скрізь. В р

Пусти м

Ти не б

Муко м

Так більше драма

Вірш 285. Я тая д

В рук. Деп. Пол.

Вірш 286. І крів

В рук. Деп. Пол.

Лишаю промовля.

Вірш 294. То замови

В рук. Деп. Пол.

Лишаю: подивитися

поцілує Степана.

Вірш 296. Не скулис

Так скрізь. Лиша

Вірш 298. Ніби скон

Так скрізь — і та
скованих, обнявшися (П

Вірш 300. І світ нас

Не спить

В рук. Деп. Пол.

І світ на

Ридає...

Вірш 304. Й вона з

Так скрізь. В рук

Вірш 308. Старий ви

В рук. Деп. Пол.

Вірш 277. Чому я не знала?
Так скрізь — лишаю. В рук. Деп. Пол. краще:
Чом же я не знала?

Вірш 281. Пусти мене! Бачиш,
Якій добрий! Та пусти-бо!
Іи Богу, заплачу...
Так скрізь. В рук. Деп. Пол.:
Пусти мої руки.
Ти не брат мій, ти не брат мій...
Муко моя, муко!

Так більше драматично.

Вірш 285. Як тая дитина,
В рук. Деп. Пол.: Як мала дитина.

Вірш 286. І крізь слово промовляла:
В рук. Деп. Пол.: промовляє:
Лишаю промовляла, бо вище: заплакала.

Вірш 294. То замовкнє, подивиться
В рук. Деп. Пол.: «попілує» замісць «подивиться»
Лишаю: подивиться, бо вище Ярина виривається від
поцілуї Степана.

Вірш 296. Не счулися, як смерклося;
Так скрізь. Лишаю. В рук. Деп. Пол.: як і смеркло.

Вірш 298. Ніби скованих докупи,
Так скрізь — і так краще. В рук. Деп. Пол.: Мов-
скованих, обнявши (Повинно-б бути: обнявшихся.)

Вірш 300. І світ настав, а Ярина
Не спиться, ридас.
В рук. Деп. Пол.:
І світ настав, а Ярина
Ридас... ридас...

Вірш 304. Й зона з відрами побігла,
Так скрізь. В рук. Деп. Пол.: Взяла відра та й побігла.

Вірш 308. Старий виніс із комори;
В рук. Деп. Пол.: Виніс батько із комори;

(Тут слово: старий важніше чим: батько

Дивитися, радіє,

Рук. Деп. Пол.: Розгляда, радіє.

Вірш 330. Й самопал семипядений

Рук. Деп. Пол.: І самопал семипядний (стоїть там, ма-
бути через похибку: ї). Та так ритм дефектовний).

Вірш 339. Научас сина:

Рук. Деп. Пол. рівновартне: Наставляє.

Вірш 341. Старших шанувати, так рук. Деп. Пол.

Вірш 348. Степан гукнув, і курива

Рук. Деп. Пол.: Степан списнув.

Вірш 352. Сказав старий. А Ярина,

Мов та ялина

Рук. Деп. Пол.:

Старий сказав, та й заплакав

Мов та ялина.

(виходило-б, що плакав, мов ялина).

Вірш 355. Мовчала Ярина,

Рук. Деп. Пол. рівно добре: Замовкла Ярина,

Вірш 362. Пропадає, мушечкою

Рук. Деп. Пол.: Ховається, мушечкою.

Вірш 369. Пропала. І знову

Заплакала Яриночка

Та й пішла до дому.

Рук. Деп. Пол.:

Не вирнула, похилилась,

Заплакала зішоу.

А за нею старий батько

Та й пішли до дому.

Вірш 382. Згадав, — та й заплакав

У Романчука: Згадав — та й (нищечком) заплакав.

Вірш 383. Багатий, сивий сирота:

Так скрізь.

По тих словах Франко вставляє в рук. Деп. Пол.
отсі два рядки:

Мов лату на латі

На сірце печалі нашили літі.

Вірш 385. Твоя вско

Так скрізь. Ли

воля!

Вірш 389. Богу пом

Та в піш

В садок

(Тут бракув риму

йому виданні «Кобзар

хожати. А в Чернігів

олівцем: У садок попілі

Вірш 408. В самім с

І світ зам

В рук. Деп. Пол.

В самім с

І світ зас

Вірш 423. Тричі при

У Шевченка буває

Вірш 430. Зіма біла

Злов зазе

Весна боз

1

На світ

Яриночка

Святого С

А нинеч

Про пото

Рук. Деп. Пол. та

Зіма біла

Ристом ч

Знов Пр

На світ д

Та не сві

Воронікі

Вірш 440. Талан-дол

З воску ви

Рук. Деп. Пол.:

Талан-дол

З воску в

ш. т. п.

м: батько
ний (стоїть там, ма-
дефектований).
ставляє.
ук. Деп. Пол.
кав
окла Ярина,
ою.
чком) заплакав.
з рук. Деп. Пол.
та.

Вірш 385. Твоя всюди воли!
Так скрізь. Лишаю. В рук. Деп. Пол.: Твоя свята
воля!

Вірш 389. Богу помолився,
Та й пішов собї з-під хати
В садок походить.

(Тут бракув риму. То-ж Романчук у першому сво-
йому виданні «Кобзаря» дав був замість: походити — по-
хожати. А в Чернігівському автографі єсть поправка
олівцем: У садок попіліся. Так найкраще.

Вірш 408. В самім серці ворухнулось
І світ запалило.

В рук. Деп. Пол. менше гарно:
В самім серці повернулось
І світ заступило.

Вірш 423. Тричі причащалась.

У Шевченка бував «« замісць »»: пречаштальсь, престріт.

Вірш 430. Зіма біла.

За зімою
Знов завеленіла
Весна божа.
Вийшла в хати
На світ динуватись
Яриночка, та не Бога
Святого благати,
А нищечком у ворожки
Про його спитати.

Рук. Деп. Пол. так:

Зіма біла. Знову весна
Ристом червоніла;
Знов Ярина нийшла в хати
На світ динуватись,
Та не світних інже благати . . .
Воронки питати.

Вірш 440. Талан-долю та весілля

З воску вилівала.

Рук. Деп. Пол.:

Талан-долю та три шаги
З воску вилівала.

ш. т. ш.

Вірш 443. Тунас ногою і т. д.

Рук. Деп. Пол.:

Маха головою.
 А он іде, а он де йде
 Дідух з бородою.
 Отого гроши, бач віскривий,
 Як-би догадався,
 Та втір йому; отже й утер.
 Дивися — скованася.
 За могилу, лічить гроши ...
 Знову іде шляхом,
 Заплюшившиесь, з торбинками, —
 То, бач, ради страху,
 Щоб татаре або Ляхи
 Часом не спітали.
 І радісінька до дому
 Ярина верталась.

Вірш 462. І стежечка - доріжечка.

Яром та горою
 Утолтана до ворожки,
 Поросла травою.

Так Дом., Ром., Дорош.

В рук. Деп. Пол.:

І стежечки — доріжечки
 Яром та горою,
 Що толтана до ворожки,
 Поросли травою.

У Франка:

І стежечки — доріженьки
 Яром та горбю
 Утолтани до ворожки
 Поросли травою.

Вірш 469. Падас, благас

Старий батько, хоч літечко,
 Хоч Петра дідзяти,
 Хоч Зеленої неділі ...
 Дідздались, і хату
 Укітчали гарнисенюко,
 І в сорочках білих
 Невеселі, мов сироти.

Так тепер скрізь.

Рук. Деп. Пол.:

Хоч год

Хоч Пе

Хоч Зел

Уквічал

І любис

У сороч

У неділ

Здавалося-б, що

повинно-б бути, і не л

Рук. Деп. Пол. має

рівніт, вказув нам щ

літа, пори року,

хоч, рік, хоч до І

(Чим раз менше!)

Вірш 480. Мов на

Так скрізь. Рук.

Вірш 487. Байдаки

Так скрізь. Том

поспускати.

Вірш 495. За острон

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 501. Нехай ве

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 509. Без корм

Рук. Деп. Пол.:

Франко Й Романч

Вірш 515. В кайдан

В тяжку

Так скрізь.

Рук. Деп. Пол.:

В кайд

В Царег

В тяжку

(І так краце.)

Вірш 517. Ой, Спас

Чудотвор

Рук. Деп. Пол.:

Хоч годочек,
Хоч Петра діждати,
Хоч Зелених. Діїдалися.
Уквічали хату.
І любистком і клечанням.
У сорочках білих
У неділю, мов спироти,

Здавалося-б, що коли є: хоч Петра діждати, то повинно-б бути, не літєчко, а літечка (теж діждати).
Рук. Деп. Пол. має замісьць літєчко, годочек і цей варіант, вказує нам що «літєчко» має тут значення «не літа, пори року, а цілого року. Отже: підіжди хоч, рік, хоч до Петра, хоч до Зелених свят.
(Чим раз менше!)

Вірш 480. Мов на кобзі на улиці,

Так скрізь. Рук. Деп. Пол.: Мов на кобзі за ворітми.

Вірш 487. Байдаки спускати,

Так скрізь. Тому лишаю. Рук. Деп. Пол.: Чайки послушати.

Вірш 495. За островом Тендрем потопали,

Рук. Деп. Пол.: Тендром.

Вірш 501. Нехай вам, панове, товариство і т. д.

Рук. Деп. Пол. без: «панове».

Вірш 509. Без кормиг прибило.

Рук. Деп. Пол.: Без весл і кормиг.

Франко й Романчук: Без кормил прибило.

Вірш 515. В кайдани кували,

В тяжку незвоню завдавали . . .

Так скрізь.

Рук. Деп. Пол.:

В кайдани кували,
В Цареградськую башту сажали,
В тяжку роботу завдавали . . .

(І так краще.)

Вірш 517. О, Спасе наш Межигорський,

Чудотворний Спасе,

Рук. Деп. Пол.:

Ой, Спасе наш чудотворний.
Межигорський Спасе,

Вірш 528. Як собаки здихають,
Пропадають,
Так рук. Деп. Пол. і Доманицький.
У Романчука бев: Пропадають.
У Франка: Як собаки здихають, пропадають.

Вірш 530. Свою далену Україну,
Нерідного батька старого,
І коника вороного,
І нерідну сестру Ярину . . .

Рук. Деп. Пол.:

Свою матір Україну,
Нерідного батька старого,
І коника вороного
І сестру Ярину . . .

Вірш 539. Турки-яничари догнали
До стовпа вязали,
Очі виймали,
Гарячим валізом випікали
В кайдани кували,

Рук. Деп. Пол.:

Турки-яничари ловили,
До стовпа вязали,
Очі виймали,
Гарячим валізом випікали
В кайдани забили,
В тюрму посадили
І замурували.

Вірш 552. Кричала, ридала:

В рук. Деп. Пол. переставлено: Ридала, кричала.

Вірш 555. Тату! тату! Ідіть сюди,

Рук. Деп. Пол.: Тату! тату! Це Степан наш.

Вірш 556. Ідіть, подивитися! — так і в Дорошенка.

У Франка й Доман.: Ідіть, подивітесь! —

В Романчука за рук. Деп. Пол.: Ідіть, подивіться!

»Подивіться, лишаю, бо так найближче до попереднього: «Забарився.«

Вірш 557. Прийшов
старий обмінності у
словом: батько.

Вірш 558. І свого С

Не пізнає

Зробили

Так скрізь. Лиши

Прийшов

Насилу

Роялізація

Зробили

Вірш 562. Моя ти ді

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 563. Де ти в с

Авт. Деп. Пол.:

Вірш 566. Й Степан

Рук. Деп. Пол.:

Зразу поема звалася

Вірш 579. у кімнаті

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 591. За калікою

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 597. Ні, Ярино

І знайде д

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 601. Нагодую

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 603. І Господь

Як ти нас

Рук. Деп. Пол.:

І Бог теб

Як мене

Вірш 608. А ти будеш

Рук. Деп. Пол.:

А ти мені

А дітьми

Вірш 557. Прийшов старий,
старий обмінюються у автографах й ріжких виданнях із
словом: батько.

Вірш 558. І своего Степана
Не пізнає — таке в його
Зробили кайдани.
Так скрізь. Лишаю. Авт. Деп. Пол.:
Прийшов батько
Насилу Степана
Розпізнає; отак його
Зробили кайдани.

Вірш 562. Моя ти дитино!
Рук. Деп. Пол.: Добрая дитино:

Вірш 563. Де ти в світі погибаш.
Авт. Деп. Пол.: пробуваєся.

Вірш 566. Й Степан сліпий плаче,
Рук. Деп. Пол.: І сліпий мій плаче.
Зразу поема звалася: «Сліпий».

Вірш 579. У кімнаті — і тихенько
Рук. Деп. Пол.: На перині — і тихенько.

Вірш 591. За калікою? ... Ярино! ...
Рук. Деп. Пол.: З калікою ... ні, Ярино!

Вірш 597. Ні, Ярино! Бог в'є кінє
І знайде дружину;
Рук. Деп. Пол.: Ти найдеш дружину;

Вірш 601. Нагодують.
Рук. Деп. Пол.: Мене люблять.

Вірш 603. І Господь тебе покине,
Як ти нас покинеш.
Рук. Деп. Пол.:

І Бог тебе покарає,
Як мене покинеш.

Вірш 608. А ти будеш братом,
Рук. Деп. Пол.:

А ти мені братом,
А дітьми йому обов,

Батькові старому.
Не їди, серце Степаночку.

Вірш 615. Зрадів старий, мов маленький
Рук. Деп. Пол.: моя дитина.

Вірш 617. метелицю,—рук. Деп. Пол.: навприсідни.

Вірш 619. Під хатою.
Рук. Деп. Пол.: І на приїзді під хатою.

Вірш 621. «Роскахи-ж ти нам, Степане,
Рук. Деп. Пол.: «Роскахи-ж тепер, Степане,

Оповідання Степана в Черниг. автографі не було.
Частину вставлею на окремім листку, записанім чужою
рукою. Від слів: Як Москалі срібло-золото
до „, Оттаке-то! Тяжко, тату,
бракус.

Вони є в авт. Деп. Пол.

Вірш 627. З товариством.
Так тепер скрізь. Рук. Деп. Пол.: З козаками.

Вірш 629. І мене взяли з собою, так рук. Деп. Пол.
Дорош., Фр., Доман., Романчук: І мене взяло з собою.

Вірш 630. І через Балкани
Простали ми в Україну
Вольними ногами:
А на тихому Дунаю
Нас перебігають
Січовики — Запорожці
І в Січ завертаються . . .

Рук. Деп. Пол.:
І через Балкани
Постішли в Україну
Вольними ногами;
І на тихому Дунаю
Нас перебігають
Товариші — запорожці
І в Січ завертаються.

Вірш 639. Як Москалі срібло — золото
І свічи забрали
У Покрови;

Рук. Деп. Пол.:

Як Моск
І свічи
У Покро

Вірш 647. І Межиг
до
Нишком

вставив Доманицький
тому місці були крам

Вірш 655. Та баҳур
Люд закр

Так в руц. Деп. І
відповідає історичним

У Франка, Дом.,
І паям
Люд зам

Після тих слів д
«Як Кирило в старши
з рукоп. Деп. Пол.

Вірш 671. До іхрео
Дом., Фр., Ром.,

Вірш 673. Тепер, ка
так пише Дом. в Ро
інших виданнях біль

Рук. Деп. Пол. є
Тепер, є
Останки
Підмови
Черкеса

В руц. Деп. Пол.
від загально прийого

Згадувал
Козацьк
І співали
Про Час
Про Бог
Ледачог

Рук. Деп. Пол.:

Як Москалі срібро — злато
І свічи забрали
У Покрові.

Вірш 647. І Межигорського Спаса

до

Нишком усміхалась

вставив Доманицький з рук. Деп. Пол. Давніше на
тому місці були крапки.

Вірш 655. Та баурям і байстрикам

Люд закріпостили;

Так в рук. Деп. Пол.—і, цей крепкий вислів більше
відповідав історичним подіям.

У Франка, Дом., Роман.:

І панам на Україні
Люд закріпостили;

Після тих слів давніше йшли крапки.

»Як Кирило в старшинами і дальших 4 вірші вставив Дом.
з рукоп. Деп. Пол. Так само слова: «Ляхи були, і т. д.

Вірш 671. До нехреста поганого, так рук. Деп. Пол.

Дом., Фр., Ром., Дорош.: До Турчина.

Вірш 673. Тепер, кажуть, в Слободзєї
так пише Дом. в Розсліді і таку форму лишаю, хоч в
інших виданнях більше польська форма: Слободзєя.

Рук. Деп. Пол. замісць того:

Тепер, кажуть, Головатий
Останки вбірає,
Підмовляє та на Кубань
Черкеса лікає.

В рук. Деп. Пол. дальший текст значно ріжниться
від загально принятого. Ось він:

Згадували Запорожжя,
Козацьку славу,
І співали у двох собі,
Про Чалого Саву,
Про Богдана недомудра,
Ледачого сина,

І про Гонту мученика,
Й славного Максима.
А Ярина Іх слухала,
Та святих благала . . .
Ублагала: на всецілій
З Степаном побралась.

Вірш 735. І немощину мою думу

Так в руک. Деп. Пол. і по всіх нових виданнях,
давніші: мою душу.

Вірш 755. Як побралися; а дивіться —

В рук. Деп. Пол.: а дивіться, звідси й похібка в деяких
виданнях: дивиш ся.

Що до ідеї поеми, то провідна політична П думка криється в словах старого батька, лкі він говорить в науку Степанови. (Вірш 180—195 Невдоволення в сучасного сколістичного напрямку і жель за давнім лицарським ладом.) А також в оповіданні Степана про збурення Січи й про нові погані, московські порядки на Вкраїні (вірш 625—680). Тут знова (вірш 661—668), найвища точка думок і почувань сліпого Степана. »Я щасливий, що очий не маю, — що нічого того в світі не бачу й не знаю . . . « Тільки тут слово »й« не знає лише, бо Степан, хоч не бачить, а чує і знає, що діється тепер на Вкраїні. Др. Сімович слушно звертає увагу на анахронізми в поемі. Коли віставити історичні дати в віком дієвих осіб-то вийде, що вони дуже довго жили, а Степан з Яриною пібралися старими людьми бувши.

Великий лъх.

(Містерія.)

Справа автографу, як у попередніх творах. Рукопись в Деп. Пол. Доманицький вважає найранішою. Текст опираю на редакції Франка. При відмінах Й варіянях особливу вагу кладу на видання Женевське 1890, бо як

у вступі до отсего
лісли варіантами «з
шо були в М. Гре-
савши вже не па-
писане в власни-
шо (мала частина)

Мотто: псалом
Пол. Так само в нові

Вірш 2. Через Суд

Вірш 3. На похил

Пражське вид: на-
сліді каже, що джере-
тіві ред., що і в Жен-
бачимо Доман. поми-
ленному хрісти.

Вірш 5. Ми пташи

Так Дом., Фр., Н.
Жен.: Ми тепер — душі

Вірш 7. Як розко

Так Фр., Ром.,
сліді (ст. 108) каже,

Так воно і є в Жен.

Вірш 12. Як все м

Так скрізь і Жен.

Вірш 14. Як була

Так скрізь. Жен.

Вірш 17. Тут і вир

Так скрізь. Жен.

(Шевченко уживав
тая рута, останусь ти
родилась.

Вірш 20. З тим Юр

Скрізь. Жен. ви

Рук. Деп. Пол..

у вступі до отсего видання сказано, видавці хіснувались варілнтами їз власних рукописів Шевченка, що були в М. Гр. Шcherбака, хоч тепер випиравши вже не пам'ятає, чи все було ѹім вписане в власних рукописів Шевченка, чи де що (мала частина) із Шcherбакових списків.

Мотто: псалом XLIII, ст. 14—15. Так в рук. Деп. Пол. Так само в нових виданнях. В Женевському нема.

Вірш 2. Через Суботове — Жен.: Субботове.

Вірш 3. На похиленому — „ На похиленому.

Пражське вид: на похилившемусь. Доманицький у Розсліді каже, що джерелом для «похилившемусь» служив текст тієї ред., що і в Женев. вид: там теж: похилившемусь... Як бачимо Доман. помилюється, бо в Жен. вид. є: На похиленому христі.

Вірш 5. Ми пташки-души, а не люди!

Так Дом., Фр., Ром., Дорош. Це з Пражського вид. Жен.: Ми тепер—души, а не лъуци! Так рук. Деп. Пол.

Вірш 7. Як розкопуватимуть лъх

Так Фр., Ром., Дорош. і Дом. хоч останій в Розсліді (ст. 108) каже, що краще: Як той розкопуватимуть лъх.

Так воно і є в Жен. вид.—Франко вважає той «зайвим».

Вірш 12. Як все Москаль позабірас,

Так скрізь і Жен. вид. В Пражському: порозбірас,

Вірш 14. Як була я людиною

Так скрізь. Жен. вид.: молодою

Вірш 17. Тут і виростала;

Так скрізь. Жен. вид.: Тута і виростала.

(Шевченко уживає той форми частіше: «як що війде тал рута, остануся тута.») Рук. Деп. Пол. Я от-тутечки родилася.

Вірш 20. З тим Юрусем гетьманенком

Скрізь. Жен. вид.: I з Іурусем гетьманченком.

Рук. Деп. Пол.: гетьманенком.

нових виданнях,

ї похибка в деяких

політична II думка
говорить в науку
волення в су-
ї жаль за дав-
оповіданню Степа-
ні, московські
—680). Тут автова
почувань слівого
не маю, — що
наю... «Тільки
ан, хоч не бачить,
їні. Др. Сімович
в поемі. Коли
ок осіб-то вийде,
Приню пібралися

ворах. Рукопись
траншію. Текст
нах й виріятах
ське 1890, бо як

- Вірш 21. У піжмурки граєшь;
Скрізь. Рук. Деп. Пол. і Жен. вид.: У піжмурки граєш.
- Вірш 28. А до гетьмана як приїдуть
Скрізь. Жен. вид.: До гетьмана як приїдуть.
Рук. Деп. Пол.: А в гетьмана як приїдуть.
- Вірш 37. Любили й кохали,
Скрізь і Жен., рук. Деп. Пол.: Любили й вітали.
- Вірш 44. А у мене, як на твє-ж,
Так скрізь. Жен. вид. і рук. Деп. Пол.: як на твє
- Вірш 50. Побігла я за водою
Так Ром. і Жен. вид. У Франка й Доман.: Я Ішла
за водою.
- Вірш 54. Дивлюсь: гетьман з старшиною . . .
Так скрізь. Жен. вид. гірший вар.:
Дивльуся: гетьман з старшиною
- Вірш 56. Та в-попні шлях перейшла Ім;
Так скрізь. Жен.: Та в-попні шлях і переїшла.
- Вірш 76. Я була ще недоліток,
Так скрізь. Рук. Деп. Пол.: недолітком. Пражське
вид. пихибно: недолюдком.
- Вірш 80. І старого і малого
Жен. вид.: І малого і старого.
В Сеймі потоптила (замісць: В Сеймі, як скрізь).
- Вірш 83. У самих палатах
Жен. вид.: У самих палатах
- Вірш 90. Од матері неживої
Так скрізь і Жен.—Пражське вид. «неживою», що не
може бути, бо коли-б нежива, то не просила-б копитана,
щоб і її вбили.
- Вірш 95. Москялям на грище.
Так скрізь. Пражське вид.: на зрище (поворище).
- Вірш 98. Одна тілько і осталась
В рук. Деп. Пол. краще: Одна тілько її осталася.
(Жен. вид.: тільки!)

- Вірш 112. Цар пої
Так Дом., Ром
вишов, вар. Пражськ
поховали.
- Вірш 116. Та ще є
Так Дом., Доро
Франка й Ром.:
- Вірш 118. А на за
Так Жен., Доман
Романчук і Франко:
А по в
І вогли
Так краще. Тан
- Вірш 123. І словою
Так скрізь. В І
але тоді не буде риму
рими.
- Вірш 126. І степа
Так скрізь. Пр
- Вірш 134. А я в І
Так у Дом., Лин
У Франка й Ром:
Франко кладе оба р
перший раз Київ, а
Іхала по Дніпрові, . . .
- Вірш 140. А я в м
Так Дом., —Фра
Жен.: А ми з м
- Вірш 148. І гале
Мені п
Так скрізь, тільки
Праж. гірше:
І . . . і
На гал
»Он га

Вірш 112. Цар поїхав в Московщину,

Так Дом., Ром., Фр. і Жен.: А на завтра як царь
вишов, вар. Пражськ. вид.: На порозі, як цар вийшов, мене
поховали.

Вірш 116. Та ще й мене привітала

Так Дом., Дорош., Жен. вид.

Франка й Ром.: Та, що й мене привітала.

Вірш 118. А на завтра й вона вмерла

Так Жен., Доман. У Дорош. 64 рядки викинені ценз.

Романчук і Франко:

А по завтрі й вона вмерла

І воглила в хаті.

Так краще. Так і рук. Деп. Пол.

Вірш 123. І сволок в словами

Так скрізь. В Праж.: хрещатий, слово рівновартне,
але тоді не буде риму до: «ярами», а до «поховані» будуть два
рими.

Вірш 126. І степами козацькими

Так скрізь. Праж.: Й байраками козацькими.

Вірш 134. А я в Каневі родилася

Так у Дом. Лишаю тому, бо Канів близьце Суботова.

У Франка й Романчука, як у Жен. вид. Київ, лише
Франко кладе оба рази Київ (вірш 134 і 139) а в Ром.
перший раз Київ, а дальше Канів, се-б то так, як цариня
іхала по Дніпрові, а Київа в Канів.

Вірш 140. А я в матірію сиділа

Так Дом., —Франко й Ром.: як Жен.

Жен.: А ми в матірію сиділи.

Вірш 148. І галеру золоту

Мені показала,

Так скрізь, тільки у Франка й Дом.: міні. Так і Жен.

Праж. гірше:

І . . . і показала

На галеру золоту:

«Он глянь лише, скавала:

- »Мов будинок пливес...
А в галері.
- Вірш 151. Князі і всі сили
Жен.: і всій сили.
- Вірш 160. За-що мене на митарства
Скрізь. Деп. Пол.: на митарство
- Вірш 165. Голодна вовчича.
В Жен. вид. по тім віршу йде: Скажіте сестриці?
- Вірш 168. Віділь буде чути!
Так Дом., Франко Й другі. Жен.: Видніш буде ј чутно.
- Вірш 171. І в ліс полетіли,
Так скрізь. Жен.:
- У ліс полетіли
І в купочці на дубочку
Ночувати сили.
- Доман.: І на гілонці, на дубі
Праж.: І в кусточку на дубочку.
- Вірш 180. Та три златі
Рук. Деп. Пол. І Дом.: та три злота.
- Вірш 182. Черезъ мостъ і т. д. Дом., Фр., Ром. по ро-
сийски.
- Жен. вид.:
- Черезъ міст іде чорт,
А коза по воді...
Буть бід! буть бід!
- Вірш 204. Три укази накаркала
Жен. вид.: Три указа накаркала,—так і Романчук.
Розговітись, поживитись, Жен.: Розговітсья, подивитсья.
- Вірш 221. Уже й запишиалися!
»Правда:« запишиались (мабуть похибка), Пражське Вид.:
- То вже запанілися.
- Вірш 224. А двуски вам питати мене!
Правда Й Львівське вид. 1867. А зась вам питати
мене! (дефектований вірш, хіба: А засі вам і т. д.).
- Вірш 231. Цитьте, недоріки! (так Жен.).
Пражське вид.: Даус вам, недоріки!
- Вірш 238. Упилася...
Жен.: Упилася б...
- Рук. Деп. Утопи
- Вірш 242. А про те...
- Вірш 250. От-от я...
Праж. цікавий ві...
Там нема: Із швед
- Вірш 254. Виростак...
Рук. Деп. Пол. А...
Певно не «злишаю
- Вірш 270. Мати Бог...
Так скрізь. Рук.
- Вірш 276. Да все Н...
Франко: Та Н'єм...
Жен.: Та ј Руси Н...
Ta j Rus
- Вірш 279. У німець...
Хоч ляга...
Так добрий вірш...
У німець...
Хоч ляга...
- Вірш 289. Німогою...
Жен.: Жіздовою по...
- Вірш 295. Що Москва...
З Кованак...
Пражське вид. пе...
Що Москва...
В Україні...
- Вірш 304. Все забра...
Так Дом., Фр., Р...
- Вірш 310. Тоді б разом...
Разом ро...
Жен.: Тоді б разом...
В «Пчелі...
- (Се-б то в «Сіверн-й

Вірш 238. Упилася-б

Жен.: Упилася би

Рук. Деп. Утопилися-б без мене.

Вірш 242. А про тебе, щебетухо, так Фр. і рук. Деп. Пол.

Вірш 250. От-от я Іх поховала

Праж. цікавий варіант: З Мазепою

Так нема: Із шведською приблудою

Вірш 254. Виростаю, як згадаю

Рук. Деп. Пол. А влинаю (так читає Дом і дає...?)

Певно не »влишаю«, тільки »влітаю«.

Вірш 270. Мати Божка у Іржавці

Так скрізь. Рук. Деп. Пол.: Мати Божка у Ржавці.

Вірш 276. Да все Нѣмцамъ продала.

Франко: Та Нѣмцамъ запродала.

Жен.: Та ј Русь Німцамъ продала,

Та ј Русь Німцамъ продала.

Вірш 279. У німецькій найдани

Хоч лягай та і засні!

Так добрий вірш. Жен.:

У німецькій найдани, —

Хоч лягай та ј засні.

Вірш 289. Німотою поросла,

Жен.: Жидовоюю поросла;

Вірш 295. Шо Москалі в Україні

З Коваками діють!

Пражське вид. переставлено:

Шо Москалі з козаками

В Україні діють!

Вірш 304. Все забрали любісінко

Так Дом., Фр., Ром.—Жен.: лъубесенько.

Вірш 310. Тоді-б собі дві руїни

Разом розкопали.

Жен.: Тоді б разом дві руїни

В «Пчелі» описали.

(Се-б то в »Сіверн-ій Пчел-і»).

ажите сестриц?

ідніш буде ј чутно.

Фр., Ром. по ро-

і Романчук.
ітись, подивитись.

, Пражське вид.:

зась вам питати
ам і т.д.).

).

Так і в «Правді».
дивиться, твориться, Жен.: дивиться, твориться, родиться.

Вірш 320. Другий буде (отсе вже нам!)
Жен.: Другий . . . оце вже нам! . . .

Вірш 322. Він вже в череві кусає . . .
Жен.: нам вже в череві шипає . . .

Вірш 326. Усе добре поплюндрує (так рук. Деп. Пол.).
Краще: усе добро

Вірш 336. — Ні, він, клятий недовірок,
Жен.: А він клятий недовірок.
Рук. Деп. Пол.: Ні, він, клятий недолюдок,—так і Франко.

Вірш 338. Скручу сму руки
Жен.: Скруть юму руки.

Вірш 346. Он бачите: над Чигрином
Мітла простяглась
Жен.: Он бачте: над Кийовом
Мітла простяглась;

Вірш 352. Гора над Чигрином . . .
Жен.: Гора в Чигирині?

Вірш 353. О, сміється і ридає
Уся Україна!

Ром.: О, сміється і радіє—так і Жен. вид. (на родинах
радіють рідні й знайомі).

Пражське вид.:
І радіє на родинах
Певна Україна

Вірш 356. Регочеться, що Іванами
Обох будуть звати.
Полетімо!

Так Фр., Дом.,—Ром.: Полетімо!
Жен.: Обох буде звати
Полетімо!

(Лишаю: полетімо!, бо так наголос крацій.)

Вірш 379. Ти-б то кажеш!
Так Жен.,—Франко: Ти то кажеш!—так рук. Деп. Пол.

Вірш 390. Во с чу

Жен.: Бо чутна я.

Пражське вид. Б

Вірш 396. Я із

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 408. Що зві

Так скрізь і Жен.

Вірш 426. Базар ли

Так рук. Деп. П

Вірш 431. Лучше п

Шевч. писав: луч

Вірш 434. — І к

Та будемо

Тих рядків у Жен.

Праж. вид.:

І я каж

Ще я у

Вірш 440. Копають

Жен.: Копають де

Вірш 452. В'єрія з

Жен. вид.: Вірні

Вірш 462. Вони-б п

Засмілили

Так Жен. й рук.

Вони-б

Кому не

Так Пражське вид.

Вірш 465. А він т

Жен.: А він ще тр

Вірш 477. Отих на

Жен.: Моих наліта

Вірш 478. »Вы што

Так рук. Деп. П

Вірш 484. Про тако

Жен.: Пра таково

- Вірш 390. Во с чутка
Жен.: Во чутка с.
Пражське вид. Во чутно есть.
Вірш 396. Як ізліти
Рук. Деп. Пол.: Як виліти
Вірш 408. Що зкрізь оттам за Тяномином.
Так скрізь і Жен.—Рук. Деп. Пол.: за Тямою.
Вірш 426. Базар люду насходилося,
Так рук. Деп. Пол.—Жен.: Базар лъдеј посходилося.
Вірш 431. Лучше польгаси (Так рук. Деп. Пол.)
Шевч. писав:лучче. Так Жен. тілько: польгајмо.
Вірш 434. — І я кажу. Помолимось
Та будемо спати.
Тих рядків у Жен. вид. нема.
Праж. вид.:
І я кажу, — обісіє
Ще й у день співати.
Вірш 440. Копають день, копають два,
Жен.: Копають день, копають другий.
Вірш 452. Вѣрнѣй дѣло! — так рук. Деп. Пол.
Жен. вид.: Вірнїй діло!
Вірш 462. Вони-б ще вдалися!
Засміялись . . .
Так Жен. й рук. Деп. Пол. і Франко.
Вони-б ще вдалися
Кому не буде . . .
Так Пражське вид.
Вірш 465. А він то трудився
Жен.: А він ще трудився
Вірш 477. Отих налітає:
Жен.: Моїх налітає
Вірш 478. «Вы што дѣлаете, плуты?»
Так рук. Деп. Пол. тільки не: вы, а »ви«.
Вірш 484. Про такого-ж мошенника!
Жен.: Пра таково ж мащеніка!

Вірш 490. Отак пісні Богданові
Стали Ім в пригоді.
Так Фр., Ром., Дом.—Жен. вид.:
От-тан то льох і Богдан тої
Стали їм в пригоді!

Суботів.

Рук. в Деп. Пол. крім того копія Жемчужнікова,
вигравлена рукою Шевченка.

В Жен. вид. Могила Богданова (Субботів).

За підставу беру текст Франка.

Ріжниці текстів:

Вірш 5. Ото церкви Богданова; Рук. Деп. Пол.: церков.

Вірш 11. Москалики, що зустріли,
To все очухрали,

Так копія Жемчужнікова.

Жен. вид.: Не зовсім так сталося . . . —
а дальших двох рядків нема. Так само нема Іх у Львівськім
вид.

Вірш 17. Що й за труди не находять . . .
Так рук. Деп. Пол.

Жен.: Шо за труди не находять . . .

Вірш 18. Отак то, Богдане!
Занапастив еси вбогу
Сироту Україну!

Так копія Жемч.

Жен.: От-так то Богдане!
А дальших двох рядків брак.
У Франка: Сироту Україну!

Вірш 27. Байстрюни Скаторини
Саранов сіли.
Цих рядків нема в Жен. та Львівськ. вид.

Вірш 35. А що ми тілько наймали. (Так Жен. вид.)
Рук. Деп. Пол.: Що воці тілько наймали.

Вірш 39. Так сміють
Так в копії Науки

Вірш 41. Не смійтесь
ти: люде).

Рук. Деп. Пол.:
То: «же» було в 39

Вірш 47. І помолять
Так скрізь. Льв.

Рук. в Деп. Пол.
Истор. и Dr. Росс. Ц.
Бодинському, опублік.
В'єт. Варшава 1907.

Текст опираю на
Відмінна.

Вірш 5. Молодиця
Так Фр., Дом.

Вірш 6. Шось до лі.
Так Франко за р.
пригортав.

Вірш 11. Отут сере.
Так скрізь. Рук.

Вірш 25. Не хрещен.
Так Дом., Фр., F.
У Карс.: слезами,

Вірш 64. І скупан.,
І собок у.

Гук. Деп. Пол.: 1

Вірш 66. Був собі д.
Так Дом., Ром..
Франко за Карс..

Вірш 68. Та дігочок
ш. т. III

Вірш 39. Так сміються-ж в України
Так в копії Наук. Тов. у Львові.

Вірш 41. Не смітесь, чужі люди! (похібка. Повинно бути: люди).

Рук. Деп. Пол.: Не смітесь-ж.

То: «же було в 39 вірші і тут воно вже зайве.

Вірш 47. І помоляться на волі
Так скрізь. Льв. вид. 1867 без: «на» (похібка).

Наймичка.

Рук. в Деп. Пол. і в бібліотеці Моск. Имп. Общ. Истор. и Др. Росс. Цей автограф, дарований Шевченком Бодянському, опублікував проф. Карський в Русск. фил. В'єст. Варшава 1907. стр. 100—107.

Текст опираю на Франку.

Відмінні.

Вірш 5. Молодиця молодая

Так Фр., Дом. Карс.: Молодая молодиця.

Вірш 6. Щось до леня пригортав

Так Франко за рук. Деп. Пол.—Карс.: Щось до себе пригортав.

Вірш 11. Оттут серед лану?

Так скрізь. Рук. Деп. Пол.: Серед лану в тумані?

Вірш 25. Не хрещенини сину!

Так Дом., Фр., Карс.

У Карс.: слезами, не: слізами.

Вірш 64. І с'купай, і сповий

І собою укрий!

Гук. Деп. Пол.: Нагодуй і сповий.

Вірш 66. Був собі дід та баба,

Так Дом., Ром.. Дорош. Так і в народній казці.

Франко за Карс.: Були собі дід та баба.

Вірш 68. Та діточок у їх Віг-ма,

ш. т. III

Фр. за Карс.: Бог-ма (лишаю: Біг-ма, бо так у народ-
ній промівці: Біг-ма! Біг-ме!)

Карс. подав первісну форму цього уступа:
Був собі — дід та баба, (отже: був, не були)
Над ставом у гаї
Жили собі на хуторі
Старенкі обос.
І худоби усякої
Чимало надбали, —
Та літочок Бог не дає,
А смерть за плечима.

Вірш 73. Хто душу спомине?
Так Дом., Дорош., Фр., Ром., Рук. Деп. Пол.: помяне?

Вірш 87. На приспі в-двох собі сиділи

Так Ром. В інших вид: призьби. Так у Карс. (приспа
від: присипати, призьба, зложене в «при і «зібас», слово, яке є
у Поляків і Москалів, а в нас неуживане. По польськи:
przyzba).

Первісний текст за Карс.:

Дід та баба у неділою
На призьбі сиділи,
Любовались світом Божим
Та Бога хвалили.
Ані хмарочки на небі,
Тихо як у раї.
Схovalося ся в серці лихо,
Як звір в темнім гаї.

Вірш 99. Знов заворушилось?
Рук. Деп. Пол. і Карс.: поворушилося.

Вірш 108. Як помремо?
Так скрізь. Рук. Деп. Пол.: умремо.
І сама не знаю! (так Ром.)

Франко: Сама не знаю!
Дом.: Бог знає!
Приймаю поправку Ром.

Вірш 110. Та аж сумно стало:
Так Ром., Дом., Дорош., Фр.
В рук. Деп. Пол./ і у Карс. первісно: нудно.

Вірш 116. Побіжім
Так Дом., Дорош.
Вірш 120. Мовчки з
Рук. Деп. Пол.:
Вірш 123. Та не ту
Так Карс. Й рук
Франко двічі й:
Вірш 133. Малюсенькі
Фр.: Малюсенькі.

Вірш 140. А яке, —
Карс. первісне: І
Вірш 164. Аж ось
В деяких давній
де риму до: корова.

Вірш 169. — «А що
Возьме

Так Карс. і Дом.-

Вірш 203. А коло д
Так і пада

Так: Фр., Дом.,
Карс.: Около дитини

Вірш 206. Головонь
Й сорочеч
Щодень б

Карс.:
І голова
І сорочеч
Щодень б

Вірш 222. Чого най
У Карс. гірше: І

Вірш 239. Ганну ве
Рук., Деп. Пол.

Вірш 257. «Кого ж т
Карс.: Кого б же

Вірш 116. Побіжім лиш! . . . Бачиш?
Так Дом., Дорош., Фр.—Карс.: Біжі лишен!

Вірш 120. Мовчики зупинились:
Рук. Деп. Пол.: опинились.

Вірш 123. Та не того, ѿ новенькою
Так Карс. Й рук. Деп. Пол.
Франко двічі й: Та ѿ не того, ѿ новенькою.

Вірш 133. Малюсенькі . . .
Фр.: Манюселькі.

Вірш 140. Ач яке, нівроку!
Карс. первісне: Бач, яке, нівроку!

Вірш 164. Аж ось чорнобрава
В деяких давнішіх вид.: чорнобрива; та тоді не бу-
де риму до: корова.

Вірш 169. — «А що-ж?» каже «возьмем, Насте?»
Возьмемо, Трохиме,
Так Карс. і Дом.—у Франка і Ром.: возьмім, возьмімо.

Вірш 203. А коло дитини
Так і пада, —
Так: Фр., Дом., Дор., Романчук.
Карс.: Около дитини.

Вірш 206. Головоньку яому змис
І сорочечку білу
Що-день божий надіває;
Карс.:
І голонку яому змис
І сорочку білу
Що-день божий надіває;

Вірш 222. Чого наймичка сльозами
У Карс. гірше: На що наймичка слезами.

Вірш 239. Ганну величав.
Рук., Деп. Пол. і Карс.: називав.

Вірш 257. «Кого-ж би тут?»
Карс.: Кого б же тут.

- Вірш 261. Слатъ старости
Так скрізь. Карс.: старості.
- Вірш 281. Не дожила моя Насти! . . .
Так скрізь по новішним виданням. Карс.: не дождала.
- Вірш 293. З молодицами танцює,
Карс.: жартує.
- Вірш 296. У двір закликає,
Карс. гірше: На двір.
- Вірш 299. Знай бігає, Рук. Деп. Пол. і Карс.: Аж танцює.
Карс.: порання.
- Вірш 337. На молебстві Варвари.
Первісно: На акафист у Варвари.
- Вірш 347. І, всім святым поклонившись, (Так: Ром., Дом.,
Фр., Дорош.)
Карс.: помолившись.
- Вірш 372. І молила Бога, (Так Ром., Фр., Дом., Дорош.)
Карс.: І молилася Богу, (так краще, бо рим до попе-
реднього: Провела небогу).
- Вірш 373. Щоб швиденько верталася,
Рук. Деп. Пол.: швидченко.
- Вірш 375. Якось сумно, ніби мати
Покинула хату.
Карс.:
Якось сумно, ніби хату
Покинула мати.
- Вірш 378. Та після першої,
Карс.: Опісля першої.
- Вірш 391. лепська мати!
Карс.: кепська мати.
- Вірш 396. Ганна ліда питалася
Рук. Деп. Пол.: питастесь.
- Вірш 404. І внучатам із клуночко
Гостинці виймала:

Рук. Деп. Пол.
І онучита
Гостинці
Вірш 408. Ориночці,
Вірш 428. Стара Ганна
Вірш 444. Тяжко,
Рук. Деп. Пол. с

Перводрук: Лейпциг
і т. д.
Цінний текст у Ж. Дом. в «Розслідуванні»
«Вечерницях» 1863 та
поміщений «Кавказ» в
У «Вечерницях» 1863
Ним починається
Рукопись Деп. Пол.
ського вид. З тої ру-
18. XI. 1845 в Пере-
ли давнійше.

Там і посвята В. О.
Опираюся на видан-
до 351, бо Франко з
ком, власність Лазарев-
бив власноручні поправки
В виданні Женевсь-
ні цитату із Сремії.
Ріжкінці в текстах
Вірш 1, Хмарами п.
Так: Дом., Франко
ськ. вид: Хмарою
Вірш 5.. довбе ребра.
Так скрізь. В п.
ребра.

Рук. Деп. Пол. і Карс.:

І онучтам із клуночки
Гостиння виймала:

Вірш 408. Ориночці, Карс.: Іриночі.

Вірш 428. Стара Ганна. Рук. Деп. Пол. краще: Моя Ганна.

Вірш 444. Тижко, Катре, умірати

Рук. Деп. Пол. сильніше: Страшило, Катре, умірати.

Кавказ.

Перводрук: Лейпциг 1859. — Новыя стихотворенія
і т. д.

Цінний текст у Львівському вид. 1867 р.

Дом. в «Розсліді» каже, що цінний текст також у «Вечерницях» 1863 та завважує, що як-раз 13 числа, де поміщений «Кавказ» не довелося йому мати. Це похибка. У «Вечерницях» 1863 р. «Кавказ» нема.

Ним починається Львівське вид. «Кобзаря» з 1867 р. Рукопись Деп. Пол. дає текст близький до Пражського вид. З той рукописі видно, що поему викінчено 18. XI. 1845 в Переяславі, не у Виницях, як думали давніше.

Там і посвята Бальмену.

Опираюся на виданню Франка, «Кобзарь» т. I, стр. 345 до 351, бо Франко хіснувався друкованим примірником, власність Лазаревського, у якім Шевченко поробив власноручні поправки.

В виданні Женевським і Огоновського нема посвяти, ні цитату із Бремі.

Ріжниці в текстах:

Вірш 1. Хмарами повіті

Так: Дом., Франко, Ром., Жен., Огон.—у вар. пражськ. вид: Хмарою

Вірш 5. довбе ребра

Так скрів. В перводрукі і в рук. Деп. Пол.: добре ребра.

Вірш 6. Й серце розбиває;
Так Дом., Фр.—У Ром., Жен. І Огон.: Серце розбиває.

Вірш 8. Живучої крові;

Так: Рук. Деп. Пол. Так Ром. тільки по: крові(:)

Огон. і Жен.: Живучої крові:

Франко: Живучої крові,

Дом.: Живучої крові, —

Вірш 11. Не вмірає душа наша,

Так: Франко, Жен., Огон.: — Лишаю так.

Ром.: Не вмірає душа наша,

Дом.: Не вмірає наша правда.

Вірш 16. І слова живого;

Так: Фр., Ром., Дом., Жен., Огон.

Рук. Деп. Пол. і перводрук: І живого слова.

Вірш 19. Не нам на прю з Тобою стати,

Так скрізь. В грипсиках до Праськ. вид: на суд.

Перводрук: на при

Жен.: на пру.

Вірш 24. Кати знищаються над нами,

В Рук. Деп. Пол.: Згнущаються ся.

Вірш 27. Коли одпочити

Так: Дом. і Ром. Так рук. Деп. Пол.

Франко, Жен., Огон.: Коли-ж одпочити.

Вірш 28. Ляжеш, Боже, утомлений,

І нам даси жити?

Це найлепішіше місце в »Кавказі«.

Так: Дом., Ром. так прим. до Праськ. вид.

Лишаю за Доманицьким.

У Франка есть, як у перводруку і в Огон.:

Коли-ж одпочити

Даси, Боже, утомленим

І нам даси жити?

Жаль, що Франко не вазначив, як есть в примірнику
»Кобварь«, власність Лазаревського, бо без сумніву Шевч.
цього місця не минув, щоб його не справити.

Вірш 31. І слову жи

Так: Дом., Жен.

Дом. є словоє малю

Праськ. Кобз.: 1

Петерб. вид: 1 сл

Франко каже, що

це: «і духу?». Відом

есть: 1 слову і духу.

Вірш 34. Поклонять

Во віки і

Так: Франко, Ро

Тільки у Франка

Перводрук: На ві

Прим. до Пр. вид

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 38. За горами

Кобзар. Лаз.: «п

ченка.

Вірш 46. Напоїть вс

Так: Романчук,

Огон., Жен.

Так і в Лаз. тіл

Доманицький ост

Всіх цар

хоч це псус вірш і з

Вірш 47. З дітми й

Так: Дом. і Фра

внуками втопить. Так с

Вірш 49. Пролитих

Так: Ром., Дом.

тільки в правописі).

а: «тайно».

Вірш 51. А батьків

Так скрізь. Рук.

Вірш 31. І слову живому:

Так: Дом., Жен., Ром., Огон. тільки скрізь, крім
Дом. є словоє малою буквою писане.

Праськ. Кобз.: І слову твоїму.

Петерб. вид: І слову і духу.

Франко каже, що він не знає, відки редактори взяли
це: «і духу»?. Відповідь есна: в Рук. Деп. Пол., бо там
єсть: І слову і духу.

Вірш 34. Поклоняться всі язикі

Во віки і віки.

Так: Франко, Ром., Дом., Жен., Огон.

Тільки у Франка: і віки, —

Перводрук: На віки і віки.

Прим. до Пр. вид: всі народи.

Рук. Деп. Пол.: Помоляться всі язикі.

Вірш 38. За горами гори хмарою повіті

Кобзар. Лаз.: «покриті», це поправка самого Шев-
ченка.

Вірш 46. Напоїть всіх імператорів би стало.

Так: Романчук, Франко (у його по: »стало«...),
Огон., Жен.

Так і в Лаз. тільки не: «напоїть» а «утопить»

Доманицький оставил, як у перводруку:

Всіх цариків би стало,
хоч це псує вірш і з боку ідейного і з огляду на форму.

Вірш 47. З дітьми й внучатами втопить.

Так: Дом. і Франко. Давніші видання: З дітьми і
внуками втопить. Так оставил Романчук.

Вірш 49. Пролитих нишком серед ночі?

Так: Ром., Дом., Франко, Жен., Огон. (ріжниця
тильки в правописі). В Проськ. Вид. не: «нишком»,
а: «тайно».

Вірш 51. А батьківських, старих, крівавих?

Так скрізь. Рук. Деп. Пол.: «А батькових,*

Огон. Серце розбиває.

тильки по: крові(:)

Ішиша так.

гон.

живого слова.

ати,

Проськ. вид: на суд.

п. Пол.

зпочити.

зказів.

Проськ. вид.

ку і в Огон.:

ним

як есть в примірнику
бо без сумніву Шевч.
е справити.

Вірш 59. І вам лицарі великі,
Богом незабуті!

Так скрізь. В перводруку цікавий варіант: «дикарі», замісць «лицарі».

Вірш 63. За вас сила, за вас воля.
І правда святая!

Так: Ром., Фр., Дом., Огон., Жен. вид.

Рук. Деп. Пол.:

За нас слава
І воля святая.

Вірш 69. У нас. На те письменні ми.

Так скрізь. Перводрук має неясне: нисчастини мы.

Вірш 73. Усі ми в золоті — і голі.

Лав.: Ми всі в золоті і сребрі.

Пражськ.: вид: в золоті есъми.

Вірш 76. Ми, крий нас Боже, не погани,

Ми настоящі христінни:

У нас і храми і ікони

І все добро —

такий текст приняв я в рукопису Богданенка, в якого відмінно подав Дом. у «Примітках» до свого «Кобзаря», а яким не хіснувався, бо дістав його за-пізно.

Вірш 80. Нам тільки сакля очі коле.

Давніше писали: в очі коле. Тоді треба-б не «нам»,
а «нас».

(На тому місці замічу, що нотки в Кобз. Фр. стор. 346 і 347 переплутані із за похібок друкарських, а пояснення Дом. в його «Крит. Розв.» склиблени через те, що втагнув неістинчий текст «Вечернинь».)

Вірш 93. Од Молдавана до Фінна —

Так: Дом., Фр., Ром. (ріжниці тільки в правописі).

Огоновський і Жен. вид. та інші: Од Молдавана аж до Фінна.

Вірш 99. Та дружню жінку взяв до себе,

Так: Огон., Жен., Ром., Дом. У Франка: «за себе».

Вірш 103. Догматами не просвіщенні!

Так: Дом., Ром.
Огон., Жен. вид. і

Вірш 104. В нас дерні

Дери та да

І прямо в

Хоч і рідин

Огон. і Жен. вид. і
без риму.

Вірш 110. Француза

Так: Дом., Фр., С
Романчук: «Франчук»

Вірш 115. Шоб краде

Як ті жиди

Так: Франко, Дом.
Огон. за Праесь

купать та продавати.

Вірш 123. Та в лупи

Дочинца п

Це погравіка, зробле
Так найкраще вих

Вірш 138. Неутомимі

. Так Дом. і Франк

нійше було: Неутомлені

Вірш 151. І як пласти

Кнуты узло

Так: Дом., Фр., С
В Жен. вид. і Ого

еще оден вірш, та маб

ни підставляти.

Вірш 155. «Останні»

У Ром., Огон. і в

Вірш 158. Мій Яков

Перводрук: добрий

Вірш 174. Ті думи

Пражське вид: М

Так: Дом., Ром.

Огон., Жен. вид. і Франко: Святым хрестом непросвіченні.

Вірш 104. В нас дери,

Дери та дай,

І прямо в рай,

Хоч і рідно всю забери!

Огон. і Жен. вид. заберай! Але тоді: «дери» останеться без риму.

Вірш 110. Французів ласм,

Так: Дом., Фр., Огон., Жен.

Романчук: «Французів ласм» — так у Львівськ. вид. 1867 р.

Вірш 115. Щоб крадене перекупатъ,

Як ті жиди:

Так: Франко, Дом., Ром.

Огон. за Праськ. і Жен. виданням вставляє: перекупатъ та продаватъ.

Вірш 123. Та я лупите по закону:

Дочиня придане і т. д.

Це поправка, зроблена на основі рукопису Мордовцева.

Так найкраще виходить думка.

Вірш 138. Неустомії поклони

Так Дом. і Франко, на підставі Лазаревського. Давніше було: Неустомленії поклони, (прим. Огон. і Жен. вид.)

Вірш 151. I як пласти

Кнуты узловати. —

Так: Дом., Фр., Ром.

В Жен. вид. в Огон. і в Праськ. вид. тут вставленій ще один вірш, та мабуть не Шевченків: I як під них спили підставляти.

Вірш 155. «Останні» так: Дом. і Франко.

У Ром., Огон. і в Женевським вид: Ті останні.

Вірш 158. Ми Якове любий!

Перводрук: добрий! Так і в Рук. Деп. Пбл.

Вірш 174. Ті думи

Пражське вид: Мої думи.

I мертвим і живим і ненародженним...

Рукопись в Деп. Пол. Крім того варіанти в рук. Л. Жемчужнікова (зап. Н. Т. т. 39) та в копії Науменка. Масно ще й копію Сульєва з власноручними поправками Шевченка. Титул змінювано на кілька ладів. У Домацького: До мертвих і живих (іт. д.) мое дружнє посланіє.

Лишаю, як у перводруку.

Поділ на часті як у Романчука.

В Жен. Вид. 1890: мое друже посланіє (мабуть похібка замісць »дружнє«). У Франка, як в Огоновського: мое дружнє

У Романчука: дружнє посланіє.

»Соборное посланіє«, так у Дом., Романчука і Жен.

У Франка, як, в давнішіх вид: Іоан гл. IV і т. д.

Вірш 1. I світа, і смеркає,

Так: Доман., Ром., Огон., Жен.

Франко, як Рук. Деп. Пол.: I смеркає і світає,

Вірш 6. I день і пів плачу

Так скрізь. Перводрук: День и ночь блукаю.

Вірш 11. Кайданами міняються,

Правдою торгують,

Тих рядків у перводруку нема.

Вірш 21. Подивіться на рай тихий,

Перводрук: на край тихий

(похібка, бо дальше йде: На свою Україну;

Рук. Деп. Пол.: На свою Країну.

Вірш 51. I всю мізерію з собою,

Перводрук: мистертою (мабуть похібка, коли не редакторська, так друкарська).

Вірш 77. I на — віки прокленетьесь

Так: Доман., Романчук.

Огон. Й Жен.: проклинетьесь

Франко: проклянетесь

Вірш 89. Та й васу...
Немудрі о

Так тепер скрізь
не дав доброї думки

Вірш 81. Як-би ви

В перводруку б

Вірш 95. I все тे б
В перводруку, я

I все т

Вірш 97. Немав й

Так Дом., Огон.

Романчук: Нема

Вірш 98. Та кущий

Жен. вид.: узлув

Вірш 100. Шо-ж ти

Нехай Ни

Так: Домацькі

Перводрук: Нехай

Франко, Романч

Огон., Жен.: »Н

Скаже,

Я оставив текст ,
(справленій Шевченко)

Вірш 120. I по сво

Так: Ром., Дом.

Перводрук: По с

Вірш 134. А історія

Вольного

Так у Богданен

Вірш 137. Чорт зна

Так Дом. і Ром.

А Франко і Жен.

Прасльке Й Огон.

Вірш 147. Окрадени

Огон.: »обкрадени

жденним...
ого варіанти в рук.
99) та в копії Нау-
ва в власноручними
зано на кілька ладів.
х (і т. д.) мов дружнєс

посланіє (мабуть по-
як в Огоновського:

Романчука і Жен.
д: Іоан гл. IV і т. д.

меркає і світас,
ночі блукаю.

Зираїну;

похібка, коли не

Вірш 89. Та ї засудять, — і премудрих
Немудрі одурять.

Так тепер скрізь. Давнійше: «засягутъ» — але це
не дає доброї думки.

Вірш 81. Як-би ви вчились так, як треба,
В перводруку бракув «ви».

Вірш 95. І все те бачив, все те знаю:
В перводруку, як в Рук. Деп. Пол.:
І все те бачив, і все знаю.

Вірш 97. Нема ї Бога, тільки я
Так Дом., Огон., Жен., Фр. (у Франка: тільки)

Романчук: Нема і Бога, тілько я.

Вірш 98. Та куди Німець узловатий
Жен. вид.: узлуватий.

Вірш 100. Шо-ж ти таке? — «Я не знаю —
Нехай Німець скаже!«

Так: Доманіцький.

Перводрук: Нехай скаже Німець. (Так і в Рук. Деп. Пол.)

Франко, Романчук: Шо-ж ти таке?«

Огон., Жен.: «Нехай Німець

Скаже, ми не знаєм!«

Я оставив текст Дом., бо він оснований на рук. Сул.
(справленій Шевченком) і на Богданенку.

Вірш 120. І по своєму глаголать
Так: Ром., Дом., Франко, Жен.

Перводрук: По своему глаголати.

Вірш 134. А історія? — Повна
Вольного народу . . .

Так у Богданенка.

Вірш 137. Чорт зна що — не Брути! . . .
Так Дом. і Ром.

А Франко і Жен.: Чорт-зна що не Брути! . . .

Праське й Огон.: Чорт-зна що за Брути! . . .

Вірш 147. Окрадених трупах,
Огон.: «обкрадених», але такої форми Шевч. невживав.

Вірш 150. Тую славу, та читайте

Так: Дом., Ром.

Франко лишав як у Жен. вид. «главу» не «славу»
Попереду мова про нашу славу, про Брутів і Коклесів,
отже тому й лишаю «славу».

Вірш 175. І на Січі мудрий Німець

У Сульєва Й Богданенка: І на Січи.

У Франка: А на Січи.

Вірш 189. Так ось-як кров свою лили

Батьки за Москву і Варшаву,

І нам, синам, передали

У Богданенка:

Батьки це дарма кров лили

І за Москву і за Варшаву

Вірш 197. Замість пива — праведную

Кров із ребер точуть, —

Так у Сульєва Й Богданенка, тому лишаю.

Франко: Так як пиво праведну.

Так було в Жен. вид. і в Огон.

Вірш 210. Не торгується буде

Так у Сульєва Й Богданенка.

У Франка:

Не турбується — буде

Материна добра плата

В Жен. вид. і в давнійших було:

Добре, ведіть, показуйте:

За науку буде

Материна добра плата:

Отже 5 рядків випущено.

Вставлено їх на основі вар. Праськ. вид. і Рук.
Деп. Пол.

Вірш 217. Учітесь, брати мої!

Думайте, читайте,

Перводрук:

Не дурьте сами себе

Учітесь, читайте,

Кожанч.:

Учітесь, брати

Учітесь, чита

Львівське вид.: Дум

Вірш 223. Чужі люди і

В хату не п

Перводрук і Рук. Д

Вірш 235. От-тана то и

Перводрук: От-то он

Вірш 244. Й за що роз

В Огоповського і в

точок.

Вірш 251. І обмитих по

У Сульєва Й Богдан

Лишашо як у Романч

тому, бо раз вже сказана

зайво повторювати: І діт

Франко дає, як у п

Вірш 257. І світ ясний,

Новий засіле

Так у Сульєва Й Богдан

сточ «жизн и й».

У Франка:

І світ ясний,

Тихо засіле.

Хо.

Автограф в Деп. Пол.
менка, писана рукою М. М
в поправками самого Ше

Відміни в текстах:

Вірш 2. І в мене те ли

Так скрізь, але в р

Рук. Деп. Пол. есть: І

Кожанч.:

Учитесь, брати мої
Учитесь, читайте.

Львівське вид: Думайте, читайте,

Вірш 223. Чужі люде цураються,
В хату не пускають,
Перводрук і Рук. Деп. Пол.: Того діти цураються;

Вірш 235. От-така то наша слава,
Перводрук: От-то она, наша слава.

Вірш 244. Й за що розпинали? . . .
В Огоновського і в Пр. вид. по цім віршу ряд зайвих
точок.

Вірш 251. І обмитих поцілуйте
У Сульєва Й Богданенка є: І діточок поцілуйте.

Лишаю як у Романчука й Доманицького: »І обмитих«,
тому, бо раз вже сказано: благословіть дітей своїх отже
зайво повторювати: І діточок поцілуйте.

Франко дає, як у перводруку: І жіночок поцілуйте.

Вірш 257. І світ ясний, невечерній,
Новий засіяв . . .

Так у Сульєва Й Богд. тільки замісьць: »ясний«
єсть »живий«.

У Франка:

І світ ясний, невечерній
Тихо засіяв.

Холодний яр.

Автограф в Деп. Пол. Крім того копія у В. П. Науменка, писана рукою М. Максимовича та рукоопись Сульєва
з поправками самого Шевченка.

Відмінні в текстах:

Вірш 2. І в мене те лихо;

Так скрізь, але в рук. вар. Пр. Коб. у Макс. і в
Рук. Деп. Пол. єсть: І в мене не тихо.

Вірш 8. Хоть би й яр той!

Так у Сульєва.

У Франка: Хоть і яр той!

Романчук: Хоть і яр той!

Рук. Пр. вид: Ось і яр той,

Вірш 15. З монастиря Мотриного

як тепер скрізь. Так і в коп. Макс.—Львівське вид: Мотринова, Праське, мабуть похибка, Митриного. За ним »Митриного« і в Жен. та в Огон.

Вірш 21. У Яр колись сходилися,

Мов із хреста зняті,

Так Дом., хоч не назначено з відки взято «колись».

У Франка й Романчука:

У Яр тоді сходилися

так перводрук, Жен. Львівське та Праське вид.

Копія Макс.: У яр люде сходилися.

Вірш 30. Чи сам заріс темним гасм?

Чи то засадили і т. д.

Так рук. Сульєва, справлена рукою Шевченка.

У Франка:

Чи сам заріс темним лісом,

Чи то загатили і т. д.

Вірш 40. Та на Умань позирає,

Гонту виглядає.

Так Франко, Ром., Огон.—Жен. вид: позірає.

Тому ї лішаю, хоч у Сульєва трохи відмінно:

Та на Умань поглядає,

Гонту виникдає

Вірш 44. Не зовіте преподобним

Лютого Нерона!

Так: Франко, Ром., Огон.

Рук. Сульєва:

І не кличте преподобним

Лютого Миколу. —

Вірш 61. Брешеш, людоморе!

У Сульєва: Брешуть людомори: так лішний рим до попереднього: «воры».

Вірш 63. Розбійник не в
У Франка: не стане.

Вірш 69. За свою Вікрай
Перводрук і коп. Ма

Вірш 80. Дуріть себе, ч
Та не дуріть Б
Так Франко, Ром., С

Коп. Макс. замість:

Вірш 84. І повів новий
Рук. Деп. Пол.: огов

Вірш 85. З холодного Яр
Так у Дом. Франко

Псалм

Автограф в Деп. По
псалму есть у Київі в «М
автографом вірний відпи
в Чернігові.

В «Кобзарі» Дом. по
Маряні.

Я переставив тому, б
Маряні 20 грудня 1845.

За підставу беру ток
Відмінні в текстах не

Вірш 19. Діла добри обно
Рук. Деп. Пол. і коп.
звичайно Шевченко.

Вірш 71. Не молимось чу
Так Рук. Деп. Пол.

Вірш 75. Поборов ти
Побори і другу,

Ще лютійшу.

Тих віршів давніше,
іх дав рукопис Жемч. Во
Рук. Деп. Пол.

Вірш 63. Розбійник не встане,—даю за Сульбовом.

У Франка: не стане.

Вірш 69. За свою Україну!

Перводрук і коп. Макс.: Країну.

Вірш 80. Дуріть себе, чужих людей,

Та не дуріть Бога!

Так Франко, Ром., Огонь тільки ортограф. ріжниці.

Коп. Макс. замість: чужих людей — дуріть людей.

Вірш 84. І повіє новий огонь.

Рук. Деп. Пол.: огонь новий.

Вірш 85. З холодного Яра!

Так у Дом. Франко пише: яра! Огонь: яру.

Псалми Давидові.

Автограф в Деп. Пол. Крім того автограф CXLIX псалму єсть у Київі в «Муз. Древн. и Искусст.» На рівні з автографом вірний відпис Куліша в Муз. ім. В. Тарн. в Чернігові.

В «Кобзарі» Дом. перед псалмами стоїть «Маленький Марянік».

Я переставив тому, бо псалми мають дату 19, а Мал. Маряні 20 грудня 1845.

За підставу беру текст Доманицького.

Відмінні в текстах невеликі.

Вірш 19. Діла добре обновляться

Рук. Деп. Пол. і коп. Куліша: «новояться», так і писав звичайно Шевченко.

Вірш 71. Не молимось чужим богам,

Так Рук. Деп. Пол.

Вірш 75. Поборовши першу силу,

Побори і другу,

Ще лютійшу.

Тих віршів давнійше, до Жен. вид. не було. В-перше їх дав рукопис Жемч. Вони є також в копії Куліша і в Рук. Деп. Пол.

— Львівське вид:
Митріного. За
тон.

ки взято «колись».

арське вид.

ю Шевченка.

вид: по зір а 6.
охи відмінно:

к лішній рим до

Вірш 81. «Смирилася душа наша»
аж до кінця так само не було. Стояли крапки.

Вірш 90. Взискаючий Бога?
В коп. Куліша; Взискаючі.

Вірш 91. Нема добрé творящого,
Так коп. Кул. а не: «добро», «бо тоді наголос схилений».

Вірш 104. Розіб'є неволю,
Цей рядок в Жен. вид. викрапкований.

Вірш 138. Познай, разбити тьму неволі, — це слово доказане, як конструктура. Його в Жен. вид. нема, стоять крапки.

Вірш 140. І всус плачеться земля.
Жен. вид: трепетна земля.
А дальше два рядки крапок.
Так вид. 1860 р.

Вірш 162. Кровю затопили,
Так коп. Кул. — Франко: потопили,

Вірш 167. Умудрітесь, немудрі!
Рук. Деп. Пол.: Умудрітесь, немудрі.

Вірш 170. І думи лукаві.
Так коп. Куліша. — Франко: І розум лукавий.

Вірш 191. І пребуде Твоя воля
І труд Твій невсус.

Так копія Куліша.
Рук. Деп. Пол.: І пребудеть.

Вірш 201. Чи є що краще, лучше в світі,
Шевченко писав звичайно: лучче.

Вірш 204. Пожити, не ділти?
Так Рук. Деп. Пол. і Шевченків Буквар.
У Франка єсть: Познай, не ділти?

Вірш 205. Яко міро добровонне
Так у Букв. Шевч. — Франко: міро.

Вірш 209. На гантовані омети
Ризи дорогої;

Так Шевч. Букв.

Жен. вид.:

І на шити,

Ризи дорогої

Вірш 219. Воцарить

Так Куліш. і Ру

Жен. Вид. і давні

Вірш 233. Або нашу

Неволини

Так рук. копії і

В Жен. Вид. і да

Вірш 245. Як забуду

нійші видання рівно

Вірш 251. Слон святий

Так обі копії і Ру

Вірш 273. На отміщен

Так автограф Шен

Франко: На отміщен

Вірш 279. І осудять

Так тепер скрізь.

Вірш 282. Преподобни

Жен. вид.: Преподоб

Ма.

Друкую за «Роасі

дана копія в автограф

Відміни:

Вірш 8. Засушать та

Повинно бути: та

хоч Шевченко писав т

дуть . . .)

Вірш 12. Уміти слізю

В авт.: Уміти слізю

Вірш 14. Добре діво

ш. т. и.

Так Шевч. Букв.

Жен. вид.:

І на шитијі омети,
Ризи дорогиї

Вірш 219. Воцариться в дому тихім

Так Куліш. і Рук. Деп. Пол.

Жен. Вид. і давнійші: в дому тихих.

Вірш 233. Або нашу заспівайтє,

Невольники наші!

Так рук. копії і Рук. Деп. Пол.

В Жен. Вид. і в давнійших замієць цих віршів крапки.

Вірш 245. Як забуду помнити, так Рук. Деп. Пол. Давнійші видання рівно добре: забуде (до: язик).

Вірш 251. Сіон святий!

Так обі копії і Рук. Деп. У Франка: Єрусалим! . .

Вірш 273. На отмініє неправди

Так автограф Шевч. в К. Муз.

Франко: На отмініє язикам.

Вірш 279. І осудять неправедних.

Так тепер скрізь. В давніх виданнях: губителей.

Вірш 282. Преподобним слава!

Жен. вид.: Преподобних слава!

Маленький Марині.

Друкую за «Роаслідом» Доманицького, у якому подана копія в автографу.

Відміні:

Вірш 8. Засушат тай кинуть.

Повинно бути: та й кинуть. Це в мене друк. похибка; хоч Шевченко писав також: «тай» (Найдутъ злыи тай окрадуть . . .)

Вірш 12. Умыті сльовою

В авт.: Умыты слізою.

Вірш 14. Добре дівоче

ш. т. ип.

Авт. Добрі дивочі.

На тому автографі видно, що Шевченко не писав заєдно: зелениі, добриі, али і т. д. бо тут єсть виразно: Каріі, несътиі, отже нема сумніву, що і не и.

Минають дні.

Автограф в Деп. Пол. У ньому і правдива дата 21. XII. 1845, Винница, не як давніше подавали: 1846.

Відмін мало.

Вірш 16. По світу вялиться;

Так тепер скрів. Праське вид: На світі лежати.

Вірш 17. А дай жити, серцем жити

І людий любити,

А коли ні, — то проклинать

І світ запалити!

Так Дом. і Романчук за Праськ. вид. Так і в Рук. Деп. Пол. Тому лишаю.

У Франка:

І тебе хвалити,

І твій світ нерукотворний

І людий любити.

Вірш 28. Чи жив, чи загинув . . .

Так по всіх виданнях. У Франка, як у Праськ. та Жен. вид: Чи жить, чи загинуть . . .

Три літа.

Автограф: Рук. Деп. Пол. Перводрук «Былое» 1906 липень. Друкую по копії Дом. у «Розсліді».

Поправки:

Вірш 33. Злії літа, — та все тез
Заразом укради.

Так читас Франко.

В «Новій Громаді» хибно: то все тез.

В «Розсліді» Злыми літа, — та все ті.

В рукописі очевидна похибка: «нас замісць эта».

Автограф в Київ
Деп. Пол. Крім того
вича.

Рук. Деп. Пол. д
Перводрук має т
Завіщання.

Відміні:

Вірш 1. Як умру, то
Копія Жемчужнікі

Вірш 4. На Вкрайні
Перводрук, як і в

Вірш 7. Було видно,
Копія Макс.: Булкі

Праське Вид.: Булкі
Лишашо: «Було види

му автографі.

Вірш 9. Як понесе а
У синев моря

Кров порону
Так в Кіївському
з Україна у синев моря

Вірш 13. Все покину і
Копія Макс.: і пол

Вірш 15. А поки що —
Так єсть в Кіївсь

місць звичайного: А до
У Франка:

Ні Бога, і
Такої редакції ніхт

Вірш 17. Покохайте та
Так скрізь, тому л

Прокиньте
Вірш 19. І врахою, ї

Заповіт.

Автограф в Київськім «Муз. Древн. и Иск.» та в Деп. Пол. Крім того у В. П. Науменка копія Максимовича.

Рук. Деп. Пол. дас правдиву дату.

Перводрук має титул: »Думка«, у Львівськім вид: Завіщання.

Відміні:

Вірш 1. Як умру, то поховайте

Копія Жемчужникова: заховайте.

Вірш 4. На Україні ми лій:

Перводрук, як і на інших місцях: На Країні ми лій.

Вірш 7. Було видно, було чути,

Копія Макс.: Були видні, було чути.

Праське Вид.: Були видні, було б чути.

Лишаю: »Було видно, було чути, бо так є в Київському автографі.

Вірш 9. Як понесе з України

У синев море

Кров ворожу, —

Так в Київському автогр. Перводрук.: Як потече з Україна у синев море кров ворожа.

Вірш 13. Все понимаю і полину.

Копія Макс.: і полечу.

Вірш 15. А поки що —

Так єсть в Київському автографі і тому даю, за місць звичайного: А до того —

У Франка:

А до того —

Ні Бога, ні чого!

Такої редакції ніхто не приняв, бо вона неясна.

Вірш 17. Поховайте та вставайте,

Так скрізь, тому лишаю, хоч в Київ. Автогр. єсть.

Прокиньтеся ж, брати мої!

Вірш 19. І вражую, алю кровю

Праське Вид: І вражою чарної кровю.
Очевидна похибка замість: чорної кровю.

Вірш 21. І мене в сімі великий,
 В сім' вольний, новий,
Так тепер загально принято. Пр. вар. має баламутне:
 В самій вольній мові.

Вірш 24. Незлім, тихим словом!
Так тепер загально пишуть і співають. Тому лишаю, хоч в Київськ. авт. єсть: Тихим, добрии словом!

На «Заповіті» кінчиць ся Шевченкова рукописна збірка «Три літа», у яку Шевченко власною рукою вписав був усе, що скомпонував за три роки, 1843—1845. Це одна з трьох Рук. Деп. Пол. (Докладно об тім: «Розвідка» Доман. стр. 141 і 142 та: Твори Т. Г. Шевченка.)

В двох томах, видання Яковенка, 1911, Том II. «Матеріали по політическому ділу Т. Г. Шевченка.» (Редакція Иг. П. Житецкого.)

Лілея.

Автографи: Черніг. Музей, на аркуші паперу з датою 25. VII. 1846 Департамент Поліції в тою самою датою.

Автографи у В. П. Науменка в Київі; один з них писаний на засланні, другий в Нижньому-Новгороді. Це значно виправлені редакції.

Відміни: Наголовок в рукоп. на засл.: Лілія, в Новг.: Лілея. У Франка: Лілея, в Романчука: Лілея.

Вірш 7. У мене: Царівною називають,
 Так: Доман., Фр., Романчук. У Львівському вид. цей рядок випущений.

Автогр. Нижній Новг.: Царівною

Автогр. на засланні: І царь-квітом

Вірш 9. З мого цвіту, дивуються

Так автограф Нижн.-Новг. в інших: Дивуються, любуються.

Вірш 17. До білого, повинного
Личенка лілея

Рук. Деп. Пол. та Ч

Вірш 22. Росою-сльозою
Цей вірш з автографом

Вірш 26. А я й не сказала
Черн. авт. і на засланні

не сказала

Вірш 27. Як була я людина
Як я мордувалася

Так автограф Нижній

Рук. Деп. Пол., Чернігів
Як я тяжко

І як уміралася

Вірш 31. І на мене, на мене
Дивилася — дивилася

В. Коп. Жемч.:
І молилася, на

На малу дивилася

До вірша 68 лишаю
Дальши 4 рядки впр

Пол. Коп. Жемч. Черн.

Так багато краще.

Франко вставив перед

Вірш 75. Лілею-сніговій
Рук. Деп. Пол.: Лілея

Вірш 81. На-що мене Борис
У Франка, як у Лы

Вірш 82. Цвітом на сім сім
Черн. авт.: Квітом

Вірш 85. Милосердний, ти
Рук. Деп. Пол.: Милосердий

Вірш 88. А цвіт королеви
Рук. Деп. Пол.: І цвіт

Вірш 17. До білого, пониклого
Личенка лілеї.

Рук. Деп. Пол. та Черн. автограф: На білес, пониклес.

Вірш 22. Росою-сльозою

Цей вірш з автографу Чернигівського, в інших нема.

Вірш 26. А я не сказала,

Черн. авт. і на засланні: не казала, Льв. Вид.: Та я
не сказала

Вірш 27. Як була я людиною,
Як я мордувалась . . .

Так автограф Ніжин.-Новг. і Вид. Кож.

Рук. Деп., Пол., Черн. авт. і на засланні мають:
Як я тільки виростала
І як умірала,

Вірш 31. І на мене, на дитину,
Дивилась — дивилась

В Коп. Жемч.:

І молилася, на мене
На малу дивилас;

До вірша 68 лишило текст, як у Доманицького.

Дальши 4 рядки впроваджу на підставі рук. Деп.
Пол. Коп. Жемч. Черн. авт. і автографу на засланні.

Так багато краща.

Франко вставив перерібку з екземпляра Мордовцева.

Вірш 75. Лілесю-сніговітом;

Рук. Деп. Пол.: Лілесю сніговітом.

Вірш 81. На-що мене Бог поставив

У Франка, як у Львівському вид: За-що мене

Вірш 82. Цвітом на сім світі?

Черн. авт.: Квітом, Рук. Деп. Пол.: дивом

Вірш 85. Милосердний, так Романчук.

Рук. Деп. Пол.: Милосердий.

Вірш 88. А цвіт королевий

Рук. Деп. Пол.: І цвіт королевий.

Русалка.

Автографи, як у Лілеї. Лиш Чернігівського нема.
За те єсть копія Трегубова, власність В. П. Науменка
в Києві. Дата 9. VIII. 1846 в Рук. Деп. Пол.

Друкую за текстом Доманицького, який збудував
його на основі усього рукописного матеріялу.

Відстуваю від його в двох місяцях, а саме:

Вірш 11. Я виведу гуляти пана,—так в Рук. Деп. Пол.

У Дом., Франка, Романчука: А я вийду гуляти з ним,
Вірш 53. Вискочили рेगочуки
Дніпрові дівчата.

Та до неї:

Так Рук. Деп. Пол. Впроваджу, —бо так найпростіше
У Дом.:

І не снулась, як зуспіли
Дніпрові дівчата,
Та до неї,

Вірш 57. «Сестри, сестри, не лоскочіть,
Бо се мої мати!»

У Доманицько цих рядків нема. Вони є у Франка.
Взяті з Рук. Деп. Пол. копії Трег. автогр. на засл.

Вірш 61. Поки в вершу не запахали,
Так скрізь. В копії Трегубова дуже гарний варіант.
«Поки аером не вкрили.» Не впроваджу, бо нема в жад-
нім виданні.

Відьма.

Зразу поема ця називалася «Осика». (Про неї агадка
в листах.)

Автограф Осики в Рук. Деп. Пол.

На проганні викінчив Шевченко і значно переробив
«Осiku» (від 4. III. до 6. III. 1858) і назвав її «Відьмою».

Таким чином маємо автографи: Деп. Пол. Автограф
на знаслані і авт. в Нижн.-Новгороді.

Крім того єсть копія в Муз. ім. Тарн. в Чернігові
та екземпляр Мордовцева в поправками Шевченка.

На основі цього
маницького, яку пр
виданні.

Відміни від т
ріжки вказують:

Епіграф: Да при

В давніших ви
Романчук теж не по

Вірші 24—31, від
літва своїх і т. д. в
даннях і у Франка.
Новг. В Жен. вид:

Вірші 32—55, від с
ко не вланами» вста
Вони є в Рук. Деп.

Романчук іх не

Вірш 56. Коло осінн
Рук. Деп. Пол.:

Вірш 61. Ішли, ішли
Рук. Деп. Пол.:

Вірш 63. Огонь чима
Рук. Деп. Пол.

розвели

Вірш 65. «Колись-то

Вірш 70. (Голос за ц
Романчук і Дома

Вірш 80. Отсе, мабут
У Кожанч. і в п

В автографах; із-

Вірш 114. Хто? я? ч
Франка в автогр. на
Хто, я?
З дочкою

Вірш 122. Ще треба
Підуше

На основі цього матеріалу зготувана редакція Доманицького, яку приймаю за підставу у нинішньому виданні.

Відміни від тексту Доманицького й інші деякі ріжкині зазначаю:

Епіграф: Да приідеть іт. д. взятий із Рук. Деп. Пол.

В давніших виданнях, прим. в Жен. його нема. Романчук теж не подав.

Вірш 24—31, від слів: Така моя рада—до: I мене в молитвах своїх і т. д. вставляю, бо вони є в давніших виданнях і у Франка. Іх нема тільки в автограф. Нижн. Новг. В Жен. вид: Оце ж таща рада і т. д.

Вірш 32—55, від слів: «Росте в полі на могилі» до: «Тилько не з панами» вставляю за Доманицьким і Франком. Вони є в Рук. Деп. Пол.

Романчук іх не дав у свій текст.

Вірш 56. Коло осіннього Миколи

Рук. Деп. Пол.: Після осіннього Миколи

Вірш 61. Ішли, ішли, а потім стали,

Рук. Деп. Пол.: Ішли собі, а потім стали

Вірш 63. Огонь чималий розали.

Рук. Деп. Пол. і автограф. на засл.: Багаття вбоге розвели

Вірш 65. «Колись-то був.» У Доманицького в скобках.

Вірш 70. (Голос за шатром) у Франка (Голос за театром)

Романчук і Доман. не подають.

Вірш 80. Отсе, мабуть, із-за Дністра,

У Кожанч. і в пізніших виданнях: із-за Дніпра.

В автографах; із-за Дністра,

Вірш 114. Хто? я? чи ти? і т. д. так у Дом., Ром., Франка в автограф. на засл. коротше:

Хто, я? Цить . . . цить . . .

З дочкою пан лежить. —

Вірш 122. Ше треба другу одружити,
Піду ще сина хоропити,

А то без мене не зуміють
І в домовину положить.

Такий текст приняв Франко за сказ. Мордовцева,
справленим рукою Шевченка.

У Доман..:

Ще треба сина оженисть,
Піду: без мене не зуміють
І в домовину положить.

Вірш 167. Не спиться старому ні в полі, ні в хаті,
А треба як-небудь віку доживати.

Так у Рук. Деп. Пол. В автогр. на засл. і в праськім
Вид. Так і Фр.-Дом. і Ром. випустили.

В давніших вид., прим. у Жен. в.

В давніших вид., прим. у Жен. нема поділу поєднання
на розділи.

Вірш 192. Очима лупа кошевя!

Так у Ром. і в давніших виданнях, прим. у Жен.,
у Доман. і Фр.: котина.

Вірш 203. Чи жидові на кров продать,
Так у всіх виданнях.

Вірш 213. В Туреччині сповідала — так в Нижн.-Новг. авт.
У Франка як в інших автогр.: сповіда

Вірш 229. А я думала, що й досі,
Аж уже немає . . .

Рук. Деп. Пол., Авт. на засл. і коп. Жемч.
Я думала в Туреччині, Аж
І там немає . . .

Вірш 236. Та шукаю пана
Рук. Деп. Пол. і авт. на засл. має такий варіант:
Я шукаю

Проклятого пана,
Щоб задушити. Бо як узяв
Мене молодою,
Та й отриг, неначе хлопця,
І скріль за собою
Водив мене. У Бандерах
Тойді ми стояли
З Москалями, а Москалі

Турка вон
Отож як
Привела

Вірш 274. На свою Ві
Допленталам

Так Рук. Деп. Пол.

Фр. і Дом.: Придис

Вірш 275. Вечора ді

Так Рук. Деп. Пол.

У Доманицького й

Вірш 280. В хаті темні
В автогр. на засл.

Аж огно не
Я думала, ц
Аж батько в
І пікому ру
Я перелякан

Вірш 300. «Се я» как
Доманицький пише
ця, на ем світі, не: на

Вірш 314. Тобі дочку,

Так Дом.-Франко:

Рук. Деп. Пол. і А

Вірш 353. «Аж і пан пр

В Жен. вид. (і да

Ja до юго

Забудуши л

Привітай м

Благослови

Ta ј забран

Ростуть мо

Ta ј виросла

Оддав юкіј

У лакеї, а

Чи твої ци

Всі послули

Циган.

Турка воювали.
Отож як раз проти Спаса
Приєла близната

Вірш 274. На свою Україну
Доплентала.

Так Рук. Деп. Пол.
Фр. і Дом.: Придібала.

Вірш 275. Вечора діждала.
Так Рук. Деп. Пол. Так блище до: не знали (рим).
У Доманицького й Франка: діждалась,

Вірш 280. В хаті темно.
В автогр. на засл. і в коп. Жемч. варіант:

Аж огни немає,
Я думала, що батько спить,
Аж батько вмірає,
І нікому руки скласти.
Я переликалась,

Вірш 300. «Се я» кажу. Так Франко і Романчук.
Доманицький пише: «Це» Шевченко пише: ся, не
ци, на сін світі, не: на цін світі.

Вірш 314. Тобі дочку, — що-б ти зробив?
Так Дом.-Франко: що-б зробив ти?

Рук. Деп. Пол. і Автогр. на засл.: Чи простиш би?

Вірш 353. Аж і пан прихав.

В Жон. вид. (і в давніших) дальше так було:

Ja до його кинулася,
Забудуй лихо.
Привітав мене, луцппер,
Благословив діток,
Ta j забрав jіх у покої.
Ростуть мої квіти,
Ta j виросли. Сина Івана
Оддав юкісь пані
У лакеї, а Натальу . . .
Чи твої цигане
Всі поснули?

Диган.

Всі поснули.

Відьма.

Бо щоб не почули
Мого слова. Страшно буде . . .
І ти, старі друже,
Зльякаєшсь, як вимовльу . . .
Чи тобі байдуже?
Наталочку . . . дитя своє . . .
Занапастні! А до того
Посилає в Київ
Мене, бачиш, молитися.
Ja, дурна, ходила,
І молилася . . .

Так оставив і Романчук.

Вірш 355. I всім досто лиха,

Франко: I всім доста лиха,

Доманицький: I всім дсталося. (Так в копії Жемчужникова.)

Вірш 383. Та я поїхав з нею, (похібка, повинно бути: з нею), Рук. Деп. Пол. Автогр. на засл. і копія Жемч. мають дальше:

Пан поїхав десь з дочкою,
Як перше зо мною,
І сина взяв. Потім . . . потім . . .
Даліби не знаю,
Що робилось. Мені снилось,
Ніби то літаю
Над байранами свою
І дітей шукаю.
Ні, не слухай! Я не дітей,
Я шукала пана!
А тепер уж не треба,
Піду у Цигани.
Я вже сина оженила,
А дочка ї, так буде.

Новіші видання ці рядки пропустили.

В Женевськім вид. вони є.

Вірш 399. Одіди, проклятий! . . .

Так автограф на засл.

Доман. і Франко: Отоді, проклятий! . . .

Вірш 410. А знаєш,

Позич ме-

Так Рук. Деп. П.

Фр., Дом., Рома-

Позич ме-

Жен. вид.:

Такій є-

Позич ме-

Вірш 412. А я нами-

Так Рук. Деп. П.

Франко, Ром., Д.

Намиста

Ta й тє-

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 420. Чи я пайд-

Чи так і є

Так давнішій видади-
ну? . . . пропущено.

Вірш 426. I вона н-

місць того в автогр. і

I відьма у-

Ta й пішли-

A Ідучи сп-

Вірш 434. А суда не

Так Доман. — Ф.

Вірш 455. Potim II са-

так в Рук. Деп. Пол.

Доман. і Фр.:

Potim II

I лікарю

(даю першу лекцію, б

В Жен.:

Potim jiji

Вчитъ лік-

Вірш 474. Мов мала

Після того рядка

Вірш 410. А знаєш, що?

Позич мені гроший.

Так Рук. Деп. Пол.

Фр., Дом., Романчук:

Ух, холодно!

Позич мені гроший!

Жен. вид.:

Такиј јак ти. Ото душно!

Позич мені грошеј,

Вірш 412. А я намиста накуплю,

Так Рук. Деп. Пол. і давнійші вид. прим. Женевське.

Франко, Ром., Дом.:

Намиста доброго куплю,

Та й тебе, повішу,

Рук. Деп. Пол.: Та я піду собі.

Вірш 420. Чи я наайду моїх діток,

Чи так і загину? . . .

Так давнійші видання і Дом. У Франка: Чи так і загину? . . . пропущено.

Вірш 426. І вона небогає до »Тихенько співала« — за місце того в автогр. на засл.

І відьма усталла

Та й пішла сама за ними,

А відучи співала:

Вірш 434. А суда не буде,

Так Доман. — Франко Й Романчук: А суду не буде.

Вірш 455. Потім І сама стала

Вчити лікарювати.

так в Рук. Деп. Пол. і авт. на засл. Так у Романчука.

Доман. і Фр.:

Потім І сама стала вчити

І лікарювати.

(даю першу лекцію, бо в другій багато І, П., Й, І).

В Жен.:

Потім їїї І сама стала

Вчити лікарювати:

Вірш 474. Моя малі дитина.

Після того рядка Франко вставляє:

»Вернусь, наїх, там погляну
На дочку, на сина
Не довелось. Пан вернувся,
Покинув Наталю. А ти П
За Дністровом шукала
Сина Івана молодого
Оддали в солдати
За те, що ти не навчила
Панів шанувати.
До кого ж ти прихилишся?
Нікого не має!
До людей хились, небого,
Люди привітають.

Це на основі авт. в Нижн.-Новг. (Подано в »Вечерницях», в Кожанч. і Пражськ. в прим.)

Дальше йшло:

Пан вернувшись занедужав,
Стогне, пропадає,
А вона набрала зілля,
Та Й пішла в палати
Лічить його, помагати,
А не проклинати.
Не помогла болящому,
Бо не допустили.
А як умер, то за його
Богу помолилася
І жила собі святою,
Дівчат научала,
Шоб з панами не кохались
Людей не цурались
»А то Бог вас покарас,
А ще гірше-люде;
Люди горді, не праведні,
Своїм судом судять...
Оттак вона научала,
Болячих лічила,
З убогими останньою
Крихтою ділизась.
Люди добре і розумні
Добре П знали,
А все таки покриткою
І відъмою звали.

На цьому й кін
»Вечерницях».

Вірш 521. Той нала

У Франка: колач

Вірш 525. Оттак во

У Франка: в сез

Вірш 531. З подагро

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 535. Самого ті

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 546. І милосер

У Франка: милосе

Вірш 548. В палати

(Так Ром., Дом.,

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 550. Божилася

Авт. на власл. і П

Вірш 570. Уже його,

Сакрамент,

Рук. на власл.: У

Вірш 576. Якось тро

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 581. Вже стали

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 584. І пищечко

Рук. Деп. Пол.:

Вірш 585. »Отче-наше

Авт. на власл.: шен

Вірш 600. А П за сво

Рук. Деп. Пол.: Т

Вірш 608. Ніби матір

Рук. Деп. Пол.: Т

Вірш 625. І все, що р

На цьому й'кінчивається значно скорочений текст у
»Вечерницях«.

Вірш 521. Той калачик, паляничку

У Франка: калачик.

Вірш 525. Оттак вона жила дома

У Франка: в селі жила.

Вірш 531. З подагрою і подушками,

Рук. Деп. Пол.: З педугами і болячками.

Вірш 535. Самого тільки . . . Де-ж ті діти?

Рук. Деп. Пол.: Тільки самого. А де ж діти?

Вірш 546. І милосердна (Так Романчук і Жен. вид.)

У Франка: милосердая.

Вірш 548. В палаті сумні. Просила,

(Так Ром., Дом., Жен.)

Рук. Деп. Пол. і авт. на засл.: І лікарів отих просила.

Вірш 550. Боялася, що буде жити!

Авт. на засл. і Праськ.: Хрестилася, що буде жити!

Вірш 570. Уже його, лукавого,

Сакраментували,

Рук. на засл.: Уже його у будинках

Вірш 576. Якось трохи полегшило.

Рук. Деп. Пол.: Потім трохи

Вірш 581. Вже стали благати,

Рук. Деп. Пол.: прохати,

Вірш 584. І нищечком за грішного

Рук. Деп. Пол.: І тихенько

Вірш 585. «Оте-наше» читала.

Авт. на засл.: шептала (потім спрощено на «читала»).

Вірш 600. А я за свою душу

Рук. Деп. Пол.: Та за пана, за грішного

Вірш 608. Ніби матір, привітали

Рук. Деп. Пол.: Так як матір

Вірш 625. І все, що робилось, —

Рук. Деп. Пол. і Ром.: І де що робилось.

Вірш 672. На могилі й осиновий

Кілок забивали.

Рук. Деп. Пол.:

Й осиновим

Кілок пробивали.

Вірш 674. А дівчата унівічали

Могилу квітками,

І осинку поливали

Дрібними слізами.

В рукописі Деп. Пол. єсть:

А дівчата засіяли

Могилу цвітами

І осинку поливали

Своїми слізами.

Вірш 682. Хрестітесь, не кваптеся

Так в коп. Жемчужнікова.

В Рук. Деп. Пол.: Молітесь г не кваптеся.

В А

Д О П

робилось.

кваптесь.

ВАРИЯТИ

и

ДОПОВІДЕННЯ

Том II

13 віршів є П

Автографи: Автограф на засланині. Авторінках почтового засл. Крім того копії поштового паперу великої Тарн. в Чернігові.

Оп

Вірш 2. Як билиною
Так в авт. на засл. Т
В авт. Понг. і Черн.
Францю й Дом.: били-

Вірш 11. Місяц чужими
Так авт. на засл. Та
Авт. Понг.: І зросла

Вірш 12. Та вже й яли
Так Романчук. Черн.
Дом. і Фр.: Долі-ща

За ба

Вірш 3. Із могили нові
Так Доман., Фр., Ром
Авт. на засл.: На м

Вірш 14. Нас тут тріст
Дом.: як шило.
Черн. авт.: як скло

Вірш 14. Як запродав г
Черн. авт.: Во запро

Вірш 20. Крови брата в
Черн. авт.: Кровью б
Ш. т. III.

13 віршів у Петропавловській кріпості.

Автографи: Автограф з Нижнього-Новгорода і автограф на власнії. Автограф в Муз. Тарновського на 4 сторінках поштового паперу — копія з автографа на власн. Крім того копія П. Куліша на 11 листочках поштового паперу великого формату, без: »Не спалося«, в муз. Тарн. в Чернігові.

Ой одна я, одна.

Вірш 2. Як билиночка в полі,
Так в авт. на власн. Так у Романчука.
В авт. Понг. і Черн.: билиночка.
Фрацко й Дом.: билиночка.

Вірш 11. Між чужими зросла,
Так авт. на власн. Так приняли Фр., Дом., Ром.
Авт. Новг.: I зросла — не кохалась.

Вірш 12. Та вже й впнути стала...
Тин Романчук. Черн. авт.: Уже й впнути стала
Дом. і Фр.: Долі-щасти не мала...

За байраком байрак.

Вірш 3. Із могилі новак
Так Доман., Фр., Ром.
Авт. на власн.: На могилі новак.

Вірш 11. Нас тут триста, як скло, (Так Фр. і Ром.)
Дом.: як скло.
Черн. авт.: як скло (скло — нема в автографах).

Вірш 14. Як запродав гетьман
Черн. авт.: Во запродав гетьман.

Вірш 20. Крови брата впилися,
Черн. авт.: Кровью брата.

Ш. т. III.

Вірш 21. І оттут полягли
так Новг. автограф.

Авт. на засл.: І в степу полягли,

Вірш 23. Та ї замови, замуривсь
Черн. авт.: затрусились.

Вірш 27. Тяжко плакав — ридав
Авт. на засл. і коп. Жемч.: Тяжко, тяжко ридав.

Вірш 28. Сині хвилі голосили.
Авт. Черн.: гомоніли.

Вірш 30. Луна гасла гула,
В автографах є: Руна, замісць луна.

Вірш 33. Стрепенувся байрак,
Так в Новг. авт.—в інших: затрусиєся.

Мені одинаково.

В перводруку («Мета» 1863, ч. 4, стр. 272—273), п.
з. «Сидючи в неволі 1847 р.».

Автографи: На засл. Нижн.-Новг. і Чернігівський.

Другую цей, як і всі з того циклю вірші, на основі
тексту Доманіцького — без змін.

Тільки: У мене: Молися, сину! В Дом.: Молися сину;
Інтерпункція змінила думку. У мене: Молися, сину, бо
його за Україну замучили. У Дом.: За Вкраїну його замучили
неначе коротка молитва.

У мене: мені В Дом.: міні
” ” влії ” ” влії
Вірш 11—42. На нашій славній Україні,
На нашій — не своїй землі.

В авт. на засл. цих рядків нема.

В авт. Черн.: на обезвеженній землі.

Вірш 21. Приспіять, лукаві,
Черн. авт.: несні.

В авт. на засл.: приспіять, гадюки, і в огні вдову
окрадену вбудять.

Не кидай матері!

Автографи, як попередні,—і копія Жемч.

Другую за текстом Дом. Вірш мабуть до «Оксани К—ко». Це оден з найкращих ірічних віршів Шевченка.

У мене: некітічан
” ” В чужій се
в чужій зе
Так: «землі» дав ри
до «прирос»
(Так також у Романі)
Я пішов за авт. на

Вірш 12. І не дають
В автографах єсть: с

Вірш 15. Тебе неківі

Авт. на засл. і Черн

Вірш 16. Ставочок ч

Авт. на засл. і Черн

Вірш 18. І гай сумує

Авт. Черн.: І гай з

Вірш 20. Й її з собо

Авт. Черн.: Та ї т

Вірш 25. Куди полин

Авт. на засл. Черн. і

Вірш 28. Кого ти рад

Авт. на засл. Черн.

схотіла?

Вірш 31. Ти розкошу

Авт. Черн.: Ти спи

Вірш 33. В благаю Бог

Авт. Черн.: Молюся

В автографах на за
Доман. видрукував
Франко: Калина,—
Другую текст Дом
У мене: — ідучи?
вірш 3—4: — у —
У мене: широкі!

інші варіанти:
Вірш 4. Чого не спи
Франко: Чому не спи

У мене: неквітчану
" " В чужій семї,
в чужій землї,
Так: «землї» дав рим
до «приросли»
(Так також у Романчука.)

В Дом.: неквітчану
" " В чужій землї,
в чужій семї
Так: «приросли»
остав без риму.

Я пішов за авт. на засл. і Чернигівським.

Вірш 12. І не дають сусідам спати.

В автографах єсть: сусідам

Вірш 15. Тебе неквітчану —

Авт. на засл. і Черн.: Тебе в калиною

Вірш 16. Ставочок чистий

Авт. на засл. і Черн.: Ставок широкий

Вірш 18. І гай сумус, похиливсь,

Авт. Черн.: І гай зелений замуривсь

Вірш 20. І її в собою занесла;

Авт. Черн.: Та й те в собою занесла

Вірш 25. Куди полинула,

Авт. на засл. Черн. і коп. Жемч.: Де-ж ти полинула,

Вірш 28. Кого ти радуєш? До кого,

Авт. на засл. Черн. і коп. Жемч.: Кого ти радуватъ

схогіла?

Вірш 31. Ти розкошуваш,

Авт. Черн.: Ти спиш, як дома,

Вірш 33. Благую Бога

Авт. Черн.: Молюся Богу,

Калина.

В автографах на засл. і Новг. заголовка нема.

Доман. видрукував без заголовка.

Франко: Калина.—Романчук: (Калина).

Другую текст Доманицького. Тільки:

У мене: — і дучи? В Дом.: — і дучи?

вірш 3—4: — у — ночі, — у — ночі,

У мене: широкі! В Дом.: широкі!

інші версії:

Вірш 4. Чого не спиш ти у — ночі, (Так і Ром.)

Франко: Чому не спиш і т. д.

Авт. на засл.: Чого воркуєш у ночі.

Вірш 14. Щоб послав він дощі вночі

Авт. на засл.: Пошли, Боже, дощі (дощі?) вночі.

Вірш 23. З милим на калині;

Авт. на засл.: В купці на калині.

(Нотка у Франка схильена стр. 424⁴)

Вірш 30. І три літа на могилу

Дівчина ходила.

Авт. на засл. і Черн.:

І дівчина на могилу

Три літа ходила.

Вірш 40. Широкій сльози-ріки

Авт. на засл.: ріки-сьози

Вірш 42. Іх словою лукавою

Авт. на засл.: Іх словою лукавою.

Вірш 44. Зневажають подруженьки

Авт. на засл. і Черн.: Осміяли подруженьки

Вірш 58. «Вранці рано на калині» до «Вставало сонце» в Рук. на засл. та в авт. Черн. виглядає так:

Не сон-трава перед світом

Одцвіла-зивила —

То дівчина на могилі

Плакати перестала.

Перестала сльози лити

І тікло любити,

На-вік вікі на могилі

Сльозами уміти.

Втомилася та й задримала:

Так і в «Хаті Куліша, тільки замість: «заяла», поправлено на: «зівала».

Вірш 67. Дочину вечерять

Авт. на засл.: Вечерять доню.

(У Франка число віршів похідно почислене 82, — єсть тільки 68!)

Три пісні.

Автографи ті самі, що в попереднім творі.

Друкую за Доманицьким, тільки інтерпункцію беру в Франка, бо вона простійша. І в Романчука нема тілько пав, що у Дом.

Уживаю: три ясени
від ясені, ии,
(*Fraxinus excels.*) та
нику (Грінченка та

Інші підміні:

Вірш 11. А невістка

Так: Франко, Дом.,

Автогр. на засл.: А

Коп. Жемч.: А неві

Вірш 30. По світі б

Авт. на засл.: В чу

Авт. Черн.: В пепо

Франко кінчиць цей

Було не

Веселой

Чуже по

А свое о

Це в Чернігівського

Веселе

(Н.

Автографи як для
тільки копії Жемчужин

У Франка, Романчук
марову. Але в Дом.
мене.

Друкую текст в К

Відмінні:

Синемундірних
так і в Гом. (авт. засл.)

Привикя трохи і

Чорнійша чорно

землі

Інші підміні текстів:

Вірш 1. Веселе соне

Авт. на засл. і Черн.

Вірш 3. Гостей зачи

Вірш 4. Сердешним

Так у всіх автографах

Уживаю: три ясени у Дом.: ясени
від ясень, ня, ясен, скорочена форма
(*Fraxinus excels.*) так і в слов- від ясний, ає,
нику (Грінченка т. IV, 5/8) (Ой зайді, зайді, ясен місяцю).
Інші підмінки:

Вірш 11. А невістка посадила
Так: Франко, Дом., Ром.
Авторг. на засл.: А невістка над горою
Коп. Жемч.: А невістка під горою

Вірш 30. По світі блукаєти

Ант. на засл.: В чужині блукають
Авт. Черн.: В певолі канаютъ
Франко кіпчить цей вірш словами:

Було не йти не кидати
Веселої хати.
Чуже поле не топтати,
А своє орати.
Це в Чернігівського автографу.

Веселое солничко ховалось

(H. I. Костомарову.)

Автографи як для попередніх віршів із цитаделі, тільки копії Жемчужинікова нема.

У Франка, Романчука, Доманицького титул: Костомарову. Але в Дом. «Розслід» вірш надписаний, як у мене.

Другую текст а. Коба. Пр.

Відмінні:

Синемундірних у Дом. і Фр.: Синемундірих
так і в Ром. (авт. власн.)

Привикя трохи і мені міці

Інші відміни текстів:

Вірш 1. Веселе сонечко (так тепер у всіх випадках)

Авт. на засл. і Черн.: Весення сочанка

Вірш 3. Гості ванільного Царства

Вірш 4. Гостині зачин

Вірш 4. Сердечним ч

Так у всіх автографах

У Романчука: холодним

Вірш 19. І жалем серце запеклось
В авт. на засл.: І серце тяжко запеклось.

Вірш 21. Дивлюсь: твоя, мій брате, мати
Черн. авт.: Дивлюсь: невольникова мати

Вірш 22. Чорніша чорної землі—так спривів Романчук
і що поправку приняли Франко і Доманицький. В автографі:
чорніше.

Вечір.

Автографи, як в попередніх.

В авт. на засл. і в Новг. заголовку немає.

В авт. Черн.: «Весенний Вечір.»

(Фр. в нотці каже, що в автогр. Б. заголовка немає
тут же нотус, що в Б. «просто Вечір.»)
Текст беру з «Кобзя.» Доман. без відмін.

Не спалося, а ніч, як море.

Автографи: На засланні і Чернігівський. Нижньо-
Новгородського (в Дом.: Б.) нема.

Друкую, як у Доманицького.

Ріжниці:

Вірш 9. Два часовій у Дом.: часорії

.. 10. Така ухабиста са-

бой „ „ „ собой

(Так і Фр.) „ „ „ (Так і повинно бути

.. 38. Найдорогіших. „ „ „ Найдорогіших.

.. 75. І паничі мені „ „ „ міні

Інші відмінні:

Вірш 12. А баринъ бѣдненькой такой!

Черн. авт.: тощенької

Вірш 13. Меня-то, слышь, и подсмотрили,

Черн. авт.: Меня — то, знаешь, и схватили,

Вірш 15. Теперь и стой да пѣсни пой! (Черн. авт.)

В Огоновського: Такъ воръ-тѣ случай — то какой!

Вірш 29. Головко бідна!

Черн. авт.: А и козак був.

Вірш 36. Вертаюсь
цей рядок вставлено з

По Вірш 50 у Фр.
діласт, що немає?

Цей рядок Шевчен
васл. Його нема в Ого

Вірш 56. Неначе зи
В автографах: зва

Вірш 60. Аж панич
Черн. авт.: повез

Вірш 69. Із армії,
Черн. авт.: ми щ

Вірш 72. То я так :
В Огоновського: I

Автографи, як у
за Доманицьким. В
його мабуть Куліш
10. лютого 1858 пише
що він сими днями в
і що цей читав Йому в
непамятаю тої! Пустк

Значиться: Куліш
як він по руках у ві
Відмінні:

Вірш 1. Рано в-р
Виходил

А за ним

Й одна

Так в авт. із заслан
В Доман. і Франка

Рано в-р

Виходил

А за ним

І дівча о

Вірш 6. Доно в пол
після цього рядка Фр. вс
3 мили

Вірш 36. Вертаюсь в осені до-дому
цей рядок вставлено з Черн. авт.

Під Віршу 50 у Франка й Романчука йде рядок: Кажу: »Де
ділася, що немає?«

Цей рядок Шевченко вічеркнув був з Черн. авт. і з авт. на
васл. Його нема в Огол. Дом.

Вірш 56. Неначе злага запекла.

В автографах: злага

Вірш 60. Аж панича вже одв'єзли.

Черн. авт.: повезали

Вірш 69. Із армії, чи що?

Черн. авт.: чи що? нема.

Вірш 72. То й так забудеться колись.

В Огоновського: І так забудетця колись.

Пустка.

Автографи, як у інших віршах із цитаделі. Друкую
за Доманіцьким. В автографах наголовку немає. Дав
його мабуть Куліш і тому Шевченко в »Днівнику«,
10. лютого 1858 пише: »В. Н. Погожев пише в Владимира,
що він сими днями видіється в Москві в М. С. Щепкіном
і що цей читає йому з пам'яті якусь мою »Пустку«. Цілком
не пам'ятаю той Пустки. А чуя про неї вже не перший раз.«
Значиться: Куліш дав віршови цей титул ще тоді,
як він по руках у відписах ходив.

Відміні:

Вірш 1. Рано в-ранці новобранці
Виходили із села,
А за ними молодими
І одна дівчина пішла.

Так в авт. із заслання. Так і в Романчука.
В Доман. і Франка за автограф. в Ніжн.-Новг.:

Рано в-ранці новобранці
Виходили за село,
А за ними молодими
І дівча одно пішло.

Вірш 6. Доно в полі доганяти,
після цього рядка Фр. вставляє з Льв. вид:
3 мілім розлучати.

У Романчука це місце виглядає так:

Подібала стара мати
Дочку з милим розлучати.
Розлучила та вмовляла,
Поки в землю закопала,
А сама в старці пішла.

Так найкоротше й найгладше, найбільше викінчено.
В автогр. на засл.:

Розлучила — привела,
Нарікала, говорила,
Поки в землю опустила,

У Франка: І догнала, привела,
Розлучила та вмовляла,
Нарікала, говорила,
Поки в землю положила,
А сама в старці пішла.

Вірш 11. Минули літа, а село
Не перемінилось,
(Так: Фр. і Дом., за автогр. в Ники-Новг.)

У Романчука, за автогр. із заслання:

Стой село, не виросло,
Не перемінилось,

Вірш 12. А колись, давно колись-то,
Так: Доманіцький і Франко. В Романчука:

А він колись був иллуканій,

Вірш 27. Думав жити, любитися, (авт. із засл.)
Та Бога хвалити, (авт. Н.-Новг.)

Так: Дом. і Фрайко

В Романчука оба вірші з авт. Н.-Новг.

Думав жити любитися,
Весь вік веселитися

Вірш 29. А довелось — ні до кого
В світі прихилитися!

Це в авт. Н.-Новг.

Давнішо у Кобзаріх було не менше гарне:

А довелось, мій голубе,
Сльозами умитися.

В авт. із засл. та в Черн. є:

А довелось Христа ради
У людей прохати.

Вірш 31. Сидить собі коло пустки.

У Романчука, як давнішо:

Сидить москаль під хатою.

Автографи: Івазівський.

Друкую в тексту
Ріжниці в тексті

Вірш 4. Хоти на чай
Так Дом., Фр.. Романчук
В автогр. із засл. та

Вірш 14. Людій і Гайдук
Так у всіх автографах
своєго, та деяких давніх
спода хвалить.

Чи ми ще

Автогр.: Із заслання
ський.

Друкую із тексту
Дом. у «Розвіді»
віддіється знову, «бо ка
а» вже Алє в «Кобзарі»

Ріжниці у ріжниці

Вірш 4. Чи ми ще від
В «Основі» було: Чи

Вірш 3. І слово про
Автогр. із засл.: І с
ріянт може й кращий, бо
отже: брацтва).

Вірш 4. В степі — від
Так у Дом., Фр., Романчук
В інших двох автографах

Вірш 11. Любіть їх.
Доман: ... во времена
Франко: ... бо времена
У всіх автографах: від

В інволі тяжко.

Автографи: Із заслання, Нижньо-Новгор. та Чернигівський.

Друкую з тексту Доманицького — без змін.
Ріжниці в текстах:

Вірш 4. Хоть на чужому — та на полі...
Так Дом., Фр., Огон.

В автогр. із засл. та в Черн.: Коло людей та коло поля.

Вірш 14. Людий і Господа любить.

Так у всіх автографах і в усіх інших виданнях. В Огоновського, та деяких давніших, за Кожанчик. вид: Людий і Господа хвалити.

Чи ми ще зійдемося знову.

Автогр.: Із заслання, Н.-Новгородський і Чернигівський.

Друкую із тексту Доманицького без змін.

Дом. у «Росліді» змінів був текст па: «Чи ви ще зійдетеся знову», бо казав, що в цілім віршу єсть не «ми» а «ви». Але в «Кобзарі» видрукував, як у надписі.

Ріжниці у ріжких виданнях.

Вірш 1. Чи ми ще зійдемося знову.

В «Основі» було: Чи ви ще зійдетеся знову.

Вірш 3. І слово правди і любові

Автогр. із засл.: І слово братства і любові (цей варіант може й кращий, бо вірш писаний до Кир. Метод. братчників, отже: братства).

Вірш 4. В степи — вертепи понесли

Так у Дом., Фр., Ром., по Черн. автогр.

В інших двох автографах: В степи і дебри.

Вірш 11. Любіть!!! ... Во время лютне, (так Романчук)

Доман.: ... во время лютне,

Франко: ... бо время лютне,

У всіх автографах: во время лютне.

Косар.

Агтографи як перше. В них заголовка нема. Пого-
дано в посмертних виданнях.

У Дом. і Фр. без заголовка, в Романчука: (Страш-
ний Косар.)

Друкую за Доманицьким. Відміна така:

Вірш'13. (У мене): Чи то гб- (У Дом.): Чи то пригород,
род, чи то поле, чи город.
Так авт. на засл. і Ром. Так Н. Новг. і Фр.

Інші відміни:

Вірш 9. Ні на кого не вва- Ром.: Й ні на кого
жас.
Так Дом. і Фр. так авт. Н. Новг.

Вірш 11. Не благай, не проси: авт. на засл.: Не кричи
Вірш 20. Не мина ї царя Основа: Не міне
так оба авт.

Вірш 24. Хреста ніхто не поставить Фр. і Ром. Й хреста ні-
так оба авторів. хто не поставить

Вірші на засланні:

(Думи мої, думи мої).

* * *

Вірш 5. Прилітайте сизокрилі,
Мої голубята

В авт. на засл. було зразу: мої пташки,

Вірш 10. Вони вже убогі
Авт. на засл. І вони убогі

Вірш 13. Прилітайте-ж мої любі
Авт. на засл. мої квіти

Вірш 15. Привітаю вас, як діток
Авт. на засл. як маті

Вірш 16. І заплачу з вами
Авт. на засл. І поплачу з вами.

Автографи: На
Чернігівському муз

Крім того екз.

Друкую з тексту
Відміни:

Вірш'35. Та сам не-
пим наливає,
Франко: несміли
Ром.

Чери.: несміли
Лишно «несміли»

Вірш 38. І покотил
на помости

Вірш 108. Ох діти,
ти, діти, діти!
Велика Божа б-
годать!

Так Франко, щоб
повнити ритм.

Вірш 189. І гусла з
ва загули
Так Франко,
Романчук: знову

Вірш 357. Хоч на
жім полі
Так Франко.
Романчук: полі
Так буде рин до: д

Вірш 388. Нестало
Для неща

Ці рядки є у Фран-
ко: авт. на засланні
Так само в Романчу-

Ріжниці між цим а
Вірш 28. Розкажу я

Тобі й спа-
Черн. авт. Може й я а
Та роскажу
Поки спати

Княжна.

Автографи: На засланні, Н. Новгор. і бруліон авт. в Червигільському музеї.

Крім того екз. Мордовцева й рукопись Жемчуж. Друкую з тексту Доманицького.

Відмінні:

Вірш 35. Та сам несмі- Дом. несмілих наливає
лив наливає, так: Авт. на засл. і Новг.
Франко несмілих
Ром.

Черн.: несмілих

Лише «несмілих наливає», бо такавичайно говориться.

Вірш 38. І покотились Дом.: покотились (без І)
на помості

Вірш 108. Ох діти, ді- Дом.: Ох діти, діти, діти!..
ти, діти, діти!... Велика Божа благо-
Велика Божа bla- дать
годеть!
Так Франко, щоб до Так Романчук.

повнити ритм.

Вірш 189. І гусла зно- Дом.: снова
ва загули
Так Франко,
Романчук: знову

Вірш 357. Хоч на чу- Дом.: полі
жим полі
Так Франко.
Романчук: полі
Так буде рим до: доле

Вірш 388. Нестало радости у Бога (У Доманицького тих
Для нещасливої княжни двох віршів нема).

Ці рядки є у Франка
з авт. на засланні
Так само в Романчука.

Ріжниці між цим а іншими текстами.

Вірш 28. Розкажу я те, що знаю (Так і Франко)
Тобі я спати не ляжу,

Черн. авт. Може й я згадаю Авт. на засл.
Та розкажу тобі де-що Я розкажу тобі де-що
Поки спати ляжеш Поки спати ляжу

Романчук: А я знаю, і роскажу
Тобі й спать не ляжу,
Вірш 1.1.—11. В Черниг. авт. зовсім інший початок, закреслений рукою поета.

Село! І серце замірас
Непаче в рої, в темнім гаї
Сади вишневі зацвіли.
А що там робиться в селі,
У тім веселім, тихім гаї?
Там воля, рай... Та й що казатъ?
Лапи і люди і корови
І предківічній діброви,
І все мое, все можна братъ
І можна жідовою продатъ
З душою й тілом. Правда, воля?
А ми ще й Бога гівнимо!

Вірш 17. В Черн. авт. а за ним і у Франка, така вставка:
Бо люди — дивні чудеса
Твориш ти, Господи, над людьми
І над собою! Падло пса
На смітник викинь — не огудять,
Неначе мухи опадуть,
Сами себе перегризутъ,
Ta ще й хвалити і славити будуть.

Вірш 20. Приблуда князь; — була й княгиня.
Черн. авт. Був собі князь, була й княгиня.

Вірш 45. —И патріотъ, и братъ убогихъ!
Нашъ славный князъ! Вивать! виватъ!
У Франка мін тими двома рядками вставлена в Черн.
авт. і в авт. на засланні:

Філософъ князъ, або Сократъ!

Вірш 47. А патріотъ, убогихъ братъ
Черн. і на засл.: А патріот і наш Сократ.

Вірш 53. Убогий братъ. А що ж робить?
Черн. авт.: Це не Ксантипі! Що ж робить?
Авт. на засл. і копія Жемч.:

Свою Ксантипу. Що ж робить?

Вірш 76. Жити би, жити та славити Бога
І добро творити,
Так Дом. Ром. Франко.

Черн. авт. Не на те намалювали (У Дом. в Розсліді:
Щоб жити, любити намалювали)

Вірш 107. І перший
У Франка варіант

I матіръ

(В числі віршів
така ріжниця, бо я

Вірш 110. Сльози в
Сонце про

В Черн. авт.

Тяжке го
І щастя нем

Вірш 113. Не тію с
В авт. на засл. по

Вірш 138. Тільки єм
А «статок» н

У Черн. і на засл.
льогічно вис.)

Вірш 148. І пилино
Власти не

В Чернig. авт.
І мов гора

Цілу піт
Франко оставил оба

І всю ніч
Віталія, не

Вірш 178. Чому добри
Злес ожини

Так Фр. й Ром. тіл
В Черн. авт.

Чому добр
А влітку

Вірш 222. Щоб чути
Черн. авт.: Щоб ч

Авт. на засл.:
Щоб мутъ

Рим вимогав-би тако
Наш брат
Чи Бог тес

Щоб чува

Вірш 223. Або вже а
Після цього рядка

отсі рядки:

Вірш 107. І перший крик його почуті...

У Франка варіант в авт. на заслани:

І матір'ю себе назвати...

(В числі віршів між моїм текстом, а Франка тому така ріжниця, бо я вступ почилих окреме.)

Вірш 110. Словози висохли; пропали;

Сонце просіяло,

В Черн. авт.

Тяжке горе, невисипує,

І щастя немиле.

Вірш 113. Не тією стала:

В авт. на засл. поправлено на: веселою стала.

Вірш 138. Тільки юмамо вимовляти,

А «тат» не вчила...

У Черн. і на засл.: «тат» (так повинно бути, бо так льогічно все).

Вірш 148. І пилиночки на пей (чи не: пилипочці?)

Впасті не давала;

В Черниг. авт.

І мов горлиця над нею

Цілу ніч вітала.

Франко оставил оба варіанти, а зате опустив рядки:

І всю піченьку над нею

Вітала, не спала.

Вірш 178. Чому добре умірає,

Злес оживаве...

Так Фр. Й Ром. тільки Романчук: умирає

В Черн. авт.

Чому добре умірають

А злі гуляють?

Вірш 222. Щоб чути і бачить, і не покарати

Черн. авт.: Щоб чути все те

Авт. на засл.:

Щоб чути те і бачить, і не покарати

Рим вимогав-би такої лекції:

Наш брат хуторянин себе показаві...

Чи Бог твоєс анає? — Бо се було-б диво,

Щоб чув Він і бачив і не покараав!

Вірш 223. Або вже аж надто довготерпливий!

Після цього рядка в Черн. авт. і в авт. на засл. йдуть отсі рядки:

«Віруйте є гиньте!» — пророки Голосять.
Як же Його вірить? Заплюшивши очі?

Ой рад би я вірить, та серце не хоче.

Ці рядки приняті до свого тексту Франко.

Вірш 235. Чорнобрива кароока,—
Віліття мати,

В Черн. авт. і на засл.: висока як мати. (Це крапче,
бо повніший портрет.)

Вірш 239. Або, може, вже такою

Вона й уродилася?

Або, може, молодая (Франко: молодая)

Чи не полюбило (Франко: полюбила)

Кого—небуть?

Черн. авт.

Може вона молодая

Такою вродилася?

А може вже у Київі

Кого полюбила(?)

Авт. на засл.

Може вона чорнобрива

Такою вродилася?

Або вже на безголовья

Чи не полюбила

Вірш 243—249. «Ні—нікого... до «Знівечені»

Замісьць тих рядків в Черн. авт. і в авт. на засл.:

Ні, виросла веселою

Та бачила села,

Лютий голод на Україні,

Тим і невесела.

Вірш 347. Так і Бог покине.

В авт. на засл. коротше, а саме:

Щоб пе лізли такі гади

В нашу Україну.

А дех ділесь оскверненна?

І сліду нестало?

В селі сироти і вдови

Знову заридали

В Черн. авт.

Де нетяться ліхі люде

На нашій Країні.

І книжка моя десь ділась,

І сліду нестало!

Долго матер
Сироти шука

Вірш 366. Стойть се

Перед цим рядком с
з Черн. авт. почато

Отак було,

В гріхах ро

Якаж тут Б

Скажіть міні

Вірш 389. Блукайчи
і т. д.

Замісьць того у Фран

Великі дні,

Великі люди

На світ вих

Говорять стр

І серде плач

Коля нічого

А дальше йде:

Шукаючи ста

В моїй Украї

Заїхав я у

В монастирі

У холодну к

I нам черни

Страданіє сес

Що в монаст

Княжка якса

Позаторік од

Була баґата

До гробу бо

Верталася в

Зашла в Чи

Та мабуть ти

II спіткала.

З старцями в

Та дуже сонн

Та й запедум

Недовго щось

I все до кри

Min i Kseni

I Богу душу

ошки голосять.
ощивши очі?
рце не хоче.
ко.

мати. (Це краще,

олодая)
била)

івеченіє
т. на засл.:

Довго матері свої
Сироти шукали.

Вірш 366. Стойте село' невесело
Перед цим рядком Франко поставив
з Черн. авт. початок VIII. розділу, а саме:

Отак було, отак і буле!
В гріах родились ми для зла.
Якан тут Богові хвали,
Скажіт міші, розумні люди!

Вірш 389. Блукуючи по Україні
і т. д.

Замісць того у Франка єсть з Черн. авт. і з авт., на засл.
Великі дні, великі ночі,
Великі люди із руїн
На світ виходять і говорять,
Говорять страшно. Плачуть гори
І серде плаче. Добре жити,
Коли нічого не болить.

А даліше йде:

Шукаючи старовини
В моїй Україні убогій
Зайкає я у Чигирині.
В монастирі ми спочивали
У холодку коло стіни,
І нам черниця розказала
Страданія сестри — княжни.
Що в монастир до Іх зайшла
Княжна якесь із-за Дніпра,
Позаторік одпочивала...
Була багата... Говорила:
До гробу божого ходила,
Верталася в Київ одпочити,
Зайшла в Чигирин до нас убогих,
Та мабуть тяжка дорога
І спікнала. Тяжко жити,
З старими по-світу ходити...
Та дуже сонцем запеклась,
Та й занедужала. Ленала.
Недовго щось, седмиці в три,
І все до крихти розказала
Міні і Ксенії сестрі
І Богу душу oddала...

Після цього повинно б йти:

»Отсе II свята могила,
Ще й не поставили й хреста.«

Тимчасом Франко виспадає слова:

I де ходила
В яких то праведних містах,
А в нас сердешна опочила,
І показала на могилу

Ці слова повторюють до лікої міри давніше сказане і розтягають текст.

Романчук, так як Франко, тільки у його замісць:

Міні і Ксенії сестрі.
І Богу душу oddala....
Ще молода. I де ходила.

Б'єсть: I вмерла в нас. I де ходила
В яких то праведних містах!
А в нас сердешна опочила
Отсе II свята могила...

Вірш 412. Ще й не поставили хреста...

Франко: Ще й не поставили й хреста.« (Два рази «й»)

Романчук: Ще не поставили хреста (Ані одного «й»)

Доманицький: Ще й не поставили хреста (Раз «й»)

Моїм союзникам.

Автографи: На засланні, П. Новгородський, варіант в копії Жемчужікова і рукопись Мордовцева.

В автографі на засланні вірш цей стоїть після «Княжник». Так його й містнико, хоч в Нижньому Новгороді Шевченко вписав його на чолі творів, що посталі в Петерб. цитаделі.

У Дом. й Франка без титулу. Романчук бере титул в скобки.

Другую за Доман. Титул даю, як у Ром. без скобок.

Ріжниці:

Вірш 8. На сій
жений є
(даю: земл
так рим до
коли. Отже
тири рядин,
7, 8 матиму
кінці. Коли
розм
знов
земл

Вірш 10. З Дніпра

Вірш 13. Між людьми

А поки те

Інші відмінні:

Вірш 2. (Бодай те

Авт. на засл.: те ж

Вірш 3. Як ві гар

Авт. на засл.: сми

Вірш 5. I певне, д

Авт. на засл.: мож

Вірш 7. Коля мі а

мося зно

На сій зуп

ній земл

Вірш 12. В степі, і

си свою

долю

Вірш 21. А його за

Морд. А його згад

Вірш 14. А потім жи

Вірш 15. Між людь

як люде

А покінте б

Вірш 21. А його заб

те, други

І не прокл

найте;

(Так авт. Н. Новг.)

Доманицький додав

Вірш 8. На сій зубо- Дом. На сій з'убоженій
женій землі землі
(даю: землі, бо
так рим до слова:
коли. Отже чо-
тири рядин.—5, 6,
7, 8 матимуть на
кінці. Коли, у Дом.: Коли
ро змову,— розмову,—
звову знову
землі.) землі.

Вірш 10. З Дніпра у купі не пемо Дом. . . . п'ємо,
Вірш 13. Між людьми, як люде... Дом. йк люди...
А поки те буде. буде

Інші відмінні:

Вірш 2. (Бодай те лихо не верталось!)
Авт. на засл.: та літс

Вірш 3. Як ви гарнесенько
Авт. на засл.: смирнесенько

Вірш 5. І певне, думали:
Авт. на засл.: може

Вірш 7. Коли ми вайде- Первісно: І поговоримо
мося знову (авт. на засл.) з любовью
На сій зубоже- О мухах гріш-
ній землі! ній землі!

Вірш 12. В степи, в лі- Авт. на засл.: Свою тяжку,
си свою не- , гірку не-
долю. долю.

Вірш 21. А його забудьте, други.
Морд. А його загадайте, други.

Вірш 14. А потім жити почнемо Авт. на засл. зачнемо

Вірш 15. Між людьми, Франко: Між людьми (так),
як люде як люді.

А поки буде, А поки те буде,

Вірш 21. А його забудь- Авт. на заслани:

те, други
І не прокли-
найте;

(Так авт. Н. Новг.)

Доманицький догадується, що «він»—це донощик Петров.

Сонце заходить гори чорніють.

Автограф: на засланиї. Має посвяту Н. Н. як і багато інших віршів, написаних в Орській кріпості. Кому саме присвятив його поет, — годі знати.

Відмін між текстами нема.

Мені тринайцятій минало.

Автограф оден: на засланиї. Н. Новг., як і при попередньому нема. Копій теж бракує.

Відміні.

Вірш 1. Мені тринайцятій минало;
Так перший раз в «Розсліді» Доманицького, а за ним у Франка і в новіших виданнях «Кобзаря».

Давніше було: мінав;

Вірш 50. Людий і Бога-б не прокляв!
У Доман.: Людий і (Бога-б) не прокляв!
У Фр.: Людий і Бога не прокляв.
У Ром.: Людий і Бога б не прокляв!
В автографі: Людей не прокляв.

Дом.: у «Розсліді» виступає проти редакції Правськ. вид., у іному єсть: Людий і Бога-б не прокляв, але пізніше у «Кобзарі» сам таку редакцію приняв, тільки кон'юнктурою «Бога-б» взяв у скобки, які я викидаю для технічних причин.

Не гріє сонце на чужині.

Автографи: На засланиї і в Чернігівському музеї.
В Авт. Н. Новг. цього вірша, як і двох попередніх, нема. Відмін нема крім правописних та інтерпункцій.

Вірш 5. Ні хто любив Дом.: Ніхто любив мене
мене, вітав, вітав,
І я хилився ні І я хилився ні до
до кого кого

Так Франко.

Так Дом. і Ром.

Кажеться: «ніхто не любив мене», а форма: любив може ніхто мені невідома. Тому даю: ні хто мене любив, ні я хилився до кого.

Вірш 13—17. в давніх
тому думка була неясна. на
на засланиї.

Там єсть: Нигде не во
Та мабуть
И на Укра
Отже така
Хотілося б

Мимиходом вкнажу на
на «люде». Отже Шевченко
ченко «люде» бо так рим
«люди»¹ і рим замазув.

(Гори)

Автограф оден: На
Відміні:

Вірш 42. А он старе
Фр. в Дом. Манасти
Шеч. частіше пише:

Вірш 54. Високі і го
Дом. Високі і го
крипні, перша редакція
богаті, вбогі, те
навіть і не я, щоб не могли

Вірш 113. І все те, все
А серце пла
(Лишаю: Очі, бо тан

Вірш 152. І все те, все
в Україні
Так Франко.

Інші відміні:

Вірш 9. Первісно було:

Вірш 10. „ „ „

¹) Шевченко пише: стар
місць нечена.

Отже Й пише: мині замі

²) В автографі Москален
виразно: люде, буде..

Вірш 13—17. в давніх виданнях мали злу інтерпункцію і тому думка була неясна. Інтерн. справив Дом. на основі «авт. на засланні».

Там єсть: Нигде не весело мыни

Та мабуть весело й небуде.

И на Украини добри люде,

Отже таки я на чужини.

Хотілося б... Та й то для того...

Миміходом вкажу на дві подробиці, а саме на: «мыни» і «людє». Отже Шевченко пише: мини, а Доман. міні,¹⁾ Шевченко «людє» бо так рим до попереднього: «буде», Доман. дас «люді» і рим замазує.

Сон.

(Гори мої високі).

Автограф оден: На засланні. В. И. Новг. нема.
Відміні:

Вірш 42. А он старе Монастирище,—

Фр. Й Дом. Монастирище

Шевч. частіше пише: монастир, чим манастир.

Вірш 54. Високі і голубі!

Дом. Високі і голубі! (В автографі «Москалевої криниці», перша редакція пише Шевченко виразно:

богаті, в bogati, temni i av. Царях: молоді отже навіть і не ї, щоб не могло бути суміні.)

Вірш 113. I все те, все те радуючи Дом. очі

А серце плаче, плакнути не хоче.

(Лишко: Очі, бо так буде рим!)

Вірш 152. I все те, все те Дом. I все то, все то
в Україні!²⁾

Так Франко.

Інші відміні:

Вірш 9. Первісно було: За Дніпром посли

Вірш 10. „ „ Я йду і сумно позираю

¹⁾ Шевченко пише: стариць, замісьць старець,—ныначе, замісьць.

Отже й пише: мини замісьць мені.

²⁾ В автографі «Москалевої криниці», (перша редакція) есть виразно: люде, буде.

- Вірш 11. Первісно було: Неначе з хмари виступауть
 Вірш 14. " " " Хатки припили
 Вірш 16. " " " У піжмурки собі гуляють
 Вірш 22. " " " А баня з нагнутим хрестом.
 Вірш 40. " " " Неначе старець торбники
 Вірш 60. " " " I грішну душу погублю!
 Вірш 118. " " " Виступили із за хмари.
 Вірш 174. " " " На високих горах.

Крім того в автографі замісьць: царям єсть Ц
 " " " " " Уралом " У
 " " " " " Киргизам " К
 " " " " " Старець " Стариць
 " " " " " Тугою " Тугбо
 " " " " " Гайок " Гаек

Іржавець.

Автографи: На засланні Й Нижн. Новг. Крім того копія Жемчужникова з малими тільки відмінами. За те дуже цінні відміні дас копія Мордовцева.

Друкую за Доманицьким з одною тільки відміною, а саме:

Вірш 81. Що конас Гетьманщина Дом.: Що канас
 Франко теж оставил: канас

Конати має двояке значіння; умірати й мучитися. «Не оден бідаха, конаючи в крові тужить» Уже твоя, козаченку, дівчина конає» (Кулиш: Чорна Рада) А в Шевченка: «Сам не соромиться конати в ярмі у ляхах», або «в пана у кайданах у скелу конає». Слова «канати» (крім Макаровського) я не стрічав і тому вважаю його Шевченковою довільностю пера, так само як: «клирас» замість «клирос» (Моск. кр. I.) «в катарає замість «катарів» (Козачковському), і т. д.

Іржавець — так Франко й Романчук. Дом.: Иржавець.

В авт. Н. Новг. єсть Иржавець, отже «И» на теперішньо правописі I.

Інші відміні:

Вірш 5. А за ними Гордієнко,
 Коповий із Січи,
 Веде своїх недобитків
 Та плаче ведучи, —
 Того плаче, що поради
 Не подала мати,

Таку редакцію прин
 Давнійше було дале

Так само в Мор

Вірш 31. На нове горе
 порожжа

Вірш 38. Та не зволи
 порожжя

Вірш 45. Хто тебе не п

Вірш 52. А за-що сер
 мою Укра

Вірш 55. Кобзарі нам
 казали

Вірш 60. Як нас розп

Вірш 62. То я ляж-б
 кались,

Вірш 64. Пяні неборан

Вірш 65. Оттак! І вое

Вірш 67. І вдалека

Вірш 72. Столицю роби
 Як плакали

батькovi

Голодні діти

А як потім на

Лінію копали

Вірш 103. Поставили в
 жавиці

Вірш 105. Оттак вона в
 плаче

Та за козака

ари виступають
или
собі гуляють
гнутим хрестом.
ець торбинки.
шу погублю!
із за хмари.
горах.

им	есть	Ц
лом	"	У
гизам	"	К
рець	"	Стариць
ю	"	Тугбю
ок	"	Гáск

н. Новг. Крім того
ки відмінами. За те-
вцева.
ю тільки відміною,

ірати й мучиться. «Не
уже твоя, козаченку,
в Шевченка: «Сам не
«в пана у кайданах у
шевченківського) я не стрічав
стю пера, так само як:
.) в катараї замість

Таку редакцію приняв Дом. із рукописі Морд.	
Давнійше було далеко гірше: А за ними Гордієнко...	
Народила мати.	
Як пшениченню пожати,	
(Так: Огоновський).	
Так само з Мордовцева уялі вірші:	
ірш 31. На нове горе—За- в авт. на засл.: На вбоге горе порожня	
ірш 38. Та не зволив За- Огоновський: Та замазав Запо- порожним	
ірш 45. Хто тебе не пищив?	Хто тебе не му- чив?...
ірш 52. А за-що сердешну мою Україну?	I надто убогу мою Україну?...
ірш 55. Кобзарі нам роз- Розказали коб- казали зарі нам	
ірш 60. Як нас розпинали	Про все розказали
ірш 62. То й лахі-б зля- ТО й вони зля- кались, кались,	
ірш 64. Пляні небораки!	Сліпні небораки.
ірш 65. Оттак II воєводи,	Тоже саме
ірш 67. І адalenka Рук. на засл. Кров точили уми- вались	
	" " " I про все те
ірш 72. Столицю робити, Огон.: Город будувати....	
Як плакали по батькові Як плакала за дітками	
Голодні діти,	Старенка мати...
А як потім на Орелі Як діточки на Орелі	
Лініюкопали,	Лініюкопали,
ірш 103. Поставили в Ір- Огон.: Поставили у Іржавці	
жавиці	Фр. У Іржавці поставили
ірш 105. Оттам вона й досі Рук. на Умивались небожата плачє власлан	
Та за козаками	Дрібними, гіркими, ні: Аж поки та Матерь бона
	Заплакала з ними.

N. N.

Автограф на засланні. В Ниж. Новгородському ісма.
Крім того рукопись Л. Жемчужнікова.

Доманицький у «Розсліді» стр. 205 пише: вперше,
як новинку, подав його (цей вірш) О. Кониський (З. И. Т.
т. 39. Испадруковані вірші Т. Шевченка)

Він у перше поданий в «Розсліді» Доманицького по
автографу на засл.

Ріжниці в текстах:

Вірш 4. Люблю, як щиру, вірну дружину. Так у
Жемч. а в автографі на засл.: Люблю як щиру, вірну
дружину

Вірш 7. Тілько не кидай... В пекло з тобою
Пошкандибаю...

В рук. на засл.:

Тілько не кидай,— в пекло з тобою
Пошкандибаю

В коп. Жемч.:

Тілько не кидай в пекло з тобою....
Пошкандибаю...

Франко:

Тілько не кидай! В пекло з тобою
Пошкандибаю.

(Так найпростіше й найясніше)

Вірш 11. О непотрібна! Кесаря—ката (так і Франко)
Жемч. І непотрібного Кесаря—ката

Вірш 14. А я убогий (Авт. на засл.: убогій)

Вірш 16. За пісню-думи: «Ой, гаю мій, гаю?» (так
Франко, це по копії Жемчужнікова; в авт. на засл.:

За пісню—думу?...
Ой гаю, гаю.

Вірш 17. І не такі, як, я дармо співають!
(так Франко, тільки без комів.)

У Жемч.. І не такі, як я, дармо співали.

Вірш 18. І чудно, і нудно, як поміркую, (так Жемч.
у Франка: І чудно й нудно)

Вірш 19. Що часто котяться голови буй (так авт. на засл.)
У Жемч.: голови-буї!

Вірш 21. Брати з
Жемч.: і не сха
Вірш 23. В шинку
авт. на засланні: У

Автографи: На
нігієвський. Доманиць
кріόсті. Романчук
що дата Романчука
ще не товаришував
німи, особливе з
1849 р.

За датою 1849-
неводі», написаний в
зنا, як тепер Лях
до вірша «Ляхам». І
довгий час оден по

Автографи, На
нігієвський має: Пол
чайно, цей вірш і на
Бр. Залескому являє
1867 р. Друкую за Д

Відмінні текстів.

Вірш 5. Пишалися
Львівське вид. 1867
вже знова вольними.

Вірш 11. Старі ск
Аж поки

Львів. вид: 1867 р.
нена риму до: Христа,
віршу.. Огня.: Христа.

Вірш 15. Широке
заслан. Велике море.

Вірш 21. Брати в братами, й не скаменуться...
Жемч.: і не скаменуться

Вірш 23. В шинку покритка, а люди—п'яні!... так Жемч.
авт. на заслани: У шинку покритка, а люде п'яні!...

Ляхам.

Автографи: На заслани, Иппи.-Новгородський, Чернігівський. Доманицький датує цей вірш: 1847 Орська кріпость. Романчук: 1849 (?) Дата не певна. Думаю, що дата Романчука повнішша, бо в 47 році Шевченко ще не товаришував з Поляками-засланцями. Живися з ними, особлише з Бр. Залеским, що йшо в Оренбург 1849 р.

За датою 1849 промовляє ще й вірш: »Буває, в неволі, написаний що йшо 1850 р., у якому єсть: »Не знаю, як тепер Ляхи живуть«, по ідеї дуже близьке до вірша »Ляхам«. Мабуть ці вірші й написані в недовгий час оден по однім.

Автографи, На засл. і Новг. без наголовків, Чернігівський має: Поляком. Лишаю: »Ляхам«, бо так звичайно цей вірш і надписують. Такий титул і посвята Бр. Залескому являються уперше в виданні Львівським 1867 р. Друкую за Доман.

Відмінні текстів.

Вірш 5. Пищались вольними степами
Львівське вид. 1867 р. буйними степами, але Огон.
вже знова вольними.

Вірш 11. Старі скорбні літі...

Аж поки іменем Христа

Львів. вид: 1867 р. іменем Христовим. Так гірше бо нема риму до: Христа, а »Христовим« приходить знова в 16 віршу.. Оған.: Христа.

Вірш 15. Широке море, Льв. вид. 1867 р. за авт. на заслан. Велике море.

Вірш 24. Те Deum! Allelujah! Так в латинській мові.
Так у Франка й Огон. В авт. Н. Погр.: алілуя,
в інших vacat.

Вірш 32. Ми оновим наш тихий рай.
Так Черн. авт.—Фр.: обновім. Огон. «Воз'обновим»

Чернець.

(П. А. Куліш.)

Автографи: На заслани, Н. Повгородський; копія:
Жемчужникова, рукопись Богданенка й Мордовцева.

Друкую на основі тексту Франка.
Відміни.

Вірш 2. Було колись і ніколи
Коп. Жемч. вже ніколи

Вірш 8. Сердю жалю додавати.

Вірш 15. І єдвабом застилає

Так авт. на засл. і Новг. Так Морд. Огон. і давніші ви-
дання. Франко оставил «шовкани» за Жемчужників.

Вірш 19. Як ти воду, цебром — відром так авт. на засл.
Новг. і Жемч.

Так Франко. Огон.: відром — цебром.

Вірш 28. Мовчи виглядає: Так Фр. Огон.—Авт. на
засл.: певне, потім голе,

Вірш 38. В червоних штанях онсамітних так Фр. Огон.
Авт.: на засл. В червонім, ритім онсаміті.

Вірш 44. Дам лиха занаблукам,
Дам лиха занаблукам

Так оба автографи: Франко оставил, як в Огон.

Дам лиха занаблукам,

Занаблукам лиха дам

Вірш 48. Набралися лиха — муки

В обох автографах: лиха й муки (Так і повинно-б бути!)

Вірш 52. Аж до Межигорського Спаса

Первісно було без: Аж (До. Межигорського Спаса)

Вірш 58. Потанцював сивий, так в обох автографах.

У Франка, як в Основі, Вечерницях і в Огоновського.

«Протанцював.»

Вірш 60. Свята б
одчини
Козака і
стили;
Так оба авт. тому л

Вірш 63. І знов б
зачини
На вік і
лась
Козакові

Вірш 66. Семен Пал
Первісно було: Бо

Вірш 71. Старий ч
Авт. на засл. Сем
Жемч. По келії

Вірш 72. Іде чернє
Жемч.: Іде Палій

Вірш 78. Та згаду
Було в с
Авт. на засл.

Та згаду
Тяжко в

Вірш 89. І в келії
Авт. на засл.: У келії
сивий гетьман, мов соря

Авт. на засл.: І си

Вірш 105. Свою Бор
і треба справити)

Вірш 108. І старець
Авт. на засл. застог
Жемч.: Чернець

Вірш 112. «Для чого
Огон. б: «світ вропився

Оба авт. вродився
Морд. Для чого

Вірш 113. Свою Укр
на засл. (.)

в латинській мові.
г.: аліул,

«Воз'обновим»

городський; копія:
Мордовцева.

точ. і давніші ви-
чучнікі.

так авт. на засл.

Огон.—Авт. на
них так Фр. Огон.
ксаміті.

в Огон.

ї повинно бути!)
са
ського Спаса)
бах автографах.
Огоновського.

Вірш 60. Свята брама
одчинилася
Козака впу-
стили;
Так оба авт. тому лишаю

Вірш 63. І знов брама
зачинилася
На вік зачини-
лася
Козакові.

Вірш 66. Семен Палій, запорожець,
Первісно було: Борозенський

Вірш 71. Старий чернець ходить
Авт. на засл. Семен Палій ходить
Жемч. По келії ходить

Вірш 72. Іде чернець у Вишгород
Жемч.: Іде Палій у Вишгород

Вірш 78. Та загадує, як то тяжко
Було в світі жити!
Авт. на засл.
Та загадує як то було
Тяжко в світі жити!

Вірш 89. І в келії, неначе в Сіті, Фр.: А в келії.
Авт. на засл.: У келії, (даю «І в келії», бо дальше йде: «А
сивий гетьман, мов сова»)

Авт. на засл.: І сивий гетьман, мов сова.

Вірш 105. Свою Борзну—Оба автори. Борзну свою (Так
і треба справити)

Вірш 108. І старець тяжко заридав
Авт. на засл. застогнав;
Жемч.: Чернець заплакав, застогнав

Вірш 112. «Для чого я на світ родився, (Так Фр.
Огон. бо: «світ вродлився тяжко вимовити)

Оба авт. вродився

Морд. Для чого на світ я родився?

Вірш 113. Свою Україну любив?» після цих слів в авт.
на засл. (.)

Вірш 116. Надів клобук, Жемч. Надів клобук і
взяв патерицю, чотки взяв,
Перехрестився, І патерицю, і мо-
чотки взяв.... литись
І за Україну мо- Зату Україну мо-
лิตись литись
Святий чернець по- Старий чернець
шкандибав. пошкандибав.
(Так рука. Морд.)

Дата 1847 тому, бо так стоїть в Кухаренковому манускрипти, де «Чернець» поданий поруч «Москалевої крипти» та «Вечорак».

В «Основі» «Чернець» видрукований з поправками Куліша, як це виказав Доманицький.

В авт. на засл. есть ще дальший текст «Черця», але його Шевченко зачеркнув. Цей текст стрімко в дальших «Гобзарік» (інш. Огоповський), щого і Франко не вичеркнув.

Ось він і є:

Молися, старче, бий поклони,
Поки й малих дітей погонять
Гатинъ глибокі болота....
На світі все, бач, суста!
Молися-ж, бий собі поклони...
Моливсь Чернець за Україну;
Зробин і хрест і домовину,
Ta смерть барилася, не вішла,
Поки гармати заревла
Із Глухова по Україні.
Почув Чернець, не дохрестився.
Тілько на небо подивився
Ta щось промовив, застогнав
І душу Богові послав,
А сам в труною одружився.
Стогнали давони, завивали.
Кінне гори укривали:
Ченця Семена Палія
Ченци, мов Гетьмана, ховали.
І нині братія моя,
Стоять твердині на Україні —

Все Палія
В ярах,
На що? та
Захриєли
Хвастлив
Інколи, і
А де поход
Вони не в
Кінне бач
Оттак то
Все занех
І свою во
Москалі р
Розруйнув
А над тоб

Одни

Автографи: На
Рукопис: Морд
Друкую за Дом
Відмінн:
Вірш 4. На-що н
Так Дом. і Ого
на засланні).

Вірш 6. I покида
Огонь: А покида
Вірш 12. I стійд за
Франко, в поті с
понесли. Це похібка.
сліде стр. 211.)

Автографи: На
Друкую за Дом.
деж дітись?

Вірш 8. Тогрип
Вірш 14. За Урал

Надів клобук і
чотки взяв,
патерію, і мо-
літись
за ту Україну мо-
літись
старий чернець
пошкандибав.

в Кухаренковому
поруч «Москалевої

ні в поправками

її текст «Черця»,
її текст стрічмо
новський), його і

Все Паліївській на Хвастовщині;
В ярах, болотах лежать гармати;
На що? та й нікому їх доставати.
Захрісли южом хвастівські гори,
Хвастине погані на исенда орутъ;
Інколи, інколи ченци згадають,
А де похованій? в якому краю?—
Вони не знають, може Ї не чули!
Кініне бачили, та й ті забули.

Оттак то сталося, батьку козачий!
Все занехаяли діти ледачі:
І свою волю, і твою славу.
Москалі рознесли вами в Полтаві,
Розруйнували і Січ і "Спаса,
А над тобою глину товимасяль.

Одни у другого питаем.

Автографи: На засланні і П. Новгородський.

Рукопись: Мордовцева.

Друкую за Доманицьким.

Відмінн:

Вірш 4. На-що живем?

Так Дом. і Огон. — Франко: Чого живем, (так авт.
на засланні).

Вірш 6. І покидаємо діла. (Так Морд.)

Огон.: А покидаємо

Вірш 12. І стід за тебе понесли!

Франко, в потці стр. 45⁴ каже, що авт. на засл. єсть:
понесли. Це похібак. Там єсть: навели (гляди Дом. «Роз-
слід» стр. 211.).

Самому чудно.

Автографи: На засланні Й. Новгородський.

Друкую за Дом. Тільки у його: Самому чудно. А
дех дітись?

Вірш 8. То гряз по-трояху-б... Авт. на засл. по малу-б

Вірш 14. За Уралом! Зрази було: За У . . .

Ой стрічечку до стрічечки.

Есть оба автографи. Друкую за Доманицьким.

Вірш 1. Ой стрічечку до стрічечки

Мережую три нічечки

В авт. на засл. три нічечки, але Франко дав: нічечки, бо того вимагав рим.

Хустина.

Оба автографи. Копія Жемч. і рукопись Мордовцева. Автограф Н. Новг. значно виправлений проти Авт. на засл. Друкую за Доманицьким. Копія Жемч. більше скидається на перший автограф, у якому мова про Катерину й Івана.

Початок у Жемч. і в Авт. на засл.:

Була собі Катерина
Безталанна сиротина.

Вірш 5. Неборак, як голуб з нею,
Авт. на засл.

А Іван, як голуб з нею,
З Катериною своєю,

Вірш 8. Сидять собі у дівоньки,
Авт. на засл. вечеряють у дівоньки (пізніше попр.
на: дівоньки)

Вірш 11. З Чигирину Авт. на засл.: А з Чигрина

Вірш 13. Заревли ве... Авт. на засл.: Загули
лінії даво-
ни

Вірш 16. Та збира- Авт. на засл.: Та іхали на ве-
лись на сілля

Вірш 19. У неділеньку та ранесенько
Перед тим рядком іде у Франка така вставка із

авт. на засл. (Вона
мішами.)

Накупила
Червоного
А за того
Золоту і
Тай виши
Шовни
Щоб згадув
Свою Кате-

Ой у неділеньку
Ще й сонечко не в
В далеку дорогу,
Мати сина випровад
Випрована Іван
Іа чужої,

Несла його
золоту
І цвяховану
За журнала
Безталанна
Іван копини
Собі зворо

Вірш 26. А сірому
тина.

Вірш 51. Не дивися
та лани

Вірш 53. Везуть т
дубову

Вірш 63. Панцир
поруба

Вірш 79. А на йом
длечину
Хустиную
те.

В перводруку («Ха-
1858. Це дата переписан

авт. на засл. (Вона єсть і в копії Жемч. з деякими відмінами.)

Накупила на три копи
Червоного шовку
А за того, за таліра
Золоту голку.
Тай вишила Іванові
Шовниами хустину,
Щоб агадував на чужині
Свою Катерину.

Жемч.: Накупила Ка-
терина
На три копи
шовку

Ой у неділенку рано-по раненьку Жемч. Ой у неділю
Ше й сонечно не вставало
В далеку дорогу, воїну і тревогу,
Мати сина випроважала.

Випроважала Івана Катерина Жемч. Івана
Із чужої, темної хати, Жемч. хатини
Несла його збую, шаблю
Золотисту
І цвяховані лати...
За журилася Катерина,
Беателанна чорнобрива Жемч. Зажурилася
Іван конина сідлає,
Собі абрю добірає

Вірш 26. А сірому—сирому—
тина. Жемч. А Івана Катерина.

Вірш 51. Не дивися без- Жемч. Не дивися Кате-
таланна! рина!

Вірш 53. Везуть труну Так в руці. Мордовцева.

Вірш 63. Панцир битий Так в руці. Мордовцева.

Вірш. 79. А на йому сі- Авт. навасл. Сіделечко цвя-
делечко ховане.
Хустиною вкри- а-разу: Хустиною вкри-
те. те.

В перводруку («Хата» Куліша) дата: Нижній Новгород
1858. Це дата переписання.

А. О. Козачковському.

Жерела: Автограф на засланні, Автограф Ниж. Новгородський, Копія Жемчужнікова, Рукопись Мордовцева.

Друкую по тексту Доманицького.

Ріжниці текстів дуже малі — так що Франко у своєму виданні їх і не зазначає.

Вірш 8. *візерунками з квітками*

Огон. *візерунками*, інші вид. *візерунками*, Шевченко писав, як в Огон.: *візерунками*.

Вірш 11. »Три царів со дарис«; Так Дом. Фр. Огон.

В авт. на засл.

»Три царів з дарами«

Вірш 26. Оттац Господь менъ карав....

Так Авт. Н. Новг.—Авт. на засл. і Рук. Морд. »Мабуть«

Вірш 27. Ось слухай же, мій голубе,

Мій орле козаче,

В авт. на засл.

Ось слухай же, щирий друже,

Та росказуй дітям.

Вірш 29. Як каною я в неволі

Так Дом. Огон. у Франка по автогр. Канаю. (Про це «каною» була мова вище.)

Вірш 37. Нехай собі у куточку

Після цього рядка вставна:

В Авт. на засл.

Жемч.

І майскій ноці,

І те небо голубе

І, як небо, голубі

Та очі дівочі

Ті очі дівочі

На лад данній вихвалився,

Не лас нікого

І не любить — опріз грошей

Та себе самого.

А Україну?.. Крий Боже!

Нехай собі плаче,—

• • • • •

Ось слухай же, мій голубе,

Мій орле козаче,

Як каною я в неволі,

Тихесенько, щоб

Бог не чув,—

Як нужу-я

Та росказуй

Нерозумним

Вірш 47. Таламі (Л)

Вірш 79. Моя Краї

Вірш 92. Приходить

Так в Огон., Дом.,

У Франка: в смі

ніодному автографі. В

в смердячу хату.

Вірш 98. Осадить д

Доман. в »Розсліді

таку відміні, а опісля са

Морд. В автогр.: Ще пр

Вірш 98. Віками гл

вічне море потечуть

Вірш 101—108. Це віст

чужинікова. В Огоновського

Вірш 117. В степу, н

Так в »Основі«, в Ог

Та у канари заблу

Миколи заблудила.

В Морд. як у нас.

Вірш 127. Во на поас

Авт. на засл. Во на

Вірш 128. Старого ду

Авт. на засл.: Науц.

Вірш 131—139. Встанов

Вірш 145. А може ще

В Авт. на засл. дуже

хіба побачу.

Вірш 146. А може ли

же лиxo переплачу?

Вірш 150. І буду зно

Після цього вірша в

Свої гріхи, і

Донодилось на

В неволі, в на

А все за того

Шо нікрав мал

Та за вірші о

Як нужу я світом
Та росказуй тихесенько
Нерозумним дітам

Вірш 47. Талами (Це слово Шевченко наголошує)
Вірш 79. Моя Країно! (Так в автографах — не «В країно!»
Вірш 92. Приходить ніч в смердячу хату, —
Так в Огон., Дом., так в рукописі Морд.

У Франка: в смердячу хату. Такої форми нема в
ніжному автографі. В Н. Новг. єсть: Ще прийде ніч
в смердячу хату.

Вірш 93. Осядуть думи, розібуть
Доман. в «Росасліді» дивувався, звідкіля взяла «Основа»
таку відміну, а описів сам Н. приняв, бо так стойти в рукописі
Морд. В автogr. Ще прийдуть думи,

Вірш 98. Віками глухо потечуть; в Авт. на засл.: У
вічне море потечуть.

Вірш 101 — 108. Це вставка в Авт. на засл. і в копії Жем-
чужникова. В Огоньковського Н. ще нема.

Вірш 117. В степу, небога заблудила
Так в «Основі», в Огон. і інших. В автографі на засл.:
Та у кошари заблудила, в Авт. Н. Новг.: Та до
Миколи заблудила.

В Морд. як у нас.
Вірш 127. Бо на позорище ведуть
Авт. на засл. Бо на посмішище ведуть.

Вірш 128. Стародурня муштрувати,
Авт. на засл.: Научати.

Вірш 131 — 139. Встане в авт. на засл. В Огон Н ще нема.

Вірш 145. А може ще добро побачу?

В Авт. на засл. дуже гарний варіант: Добро крізь сон
хіба побачу.

Вірш 146. А може лихо переплачу, Автографи: Та мо-
же лихо переплачу?

Вірш 150. Я буду знову розмоплати
Після цього вірша в авт. на засл. і в коп. Жемчужникова:
Свої гріхи, і як мені
Доподілось за чужині
В неволі, в катарзі каратись.
А все за того пятана, (Жемч. І не за того пятака)
Що вирав маленьким у дяка
Та за вірші оті прокляті (Жемч. А за вірші єщі
прокляті)

Вірш 160. Так таї Україна

В Авт. Так ти (себто Козачковський) і Україна,—

Вірш 162. І ти друже—брате (В Авт. було: І надія,
брате,—)

Москалея криниця.

(Я. Кухаренку.)

Автограф — на засланні. В Ниж. Новг. нема.

Доманицький видрукував у своєму »Розсліді«
отсю першу редакцію (а властиво окрему поему) вірно
з Авт. на засл. На тій основі подаю ІІ без біль-
ших змін.

Вірш 1. »Не варт, ій Богу, (так Франко. Повинно бу-
ти: ей Богу, бо такої форми вживав Шевченко).

Замісьць, оцю, пишу отсю, замісьць: щоб — щоб, рос-
кіш — розкіш. Замісьць: меж — між, польський —поль-
ський, московський — московський, самий — самі, (Шев-
ченко писав: и, де чути: і) сирісінський — сірісінський,
огак — оттак, клирас — клирос, в бальци — в балці.—

То так і я тепер пишу.

Автограф: На засланні. В Нижн. Новг. нема.

Вірш 4. Згадаю що, чи що набачу, так в Авт. а не:
нобачу.

Друкую, як у Франка і Дом. без відмін.

Повинно бути: ей Богу, не ій Богу!

А нумо знову віршувать.

Тим віршом починається друга книжечка неволиниць-
кої поезії Шевченка. Єсть в обох автографах.

Друкую, як у Дом. і Франка.

Вірш 7. Людий і долю проклинат!

За цим віршом в А
Як же Його
І поезії не
І не буде
Як то кажу
І борщ моя
А вірші...

Тих 6 віршів поет
А нумо знову
Старину —
А сиріч —
Щоб не збра
Людий і дол
А то я поез
Як кривиди
Заходімосі-
Сяяте поага
Ні до ладу,
І кому заваж
Моя кривда
Нікуму. А я
Самому враз
І на далекі
Старому вір
Старого дур
»Нехай стар
Коли не відм
Людий і та
Не вміє праг
То я цур як
Дурний свій
На старість
А ми не буде
Його сканено
Правда ваша,
Брехнею, бач
А не вийдеш
Та цур же і
Кого аяз, ш
Брехня в дур
Похи море ви
Та гризє висо
Чи не вдам я

За цим віршом в Авт. на засл. ішло:

Як же його і не класти?
І поезії не буде
І не буде солі,
Як то кажуть. А без неї
І борщ мої помії,
А вірші... вірші... та цур Ім.

Тих 6 віршів поєт перечеркнув і написав на-ново:

А нумо знову віршувати,
Старинку божу лицювати,
А сиріч — як би вам сказати,
Щоб не збрехавши? — нумо знову
Людий і долю проклинати.
А то ї поезія зав'янє,
Як криви не стане!
Заходімося-ж ми знову
Святе поганити!
Ні до ладу, ні до складу —
І кому завадити
Моя кривда лукавая?
Нікому. А зрадить,
Самому зрадить на чужині,
І на далекій Україні
Старому віри не полимуть,
Старого дурнем назовуть,
«Нехай старий собака гине,
Коли не вмів шанувати
Людий та Бога пресвятого,
Не вмів прапоники сказати,
То ї цур йому! Нехай блукає,
Дурний свій розум проклине,
На старість учиться брехати!
А ми не будемо читати
Його скаженої брехні!»
Прапада ваша, люди!
Брехнєю, ба, виїдеш всюда,
А не виїдеш в люди.
Та цур же ї! Нехай собі
Кого ацає, шне
Брехнія в дурні, а я собі,
Поин море виє
Та гризне високий берег,
Чи не вдам я знову

Про що не-будь тихенького
Та благого слова?

У Бога за дверми лежала сокира.

Автограф: на засланні.

Відміни:

Вірш 27. І мерк за димом божий світ

Авт. на засл. І мер за димом сонця світ

Вірш 29. Неначе ляля в льоді білій,

Рук. на засл. Неначе хлопчик

Вірш 39. Червона глина та печина (не: тичина)

Вірш 45. На тім захилім верблюді (це наголос Шевченка)

Вірш 68. Щоб парости (не парості).

Варнак.

Автографи: На засл. і Нижній Новгородський копія
Жемчужікова, рукопись Мордовцева.

Авт. на засл. без заголовка.

Друкую по тексту Доманицького.

Відміни:

Вірш 1. Тиняючись на чужині (Так Романчук)

Огон. Дом. Фр. Тиняючи

В Авт. на засл. такий початок: В копії Жемч. так:

Тиняючи на чужині.

В новолій зострів „ „ „ вазнав я діда
я діда

То був поселений

Варнак

Наш бідний, мучений
земляк.

Неначе діти, ми зра-
діли

Оден другому. У не- „ „ „ Один одному.
ділю В неділю

Бувало між талами

По-над тим Уралом,

Поки не смеркне, роз- „ „ „ Поки не смеркав
мовляли

О наші
рині
І він р
Свою б
Бога

Вірш 19. І ні н

Після того ряд
А саме:

Води ба

З того

Було те

Де уро

Де вир

Та на п

Мене по

Та й уз

А в неї

Була од

Так Ім

Росли вс

Та мно

Уже й у

А я собі

Вірш 38. Із Ікви

В Авт. Із Ікви

Тому Доманицькі
ці «в море» (Іква пад

Але пізніше, в
Ікви в морі», бо

Вірш 53. І я уч

Авт. на засл.: У

Огон.: І я уч

Вірш 54. Письмо

Авт. на засл. Пі

Вірш 56. Письму

Вірш 59. Не пов
засл.: Не повинні

Вірш 60. Така ю

Вірш 63. Не дас,

Вірш 64. Прокля
не голять.

О нашій славній ста-
рині.
І він розказував мені
Свою бувальщину. «Од
Бога...

Вірш 19. І ні на кого не жалкую,
Після того рядка в Авт. на засл. текст значно коротший.

А саме:

Води багато утекло.
З того часу... За Уманем
Було те вбоге село,
Де уродився я на зло,
Де виріс я на безголовия
Та на погибель... Наша пані (може: паня?!)
Мене побачила в селі
Та й узяла собі в покої.
А в ній паничі були;
Були однолітки во мною
Так їм на виграншу. Росли,
Росли вони та виростали
Та мною, дурні, забавлялись
Уже й учиться почали
А я собі на безголовя.

Жемч. vacat.
Жемч. vacat.
Жемч. дурнем
Жемч. й учити

Вірш 38. Із Ікви в море утекло
В Авт. Із Ікви . . . утекло.
Тому Доманицький у «Росліді» (стр. 228) противився встав-
ці «в морех» (Ікви паде в Стир, не в морех!)

Але пізніше, в своєму «Кобзарі» (стр. 375) приняв «Із
Ікви в морех», бо так єсть в рукописі Мордовцева.

Вірш 53. І я учуся. Сльозми, з кровю
Авт. на засл.: Учуся з ними. Сльоза і крові
Огон.: І я учуся. Сльозми, кровю.

Вірш 54. Письмо те полилося.

Авт. на засл. Письмо стойло.... Чи нає?

Вірш 56. Письму учить? Авт. на засл. Учить письму?

Вірш 59. Не повинен знати невольник — Авт. на
засл.: Не повинні знати без волі

Вірш 60. Така жою доля!... Авт. на засл. наша доля.

Вірш 63. Не дас, Авт. на засл. Не пускають

Вірш 64. Проклята, не голить! Авт. на засл. І туди
не голять.

Вірш 66. Пішов я до рала Авт. на засл. Вернувся я.

Вірш 69 і 70. Авт. на засл.:

Настало тяжкі літа
У нашому таки селі

Вірш 76. О, Боже мій! О, мій єдиний!

Воно тоді було дитина,

Жемч.: О Боже, Боже мій єдиний!

Вона тойді була дитина,

А дальше: Вона,... Не нам Тебо судить

Великий Боже наш! На неї

Не довелось і падивитись,

А я ще думав одруженитись,

І жити, і радуватись з нею,—

І Господа хвалити

.

Уже і краму пакупили,

Уже і пива піварили —

Не довелось тільки піти:

Проклятий пан старий неситий

Покритком пустив по спіту:

Не довелось вкупі жити!

.

Дарма... мінуло... не доладу

Було б садити огород.

Пішов я писарем в громаду.

Вірш 103. На третьє літо поз'їзжались

Після цього рядка в Авт. на засл. Мене звичайне
не пізнали

А дальше там, і в коп. Жемч.:

Заспатаці, весілля ждуть,

А нашим молодим дівчатам

В селі проходу не дають.

Дармал Нехай! Радіє мати Жемч.: Нехай радіє мати

Радіє пан... А хлопці ждуть

Ля Бога, панського весілля.

Вірш 111 і 112. в авт. на засл.:

Як раз у клечальну педілю — Ж.: клеччаную
І покінчали іх обох.

Вірш 118. Не бачив на землі великій,

Авт. на засл.: Не бачив вроду на землі—

А дальше: А я убив Іх! Признаюсь —

І досі страшно, як вгадаю;

А і ро-

А то

І ми

Палат

Панів

Усіх

Сама с

До Бо

А не в

Пони а

Загас

А ми

І раду

А що р

Та мор

І ми п

Такі

Ватара

Уже за

Мов по

Вірш 141. Без м
і зл

Вірш 144. Ходив

Вірш 149. Спеча

Вірш 150. Або п
лол

Вірш 161. Надо
доли

Вірш 168. Святы
слю

Вірш 169—170. А

Церкв

Самим

Вірш 175. там же:

Вірш 180. Мов пе

на засл. Вернувся я.

А і росказувати боюсь,
А то ще й нас переплюю.
На п'еселля
І ми отарою прийшли,
Палати білі запалили,
Панів великих і малих
Усіх порізали....

Молила
Сама стара за молодих,
До Бога руки піднімала...
А певітками хлопці грались,
Поки замучили. Затих,
Загас пожар.... Уже світало
А ми в діброму поховались
І раду радим, що робити?
А що робити! Ходімо бить
Та мордувати панів проклятих.
І ми пішли... Ох, тільки, брате,
Такій згадувати діла!
Ватага день і ніч росла!
Уже за сотню прибуvalа...
Мов поросича, кров лилася—

Вірш 141. Без милосердія Авт. на засл. без зла
і зла

Вірш 144. Ходив три года я Авт. на засл. Ходив я три
года

Вірш 149. Спечеш дитину Авт. на засл. Фр.: спряжеш

Вірш 150. Або папянку бі- Авт. на засл. чернобривку
лолицю Фр.: білолиць

Вірш 161. Надо мною не- Авт. на засл. окаянним
дolloдом

Вірш 168. Святим дивом Авт. на засл. Дивним дивом
слють слють

Вірш 169—170. Авт. на засл.:

Церкви божі, ніби з Богом
Сами розмовляють.

Вірш 175. там же: Вперше зроду я заплакав,

Вірш 180. Мов переродився Авт. на засл. Я мов нароп-
дився

Вірш 184. Святим помоли! Авт. на засл. Не святим моз-
тись, литись,
Та суда—суда А суда—суда
людського людського
(Так приняв Доманицький) (Так оставил Франко).

Ой гляну я, подивлюся.

Автографи оба. Друкую як у Франка й Доманицького. Зміню тільки інтерпункцію. Вона у Франка найпростійша й найкраща, тільки відбігає від інтерпункції інших творів. Поділ на строфи теж за Франком.

Відмінні текстів.

Вірш 9. Там би я спо- Авт. на засл.: на старість
чив хоч мало.
Вірш 11. Там би я та Авт. на засл.: школа і
шкода їгадки

Та не дай, Господи, ні кому!

Есть в обох автографах. Друкую як у Франка й Доманицького.

Тільки в мене: мені, в Дом.: міні.

В мене: з цеї, в Дом.: з ції, у Франка: з сеї.

Вірш 8. Не пускають погуляти! Авт. на засл. Пі-
деш завтра погуляти.

Царі.

Джерела: Оба автографи, рукопись Мордовцева, копія Жемчужникова.

В автографах без заголовка.

Відмінні.

Вірш 1. Старенька сестро Аполлона!
до: Заходимось моя порада!

Це заспів з авт. Нижн. Новгородського. В авт. на засл. зовсім інший початок. Друкую його по копії Доманицького у «Розсліді» стр. 233.

Девята сестро А

• • •

Якби, бував хоті

Ви кинули отой

Та в степ таки п

(Коли не відмінно)

Або не хідите в

З пропій-волами

Та древніми тими

Хоть інечиком я

Ви росказали про

Або якого короля

З їх фон баронами

Дивлюся шканди

На милицах, а т

Бабуся сідає

І пиненка ніврі

— Добри-вечір си

Добри-вечір, кажі

Ох мабуть я згин

Чи далеко до Па

Я так утомилася

Ледве, ледве несус

Літа мої, крила,

Де ви ділісь, мо

Згинули — пропал

Як ті славні пісні

Що оди писали...

О тойді було завчи

Пострійка бабуся

Хіба ї справда ти

І спраді, дідуся

Я до тебе поспіша

Та в шинку зострі

Веселого бакаляра

Вірш 137 — 63.

кій варіант:

Пиші

Покіда

І мен

Своїх

Розхід

Сидять

сл. Не святым молитись,
А суда—суда
людського
ак оставил Франко).

ся.

ранка й Доманиць-
она у Франка най-
а від інтерпункції
к за Франком.

засл.: на старість

засл.: школа і

і кому!

ю як у Франка й

ні.

Франка: з сеї.

1 Авт. на засл. Пі-

ись Мордовцева, ї

лона!
адо!
го. В авт. на засл.
копії Доманиць-

Девята сестро Аполона.

Якби, бувас хотъ на час
Ви кинули отой Парнас
Та в степ таки пошиандибали
(Коли не в наймах де застрили
Або не хлете в шинку
З пропий-волами чумаками?)
Та древніми тими речами
Хотъ пічечком ляби мені
Ви росказалиб про царя—
Або лякого короля,
З Іх фон баронами—князями
Дивлюся шиандибас
На милицях, а торбиною
Бабуся сідає
І пляненяка нівроку Й...
— Добри-вечір сину!—
Добри-вечір, какуж, тітко!..
Ох мабуть я агину...
Чи далеко до Парнаса?
Я так утомилася...
Ледве, ледве несу ноги!—
Літа мої, крила,
Де ви ділісь, молоді?

Згинули—пропали
Як ті славні літти
Що оди писали...
О тойді було зачестья...
Пострівай бабусю!—
Хіба й справді ти з Парнасом?
І справді, дідуся!...
Я до тебе поспішала
Та в шинку зостріла
Веселого баналля...

Вірші 37—63. В авт. на засл. і в коп. Жемч. та-
кий варіант:

Пішли собі шукать могили
Покидали дітій маліх, (Жемчуж.: своїх)
І мен своїх і молодих
Своїх підложниць... (Жемч. наложниць)
Розхрістані, пристоволосі,
Сидить в світлицях взаперті

I IX. високими страстями
Бо вже остали мужики,
Та безталанні покритки,
Тай тих уже нестало.
А про журбу та про печаль
Остило... і панеру жаль.
Чи в поганщо що на світі
Як та друкована нудьга?
Про марні стражені літа;
Та про чорнявого врага
З очима ясними нік небо...
Голубчик: пишіть для себе
Та не дрюкуйте—Вже смеркало
Трохи одночіла,
Та випили почарочці...
Чого ж ти бажааш,
Мій голуб? я до тебе...
— Сама канку знаеш!
Отне далебі забула...
Пристріт, чи бешиха?...
Пошепчомо... Чи на старість
Не певного лиха
Чорнобривки забажалось!...
— Цур тобі злій гаде!
Стара наплиого, паскудо,
От тобі й порада!,
От тобі й сестра з Парнаса
Морбіка та й годі!..
Іди ж собі де взялася,
А я трохи згодом
Захонуся коло царів
Та штилем високим
Розмалюю помазанник
І спереду й збоку.

Та тяжко плачуть в самоті
І красоту свою велику (Жемч. і красу)
Нароши півечать,—аж жаль!
На стогнах слози та печаль;
За атогнами і гвалт, і крики,—
І гине, падає народ
За той завіт і за ківот (Жемч.: за той ківот),
І за царя свого Пророка.
А царь (святий), узявшись в боки,
По кроплі кедрових палат
В червленій ризі похожав
Та усміхавшись позирає
В зелений сад.
А в садочку мраморова (в Жемч. мarmuрова)
Купальнія білля
Крізь листочки, а в купальні
Русалка сиділа;
Не русалка... Версавія
Достеменна Бла (в Жемч. достеменна!),
Подрунік Гурієве.

- Вірш 49. А він собі узявшись в боки (чи не «в бока»,
бо вище єсть «Пророка?»)
- Вірш 61. Лоно біле мила Авт. на засл. Біле лоно
- Вірш 65. Дрімає, сумує Авт. на засл. Журиться в
Іерусалим німоті
- Вірш 67. і—цар неситий Авт. на засл. і дума неситий
- Вірш 68. Сам собі говорить «Я... Ми» Нечистії думи:
повелім!
- Вірш 73. І кінну доброго Авт. на засл. Сказав, щоб
сікеру. подали сікеру
- І цар сказав, щоб І щоб просили на вечерю
на вечерю (у?) на вечерю
- Вірш 78. Сама Вирсавія приспів «Автографи: приспе,
- Вірш 83. Йому, сердеш- Авт. на засл. Чи Гурієви
ному, я не снилось,
- Вірш 85. Що в дому цар Авт. на засл. Що царь не
його украв злато—серебро
Не золото, не бро
серебро, васат
А лучшее його А лучшее його
добро добро

Вірш 89—92. В
А цар
Знелів
А поті
Посип

Праське видан

В давнійших
Тамар, замісьць Ф

Вірш 108. Врод.
Ром. Фр.,

Рук. на засл.:

Вірш 111. Багре
Ром. Фр. Рук. на

Вірш 115. Моя
ірапок, а давній д

Вірш 119—123. А

А син

Як тоб

Кепнун

А той

Вірш 124 Авт. в

Вірш 132. Авт.

Фамарі

І корін

Вірш 134. Авт. на

Амон

І в тем

І на по

Притер

Рвучис

Амноне

Сестра

Де' діну

Безумн

Не пом

Вірш 148. Дивіт
Авт. на засл. С

Кемч. і красу)

(емч.: затой ківот),

и,

Кемч. мармурова)

ч. достеменна!),

ки (чи не «в bona»,

л. Біле лоно

л. Журиться в

німоті

л. і дума неситий

л. Нечистії думи:

А ми повелім!

л. Сказав, щоб

подали сікера

І щоб проси-

ли на вечерю

Автографи: прісле,

л. Чи Гурієви

снилося,

л. Що царь не

злато—срє-
бро

vacat

А лучшее його

добро

Вірш 89—92. В авт. на засл.

А царь, щоб Гурій і не зінав,
Звелін убить його, та й гоїд!
А потім плачав пред народом,
Посипав попелом главу

(Так Франко.)

Праське видання: як у нас.

II.

В давніших виданнях: Анафіп, замісьць Анафан,
Тамар, замісьць Фамар.

Вірш 108. Вродливий первенець його, Так Огон.,
Ром. Фр.,

Рук. на засл.: Бо то був первенець його!

Вірш 111. Багріну ризу роздирає, Так Огон., Дом.,
Ром. Фр. Рук. на засл. Багрін ризи роздирає,

Вірш 115. Моя найкраща дитина! Рук. на засл. ряд
крапок, а даєши два рядин, цеб то наш 116 й 117, — vacat.

Вірш 119—123. Авт. на засл.:

А син у храмині кедровій
Як той бутай ленінть здоровий,
Кепкув з батька і так просить.
А той ридав і голосить

Вірш 124 Авт. на засл. vacat

Вірш 132. Авт. на засл.

Фамаръ прекрасная прийшла,
І коржик а маком принесла

Вірш 134. Авт. на засл.

Амон бере І за руку
І в темну храмину веде
І на постілоньку кладе.
Притеціла сердешна муки
Рвучись кричала: Зміс, гаде!
Амноне, брате мій! Я! я!
Сестра единая твоя
Де' дінусь я? Тебе самого
Безумним люде назовутъ!
Не помогло нічого!...

Вірш 148. Дивітесь, людські діти!...

Авт. на засл. От бачте, людські діти!

III.

Вірш 151. Одрях старий	Авт. на засл. І одряхлъ
Вірш 155. От отроки	Авт. на засл. А отроки
Вірш 160. Дівчат старому	Авт. на засл. Дівчат цареви
Вірш 165. I розплюстив синни,	Авт. на засл. I пазори сліннитъ,
I пазурі простиагає	Ледве-ледве простиагае,
До Самантянини;	До Сумантянини;
Бо була собі на лихо	Бо була вона над всіми
Найкраща між ними	Краща доброю
Вірш 173—179. Авт. на засл.	I та гріючи старого
Давида собою.
Як уже вона там гріла,
Того ми не знаємъ,
А він гріється коло неї
I... і не позна ю.

У Франка на закінчення пісні про Давида йдуть слова:
Дивуються, що кіт мурить
Не ворушив сала,
А у його сиромахи
Зубін не осталось. (Це з авт. на засланні,—
вірші, котрих не привізли ані Огон. ні Дом. ні Ром.)

IV.

- Вірш 184. У князя свято: Авт. н. з. Велике свято: вигля-
виглядають дають

Вірш 190. І сипала в огни- Авт. н. з. І щедро посипала ла-
ще ладош; дон
Мов ті Валькірії, Мов Валькірії кру-
круг неї, гом неї

Вірш 196. Нумо лиці квітчти, так скрізь по «Кобзарях»—а
тимчасом—чи не повинно-б бути:
Нумо лиш квітчтись,
Гостей сподиватись!«

Так було-б краще для форми й змісту, бо це
«kvіtchatia» не відноситься до «покою», тільки до: себе
kvіtchatia.

»Гой, коя, гой!
Новій покою!

Це приспів, а:
Нумо квітчтись,
Гостей сподиватись! це заклик.

Вірш 198. За
х
Вірш 200. І от
р
(Тут заміська
до хмара. Такий
Вірш 203. Пісн
тв
д
Вірш 204. Не в
к
к
ва
Ц
дав
нн
Вірш 213. »По
Вірш 214. О ті
св
Вірш 218 і 219.

Останній рядок
«Кобзаря» П. стр.
продовжувала

М о р
М о в

В обох автогравюрах
повинно-бути: исправлено
попереднього: люде-

Вірш 244. Свят
Після цього
Тільки
Своїм
Не на
Великі
А книж
Модерн

л. І одрихлѣ
л. А отроки
л. Дівчат цареви
л. І пазорі сліпнить,
Ледве-ледве про-
стягас,
До Суманянини;
Бо була вона
над всими
Краще доброюто
чи старого
обою.
вона там гріла,
не знаєм,
вся коло неї
позна ю.
віда йдуть слова:

. на засланні,—
ні Дом. ні Ром.)

еліке свято: вигля-
дають
щедро посыпала ла-
дан
Мов Валькірії кру-
том неї
по «Кобзарях»—а

ї амісту, бо це
ї, тільки до: себе

аклин.

Вірш 198. За Погоцком, Авт. н.з. Загородом неначе
хмара,

Вірш 200. І отроки й ста - Авт. н.з. Дружина, отроки,
рі бояри бояри

(Тут замісі: бояри, чи не повинно-б бути: бояра, рим
до хмара. Такий рим стрічали ми вже давніше.)

Вірш 203. Пішла дівча - Авт. н.з. Пішла весела за
тами з наро- народом.

Вірш 204. Не із Литви йде Авт. н.з. давно виданий,
князь споді-
ваний

Ще неизвестний, Авт. н.з. Давно знаємий,
давно жаданий давно жаданий,

Вірш 213. »Поті« народ, Авт. н.з. Поби народ, кня-
княжну »поя« жну пої

Вірш 214. Отіде в волості Авт. н.з. Отіде в області
своя,

Вірш 218 і 219. В авт. на засл. нема, в авт. Н. Новр.:

Блукала в Київі одна,
Нічого з ворогом не віді...
Аж поки сина привела,
А потім в сином Ізяславом
В палати ворога пішла.

Останні рядки Шевченко перечеркнув, як думав Франко,
(«Кобзарь» Н. стр. 95)¹ тому, що згадка про Ізяслава
продовжувала тему.

V.

Морока з ними, щоб ви знали!

Мов дурень ходиш коло них,—

В обох автографах є: морока з ними, не з їми отже
позинно-б бути: коло них не: коло їх. Так був-би і рим до
попереднього: людських

Вірш 244. Святого Господа хвалити!

Після цього в авт. на засл. йшов варіант:

Тільки не треба їх учить

Своїм лісаніем — никого,

Не навичиши ти: тебе самого

Великим дурнем назовуть,

А книжку граться oddadуть,

Маленьким дітям, — більш нічого!

.....

Це закінчення припіль Франко. У Романчука —
нема:

Добро, у кого є господа.

Тільки в Автографі на засланиї.
Друкую за Доманицьким без змін. (Крім правопис-
них!)

Титарівна.

Автограф — тільки на засл. В Нижньо-Новг. нема.
Друкую за Доманицьким. Відмін мало.
Зразу посма починалася їді слів: У неділю на селі.
Потім Шевченко дописав тих 9 рядків, від »Давно це
діялось колись«, до »Давно це діялось колись«.

Вірш 211. Чи жива, каже, титарівна, Насолос «жі-
ва» поставлений Шевченком і він повинен бути!

Вірш 217. Він буде пісвіту ходить. Так само.

Титарівна біля криниці.

Друкую з перводруку. У Доманицького нема.
Франко помістив у »Кобзарі« т. II стр. 105.

Ну, щоб здавалося слова!

Автограф на засланиї. В авт. Н.-Новг. нема.
Друкую за Франком.

Ріжниці текстів:

Вірш 13. Я вже подумав спати лягать,
Так Франко й Романчук.
В автографі: Я вже думав спати лягать.
Лишаю: »подумав«, хоч Дом. у »Розсліді« дивується, звід-
ки Романчук взяв це »подумав«. А лишаю тому, щоб не псу-
вати вірша.

Вірш 17. Та
Шевченка: Оре
Вірш 43. І ч
Так в авто

Оба автог
Відмін зна

Оба автог
Друкую за
Ріжниці то

Вірш 5. І до
мене похібка)

Вірш 9. Як
ви

Вірш 11. Отсе
ка

Вірш 19. І во

Вірш 24. Так
ст
та

Вірш 25. Кру

Вірш 28. Люд

Вірш 17. Таки земляк наш в Острівної, В авт. примітка Шевченка: Оренбург. губ.

Вірш 43. І що хороше—дороге
Так в автограф.—Франко й Романчук: І що хороше, дороге!

Мов за подушне освячили.

Оба автографи. Друкую за Доманицьким.

Відмін значчіших нема.

П. С.

Оба автографи й копія Жемчужнікова.

Друкую за Франком.

Ріжниці текстів:

Вірш 5. І досі нудно як згадаю: (Так повинно бути. У мене похібка)

Вірш 9. Як флаг побачить: Авт. н.з. дома пан
значить пан

Вірш 11. Отсеб' годуваний Авт. н.з. А пан, як бачите,
кабан, кабан

Вірш 19. І вольнодумчує в шинку. (не:)

Вірш 24. Таки своїх бай- Авт. н.з. Та ще байстрият
стрият в деся- своїх десяток
ток

Вірш 25. Кругом паскуда Авт. н.з. Кругом, як ба-
чите, паскуда

Вірш 28. Люди, і люди! Авт. н.з.
далыне За що люде

Його возвисніть, як те чудо?
Зопуть спітилом
Кринного, пинного Петра
І покровителем добра
І патріотом. Боже мицій,
А да ж та правда на землі?

У Романчука —

(a).

(Крім правопис-

жньо-Новг. нема.

а.о.

У неділю на селі.
в, від »Давно це
колись«.

а, Наголос »жі-
бути!

Так само.

цького нема.

І стр. 105.

а!

Іовг. нема.

і « ливується, звід-
ому, щоб не псу-

Г. 3.

Оба автографи і копія Жемчужнікова.

Друкую за Доманицьким.

Відміні текстів:

Вірш 2. Про волю вгадуватъ... (У Франка [.])

Вірш 4. Отсе нагадую: ніколи (У Франка: Отсе на-
гадую. Ніколи—так і повинно бути. В мене похибка!)

Вірш 8. Так я тепер на чужині, Авт. на засл. Як
нині в дальний стороні.

Вірш 9. Та ше й в неволі... (У Франка [.])

Доле! доле! Авт. на засл. Степ і море

І дальші 3 рядки Посиніли синіше,

І лютее мов горе

Погіршало ще гірше.

Вірш 13. Хоч усміхнися! Франко додав своє власне:
в-за двору!

Вірш 21. Ніби море, виступають
(Так перводрук)

Дом. Ніби море, заступають
(Так авт. Н.-Новг.—але так думка не ясна)

Наїкраще в авт. на засл.

Ніби з моря виступають
(Так Франко)

Вірш 25. Г ті люде, і село те У Франка І ті люде, і село те,
Де колись, мов брати
брати;

Привітали мене. Привітали. Чи жи-
мати!

Старесенька мати! Старенка мати?

Вірш 36. Чорніві діти (так перводрук) Авт. на засл. Весе-
лі діти (Так Фр.)

Вірш 37. Веселі дівчаточка (перводрук) Авт. на з. Рожевій

Вірш 39. Танцюєте? А ти доле Авт. н. з. Танцюєте,
красуєтесь? (так Франко)

Вірш 43. Тихо, пишно похожаєш? Авт. на засл. Царицею
похожаєши.

Вірш 47. Людські душі? Чи ще й досі Авт. на засл. Лю-
ди й досі (так Фр.)

Вірш 51. Як оступлять тебе, доле Фр. Як відуться коло тебе

Вірш 52. Діт

Вірш 55. до
дає:

Нага

Дуд

Мон

Ска

Усмі

Тих

Поче

І бі

А я,

Хвал

J

Оба автогр

Даю текст

Ріжниці тел

Вірш 4. Тоді

ви

Так перводру

Вірш 10. Як-б

на

Вірш 14. І пом

не

Так перводру

Похибка: л

Автограф на

Текст Дома

Відміни від

Вірш 160. Морду

Не зн

А Мар

У біль

У »Кобзаріх:

ма пінкого риму.

Вірш 52. Діточки — дівчата Фр. Рожеві дівчата
Вірш 55. до кінця, в «Кобзарі» Франка так вигля-
дає:

Нагадають про торінє,
Дудочку вгадають, —
Може яка і про мене
Скаже: «Лише лихой»
Усміхнися, мое серце,
Тихесенько — тихо,
Почервоній, мое любе,
І більше нічого!
А я, воренько, в неволі
Хвалитиму Бога.

Якби зострілися ми знову.

Оба автографи і копія Жемчужникова.

Даю текст Доман. без змін.

Ріжниці текстів:

Вірш 4. Тоді-б промо- Сказала б, серденько, міні?
вила мені?

Так перводрук.

Так. авт. на засл. і Франко.

Вірш 10. Якби побачив Фр. Коли б недавне на-
нагадав гадав

Вірш 14. І помоливсь, що Фр. Що не осталося прав-
не правдивим дивим,

Так перводрук.

Так авт. на засл.

Похібка: лицещенько, замісць лицещенько!

Марина.

Автограф на засланні, в Нижньо-Новгородськім нема.

Текст Доманицького.

Відміни від тексту Дом.

Вірш 160. Мордується лих поганий,
Не зна що й почати,
А Марина сохне й вяне,
У білих палатах.

У «Кобзаріх»: «вяне й сохне», але тоді до поганий, не-
ма ніякого риму.

Вірш 169. Докопав небогу

У Доманицького й Франка, як в автографі: докопав. Це дуже рідна форма, мабуть тільки в Макаровського являється, і то один раз. Знічайно: докопав.

Вірш 193. А пан, червоний,—аж горить,

У Доман.:—аж говорить,—це мабуть похибка, бо червоний, аж говорить це ділна сполука поинть.

Вірш 238. А то а'їси. Так пише Романчук.

Доманицький: засіси.

Вірш 313. Два трупи на полі найшли.

Наголос самого Шевченка. (Так само: На-голі запасок)

У Доман.: «Два трупа», як «два бояра»

Пророк.

Джерела: Авт. на засл. Авт. Н. Новг. Авт. в Музей Тарновського в Чернігові. (Авт. Черн.)

Копія Жемчужникова, рукопись Мордовцева.

В авт. Черн. надпись: «Мой любій кумасі Н. В. Тарновський. На память 17 декабря 1859 року.»

Друкую, як у Доманицького.

Автографи без заголовка. Він є в посвяті Тарновській.

Замітки:

Вірш 3. Послав на землю Ім пророка — Так в автографах і так повинно бути, бо дальше мова йде про одного пророка. Давніше в «Кобзарях» було: «пророки» і так рим до: «широкий»

Вірш 5. Святуому розуму учить. Авт. Черн. Святую правду возвістить.

Дом. називає варіант Черн. кращим, але в «Кобз.» лишає як в авт. Н. Новг.

Вірш 9. І піби тим ог- Авт. Черн. Огнем певиди- нем пекли мим

Вірш 10. Холодні душі Авт. Черн. Зам'єрзлі душі

Вірш 11. Пророка люди, Авт. Черн. Того пророка, і молились скрізь ходили

Вірш 13. А потім? Люди, Авт. Черн. Неччені люди. род лукавий І лукаві!

Вірш 16. Пож

ви

Вірш 19 — 20.

Вірш 24. Гли

му

Вірш 25. І ро

і я

Вірш 27. Цар

лі

Автограф на виправлено, а п

Друкую, як

Вірш 17. а то

Мі

Авт. на зас. Доманицьким, тіл

Вірш 1. Між лями (так Жемч.)

Вірш 9. Або друкували: при ка

Вірш 11. На ка. Давніше: на калі

Вірш 13. Ішли пьючи — Доман. п

Вірш 42. Аби ф. Доман. Давніше ч. що не мало піяного

Вірш 101. На ч

(

Рядки цяток —

Ш. Т. Н.

автографії: до канав. Це
каровського являється, і

горить,
це мабуть похібка, бо
ука попітъ.
Романчук.

йшли.
(мо: На-голо запасок)
ва бояра

Н. Новг. Авт. в Музей
Черн.)
Мордовцева.
обій кумасі Н. В. Тар-
859 року.«

с в посвяті Тарнов-

пророка — Так в ав-
то мова йде про одного
зупо: «пророки» і так

. Авт. Черн. Святую

им, але в «Кобз.» лишає

опр. Огнем певиди-
мим
ери. Замерзлі душі
ери. Того пророка,
скріль ходили
ери. Невчені люді.
І лукаїв!

- Вірш 16. Пожерли жерт- Авт. Черн. жертву
ви
Вірш 19 — 20. Авт. Черн. vacat
Вірш 24. Глибокі тюрми Авт. Черн. покопать
муруватъ
Вірш 25. I роде лживий Авт. Черн. I роде лютий і
i жестокий жестокий
Вірш 27. Царя вам поне- Авт. Черн. надать
лів ізбрать!

Сичі.

Автограф на засл. Н. Новг. vacat. I в авт. на засл.
виправлено, а пізніше перечеркено рукою Шевченка.
Друкую, як в Доманицького, без відмін.
Вірш 17. а то зирк—Таки голісінський мужик і т. д.
Зразу було: Та й пішов
В копці спатъ.
А вранці рано

Між скалами, испаче злодій.

Авт. на засл. і копія Жемчужнікова. Друкую за
Доманицьким, тільки з деякими правоописними відмінами.

Вірш 4. Між скалами, (так авт.) Франко: Між ске-
лями (так Жемч.)

Вірш 9. Або втопи принамені, (так авт.) давніше
длучували: при камені,

Вірш 11. На камені, так авт., так прочитав Романчук,
Давніше: на калині.

Вірш 27. Ішли мажі репучи (Авт. Ішли мажери
пьючи — Доман. питав, чи не значить це: Маазурі пючи?)

Вірш 42. Аби файда в руках була. (Так прочитав
Доман. Давніше читали: Аби оранда в руках була —
що не мало піяного змислу.)

Вірш 104. На чужому полі.

(Зразу було Що зовутъ — байдуже,
Чи то дома, чи за морем:
»Ой не шуми, луже!

Рядки цяток — з автографу.

I небо невмите.

Оба автографи. Друкую, як у Франка. Ріжниці:

Вірш 1. I небо невмите, і заспані філі

Дом., Ром., Фр.—хвилі

Лишаю філі, бо так писав Шевченко.

Вірш 2. I понад берегом гет-гет,

Неначе пній, очерт

У Фр. Дом. Ром.: геть-геть, обі форми уживані в укр. мові, а на цьому місці »геть» поєднується з »очерт», а через рим і цілий короткий, а прогарний вірш. Тому пишу: гет.

Вірш 7. По-над отсім нікчемним морем,

Авт. на засл. поганим морем

Вірш 10. В стे�пу пожовкляя трава,

Авт. на засл. високая трава.

I виріс я на чужині.

Авт. на засланні. Друкую як у Домані, тільки з деякими правописними відмінами.

Вірш 1. I виріс я на чужині (наголос Шевченка).

Вірш 6. Та наша славная країна (так в автографі, не Вкраїна):

Вірш 13. Мене малого, і в-ночи (так рим до дальнього: було)

Вірш 14. На свічку Богу заробляла; зразу було: на свічечку

Вірш 19. Зарані (так писав Шевченко)

Вірш 23. Чорніше (Шевченко пише: чорніше)

Вірш 49. Між гбрами (попини бути наголос, бо його поклав сам поет. Цятки, як в автографі).

Не для людей, тісі слави.

Автографи: На засл. і Нижн.-Повг. та копія Жемчужникова.

Друкую, як у Доманицького.

Деякі відмінні:

Вірш 1. Не для людей тісі слави, Огон. Не для людей і не для слави (у Франка: людей)

Вірш 3. От

Авт. на зас

Вірш 7. З-

Авт. на зас

Сл

І с

Вірш 12. Од

(Огон. Мо

Вірш 19. що

мав і т. д.

а дальше: А і

Мок

І за

Нех

У п

Та

Діте

В п

Вірш 21. Нех

Вірш 22. Лег

Вірш 25. І в

Вірш 26. Діт

читають

Вірш 32. Я і

його любила.

Оба автографи
Доманицького:

Вірш 8. От

Вірш 13. А л

а

(так автограф)

Вірш 19. Зпук

Вірш 25. Зап

засл. і в Жемч.

Зілля

А в

Іван

нте.

к у Франка, Ріжниці:
аспані філі

евченко.

т-гет,
рет

обі форми уживані в укр.
рим до «очерет», а че-
ний вірш. Тому пишу: гет.

ним морем,

м

трава,

1.

укини.

як у Доман., тільки з

1.

(наголос Шевченка).

раїна (так в автографі,

ночи (так рим до даль-

обляла; зразу було: на

вченіко)

пише: чорніше)

бути нагодос, бо його
автографі.

є слави.

ки-Новг. та копія Жем-

0.

слави, Огон.. Не для
ка: людий)

Вірш 3. Отсі вірші (Огон.: Оці, стелютця,)

Авт. на засл. Мої вірші складаю я,—

Вірш 7. З-за Дніпра мов далекого

Авт. на засл. І мов з Дніпра далекого

Слова долітають

І стеляться (не стеляться!)

Вірш 12. Одицоку душу — так автограф

(Огон.: Мою сиру душу убогую...)

Вірш 19. Щоб не приспав і т. д. в Жемч.: Щоб не зай-
мав і т. д.

а дальше: А іноді... нагадую (мабуть: нагадаю)

Мою Україну

І заплачу... Боже милий!

Нехай я загину

У цій проклятій пустині,

Та не пущи димом

Дітей моих безтаданних

В широкій пустині.

Вірш 21. Нехай летять, Авт. на засл..»нехай ідуть«

Вірш 22. Легенкі діти, Авт. на засл. Мої любі діти

Вірш 25. І в сім'ї веселі тихо Огон.: тихій

Вірш 26. Дітій привітають Авт. на засл. Сумно про-
читають

Вірш 32. Я їх полюбила, Авт. на засл. і Жемч. Я б
його любила.

Коло гаю в чистім полі.

Оба автографи є копія Жемчужнікова. Другу, як у
Доманицького з малими правописними відмінами.

Вірш 8. Отті тополі. Огоновський: От-тні тополі.

Вірш 13. А лицяївся то Огоновський. І лицяївся то с
з тією тією.
(так автографи)

Вірш 19. Зпушаєшся Огоновський: Згнущаєшся

Вірш 25. Заплакали, заридали—після цього в Авт. на
засл. і в Жемч. наріяли:

Зілля нагарили...

А га зашта вранці рано

Йвана отруїли

Поховали коло гаю
В полі на могилі
Того Івана сердечного,
І сестри ходили
Що день божий вранці рано.

Вірш 29. Івана отруїли, Огоновський: Івана струїли.

Вірш 42. Над Іваном, на могилі, Франко: На Іванівій могилі (з Авт. на засланні)

Якби мені черевики.

Оба автографи. Беру текст Доманицького.

Відміні:

Вірш 4. Черевиків немає, — Ром.: не маю.

Вірш 6. Жалю завдає! Франко: Жалю, так і правильно, але Шевченко поставив наголос: Жалю

Вірш 13. Дівчаточка на музиках — Авт. на засл. Люде добре на музиках

Вірш 17. Зношу свої чорні брови, Авт. на засл. Зношу мої і т. д.

I багата я.

Оба автографи є копія Жемчужникова. Друкую за Доманицьким без змін (крім правописних).

Відміні в текстах:

Вірш 4. Беаталанна я! (Так по всіх »Кобзя« Авт. на засл.: беаталанная я)

Вірш 5. Тяжко, важко в світі жить (так Огон.—лишаю, бо так найкраще)

Дом.: Тяжко, тяжко в світі жить (так Авт. Н.-Повг.)
Франко: Тяжко на-світі жить (так Авт. на засл.)

Вірш 7. Оксамитові жупани (Автографи: аксамитові.
Шевч. частійше уживав форми: аксамит)

Вірш 18. З препоганим старим (так Дом. і Огоновський)
Франко: З рудим, косим, старим (Так Авт. на засл.)

Оба автографи
лучені до поп

Другую як

Ріжинці в

Вірш 1. Поль

ся

Одр

ся

(Так автограф)

Вірш 4. Так

мо

Вірш 5. Люд

ді

Вірш 7. Та п

до

во

Вірш 11. Стар

чу

ті-

Оба автографи

Замітки:

Вірш 4. У зо

Вірш 7. І ви

ди

Вірш 9. Біло

Вірш 16. Як

Вірш 20. Ні д

ну

Автограф на
як у Ром., Дом.
чук: отих, отс
але я: сміюся.

Полюбилася я.

Оба автографи ї копія Жемч. у якій цей вірш придучений до попереднього.

Друкую як у Дом. без змін.

Ріжниці в текстах:

Вірш 1. Полюбила Копія Жемч. Полюбилася би я,
сЯ я,

Одружила- Одружилась би я,

(Так автографи.) (Так Пр. вид.)

Вірш 4. Така доля Копія Жемч. Лиха доля моя
моя

Вірш 5. Люди гор- Копія Жемч. Люди горді його
діл, злі

Вірш 7. Та повезали Копія Жемч. Тай привезли
до при-
бому

Вірш 11. Старіюся в Копія Жемч. Ну жу світом попід-
чужій ха- тиню —
ті —

Породила мене мати.

Оба автографи. Подана за Доманицьким без змін.
Замітки:

Вірш 4. У золоті, в оксамиті, (Авт. на засл. аксамиті)

Вірш 7. І виросла я на (Авт. на засл. всім на диво)
диво;

Вірш 9. Білолицяя. (Авт. на засл. Білолицяя)

Вірш 16. Як билина (Авт. на засл. Мов билина)

Вірш 20. Ні до кого не гор- (Авт. на засл. не горну-
нуся,)

Ой я свого чоловіка.

Автограф на засланні. В Н.-Новг. vacat. Друкую,
як у Ром., Дом. і Фр. без змін. Тільки пишу, як Роман-
чук: отих, отсі і т. д. Шевченко писав: отих, оті,
але й: сміюци.

Ой виострю товариша.

У Дом. в «Розсліді» стр. 252 «товарища» — похибка.
Автограф І. Друкую як: Ром., Дом. і Фр. Без змін.
В Огоновського: Ой виострю, замісць: виострю.

По улиці вітер вів.

Оба автографи й копія Жемчужнікова. Друкую за
Доманицьким — без змін.

Замітки:

Вірш 1. По улиці вітер вів (так в авт. Н. Новг.)

В авт. І. «вітер вів»

Вірш 3. По улиці по під тиню (Авт. на засл.: По
під тиню в тобриню)

Вірш 13. Не довелось!... (Так Авт. Н. Новг. Авт. І.
А довелось)

Вірш 14. Тую копійчину, — (Так Авт. Н. Новг. І. Ша-
га у скупого)

Кінець в Авт. І. (на засл.) і в Жемч. такий:

Свічечку... за кого?

За кого ти беш поклони?

За сина! За сина!

За Івана единого,

За мою дитину! (Жемч. За свою)

Ой сяду я під ҳатою.

Сесть в обох автографах (І. і П.). Друкую, як у Дом.
без змін.

Замітки:

Вірш 3. Як то тії дівчаточки (Авт. І. Як то там тії,
дівчатки)

Вірш 9. Дівчаточки... (Авт. І. Чужі діти)

Закувала зозуленька.

Есть в обох автографах. Друкую за Франком, у
якого є друга половина, від слів: «Ік-би були батько-
мати» до: «Де не будь під тином.» Це з копії Жемч.
Єсть і в автографі І. (на засл.).

Есть в обох
рукописі Морд

Друкую, як

Відмінні:

Вірш 4. Пр
Погані жиди!

Вірш 5. Ой
засл. Ой не петь

Вірш 7. Не
Не будете, пражі

Вірш 9. Ходім
Авт. І. Ходім, б

Вірш 10. У Х
гуляти)

Вірш 14. Ході
Ходім
Ляхів
На см
Свого
Будем

Вірш 21 — 39. У

В Пер
В дос

Вранц
Козак
Прийд

Симен
Подив

Що ві

У тво
У спа

Покот

Не ст

А іа

Кров

І оран

І все

Тілько

Що це

Отам

Швачка.

Есть в обоих автографах, в копії Жемчужнікова і в рукописі Мордовцева.

Друкую, як у Доманицького.

Відміни:

Вірш 4. Прокляти Жиди! (Франко за Авт. на засл. Погані жиди!)

Вірш 5. Ой не петься тес пиво, (Франко за Авт. на засл. Ой не петься горілочка)

Вірш 7. Не дам же я вражим Ляхам Авт. на засл. Не будете, праці Ляхи.)

Вірш 9. Ходім, батьки—отамани, (Так і Франко. Авт. I. Ходім, брати у неділю)

Вірш 10. У Хвастов в неділю, (Авт. I. У Хвастов гуляти)

Вірш 14. Ходім, погуляєм, (Так і Фр. — Авт. I.
Ходім, погуляти,
Ляхів мордувати,
На смерть убивати,
Свого батька козацького
Будем помнинати.)

Вірш 21—39. У Франка за Авт. I. так:
В Переп'яті почували
В досвіта вставали,
Вранці рано у Хвастові
Козаки гуляли.
Прийди, батьку з Межигоря,
Семене Палю,
Подивися ти на Швачку,
Що він Ляхам дів.
У твоїому у Хвастові,
У славному місті
Покотились головоньки
Не сто та й не двісті,
А із тисяч шляхетськай
Кров' почервоніла,
І оранди і костьоли
І все затопила.
Тілько те ї не затопила,
Що церков святую.
Отам Швачка з козаками

Вірш 34. Базарами

Кров почервоніла (так рук. Морд.)

Вірш 44. Має погуляти (так і Франко. В авт. І. разу було: У Бихов гуляти)

Ой не п'ються пива, меди.

Авт. І. (на засланні). В ІІ. (Н.-Погр.) исма.

Друкую за Франком — без змін. Так і Домашницький.
Замітки:

Вірш 1. Ой не п'ються пива — медій (наголос в автогр.)

Вірш 7. Упав козак коло воза (не: «вогу» — бо так автограф.)

На улиці не весело.

Авт. І. В ІІ. бракус. Друкую як у Фр. І Дом.,
тільки з деякими правоп. відмінами. Франко не ділить
цього вірша на строфи, Дом. зазначив перші дві строфи,
даліші ні.

У Франка І Дом.: «лучче», в мене «лучше» — бо так
єсть в автографах:

Бо як мені у матері.....
То лучше топіця.

У тієї Катерини.

Джерела, як вище.

Замітки:

Вірш 8. Іван Ярошенко (а-разу було: Кіндрат)

Вірш 12. Як ся Катерина (Так і Франко. Дом.: Як ся
Катерина. Та це не має змислу. В авт. Я ся Катерина)

Із — за гаю сонце сходить.

Єсть в обох автографах.

Відмінни:

Вірш 4. Козак смутний ходить (Авт. І. і Ж. Козак
собі ходить)

Вірш 7. Не виходить чорнобрива (Авт. І. дівчинонка)

Вірш 10. А з
«Кобзя» було: А

Вірш 11. З со
і челядю)

Вірш 12. Іде

Вірш 17. У л
сердечного)

0

Автограф 1

Авт. І. в П.
Франко пов
краще.

У Дом.:

Щоб
Щоб

Есть в обох
Відміні:

Вірш 2. В-де

Вірш 4. Нас

Дав: в-ночи
архітектори

Тек саме:

Вірш 9. Мене
міх

Вірш 11. Гай
чити

В авт. І. в
вати: люди, щоб п

У Франка: Га
Авт. І. і коп. Жем

Вірш 14. То в
варях» без «В»)

Вірш 10. А з темного ліса (Авт. І. лісу, до Доман, у «Кобзя» було: А з яру та лісу)

Вірш 11. З собаками та п'ярями (Авт. І. З рушницею і челядлю)

Вірш 12. Іде пан гульвіса (Авт. І. Виходить пан лисий)

Вірш 17. У льохі його молодого (Авт. І. У льохі, його сердешного)

Ой пішла я у яр за водою.

Автограф І. Другую, як у Доман. без змін.

Не так тій вороги.

Авт. І. в ІІ. бракус. Другую, як у Доман.

Франко повторює: «Щоб з тебе сміягтись» і так краще.

У Дом.:

Щоб потім сміягтись,
Щоб з тебе сміягтись,

Ой люлі, люлі.

Есть в обох автографах. Другую за Доманицьким.
Відмінно:

Вірш 2. В-день і в-ночі... Дом. В-день і в-ночі...

Вірш 4. Нас кленучі. Нас кленучі.

Діло: в-ночи, щоб не псувати риму в тім Шевченковим архівторі.

Так саме:

Вірш 9. Мене не стане, не йди Дом.: люди,—
між люде,

Вірш 11. Гай не спитає, і ба- буде,—
чить не буде—

В авт. І. виразно: «людес—їя не бачу причини давати: люди, щоб псувати рим.

У Франка: Гай зеленецький питати не буде, це в Авт. І. і кон. Жемч.

Вірш 14. То я пригоронись (Так в обох Авт. по «Кобзарях» без «її»)

Ой чого ти почорніло.

Есть в обоих автографах і в рукописі Богданенка.
В рук. Богданенка надінь: «Верест ціле поле.»

Друкую за Дом. У Франка значні відміни. А саме:
Вірш 3. Почорніла я од Франко: зд крові
крові

Вірш 4. За вольную волю Франко: Та за вашу волю.
Вірш 12. А трупу не хот Франко: не хочути,

чуть...

Вірш 13. Почекніло я, зе Франко: Почекніло я зелене
лєне,

Вірш 17. Не вернетесь на Франко: Не ви не втечи на
волю,

Вірш 19. Мене стиха, та Франко: Та орючигу кайда-
орючи нах
Долю проклина. Долю проклинати...

ти...

Зразу було замісьць «Долю» — «Ляхів».

Крім того поділив я цей вірш на строфи, щоб легше бу-
ло читати та розбірати доволі тяжку гадку.

Туман, туман долиною.

Есть в обох автографах. Друкую за Франком, який
поділив отсю поезію на 4 строфи по 4 вірші. В Дом.
1 строфа 3 вірші, 2 — 5, 3 — 4, 4 — 4.

Відміни:

Вірш 11. Щоб не знали бать- Фр.: батько, мати,
ко й мати
Де ми будем но- Фр.: як нас буде піп
чувати. въязати.«

(Так Авт. II. «Основа» Й Дом.) (Так Авт. I. і Жемч.)

Вірш 13. Одружилась, за- Ордужились, захо-
ховалась вались,
(Так авт. II.) (Так «Основа.»)

Авт. I. Звівалася я, не знала
Бодай була я пропала...

Вірш 15. Лег

т

Як

ті

Доман.: Лег

Як

Есть в Авт
II. vacal Друк

Відміни:

Вірш 2. У д

Вірш 9. З с

(У Шевченка)

Вірш 13. Мов
равно: «щола, фор

Вірш 45. Зна

Огон.: бунчука

Вірш 48. До в

Вірш 75. По в

Есть в Авт

Замітки:

Вірш 5. Мел
в Галичині нажу-
щоб відділило в

Вірш 14. Мен
себе пригортав.)

Шевченко пі

у

Есть в Авт

Замітки:

Вірш 5. Неве
виходила.)

— Вірш 23. Та в
у яму)

іло.

у копії Богданенка.
стецько поле.
чи відмінн. А саме:
но: з крові

ко: Та за вашу волю.

ко: не хоту.

ко: Почорніло я зелене

ко: Не виретесь на
волю.

ко: Та орюш у кайданах
Доно проханити...

іва.

трофи, щоб легше бу-
ку.

ю.

о за Франком, який
по 4 вірші. В Дом.
— 4.

батько, мати,

як нас буде піп
въязти.«

ак Авт. I. і Жемч.)

зажились, захо-
ались,

«Основа.»

...

Вірш 15. Легче було б в (Так Авт. I. (на засл.) і Фран-
труні гнити, ко, а також рук. Жемч.
Як з тобою в сві- Тільки в його: Ліпше бу-
ті жити. ло б і т. д.
Доман.: Легче було б самій жити,
Як з тобою в світі битись. (Цез «Основа»)

У неділенцьку у святую.

Єсть в Автографі на засланні (I.). В Авт. II. Повг.
II. часал Друкую за Франком.

Відмінн:

Вірш 2. У досвітню годину Фр. досвітню
Вірш 9. З святими коровами (зразу було: образами)
(У Шевченка перестачка було: коровами)

Вірш 13. Мов та божа бджола гуде (у Шевченка ви-
разно: чюла, форма проти якої виступають наші граматики.)

Вірш 45. Знаменами, бунчугами, (Так в автографі.
Огон.: бунчуками.)

Вірш 48. До Бога руки здіймас (авт. знімас)

Вірш 75. По батьківськи (авт. по батьківскій)

У перетинку ходила.

Єсть в Авт. на засл. Відмін нема.

Замітки:

Вірш 5. Мельник меле, шеретус. (автограф: ширитус,
в Галичині кажуть: решетус, себ-то пускає зерно через решето,
щоб відділювалося від полони.)

Вірш 14. Мене горне, обнімас. (Зразу було: Та до
себе пригортає.)

Шевченко пише: Кобзарь, бондарь, і т. д.

У неділенцьку та ранесенько.

Єсть в Автографі на засланні. Відмін нема.

Замітки:

Вірш 5. Невесела виходила; (Зразу було: Невесела та
виходила.)

— Вірш 23. Та й спустили Івана (Зразу було: Та й спустили
у яму)

На тополю високую.

Джерело, як вище. Я поділив на строфи, бо вірш стойть між піснями переважно строфічної будови.
Відмін нісма.

Утоптала стежечку.

Єсть в обох автографах, крім того у д. В. П. Науменка в Києві, копія на склі. Вірш присвячений на пам'ятку Піонерів, з якою познайомився поет в Нижньому Новгороді. Дата посвяти 26 генваря 1858.

Замітки:

Вірш 9. Я два шаги, два шаги (Копія Науменка: Я два шаги, три шаги)

Вірш 18. Така я! (Копія Науменка: такая.)

І широкую долину.

Єсть в обох Автографах і в копії Жемчужникова. Друкую, як у Франка.

Відмінні:

Вірш 4. І що снилось, Авт. на васл.: І що таке говорили, говорилося

Вірш 6. Та що в того? Не „ „ „ Та що в того? Роз-
побрались,

Розійшлися, мов різнили,

не знались, Розрізнили люде-
взії

А тим часом доро- А тепер ми помар-
гії „ „ „ ніли,

Літа тії молодії і т. д.

Вірш 11. Помарніли ми „ „ „ Зостарілись ми обов

обов,

Вірш 14. Та згадуєм тії гіди (наголос Шевченка).

На-вгороді коло броду.

Єсть в обох автографах. Друкую, як у Франка й Доман.

Замітки:

Вірш 1. На - вгороді коло броду (так у всіх автографах). Огоновський: На городі коло броду.

Вірш 6. Со
Вірш 11. За

Есть в об
Жем.

Замітки:

Вірш 3. А н
Там

Так у Роман-
це річ важна і йо-
дуне частіше давав
прибуваючи нові р
на вірш: «Світе я
якже, що Романчук
за О. Партицким
коли явилася ко
стороні Романчука
підстава і Доман
Богданенка близь

У Мордовцева

(Так Доман.

Вірш 6. Лиц

Авт. I. — ко

Вірш 10. Та к
Дом., Ром.)

Авт. I.: Заро
там на кісники

Вірш 16. Дов
(Шевченко на зас
перемінос букв:

Вірш 18. В са
свій прожити.

Есть тільки
у Фр., Дом. і Р

Замітки:

Вірш 8. На р
рілл. Авт.: рілл

- Вірш 6. Сохне на тичині Авт. І.: Вянне на тичині
Вірш 11. Закурилась чорнобрива „ „ дівчиночка

Якби мені, мамо, намисто.

Есть в обох Автографах, в рукописі Мордовцева і Жемч.

Замітки:

- Вірш 3. А на місті, мамо на місті
Там музики грають троїсті;

Так у Романчука і так лишаю, бо в римованій поезії рим, це річ важливі і його не годиться безпоганно пускати. Що Романчук дуже часто давав добру редакцію, це виявлялося в міру того, як прибували нові рукописні матеріали до «Кобзаря». Вкаку тільки на вірш: «Світе ясли! Світе тихий!» Дом. в «Розсліді» (стр. 356) каже, що Романчук цей вірш «значно реставрував», пішовши слідом за О. Партициком, який «процитував цей вірш з пам'яті». Описія ж, коли явилася копія Богданенка, виявилось, що правда була по стороні Романчука, що він не опирався на пам'яті, а на рукописних підставах і Доманицький мусів признали, що варіянти з рукописі Богданенка близькі до редакції цього вірша в «Кобзарі» Романчука.

У Мордовцева: Там музика грає троїста.

(Так Доман. і Франко.)

- Вірш 6. Лицються... (Так Огон., Фр., Дом., Романчук.)
Авт. І. — кохаються.

Вірш 10. Та куплю я, мамо, черевики, (Так: Огон., Фр.,
Дом., Ром.)

Авт. І.: Зароблю, мамо, на кісніки, Жемч.: Зароблю
там на кісніки,

Вірш 16. Довгі коці пласти, заплітати, Авт. І.: пласти
(Шевченко на засланні, і вернувшись із його, часто переставляє, або
перемінює букви: и — і, е — и, о — а, так само й шелестівки.

Вірш 18. В самотній віку дожити! Авт. І.: Одинокій вік
свій прожити.

Не хочу я жепитися.

Есть тільки в Автографі на засланні. Друкую як
у Фр., Дом. і Романчука.

Замітки:

- Вірш 8. На ріллі носити. (Так Франко й Дом.) Ром.:
рілл. Авт.: рільлі.

Вірш 12. Та з великим лугом (Так: Дом., Фр., Ром.)
Зразу в Автографі було: З великим тим лугом.
Вірш 15. У оксаміті ходити, (Так Дом., Ром.) Франко:
В оксаміті ходитиму,

Чума.

Автограф на засланні. В Нижні. Новг. нема.

Текст з «Кобзя» Доманицького.

Примітки:

Вірш 1. Чума з лопатою ходила, (Зразу поет написав: «Холера з заступом ходила», — патяк на холеру, яка того року (1848) лютувала в Росії).

Вірш 7. Весна. Садочки зацвілі,

Вірш 10. Біліуть. Весело землі: (так Ром. — Дом. і Фр.: «землі». Лишаю «землі», щоб не спутати риму).

Вірш 20. Сплять — Шевченко пише: спльть.

Вірш 24. Комини без диму; в Авт.: Комині.

Вірш 46. По жовтому полю (не полі). У Дом. теж полю. Отже і в «Тополі»: «гуляє по полю», не: «по полі».

I зног мені не привезла.

Джерела, як вище. Текст беру з «Кобзаря» Доманицького.

Замітки:

Вірш 7. Та й знати не хочеться мені! . . . (Цятки, як в автографі.)

Вірш 16. Без сльоз, роси тії світлі. (Фр.: «сліз».)

Вірш 24. Листи тії (Зразу було: То піду я.)

В неволі, в самоті цемас.

Єсть в обох автографах і в Жемч. Текст беру з Доманицького.

У Франка численні відмінні.

Вірш 2. Нема з ким серце поєднати; (Фр. «душу» за Авт. I. — Жемч.: «думу».)

Вірш 3. То сам собі отсе шукаю (Фр. «когось собі» в Авт. I. есть: То сам в собі когось шукаєш.)

Вірш 4. Ко
Щоб з ним хоті

Вірш 5. Шу
за Авт. I.)

Вірш 6. Та
гріх і росказати

Вірш 7. От-
нас годи, — це за

Вірш 10. Ми
«Кобзя» марно.)

Вірш 12. Що
Після цього

Буд

Хоч

Не

Не

Вірш 14. Бо

Вірш 15. Хо

Вірш 17. Не
ший той труп.

Єсть в обо
Доманицького.

Авт. I. (на за

Вірш 1—4. У ф

Ой

Уме

Та

Пор

Вірш 8. Чи

Вірш 10. Пост

Вірш 12. Ост

Вірш 13. При

Вірш 14. Хаз

Вірш 15. А я

Вірш 16. Дол

Вірш 17. Пос

Вірш 19—20. А

У н

Дом., Фр., Ром.)

м тим лугом.

Дом., Ром.) Франко:

н. Новг. нема.

(Зразу поєт написав:
перу, яка того року (1848)

(так Ром. — Дом. і Фр.:
риму).

: спіть.

Коміні.

ї. У Дом. теж полю.
по полі»).

резла.

у з «Кобзаря» Дома-

еніл . . . (Цятки, як в

ї. (Фр.: «сліз»).
піду я.)

чесмае.

Кемч. Текст беру з

нать; (Фр. «душу» за

«когось собі» в Авт. I.

Вірш 4. Когось-то, а ним, щоб розмовлять. (Авт. I.:
Щоб з ним хоть серцем розмовлять.)

Вірш 5. Шукаю Бога, — а нахожу (Фр. шукаєш, находити,
за Авт. I.)

Вірш 6. Таке, що цур йому й казати! (Авт. I. Таке, що
гріх і росказать.)

Вірш 7. От-що зробили з мене годи (Фр.: »Оттак то нівечать
нас годи,« — це за Авт. I. — Дом. брав за основу Авт. II.)

Вірш 10. Минуло хмарно, (Так Автографи. Давніше в
»Кобзарі: марно.«)

Вірш 12. Щоб до ладу було згадати.

Після цього рядка Франко вставляє з Авт. I. слова:

Бидумущ, щоб серце вбоге

Хоч тихим словом розванкати,

Не лізе в голову нічого

Нема з ким душу поєднати!

Вірш 14. Бо Й так хочеться, Авт. I.: А Й так хочеться,

Вірш 15. Хоч слова тихого . . . Авт. I.: Хоч слова доброго.

Вірш 17. Неохолонувший ще труп. Авт. I.: Незахолонув-
ший той труп.

Ой умер старий батько.

Єсть в обох автографах і в копії Жемч. Беру текст
Доманицького. У Франка багато відмін; він буде на
Авт. I. (на засл.).

Вірш 1—4. У Франка так:

Ой умер, умер батько,

Умерла і мати,

Та нема кому в світі (Жемч.: щирої)

Порадоцьки дати.

Чи дома журитись? Фр.: Чи йти утопитись?

Вірш 10. Посажу я руту; Фр.: Та посаджу руту;

Вірш 12. Остануся тута; Фр.: Останусь я тута.

Вірш 13. Прийде мій Авт. I.: Прийде, прийде

Вірш 14. Хазяїні дати Фр.: хозійнувати

Вірш 15. А як же я, то я піду Фр.: то піду я

Вірш 16. Долепниши шукати. Фр.: Матери.

Вірш 17. Посходила тая рута Фр.: Посходила рута (без; тая)

Вірш 19—20. А дівчина — спротина Фр.: А дівчинна молодая

У наймах марні! У наймах старі!

Не вернувся із походу.

СТЬ в обох автографах. Текст беру з Доманицького.

Примітки:

Вірш 8. Ні, не того мені шкода, — Фр. за Авт. на засл.: Ні, мені того не шкода, —

Вірш 13. «Гусаркою» зупуты... Авт. I. (на засл.) Московкою. Лишею «Гусаркою», бо у вірші мова про Гусарина, не про Москада. Доман., як бачимо, бере у сній текст переважно Авт. II. Н.-Новг. як пізніший і справлений. Франко часто підібрав варіантів з Авт. I., не тільки тому, що він давніший, близший першіному оригіналові, але що іноді гладший.

У Вільні, городі преславнім.

СТЬ тільки в I. Авт. (на засл.) і то перечеркнений рукою Шевченка. До II. Авт. поет цього вірша не взяв. Текст беру з Дом. Тому що оден автограф, великих ріжниць між текстом Доманицького й Франка нема.

Вірш 1. У Вільні, городі преславнім,

Франко пише «Вільні» (Wilno по польськи (neutr.), по українськи: Вільна (femininum)).

Вірш 8. За те, що шапки не ламали (Давніше: здіймали, але в Огоновського: «У Вільні» і «ламалі»).

Вірш 39. І банкір якийсь із Любоська (в Авт.: підчеркнено

Вірш 43. До Закрету: („ „ „)

Вірш 47. Дочку свою одиначку (Огон.: одинонку)

Вірш 79. А ж по обух. (Авт.: обох)

Вірш 86. Що батька убила? („ убила,)

Заступила чорна хмара.

СТЬ в Авт. I. Текст беру з Доманицького.

Замітки:

Вірш 6. А гетьман попович (зразу було: А дурпий попович) Мов та галич (Франко: галич, Огон.: галич,—Дом., Ром.: галич.)

Вірш 52. Запорожський брател Пониню бути: Запорозький бо так в автографі. Ог.: Запорозькін.)

Вірш 60. І кости Богдана, (так Дом. й Ром. — Франко: кости, так було у Огоновського, який опирався на перводруках).

Есть в об
Заголовку
У Романчу
В Огоновс
Уваги:

Вірш 1. Не
»ночи йдучи?)

Вірш 7. От

Вірш 29. Та
журтиться).

Вірш 21. А т
тілько, що на дво

Вірш 29. Під
Люде добри),

Вірш 31. Зві

Вірш 33. І за
блім.)

Вірш 36. Свя

Вірш 45. хоч

Вірш 46. Що
Конець в Ав

Вірш 48. не в

Есть в об
Відмінні:

Вірш 3. Так

Вірш 4. А я

Вірш 6. Так

Вірш 8. Та
графу.)

Вірш 9. Як і
в скобках).

»Ці« — у Фран

Вірш 10. Та в
хоч.)

Ш. Т. П.

О. М. Лазаревському.

Есть в обоих автографах і в копії Жемчужнікова.
Заголовку нема — тільки Н. Н. — із відомих причин.

У Романчука: (На Різдво.)

В Огоновського: О. М. Лазаревському. (На Різдво.)

Уваги:

Вірш 1. Не до-дому в-ночі йдучи (чи не ліпше було-
в-ночі йдучи?)

Вірш 7. Оттоді мене, мій друже, (з-разу в Авт. I. «брате»).

Вірш 29. Та иноді я пожуриться . . . (з-разу в Авт. I. «за-
журиться»).

Вірш 21. А так тілько . . . На дворі, бач, (з-разу в Авт. I.
тілько, що на дворі).

Вірш 29. Підуть люди. І. т. д. (з-разу в Авт. I. Зберуци молиця
Люде добри),

Вірш 31. Звір в пустині, (Звір у полі).

Вірш 33. І занесе піском, сніgom (Авт. I.: І занесе сніgom
блім.)

Вірш 36. Свято устрічати (В Автографах: вострічати.)

Вірш 45. хоч погано (Авт. I.: хотъ.)

Вірш 46. Що-ж ділти маю? (Авт. I.: маєш?)
Конець в Авт. I. почернанний.

Вірш 48. не вмірає! (Ром.: вмирає.)

Неначе степом чумаки.

Есть в обоих автографах. Текст за Доманицьким.

Відмінні:

Вірш 3. Так і мене (Авт. I.: Отак мене.)

Вірш 4. А я й байдуже: (Авт. I.: А я байдуже . . .)

Вірш 6. Таки віршами (Авт. I.: з-разу: неначе писаръ.)

Вірш 8. Та кайдани собі кую (Авт. I.: Наголос в Авто-
графу.)

Вірш 9. Як ці добродії дознають . . . (ци стрічка в Авт.
в скобках).

«Ці . . . у Франка й Романчука: сі.

Вірш 10. Та вже нехай хоч розіпнутъ (Фр.: Нехай собі
хоч.)

Вірш 11. А я без вірші не улежу: (Авт. I: без цього.)
Вірш 12. «Уже два годи промережав» — вказує на це, що
вірш написаний з початком 1849 р.

Сотник.

Автограф I. Текст за Доманицьким.

Замітки:

Вірш 1. У Оглаві (Наголос із Автографу.)
Вірш 3. Трохá лиш (Даю наголос як у Франка. Кр . . . кий
вказував на потребу наголосу — і слухно.)
Огоновський: Трохи лиш.

(У його наголосів нема, навіть авторських.)

Вірш 5. Од Борисполя (Наголос із Авт.)
Вірш 14. Вилася квасоля (3-разу: квасоля веться.)
Вірш 15. Із оболонками вікно (Огон.: А з оболонками
вікно.)
(Так автограф.)

Вірш 23. Узвів собі старий кобан (3-разу: чію дитину.)
Вірш 28. синадав (Так автограф. — Огон. за Кох.: «сина' ддав.»)
Вірш 29. У бурсу в Київ обучати (Фр., Огон., Ром.: обучатись. Так і в Кох. даво: обучати, бо тан рим до: юннатий, а «обу-
чаться» рим зовсім пусє. І в огляду на думку краще: дав обучати.)

Вірш 42. Сидить сотник на причілку (В Огон. за Кох.: «Сидить сотник — е.»)

Вірш 69. А чому ти й доси (Так Ром. — У Дом. досі, лишаю
«досі», бо воно дає рим до: «коси.»)

Вірш 81. хрещатий (Авт. I: Хрищатий. Шевченко міняє
«и» й «е».)

Вірш 82. Та синій-синій голубий, (Кох.: сине-сине го-
лубий.)

Огон.: Та синій, сине — голубий,
Вірш 86 і 89. «в-осені не є осені» (Так Фр. й Доманицький.)

Вірш 90. Ти вийдеш заміж (То вийдеш — похібка.)
Вірш 113. уквітчуєш (Шевченко пише: «уквітчуєш», або
«уквітчуєшся».)

ІІІ. (в соломяному брилі, Шевченко пише: соломляному).
Вірш 132. Богословом! (в Авт. I: Богословом?!).

Вірш 142. Чого я думаю? У поби (Наголос в автографа.)

Вірш 151. Як
Вірш 206. Ціл
Вірш 216. А б
Вірш 222. Ди
яличина vacat; в
Вірш 258. Дон
Вірш 404. Тіл
та для думки бул

В обох авт
Відміни ма
Вірш 7. Та в
продажає).

Вірш 15. Щоб

За
Есть в обох
Відміни:
Вірш 5. Рож
Іого нотка 1 відно
Вірш 9. Ніби
В Авт. I. конен
І вно
Де ді
А ніч
І дов

Есть в обох
заголовка, який
і Фр. без заголо

Відміни:
Вірш 4. Коза
усіди.)

(Авт. I: без цього.)
аве — вказує на це, що

ьким.

графу.)
у Франка. Кр . . . кий

льких.)
з Авт.)
квасоля встеться.)
Огон.: А з оболонками

(З-разу: чю дитину.)
за Кож.: «сина' ддав».)
(Фр., Огон., Ром.: обу-
рим до: юннатий, а »обу-
ку краш: дав обучати.)
ку (В Огон. за Кож.:

— У Дом. досі, лишаю
тий. Шевченко міняє
(Кож.: сине-сине го-

к Фр. й Доманицький.)
деш — похибка.)
ше: »укінчачось«, або
ніше: соломляному).
помов?)).
(Наголос в автографа.)

Вірш 151. Як для покойної (Так авт. — Огон.: покійної.)

Вірш 206. Цілу П і примовле — так в авт.

Вірш 216. А бурсак! (Так в авт.)

Вірш 222. Дивися, іся його личина (В Авт. I., Кож. і Пр.
личина vacat; в Огон. есть.)

Вірш 258. Дожидайся-ж! (Так Авт. I — на засл.)

Вірш 404. Тільки і остались — (так рим до »новалиялись«,
та для думки було б краще: тільки й осталось, що тополі.)

Як маю я журитися.

В обох автографах. Текст за Доманицьким.

Відміні малі.

Вірш 7. Та не продамся ні кому, (так в Авт. II., в I.: А не
продамся).

Вірш 15. Щоб не росло таке вілля (в I. Авт. з-разу: Щоб
не було свободного).

За сонцем хмаронька пливе.

Єсть в обох автографах. Текст за Доманицьким.

Відміні:

Вірш 5. Рожевою, в Авт. I. червоною (у Франка похибка.
Іого нотка 1 відноситься не до 13 вірша, а до 5!)

Вірш 9. Ніби серце годиночку (Авт. I. — годиноньку.)
В Авт. I. кінець такий:

І знову тьма, і не знаєш,
де дітися в світі . . .
А ніч темна та чорна,
І довго до світу.

На що мені женитися?

Єсть в обох Автографах і в коп. Жемч., але без
заголовка, який з'явився у »Хатік 1860 р. Тепер: Дом.
і Фр. без заголовка, Романчук: (Козацька доля.)

Відміні:

Вірш 4. Козаки сміятися. (Так Ром. і Дом. — Франко:
усіди.)

- Вірш 5. «Оженився», — вони Фр.: скажуть люди —
скажуть, —
Вірш 7. Зайнапастив неро- „, навіженний
зумний
Вірш 13. Ні, не буду чужі воли „, Не буду я чужі воли
(Хата: Ой не буду
чужі воли)
Вірш 16. Тещу поважати „, Тестя
Вірш 18. В синьому жупані „, так само. «Хата»: В
голубім
Вірш 25—32: На весілля товариство „, На весілля товариши
Вийде погуляти, — Прійдуть погуляти
Та винесе самопали, Та винесуть самопали,
Викотить гармати. Привезуть гармати.
Як понесуть товариша Як повезуть молодого
В нову світлицю, — У нову світлицю.
Загомонять самопали, Загомонять самопали
Гукнуть гакінці. I ті гакінці.

Відміни Франка взяті з Автографа на засланні. Доманицький оснував свій текст на перводруку, який зготовано в Автографа Н.-Новгородського.

- Вірш 33. Як положать моло- Фр.: так само: «Хата»: ото-
дого мана,
Вірш 35. Заголосить, як та мати „, Заспіває моя та мати
Вірш 39. «Рознесе твою славу „, мою славу
Вірш 40. По всій Україні „, Так само. Жемч.:
Славу України.

Удовиця.

Есть в обох автографах. Без заголовка. В Огоновського: «Удовиця», в Романчука: (Удовиця). Франко й Доманицький друкують без заголовка. Лише: «Удовиця».

Замітки:

Вірш 3. Стала на все село слава — так Дом., Фр. і Романчук. Авт. на засл.: Стала слава недобра (в нотці Франка 243¹) похибка).

- Вірш 23. Сам
ва
Зло
Вірш 33. А с
Ки

Есть в обо
Відміни:
Вірш 7. А то
верзе.)
Вірш 8. Та
Ром.: думас.)
Вірш 15. Буд
гулятинуть. Так
Вірш 20. А щ
Отс
Слу
так і Фр. Дом.:
Неха
А вс
Ою
А та

- Вірш 23. Дів
Вірш 29. Та р
Вірш 32. Дав
вже пішла.)
Вірш 36. Отс
новий.)
Вірш 39. ряту
Вірш 44. При
«Гва
Ніхто
Тіль
Вірш 49. Заст
Вірш 52. Суд
Вірш 56. захв

Фр.: скажуть люди —

„ навіжений

Не буду я чужі воли
(Хата: Ой не буду
чужі воли)

Тестя

так само. »Хата«: В
голубім

На весілля товариш.
Прийдуть погуляти
Та внесуть самопали,
Привезуть гармати.
Як повезуть молодого
У нову спілницю,
Загомонять самопали
І ті гакінці.

засланні. Доманицький
аготовлено в Автографа

Р.: так само: »Хата«: ото-
мана,
Заспіває мов та мати
мою славу
Так само. Жемч.:
Славу України.

аголовка. В Огонов-
Удовиця). Франко Й
вка. Липша: »Удо-

— так Дом., Фр. і Ро-
обрая (в ноті Франка

Вірш 23. Самим шовком виши- Фр.: Самим злотом оку-
вала,
Злотом окула;

Шовком повила,
(Так було зразу в
Авт. I.)

Вірш 33. А сама на прошу в „ Так само. Авт. I: А
Київ — сама остригла коси.

Якби тобі довелось.

Есть в обох автографах. — Беру текст Дом.
Відмінні:

Вірш 7. А то верзеш (Так і Франко за Авт. I. Дом. і Ром.:
верзе.)

Вірш 8. Та ї думасш (Так і Франко за Авт. I. Дом. і
Ром.: думас.)

Вірш 15. Будуть собі тинятися (Франко: Будуть жити,
гутливити. Так Авт. I.)

Вірш 20. А ще однунате
Отсю одну непокритку! ...
Служайте-ж, панята.

так і Фр. Дом.: «останнюю». Авт. I:
Некай буде так, як буде
А все однунате
Ощо одну непокритку
А так собі ...

Вірш 23. Дівчата на луці (В Авт. наголос!)

Вірш 29. Та до криниці (Авт. I: Та знай по воду.)

Вірш 32. Давнєнько вже у яр пішла. (Авт. I: Давнєнько
вже пішла.)

Вірш 36. Отсей лукавий лановий: (Авт. I: поганий ла-
новий.)

Вірш 39. рятуват (так пише Шевченко).

Вірш 44. Прибігли хлопці і т. д., в Авт. I. (на влас.):
«Гвалт, ратуйте! Люде добре!
Ніхто не ратує!

Тілько хлонець. Перехрестився

Вірш 49. Застогнав поганець, (Авт. I: «поганий».)

Вірш 52. Суд нахав, подивились, (Авт. I: поховали.)
Вірш 56. захвасували (Так в обох автографах.)

Вірш 63. Трохи одпочити (зразу в Авт. II. Н.-Новг. сіли одпочити).

Вірш 72. Дати коням одпочити (рим до дальнішого «ковити», «тому й не може бути одпочати»).

До вірша 57 в обох Автографах текст майже той самий, від 57. відмінний. В Авт. I. на засланні так:

Ішов етап із городу,
Та й став під корчмою
Одпочити в холодочку
Та води напитись.
Як то дадуть! Бо, бувас,
Далеко носити,
То їй вибачить таки треба!
А тим часом стали
Коло корчми аж три тройки;
Давоники бряжчали,
Грала музика троїста,
Люде гомонили
Та весільно співали,
Бо було весілля —
Молодую веали в хутрі
Ta так опинились
Коло корчми. Коні бідні,
Бачте, потомились!
Он як хропнути! Що ж це сталося:
Плакати перестала
Молода іх? Вона того
В заливах пізнала,
Того хлонця молодого,
Що заколов пана,
Та нікому й не сказала,
А придане пані
Не пізвали! — й не бачили,
Як переліканадесь
Молода іх арестанта
І як потім стала
Розмовляти з ним — і отдала

Франко в «Кобзарі» том II, стр. 218 друкув цей варіант, як другу редакцію закінчення. Тимчасом, це перша, бо автограф на засланні старший.

Перстені молодого
Рестантові! Не бачили
Придане пічого!
Це та сама молодая,
Що сей беаталанний
Вирвав вілами у пана.
І несе кайдани,
У Сібір несе за неї! . . .
Як-би хоч любились?
То їй не жаль булоб сіромі.
А то так случилось,
Просто в запалу, та й годі.
Молоді сіли,
Та й поїхали додому,
І етап в дорогу
Забрязкотав кайданами,
Помолившись Богу
За молоду, бо молода
Всіх почастувала.
Приїхали. — Заспівали
Ta затанцювали
До вечера, а ввечері
Молоду шукали!
Ta не найшли, не дозвались,
Де вона поділась!
І слізами умілося
Веселе весілля!
Молодий той у коморі
Сам собі очухе,
А молода за етапом
У Сібір мандрує.

Автограф
Замітки.

Вкраїна —
Замітки:

Вірш 38. На

Не

Оту

В Авт. I: Не
На

На

Оба автогр
Беру текст
Відміні:

Вірш 4. Дів
Вірш 9. І в'

Вірш 12. У г
Вірш 19. Тих
Вірш 20. І љд

Есть в обо
В автограф
критка.)

Відміні;

Вірш 3. Як т
(У Франка «Н
Мабуть: vacat.)

Вірш 6. Дів
Вірш 9—12. В а

Вірш 14. Серé
Вірш 21. І ви

Заросли шляхи тернами.

Автограф I. (на фаслани) і копія Жемчужникова.
Замітки.

Вкраїна — Шевченко пише: Країна.

Замітки:

- Вірш 38. На тую Вкраїну (В коп. Жемч.:
Не дай мені згинуть
Отут на чужині!
В Авт. I: Не дай мені згинуть
На чужині, дай коч глянуть
На тую країну.

Зацвіла в долині.

Оба автографи і копія Жемчужникова.

Беру текст Дом. як і в попередніх віршах.

Відміни:

- Вірш 4. Дівчина — дитина Авт. I: Дівчина в долині
Вірш 9. І в білій снитині „, I: А в-ранці в неділю
(Ж. I в-ранці)
Вірш 12. У гай на долину „, I: Дівчина в долину
Вірш 19. Тихою ходою „, I: vacat.
Вірш 20. І йдучи співають „, I: vacat.

У нашім раї на землі.

Єсть в обох автографах. Беру текст Дом.

В автографах без заголовка. Романчук: (Мати по-
критка.)

Відміни:

- Вірш 3. Як тая мати молодая Авт. I: Як мати молодая.
(У Франка «Кобзарь» стр. 225¹). Це слово «нас». Похідка.
Мабуть: vacat.)

Вірш 6. Дивуюсь дивом Авт. I: Дивлюся довго

Вірш 9—12. В авт. II: vacat „, I: (в скобках)

Вірш 14. Серед нічі (наголос Шевченка).

Вірш 21. І вийде з дому погулять (це з Авт. I).

Вірш 24. А подивіться! Авт. I: Дивіться люди, подивіться!
У Франка: Своє добро: (нема) Єсть так:

Щоб людям, бачте, показать:
»Дивіться, люди, подивіться,
Мов пабираще над всім!«

Вірш 49. Минаеш плачучи вночі,
І полем — степом ідучі,

Так Франко й Романчук, так лишаю, щоб не псувати риму.
У Доманицького:

ночі
ідучі,

Вірш 58. Все дитиночка забрала (Перводрук: Все забрала дитиночка.)

Вірш 60. І вийшла ти за царину
З хреста ніби знята

Франко за Авт. I:
І ходиш ти замучена,
Ніби з хреста знята.

Вірш 63. Неначе прокази (Перводрук: Мов тії прокази.)

Вірш 66. І колись то воно буде (Авт. I: стане.)

Вірш 67. Гратись, і промовити (Авт. I: Гратися, промовити.)

Вірш 71. Дитині правдиво (Авт. I: Роскажеш правдиво.)

Вірш 72. Про панича (Авт. I: Про москаля.)

Вірш 86. На морозі, межи писами (Огон.: Межи писами на морозі.)

Вірш 104—109. В тих віршах 4 verb. рими: знають, виростають, мають, най мають.

На великдень.

Єсть в обох автографах. Друкую за Доманицьким.
Відміни:

Вірш 1. На Великдень (Авт. I: У великдень).

Вірш 2. Проти сонця (Так Дом. і Фр. — Ром.: против, так в Авт. I. Огон.: Проти.)

Вірш 15. Мені мати купувала (Авт. I: вишивала.)

Єсть в Авт.

Замітки:

Вірш 24. Вже

Вірш 29. Чого чого я.)

Єсть в Авт.

Замітки:

Вірш 1. Був оставив Дом. в «»

іноді, Франко: ін

бо Шевченко писа

Вірш 4. І за

Вірш 21. Зел

Джерела, я
Замітки:

Вірш 1. Хіб.
Ром.: хіба.)

Вірш 19. Із
мале «», бут м

Вірш 44. Отт.

Вірш знайд
друк: «Україна
манницького (190

Звідси й др
доповненнях до

Відміни:

Вірш 1. Дур

На в

Так Франко.
Так рим зовсі

Було роблю що, чи гуляю.

Єсть в Авт. I. Текст, як у Доманицького.

Замітки:

Вірш 24. Вже хати не мати. (Зразу було: Ніколи не мати.)
Вірш 29. Чого думаю, чого я (Зразу було: і не знатиму, чого я.)

Буває, іноді старий.

Єсть в Автографі I. — Текст за Доманицьким.

Замітки:

Вірш 4. Буває, іноді старий (Шевченко писав: іноді, так оставил Дом. в «Розсліді» (стр. 276), але в «Кобзарі» (стр. 482) іноді, Франко: іноді, Романчук: іногді (тоді треба дати: інайді, бо Шевченко писав: тайді.)

Вірш 4. І заспіває, як уміє (Авт. I. зразу: хоч не вміє.)

Вірш 21. Зелена трава (Авт. I. зразу: світлая.)

Хіба самому написать.

Джерела, як вище.

Замітки:

Вірш 1. Хіба самому написать (Так Дом. — Фр., Ог., Ром.: хіба.)

Вірш 19. Із москалів. (Огон.: Із Москолів, повинно бути мало «е», бо тут мова про салдатину, не про народ.)

Вірш 44. Оттак-то я тепер терплю, (зразу було: Отак і я.)

Дурні та гордії ми люди.

Вірш знайдений в Архіві Деп. Пол. 1907 р. Першодрук: «Україна» 1907, — перший раз в «Кобзарі», у Доманицького (1908).

Звідси й друкую. (Романчук примістив цей вірш в доповненнях до «Кобзаря» т. П. стр. 494.)

Відміні:

Вірш 1. Дурні та гордії ми люди

На всіх шляхах, по всій — усюду!

Так Франко. Дом.: усюді, Ром.: люде — усюді!

Так рим зовсім попсований.

I золотої й дорогої.

Єсть в обох Автографах.

Відмін багато:

- Вірш 1. I золотої й дорогої Авт. I: Мені, щоб знали ви, не
Мені, щоб знали ви, жаль, —
не жаль Моя молодості й досі
Моєї долі молодої,
- Вірш 5. Оступить душу — .. I: Осяде душу
Вірш 6. А ще до того, як по- .. I: А надто (хлопці), як
бачу побачу
- Вірш 7. Малого хлопчика .. I: В селі веселому в ряд-
в селі нині
- Вірш 10. Сидить собі в старій .. I: Малого хлопчика під
ряднині тином
- Вірш 12. Що це ж та молодість .. I: Що це вся молодість
мої. мої.
- Вірш 16. Даремне, марне про- .. I: Його найкращій літа
летять.
Його найкращій літа Даремне, марне про-
летять.
- Вірш 18. Що він не знатиме, .. I: Що сам не знатиме, де
де дітись дітись
- Вірш 19. На сім широкім, .. I: На сім чуднім, широ-
вольнім світі кім світі,
- Вірш 20. І піде в наїми .. I: Що піде в люде, що
колись
- Вірш 21. Щоб він не плакав, .. I: Щоб він не плакав, не
не журись, журись,
Щоб він де-небудь Щоб сам де-небудь при-
прихиливсь, — хиливсь,
То оддашуть у москалі... То оддашуть у москалі...

Ми в-купочці колись росли.

Єсть в обох автографах, а також в Альбомі, який
знявся 1907 р. д. Я. П. Забілла в архіві Деп. Пол.
(Це найраніша редакція. В Авт. II. перед віршом ряд
крапок. Відмін дуже багато.

- Вірш 4. Ми в купочці колись росли. (Так Авт. II.)
Ми в купі учлисся, росли (Так Авт. I.)
Ми в купі гралисся, росли (Так альбом III.)

Вірш 3. А автографі. Фран

Вірш 4. І г

колись.)

Вірш 6. Ст

Авт. I: зараз, А

Вірш 8. Та

не сходились

Вірш 9. Ме

псус рим.)

Вірш 10. Но

Уж

У т

Де

На

Вірш 23. В д

нія) до: «неволі р

»Розслідів» (стр. 2

варії (стр. 487) пр

всіх «Кобзаріх».

Вірш 24. Ст

даю: «вітрак», бо

Вірш 32. Хр

Сло

Альбом і Ф

попсований).

Між 33—35 Фра

словам!

Вірш 37 і далі

»А що пак брат

Ота Оксаночки

Шо в намі біга

»Бре вдовівна к

Не знаю, як то

Вона була пома

За москалем, то

Така остринена

В старій шинел

Уже либонь і о

Та знову десь с

Здалась сердеш

огої.

I: Мені, щоб знали ви, не
жаль, —
Моєї молодості й досі

I: Осяде душу
I: А надто (хлопці), як
побачу
I: В селі веселому в ряд-
нині
I: Малого хлопчика під
тіном
I: Що це вся молодість
моя.
I: Його найкращій літа

Даремне, марне про-
летять.
I: Що сам не внатиме, де
дітись
I: На сім чуднім, широ-
кім світі,
I: Що піде в люде, що
колись
I: Щоб він не плакав, не
журився,
Щоб сам де-небудь при-
хилився,
To оддауту у москалі...

росли.

тож в Альбомі, який
в архіві Деп. Пол.
II. перед віршом ряд

ли. (Так Авт. II.)
и (Так Авт. I.)
и (Так альбом III.)

Вірш 3. А матері на нас дивились (Такий наголос в автографі). Франко дав свій: А матері на нас дивились.)

Вірш 4. I говорили що колись (Альбом: Та може думали колись.)

Вірш 6. Старі зарання повімрали (Франко: заранні, Авт. I: зарані, Авт. II: заранні.)

Вірш 8. Та вже й не сходились ніколи. (Альбом: I вже не сходились

Вірш 9. Мене по волі і, неволі (Дом.: неволі — та так існує рим.)

Вірш 10. Носило всюди; принесло (Альбом і Авт. I: занесло.) Уже на старість у село, та Франко, ком-
У те село, у ту хатину, бінуючи Авт. I. з
Де мати в тяжку годину текстом Альбому III.
На безтания понесла

Вірш 23. В далекі, катаржній неволі; (Альбом: катаржній) до: «неволі» рим у вірші 20 «тополі» — тому не «тополя» як у «Розсліді» (стр. 277) хоче Доманицький. Він сам пізніше в «Кобзарі» (стр. 487) приняв «тополі», хоч назавв це «помилкою по вісі «Кобзаріхе».

Вірш 24. Ставок, гребелька Альбом і Франко: I став і вітрах гребля і вітрах даю: «вітрах», бо дальше, вірш 26, рим: «Ковак».

Вірш 32. Хрести дубові похилялись,
Слова дощем позаливались
(так рим).

Альбом і Франко: «похиляло», «позаливались» (так рим посований).

Між 33—35 Франко вставляє з Авт. I. вірш: Не мудрі, думаю, слова!

Вірш 37 і даліші у Франка з Авт. I. так:

«А що пак брате, — чи живá Сидить було та чепурить ся
Ота Оксаночка чорнява, Та оченам собі чита,
Що в намі бігала гулять?» Як той школляр, та розпліта
«Бле вдовівна кучерява» Неначе коси. У черниці,
Не знаю, як тобі й сказать. Кавали, в Чигири пішла,
Вона була помандрувала Та думаю, таке ледашо
За москалем, то знов вертала. I там не треба. Так ні-за - що
Така острівкена прийшла, Занапастилася, звелась.
В старі шинелі, помарніла. А що за дівчина була!
Уже либонь і одуріла Так так, що крали!
Та знову десь собі пішла. I не вбога,
Здалась сердешна на ігрище! Та талану Господь не дав.«

В Авт. з Деп. Пол. після «та талану Бог не дав — йдуть рядки:

А он черешня приплясь,
Це саме та, що ми садили,
Як мати вмерла, — це моя;
А то другая, що твоя,
Так та усохла — поливали
І гноем корінь окладали,
Не помогло таки — засохла,
А вже чимала піднялась.

Готово! Парус розпустили.

Есть в Авт. I. В Авт. Н.-Новг. нема. Дата написання: 1849, вересень, коли Шевченко, вертав з експедиції, а не, як думав О. Конопський, коли поет вібрався у плавбу по морі.

В Розсліді Дом. (стр. 279) похибка. Там написано: »Дата вірша не тільки р. 1848 (а не 1849), але навіть і т. д.« Повинно бути: «не тілько р. 1849 (а не 1848), але навіть і т. д.

Замітка:

Вірш 1. Готово! Парус роз- Ром.: Готово! Парус розпу-
пустили; стили;
Посунули по синій Посунули по синій
хвили хвили;

І так повинно бути, бо як-би ми, в огляді на теперішню право-
пись не написали, то сумніву нема, що поет чув так, як рим каже.
Коли може бути: **Ми в осені** (замість: **в осені**), то може й бути:
по синій хвили (замість: **хвили**).

Ми в осені такі похожі.

Есть в обох Автографах і в Альбомі.

Друкую за Доманицьким.

Відміні:

Вірш 9. Із степу перекотиполе (Авт. I: У гай перекати-
поле. Альбом: У гай перекотиполе.)

Вірш 10. Ягняточком собі біжить, (так і Фр. — Так в
авт. I. і в Альбомі, давніше: Рудим ягняточком біжить.).

Вірш 11. Бі...

Альбомом; Авт. I.

До річочки соб...

Вірш 12. А р
мала взяла).

Вірш 14. А Д
широкий і т. д.,

Вірш 15—16. А

Вірш 18. Ма...

Вірш 23. Ду...
вірш 23—24 vacat

Вірш 29. І л...

І ве...

(Авт. I: На
Альбом: І л...

Бра...

Вірш 31. Бла...
добрий.).

Вірш 36. І в...
угадає).

Вірш 37. Тво...
веселії).

Вірш 38. Нем...
Немолящими; Ф...
ми.)

Вірш 39—41 в ...
А т...

Один...
Дру...

Вірш 42. Авт...

Вірш 43 до нін...
Хто...

Хто...
Сльо...
Бог...

В Огоновськог...
В Авт. I. вір...

Хто...
а дальше два рядк...

Бог не дав — йдуть рядки:

,
и
на,

устили.

зг. нема. Дата напи-
ченко, вертав з экс-
тький, коли поет ви-
рбка. Там написано:
не 1849), але навіть
р. 1849 (а не 1848),

.: Готово! Парус розпу-
стили;
Посунули по спій
хвили,
іду на теперішню право-
віт чув так, як рим каже.
осені), то може й бути:

кожі.

альбомі.

Авт. I: У гай перекати-
(так і Фр. — Так в
яточком біжить.).

Вірш 11. Біжить до річки, ніби пiti (так Франко за
Альбом; Авт. I: «Біжить до річечки, — давніше друкували:
До річечки собі напитись»).

Вірш 12. А річечка його взяла (Авт. I. і Франко: А річечка
мала взяла).

Вірш 14. А Дніпр у море, на край світа (Франко: А Дніпр
широкий і т. д., так в Авт. I. і в Альбомі).

Вірш 15—16. Авт. I: vacat.

Вірш 18. Малої билини (Фр. TisI билини.)

Вірш 23. Думи душу осідають, (Фр. серце осідаєтъ: У давній-
ших виданнях «Кобзаря», від Кожанчикова до Огоновського
вірш 23—24 vacat. Стоять крапки).

Вірш 29. I любити Твою правду,
І весь світ обніяті...

(Авт. I: На сім світі i любитись. —

Альбом: I любити на сім світі

Брата і не брата.)

Вірш 31. Благо тобі, друже - брате (Фр. як Авт. I: друже
добрій.).

Вірш 36. I воно вгадає (Авт. I: I те угадає; Фр.: I то
угадає).

Вірш 37. Твої думи, заговорить; (Огоновський: Твої думи
веселії).

Вірш 38. Немовлящими устами. (Так Авт. I. Альбом:
Немолящими; Франко, як Огоновський і Романчук: Непорочни-
ми.)

Вірш 39—41 в Альбомі так:

А ти, мій єдиний,
Одинокий, безталанний,
Друже на чужині.

Вірш 42. Авт. I: vacat.

Вірш 43 до кінця у Франка так:

Хто з тобою заговорить,
Хто розважить горе,
Сльозай висушишь в неволі?
Бог та степ та море.

В Огоновського після «глянек», (вірш 44), цятки.

В Авт. I. вірш 44 як у Франка:

Хто розважить горе,
а дальше два рядки цяток.

Лічу в неволі дні і ночі.

Есть в обох Автографах, тільки в другому не цілий.
Друкую за Доманицьким. Відмін мало.

Вірш 12. Молитва за Богом. (Так скрізь. »Викъ: Молитва до Бога.«)

Даліші рядки взяті з Авт. II. В Авт. на засланні їх нема.

Вірш 15. Три годи (Авт.: три года.)

У Франка, що вставко в Автографа Н.-Новг.

Нехай гнилими болотами
Течуть собі меж бурьянами
Літа невольничії! А я —
Такая заповідь моя —
Посижу трошки, погулюю,
На степ, на море подивлюсь,
Згадаю дещо, заспіваю,
Тай знов мережати захочусь
Дрібненько книжечку. Рушаю.

Вірш 103. Ход доведеться розпястись,

Франко замічав, що в тому слові зайве «с»; вистарчить «роз-
пястись». Це «с» вставлене через анальгію до «с» в слові «брести».
(брести — розпясти).

Ми заспівали, розійшлися.

Есть в Автографі на засл. Відмін значніших нема.
Замітки:

Вірш 12. Привайні (Шевченко пише: принаїні, при-
наїні), сумували (так пише Франко. Дом.: сумували).

Не молилася за мене.

Есть в обох Автографах і в копії Жемчужнікова.
Заголовок »Хатина« являється що йно в »Хатік«
1860 р., де цей вірш у перше видруковано.

Ріжниці текстів.

Вірш 1—5 в Авт. на засланні так:

Не молилася за мене,
Поклони не клала,

А так
Мене
Моя

Вірш 8. Та не
Лишаю: вилів,

Вірш 11. Як ма

Вірш 14. Благо

Вірш 21. Та на

Вірш 26. І в ді

тихозаспівати.)

Вірш 39. Вечер
хаточку свою.)

Вірш 40—44. В А

Даси

І влас

Даси

Вони-я

Запер

На ра

Вірш 47 і 48. Я ч

Блага

(хаточки есть в Авт.
благаю).

Есть в обох
копії Жемч. В о
дано: поема.

Ріжниці тексті

Вірш 3 і 4. І доче

Уже ч

Варіант, замість
І мали

(Немаю під руко
приходить, — але зн

Вірш 5. І гене
посвата.

Вірш 17. Петруш
Основа і Франко: За

і почі.

и в другому не цілій.
мін мало.

скрізь. «Викъ»: Молитва

вт. на засланні Іх нема.

)

имим писані пером . . .
овг.

,
аю.
сь,
е «с; вистарчить «роз-
до «с» в слові «брестіс».

лисъ.

и значнішых нема.

не: принаїні, при-
м.: сумовали).

не.

шій Жемчужнікова.
що йно в »Хаті«
ковано.

А так собі співаючи,
Мене повивала
Моя мати.

Вірш 8. Та не віліз в людє (Франко з Авт. I: вийшов.)
Лишаю: віліз, бо так у перводруку і в Доманицького.

Вірш 11. Як мав-би я у неволі (»Хата: недолі.)

Вірш 14. Благав у Бога: (Копія Жемчужнікова: Просив.)

Вірш 21. Та на лани золотополі (Авт. I: золотофілі.)

Вірш 26. І в-двох тихенько заспівай (Авт. I: І тихо,
тихо заспівай.)

Вірш 39. Вечеряти в свою хатину (Авт. I: Вечерять в
хаточку свою.)

Вірш 40—44. В Авт. I. так:

Дасиши ты, Господи, і злато
І властіль панам в твоім раю,
Дасиши високі палати,
Вони-ж неситі! луляти,
Запершися собі в палатах
На рай твій, Господи, плюють,

Вірш 47 і 48. Я тілько хаточки в тім раю
Благай, і досі ще благаю,
(хаточки есть в Авт.) — раю (не «рай», даю з огляду на рим до:
благаю).

Петрусь.

Есть в обох Автографах в рукописі Мордовцева ї
копії Жемч. В обох назва: »Петрусь.« В Авт. II. до-
дано: поема.

Ріжниці текстів.

Вірш 3 і 4. І дочечка у Іх росла;
Уже чимала піднялася

Варіант, замість тих 2 рядків:
І мали дочечку вони.

(Немаю під руково матеріалів, щоб сказати, де цей варіант
приходить, — але знаю на-певно, що він с.)

Вірш 5. І генерал II вісватає, так в Авт. I. »Основа« —
посватає.

Вірш 17. Петрусем ввалилось; на придане — так Авт. I.;
Основа і Франко: За придане.

Вірш 20. Свіній же пасти, безталанне. Авт. І: «без-
таланнє vacat.

Вірш 24. І генеральша у-ночі (Так рук. Морд.)

Вірш 25. Тихенько плакать собі стала (Так в Авто-
графах; Основа: Уже тихенько й плакать стала. Так і в Ого-
новського; Франко: Уже тихенько плакать стала (без: «ї»).

Вірш 27. Зовяне марне у палацах (Так Авт. ІІ. ї «Основа»;
Фр.: заяне, як Авт. І., Огон.: зівяне.)

Вірш 28. Краса і молодість моя (Так Авт. ІІ. ї Дом.,
Фр., як Авт.: Засохне молодість моя. Огон.: як Авт. ІІ. ї Дом.)

Вірш 32. Купи собі, Машуню, шаль! (Так: Огон., Дом.)
Фр. Авт. І: мамашо, Авт. ІІ: мамуню; Машуню — це поправка в
«Основі».)

Вірш 41. Зіма миналась, кралось лихо (Так: Фр.; Огон.:
Крилось лиxo — це похибка в «Основі».)

Вірш 45. В селі бенкети загули, (Так: Фр., Огон. В Авто-
графах є: банкети.)

Вірш 47. А генерал того не бачить, — (В копії Мордовцева
єсть на тому місці вставка, якої нігде не стрічаємо:
А він хоч зна
Та нам не скаже)

Вірш 49. З нудьги і з двору погуляти (Авт. І: З нудьги у
поле погуляти.)

Вірш 51. Та аж за царину зайшла (Авт. І: Та аж за шлях
собі заїшла.)

Вірш 53. Мале хлопяточко в стерні (Авт. І: Маленький
хлопчик. Чи се ти?)

Вірш 56. Се ти, Петрусю? — «Аже-ж я» (Авт. І. Пе-
трусю? Я... I подивилася...)

Вірш 59. Жили, жили — Та ї похилилась; (Авт. І: Мов
та тополя з сироти.)

Вірш 61. Авт. І. має:

Згадала
Убогий хутрі. Там колись
Вона убога виростала
I діувала. Продали.

Вірш 65. I в-купі гроши пропили...

Після цього рядка Франко вставляє з Авт. І: На вік світ
божий завязали!

Вірш 67. Ходімо, серце, погулять (Авт. І: Ходімо в сад, ходім
в палаці!)

Вірш 69. А
пастимеш ігнаті.)

Вірш 70. Хт
ігнаті?)

Вірш 73. Йог
в постоблах.)

Вірш 76. І л
Дальше таки

Ти

Та

Що

Що

А в

Вірш 86. Не
не дала-б.

Вірш 89. Пет
школу та із школ

Вірш 96. Зім
одвеали.)

Вірш 97. I та
оддали.)

Вірш 104. Росі
ті сн.)

Вірш 105. Про
Петрові.)

Вірш 106 i даль
A ге

Що?

Оце

(Взято з Авт. ІІ.;
В Огоновського

А ге

Що с

Вірш 109. Пере-
ва «Основово», єсть
до попереднього ря

Вірш 112. Рида-
бились... не чис-
— так і Франко.)

Ш. т. п.

затланне. Авт. I: «без-

(Так рук. Морд.)

бі стала (Так в Авто-
кать стала. Так і в Ого-
кать стала (без: «ї»).
х (Так Авт. II. й «Основа»;
е.)

я (Так Авт. II. й Дом.,
Огон.; як Авт. II. й Дом.;

шаль! (Так: Огон., Дом.)
Машиню—це поправка в

ль лихо (Так: Фр.; Огон.;
вів.)

(Так: Фр., Огон. ВАвто-
ть, — (В копії Мордовцева
не стрічкою:

уляти (Авт. I: З нудьги у

а (Авт. I: Та аж за шлях

орні (Авт. I: Маленький

Аже-ж я (Авт. I. Пе-
хокилюсь; (Авт. I: Мов

и...
в в Авт. I: На вік світ
Авт. I: Ходімо в сад, ходім

Вірш 69. А хто ж тут буде доглядати? (Авт. I: Ходім, не
пастимеш ягнят.)

Вірш 70. Кто попасе мої ягнят? (Авт. I: А хто ж тут пастиме
ягнят?)

Вірш 73. Його в палаті; а в палахах (Авт. I: В палатах хлопчика
в постілах.)

Вірш 76. І любо Й (Авт. I: І рада стола.)

Дальше такий варіант:

Злую долю
Ти на Петруса навела.
Та ми не знаємо, що буде,
Що виросте з того зерна,
Що ми посіємо? Ми люди,
А Всемогучий хоч і зна...

Вірш 86. Не oddala-b (Так в «Основі». Фр. за Авт. I: НІ,
не дала-б.

Вірш 89. Петрусь до школи та із школи (Авт. I: Петрусь у
школу та із школи.)

Вірш 96. Зімою в Київ одвеали, (Авт. I: У Київ хлопці
одвеали.)

Вірш 97. І там у школу oddali, (Авт. I: Та й там до школи
oddali.)

Вірш 104. Роскажем иноді колись (Авт. I: Роскажем иноді
ти сні.)

Вірш 105. Про те, що снилося Петрові. (Авт. I: Які там снилися
Петрові.)

Вірш 106 і дальши:

А генеральші чорнобровій
Що тепер снилося? То ми
Още й роскажемо...

(Взято з Авт. II.; так у Дом. й Франка.)
В Огоновського так:

А генеральші чорнобровій —
Що снили? ...

Перед Пречистою і т. д.

Вірш 109. Перед іконою Пречистої (Так Фр. й Дом.; В Огон.
за «Основою», есть саме: «Перед Пречистою»—бо так навязується
до попереднього рядка.

Вірш 112. Ридала, билася, — не чистую, (Огон.: Ридала,
билася... не чистую, Авт. I: Вона молилася... не чисті
— так і Франко.)

III. т. III.

Вірш 113. Огненнуюю словоу лілда (Франко оставил, як Авт. I:
Рікою слози проливала.)

Вірш 115. Щоб та II, щоб та спасла, (Франко: Щоб засту-
пила, щоб спасла; так Авт. I.)

Вірш 122. Душі негрішній, молодій (Так і Франко. Авт. I.
ще раз: Тяжко і я.)

Вірш 128. А лихо, кажуть, перескоч — після цих слів у
Авт. I. (на засланні) йде:

Не Бог судитиме, а люде.
Вони, вони тебе осудят
Своїм неправедним судом!
Петруско! добрая дитині!
Ти ще не знаєш, неповніний,
Як тяжко на світі любити!
Любить... і марії, марне гинуть
І згинуть віку не дожити!
Вони — твоя сяята маті,
Твоя єдина сестра!...
За неї рад ти умірати
Хоч тричі на день, рад отати

За неї рай свій молодий!
А більш нічого не даси...
Бо серце гріх Й оддавати!
То маті бідана твоя!
Неначе лютая змія,
За серце грішнее впилася
Любоба нечистая... не раєм,
А лютим пеклом розлилася
По грішній крові! I не знає,
Сама не знає, що робить
I що й ділти в собою?
Чи то сковатись під водою?
Чи то Й голову розбити?...

Останні рядки в Авт. II. (Н.-Новг.) так:

Або сковатись під водою,
Або принарям розбити
Остіну голову??... (Так і в Огоновського.)

Вірш 156. Я у Дніпрові утоплюся! (Так і в Огоновського.
Франко взяв варіант в коп. Жемч.:»Я у Дніпрі тоді втоплюся!«
так іраче.

Вірш 159. I вас оттак не завдала (Авт. I: продала.)

Вірш 162. Любітесь, діточки, весною (Авт. I: Моліте Бога,
щоб весною.)

Вірш 163. На світі є кого любити (Авт. I: Господь послав кого
любити.)

Вірш 164. I без користі, молодою (Авт. I: Вам буде любо,
любо жити.)

Вірш 167. Любов та чистая, і буде (Авт. I:

Любов та буде молодою
І непорочною... такою,
Як сон дитини на зорі?...
А в осені любитись гріх!
То не любов, то пекло буде,

I осі

I Bo

Za ch

Вірш 171. З П

Iz генеральшю

Вірш 186. Наз

звію ще гірше л

Вірш 187. Та т

пельку на щось

Вірш 188. Не і

Не с

Засо

Уже

A що

I з т

Сама

A пот

Вірш 195. I ге

пола,)

Вірш 196. Та й
знов, як дівчину

Вірш 208. До г
людівучи — таки
що генерала вже в
смерть, тому прини
за багато треба- б д

Вірш 212. I суд

Он не
Велика

На гр

Набре

Та все

I ніби

Вірш 214. При

так і краче.)

Вірш 216. I яд

ходять труту в ж

Вірш 222. Громад

I на Г

Уса гр

Вірш 223. Тоді

вихожає.)

Франко оставил, як Авт. I:

а, (Франко: Щоб засту-

й (Так і Франко. Авт. I.

оч — після цих слів у

ней рай свій молодий!

льш нічого не даси . . .

серце гріх ти оддавати!

мати бідна твоя!

яче лютая змія,

серце грішне вплилася

зов нечистая . . . не раем,

потім пеклом розлилася

грішний кров! І не знає,

я не знає, що робить

ї діяти в собою?

то схватиться під водою?

ї голову розбити? . . .

так:

і в Огоновського.)

« (Так і в Огоновського.

Їніп'рі тоді втоплюся!»

т. I: продала.)

(Авт. I: Моліте Бога,

т. I: Господь послав кого

Авт. I: Вам буде любо,

Авт. I:

е,

І осміють, осудять люде,
І Бог правдивий покара
За чорнобривого Петра.

Вірш 171. З Превосходительною? Що ти (Краще було-б:
Із генеральшою? Що ти)

Вірш 186. Назад гадюку в серці люту, (Авт. I: Свою
вмію ще гірше люту — так і Франко.)

Вірш 187. Та трошки в пляшечці отрути (Авт. I: І ка-
пельку на щось отрути)

Вірш 188. Не Іла три дні й не пила, (Авт. I:
Не спала три дні і три ночі.
Засохи губи, ввали очі . . .
Уже й не молитися вночі,
А щось шепоче сміючись.
І в тиждень грішна нудилася,
Сама не знала, що робить!
А потім труті наварила.

Вірш 195. І генерала напоїла, (Авт. I: Та генерала на-
поїла.)

Вірш 196. Та й спати упоравшись лягла. (Авт. I: Щоб
знав, як дівчину любить.)

Вірш 208. До генерала ідути (Оба автографи: За гробом
люді ідути — такий текст, з огляду на думку, гірший. Виходило-б,
що генерала вже несли в домовині, як люди стали говорити про
смерть, тому припинили похорони і т. д. В поемі цього нема —
за багато треба-б догадуватися.)

Вірш 212. І судових наче ждуть: (Авт. I. мас:
Ой не міне Господня кара!
Великим громом упаде
На грішну голову . . . мов хмари,
Набралось люду, але куде . . .
Ta все щось шепчути про отруту
І піби то ногось то ждуть.

Вірш 214. Приїхали. (Франко за Авт. I: Приїхав суд —
так і краще.)

Вірш 216. І яд находити в животі (Авт. I. і Франко: На-
ходить труту в животі.)

Вірш 222. Громада вично загула. (Авт. I:
І на Господніму Христі
Уся громада присягає.

Вірш 223. Тоді на ганок вихожас (Авт. I: Петрусь на ганок
вихожас.)

Вірш 227. А ви не знаєте нічого (Авт. I:

А за що? ... Я вже теб знаю
І не скажу вам, люде азий!

тую вставку приймав Франко.

Вірш 229. Та в город в путах одвезли (Авт. I: І зараз в Київ
одвезли.)

Вірш 230. Його недовго мордували (Авт. I: Петра недовго
модрували.)

Вірш 231. В тюрмі, в суді, а в добрий час (Авт. I: В тюрмі гли-
бокій, в добрий час.)

Вірш 236. Аж у Сибір ... (Авт. I: Аж на Сибір ...)

Мені здається,— я не знаю.

Есть в автографі на засл. В Н.-Новг. нема. Друкую
з тексту Доманицького.

Замітки:

Вірш 10. Так що мені тут гріти—дуги? (Так Доманицький.

Фр.: Так що ж міні тут гріти — дуги? (Давніше, ще
навіть в Огоновського, 1893, т. II, стр. 66, замісць: гріти—дуги?
стоять цятки. Ці слова прочитав Доманицький.

Вірш 56. Прочитаю В автогр.: Прочитаю
Собі хоть мало — Собі хоть мало ...
оживу, оживу ...

Як-би ви знали, паничі.

Есть в Автографі на засланні. Друкую з тексту
Дом.

Відмін мало, бо тільки один автограф.

Замітки:

Вірш 3. То ви-б ідлій не творили (Так в Огоновського
і так треба, з погляду на зміст. В автографі, мабуть через похибку
«елегій.»)

Вірш 6. За-що, не знаю, Ром.: За-що, не знаю,
називають називаєм
Хатину в гаї тихим Хатину в гаї тихим
расм: расм:

Доманицький каже (Розслід 290 стр.) що таку поправку (нази-
ваєм) «зроблено без найменьшої раціональної підстави». Отже,
на наш погляд, така підставка є, і то важна, — рим.

Вірш 34. Нос
Авт. а).

Вірш 37. А се
Сестри? Огон.: А

Вірш 47. На п
Ми в

Так Ром. Лішаю,
Вірш 64. А вер

Вірш 66. Зелен
Вірш 75. Нема

Тебе
зіставляв-би тих сл
клялис — це не є

Бу

Есть в Авто
нема.

В давніших
цей вірш кінчиться
що: (Але що він
йно Доманицьки
козака вірш, який
як тепер Ляхія)

Замітки:

Вірш 25. Ніби
слова в скобках.)

Вірш 66. Нена
На на

Вірш 68. Я жи

Доманицький прочи

I

Есть в обох
Тому й споро від
кого.

Відміни:

Вірш 4. І ста
гнучким, замісць:

Авт. I:
 знаю
 ю!

ли (Авт. I: Я зараз в Києв

и (Авт. I: Петра недовго

й час (Авт. I: В тюрмі гли-

Аж на Сібір . . .)

Н.-Новг. нема. Друкую

— дути? (Так Доманицький.

— дути? (Давніше, ще

66, замісць: гріти—дуги?

аницький.

тогр.: Прочитаю
Собі хотіть мало . . .
оживу . . .

наничі.

нн. Друкую з тексту

автограф.

или (Так в Огоновського
графі, мабуть через похибку

ом.: За-що, не знаю,
називасм

Хатину в гаї тихим
расм:

) що таку поправку (нази-
нальної підстави). Отже,
важна, — рим.

Вірш 34. Носити воду школярам (не: школярям, бо в
Авт. а).

Вірш 37. А сестри . . . Сестри? (В Автографі: А сестри!
Сестри?) Огон.: А сестри! . . . сестри?

Вірш 47. На праведній твоїй землі!
Ми в раї (не в раю!) пекло розвели,

Так Ром. Лішшао, бо того хоче рим. (щоб не читати: розвелі).

Вірш 64. А верби геть по над ставом (наголос в Автографі).

Вірш 66. Зелені віти . . . (Цятки з Автографу).

Вірш 75. Нема святого на землі! бо до того рим в 77 рядку:
Тебе вже люди прокляли! . . . (Інакше поет не
зіставляв-би тих слів, а підібрав-би був інші рими. «Землі, про-
калили» — це не є рими!)

Буває в неволі иноді згадаю.

Єсть в Автографі на засланні. В Н.-Новгородському
нема.

В давніших »Кобзарях« (прим. Огоновського 1893)
цей вірш кінчився на стрічці 50, словами: Розказував ось
що: (Але що він розказував, вірш не договорював). Що
йно Доманицький з'ясував, що тут іде, як оповідання
козака вірш, який давніше друкували окремо: »Не знаю,
як тепер Ляхи живуть.«

Замітки:

Вірш 25. Ніби мені каже: (В Автографі I. і у Франка ці
слова в скобках.)

Вірш 66. Неначе гори поросли
На нашій, синочку, землі. (Так до риму.)

Вірш 68. Я жив на хуторі . . .
Цятки, бо в автографі почеркано.
Доманицький прочитав ще: в мосю . . .

I станом гнуучим і красою.

Єсть в обох автографах і в рукописі Мордовцева.
Тому й споро відмін. За основу беру текст Доманиць-
кого.

Відміни:

Вірш 1. I станом гнуучим (Огон.: гнуучим, тоді наголос:
гну́чим, замісць: гнуучим.)

Вірш 12. І хто заступить? хто укрисе (Морд; Хто укрисе?)

Вірш 23. Уже й на тебе не дивлюсь. (Так Дом. Так було в давніших виданих «Кобзаря». Франко впровадив варіант з Авт. I: На стан твій гнучий не дивлюсь.)

Вірш 24. Мені приснилось: ти вже мати; (Так Дом. й Огон.; — Франко впровадив з Авт. I: Мені вже синть ся, що ти мати.)

Вірш 28. Несуть все добре за собою; (В Авт. I. дуже гарний варіант: Несуть усе, усе а собою.)

Вірш 31. Одна-одиценька; з тобою Фр.: Одна-одиценька. З тобою Авт. I: Сама калікою старієш.

Вірш 35. Операючись, — і ти Авт. I: А там... і ти собі осталась

Вірш 36. Стара і немощна. .., I: Сама, мов палець у Людей

Вірш 37. Людий неприязніх .., I: Уже не приязні благаєши,

Вірш 40. Старії руки. .., I: Сухі руки.

Вірш 44. Дивлюся іноді, .., I: А іноді дивлюсь, дивлюсь

Вірш 47. Молися й ти: з святою Фр.: Моли ся ти, бо ще на того неба .., I: Ше з неба, серце не На тебе, серце, ни- війшла

Твоя і доля, і недоля. .., I: Ше з неба, серце не війшла

Франко взяв варіант з I. авт. і він найясніше висказав думку. За тим варіантом був також Дом. (у Розлізі, стр. 292), але в «Кобзарі» (стр. 511) дав:

Молися й ти: з святого неба

На тебе, серце, не війшла

Твоя і доля, і недоля.

Огій горяч.

Есть в обох автографах. Вірш був посвячений комусь з близьких Шевченкових знайомих — але кому? нині не звісно. Друкую за Франком без змін. Хіба з цею ріжницію, що в мене інша правонісся і що в тому творі, як і в багато других, я вірші переломлюю, де

ТОГО ВИМАГАЄ

Чо

Що

Ми

ЕСТЬ ТІЛЬКИ
НЕНИЙ. ДРУКУЮ
ПИСНИХ, ЯК ВИ

ЕСТЬ В ОБО
В КОПІЯХ ЖЕМЧУ

ДРУКУЮ, ЯК
ЗАМІТКИ:

ВІРШ 1. НА
В МОРДОВЦЕВА ЕСТЬ

ВІРШ 2. І Д
ПАПІР.)

ВІРШ 4. ТАК
НЕ НА

ВІРШ 6. А ТА
ЯК ИНОДІ.)

ВІРШ 7. ДІД
ВЕНЬКІВ, ТА Й Р

В ОГОНОВСЬКО
ДЛУ
ТОГО

В ОГОНОВСЬКО

ЕСТЬ В ОБО
БЕРУ ТЕКСТ ФРА
ПУВКИННИХ). ДІ
НА ЗАСЛАНИ. М
ЖАДНОГО ТВОРУ.

криє (Морд: Хто укріє?)
ось. (Так Дом. Так було
анко впровадив варіант з
люсь.)

вже мати; (Так Дом. Й
Мені вже синіть ся, що

собою; (В Авт. I. дуже
обою.)

ю Фр.: Одна-одинеченька.

I: А там... і ти собі
осталась.

I: Сама, мов палець у
людій

I: Уже не приязні бла-
гави

I: Сухі руки.

I: А іноді дивлюсь, див-
люсь

р.: Моли ся ти, бо ще на
небі,

Ще з неба, серце не
зійшла

Твої і долі і недолі.
айясніше висказув думку.

Розслід., стр. 292), але в

о неба
шла

ш був посвачений ко-
найомих — але кому?
ом без змін. Хіба з цею
звописи і що в тому
вірші переломлюю, де

ТОГО ВИМАГАЄ ДУМКА, ДЛЯ ЛЕГШОГО ЧИТАННЯ. ПРИМІРОМ:
Чого-ж я плачу?

Мабуть шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

ЧИ ТО НЕДОЛЯ ТА НЕВОЛЯ.

ЕСТЬ ТІЛЬКИ В АВТ. I. (НА ЗАСЛАННІ), І ТО ПЕРЕЧЕРК-
НЕНІЙ. ДРУКУЮ, ЯК У ФРАНКА — БЕЗ ЗМІН (КРІМ ПРАВО-
ПІСНИХ, ЯК ВІШЕ).

НА БАТЬКА БІСОВОГО ТРАЧУ.

ЕСТЬ В ОБОХ АВТОГРАФАХ, В РУКОПІСІ МОРДОВЦЕВА І
В КОПІЯХ ЖЕМЧУЖНІКОВА.

ДРУКУЮ, ЯК У ФРАНКА — БЕЗ ЗМІН.

ЗАМІТКИ:

ВІРШ 1. НА БАТЬКА БІСОВОГО ТРАЧУ (В ОБОХ АВТОГРАФАХ І
В МОРДОВЦЕВА ЕСТЬ: Я ТРАЧУ; — ТА ЦЕ ЄДЬ ПСУС РОВМІР.)

ВІРШ 2. І ДНІ, І ПЕРА, І ПАПІР! (АВТ. I: ЧАСИ І ПЕРА І
ПАПІР.)

ВІРШ 4. ТАКИ АЖ НАДТО!... (АВТ. I: ТА ТАКИ Й ДОБРЕ.)
НЕ НА МИР (ПОВИННО-Б БУТИ: «МІР», БО ТАК ХОЧЕ РИМ).

ВІРШ 6. А ТАК, МОВ ИНОДІ УПІVШІСЬ (РУК., МОРД.: А ТАК,
ЯК ИНОДІ.)

ВІРШ 7. ДІДУСЬ СИВЕСЕНЬКИЙ РИДА. (АВТ. I: ДІДУСЬ СИ-
ВЕНЬКИЙ, ТА Й РИДА.)

В ОГОНОВСЬКОГО КІНЦЕВ ТАКИЙ:

ДІДУСЬ СИВЕСЕНЬКИЙ РИДА

ТОГО, БАЧТЕ, що Сирота.

В ОГОНОВСЬКОГО НЕ ПАПІР, А ПАПЕР. (ТАК І ДОМАНИЦЬКИЙ.)

І ДОСІ СИНІТЬСЯ.

ЕСТЬ В ОБОХ АВТОГРАФАХ І В РУКОПІСІ МОРДОВЦЕВА.
ВЕРУ ТЕКСТ ФРАНКА, БЕЗ ЗМІН (КРІМ ПРАВОПІСНИХ ТА ІНТЕР-
ПУНКЦІЙНИХ). ДАТА: ВЕСНА 1850 РОКУ. ЦЕ ОСТАЇЙ ВІРШ
НА ЗАСЛАННІ. МАЙЖЕ ПРОТИГРОМ 7 ЛІТ НЕ НАПИСАВ ПОЕТ
ЖАДНОГО ТВОРУ.

Москалева Криниця.

Це перший твір після довгої перерви в поетичному творчестві Шевченка.

Коли написана «Криниця»? — Доманицький у «Розсліді», стр. 295, каже, що «жадної суперечки бути не може, бо за 6. IV. промовляють аж дві обставини» — але в «Кобзарі» він все ж таки приняв дату 16. V. Також дата у Франка й у Романчука.

Таку лишею.

Тема та сама, що в першій, з 47 року, але опрацьовання зовсім інше, так що годі цього твору назвати «другою редакцією», тільки треба його вважати новою поемою.

Єсть в Авт. II. і в Автографі, післанім Кухаренкові. Крім того рукопись Мордовцева.

Відмінна спорі:

Вірш 2. Аж за Уралом, за Сленом (Авт. Кух.: над Слемком, лішаю звас, бо так краще (повторення). Дом., Ром. звас, Фр.: інде.)

Вірш 3. Старий недобиток варнак (Так Дом. — Фр. як Авт. Кух.: Недобиток старий варнак. — Лишаю прикметник перед іменником, бо так звичайніше.)

Вірш 29. І син малолітко (Франко за Авт. Кух.: семилітко.

Вірш 32. В роскошах; а вбогій (Фр.: а вдові, як у Авт. Кух.)

Вірш 33. Вдові не до того (Фр.: Вбогій не до того.)

Вірш 43. Чи вік же Й продіувавать, (Авт. Кух.: Чи вже Й вік провіковавть. Перша лекція краща, мова про дівчину, отже: «діувавати». Так рук. Мордовцева.)

Вірш 52. Як тая квіточка з роси (Авт. Кух.: з трави.)

Вірш 56. А-пі нара, ні кайдани (Так Авт. Кух.)

Вірш 58. Тіл сини не втомили (Авт. Кух.: Тіл сини не вбили — похібка!)

Вірш 107. Всі люди бачать лихо, сину, (Авт. Кух.: Я таки бачився в лихом, сину)

Вірш 114. У зятя та в сина (Авт. Кух.: Тов зятя, то в сина.)

Вірш 117. На дитя своє едине (Авт. Кух.: Як на квіточку в садочку.)

Вірш 135—137 у

Незад
А п.,
Таки

Вірш 142. Оттан
Вмир

(У Франка як в А

Оттан
З жур

Лишаю, як у Д

Вірш 189. Та су

Вірш 190—195 у

Темне
Аж ст
В нас

Вірш 204. У наї
тах! Піду, каже.

Вірш 200—223 в А

Вірш 263. Мов д
святы

Борощ
На ігр
маю,

Так со
(Так

Вірш 289—295 у

Було б
Таке т
Цего б

Не треб
Бо се с
У пекл

Не так

(Це мов пригадка пе

Вірш 419. А його

Вірш 426. Приміт

Вірш 427. І проп

Вірш 428. Мов т

Вірш 135—137 у Авт. Кух.:

Незабаром сто літ мине,
А я, си же Богу!
Таки й досі ще не анаю.

Вірш 142. Оттако то споділоєсь!

Вмер батько і мати;

(У Франка як в Авт. Кух.:

Оттаке-то! З журби батько,
З журби вмерла мати.)

Лишаю, як у Доманицького, бо так простіше й легше.

Вірш 189. Та сучого сина (Франко, як у Кух.: скурвого.)

Вірш 190—195 у Кухаренка так:

Темнее, май сину,
Аж страх темнее творилось
В нас на Україні

Вірш 204. У наймитах! Іду служити: Авт. Кух.: У наймитах! Піду, каже.

Вірш 200—223 в Авт. II. нема. Єсть в «Основі».

Вірш 263. Мов дівчата, та Авт. Кух.: Мов дівчата? . . . Так,

святее
Борошно псували?
На іграшку, я ду-
маю,
Так собі, аби-то!
(Так і Франко.)

святее
Борошно псували, —
Вільш нічого. Я ду-
маю,
На іграшку.

Вірш 289—295 у Кухаренка: Був Максим той.

Мені ж, сину,
Було б не родитись на світ Божий!
Таке то сотворив я, клятий!
Цого б було, май голубе!
Не треба б писати;
Бо се страшне . . . Страшне, сину!
У пенілі твориться
Не таке . . .

(Це мов пригадка першої «Моск. Кр.» у формі діяльогу.)

Вірш 419. А його криницю (Авт. Кух.: І ту ю криницю.)

Вірш 426. Примітка Шевченка з Авт. Кух.

Вірш 427. І пропадаю, мов собака (Авт. Кух.: як собака.)

Вірш 428. Мов той Іуда . . . (Авт. Кух.: Як той Іуда.)

Неофіти.

Шевченко написав цю поему в Нижньому Новгороді від 4 до 7 грудня 1857, дожидаючи приїду свого друга Щепкина із Москви. Щепкін відвідав Шевченка 24 грудня, звідси й пішло: М. С. Щепкіну на память 24 листопада. В »Дневнику« Шевченка під днем 8. XII. стойть: »Усі отсі чотири дні (4—7) писав посму... застась назову ІІ «Неофітами».

Автографи: 1) На браніші редакції у д. С. Н. Сторожевського в Петербурзі (від д. Сульєва); 2) Автограф, дарований постом М. Ол. Марковичі (тепер у д. Ф. І. Дейкуна, в Полтавщині). На юному така посвята:

Любій мої единій доні
Марусі Марковичъ
На память 3 Апрѣля 1859

Т. Шевченко.

З того автографа друковано »Неофіти« в Пражському № »Кобзарік«. 3) Автограф П. (Н.-Новгородський), який розглянув Доманицький »Рослід« стр. 300; 4) Автограф Чернігівський, в Музеї В. Тарновського. Він обнімає кінець пісні IV, від слів: »І пяний і голий фавн отої«, пісню V і VI. З його мабуть друковано »Неофіти« у »Вечерницях«. Крім того єсть копія цеї поеми у Жемчужнікова і текст в рукописі Д. Л. Мордовцева. Доманицький будував свій текст на Автографі П., а текст у »Вечерницях« називав найменше важним. Але в »Росліді« деякі варіантів у »Вечерницях« називав добрими.

Із слів Доманицького виходило-б, що він останню редакцію вважав найвертнішою і на ній каже опирати текст. Розуміється, що такий погляд має за собою слуш-

¹⁾ Пишу: Пражський, бо так, стрічаю це слово писане у всіляких працях про твори Шевченка, але вистарчить: Праський, Петербурзький і т. д. Дом. пише: Пражський. Др. Сімович може писати: праський.

ність, бо останні вагу.

Тільки-ж і систематично. І під рукою пізні загального вживання граф раніший огляд на формування. Так робузумію, що трохи останньою редакцією Шевченка, в раніших автографах Шевченка, є сильно утруднені зробити.

Наїкраще останніх автографів »Ігоревім«, що є остаточно виправлених Шевченка.

Другую »Н

Відмінні й

Вірш 10. Сір (Огоновський); почитано як «і».

Вірш 21₄. На Вечерницях: грб

Вірш 23. Й з

Фр.: Й з

Ром.: Й з

Веч.: Слав

Вірш 29. (Не

х)

Так

ність, бо останнє слово й остання воля мають найбільшу вагу.

Тільки-ж і Доманицький не держався того погляду систематично. Він нераз бере варіант з Авт. I, хоч має під рукою пізніший Авт. II. У виданнях «Кобзаря» для загального вживання не може інакше робити. Часом автограф рівніший має повніший, або ясніший, або з огляду на форму більше виконаний текст і його треба взяти. Так робив також Франко, так і я роблю, хоч розумію, що треба-б мати видання «Кобзаря» на основі останньої редакції, або останніх власновручних поправок Шевченка, а з додатком усіх відмін, які стрічаються в ранішіх автографах. Та такого видання під теперішню пору, коли комунікація і доступ до автографів сильно утруднені, а то й зовсім неможливі, юде було зробити.

Найкраще було-би видати фотографічні знімки з останніх автографів (як видано копію «Слова о полку Ігоревім», або Евангелія Раймське), бо тоді було-б може достаточно вирішеннє не одно питання правописне у творах Шевченка. — Та це завдання належить до будучності.

Другую «Неофіти» на основі тексту Доманицького. Відмінні й замітки:

Вірш 10. Сірая, — по «Кобзарях» давнійше було: сирая (Огоновський); похибка пішла з того, що Шевченкове «и» не прочитано як *ідея*.

Вірш 21₄. На кліводовіші, — в рук. var. до Пр. «Кобз.» і у Вечерницях: гробовиці (і даліше Гроб. заміськъ: клад).

Вірш 23. Й за те, що бачу! Ще живутъ,

Фр.: Й за те, що бачу, ще живутъ,

Ром.: Й за те, що бачу, що живутъ

Веч.: Слава Богу й за те... Хоть бачу що,

Вірш 29. (Не вбогий, мабуть, Ром.: (Мабуть невбогий
хтось лежить!... хтось лежить!...

Так рук. Морд., Дом. Так «Вечерниці». До-

маницький у «Рослідіє

називає цей варіант
кращим.

нижньому Новгороді
приїзді свого друга
відав Шевченка 24
лину на память 24 де-
днем 8. XII. стойте:
есму... здається на-

едакція у д. С. Н.
(від д. Сульєва);
Ол. Марковичці
щині. На юному така

і доні
чъ
я 1859

Т. Шевченко.
«Неофітик» в Пражсько-
(Н.-Новгородський),
ід стр. 300); 4) Ав-
т. В. Тарновського.
ів: «І п'яний і го-
З його мабуть дру-
Крім того єсть копія
текст в рукописі Д. Л.
ував свій текст на
«називає найменше
варіантів у «Вечер-

о-б, що він останню
на ній каже описати
д має за собою слуш-
з слово писане у всіляких
чити: Праський, Петер-
Пр. Сімович какже писати:

Вірш 33. А я — (Доманицький вважає «А» замісць »І« на тому місці похибкою, але в «Кобзарі» видрукував »А«.)

Вірш 39. Мов нагодована дитина, — у Вечерницях похибно: не годована.

Вірш 49. Його святого мордували, (так Огон., Дом., Франко; Ром. за Вечерницями: За що його мордували — так кращий перехід до нового ритму.)

Вірш 51. І главу його честную Пр. Коб. і Веч.: І сяную главу його.

Вірш 54. На Голгофу — гору Ром.: На Голгофа гору,

Вірш 65. Як і Син отсей Марії

Фр.: Як і Син ції Марії?

Льв.: Як і Син оттой Марії

Веч.: Як і Син отсій Марії

Вірш 79. А Назорей милосердний (Доманицький пише: милосердий.)

Вірш 88. На жидах?... Ром.: велике «же».

Вірш 93. Ви і не бачите! „, довемні (Веч.: до земні землі)

Вірш 95. Ховаєтесь од сатани, „, Ховаєтесь од сатани,

І просите в-тиха А все його благаєте

І просите в-тиха

Вірш 105. Перелечу во время оно „, Перелечу літа

Перелечу во время оно,

Пр. Коб. Перелечу в літа,

У те невігіре время оно

Вірш 108. із тьми-недолі Пр. Коб.: із тьми-юдолі.

В Пражській «Кобзарі» цей уступ так:

Так думаю во время оно

Перелетіть і стоном — звоном

І трубним гласом розказати,

Як Бог поможе, про святую

Про туя матір молодую

І христянку. Про царя,

Чи тее... про кесаря...

Вірш 112. Із краю в край, по всій землі

Святое слово пронеслі, —

(Дом.: землі; дав. землі в огляді на рим.)

Вірш 128. І слово розвумом Фр.: І слово пламенем

святым святым (з Веч.)

(так Ром. і Дом.)

Вірш 136. Ти, мати Бога.

Вірш 137. Ти

Вірш 144. І н

Іна Україну та
так і повинно бути

Вірш 150. А в ідолській зем.

Вірш 161. Див. І мо-
щений рим.)

Вірш 167. Нез Із д

(Звертаю увагу, що — через що замаза-

Вірш 172. Убл

Вірш 180. І пе Вор

(Так Франко й Ром переднього: «росте

Вірш 205. Та (Ром.: І що

Дом.: гарячо

Вірш 210. І од

Вірш 218. І пя

Рук., Морд. й

Франко: І кса

Черн. Авт.: І

Вірш 219. І си

твій добрий і ге

Вірш 220. Всі, до землі.

Вірш 220. Того чука: vacat.

Вірш 224. І в т

лиш «і», бо за су

оргію над Апостоли-
вас тут.)

в «А» замісць »І« на
кував »А«.)

— у Вечерницях по-

(так Огон., Дом.,
мordували — так

соб. і Веч.: І сяную

На Голгофу гору,

(Доманицький пише:

лике »же«.

земні (Веч.: до
землі)

овідстес од катані,
все його благасти

просите з-тих

Перелечу літа

еремечу в время оно,

Перелечу в літа,

то невірше время оно

тьми-юдолі.

землі

слово пламенем
святым (з Веч.)

Вірш 136. Ти, матір Бога на землі — Ром. як в Авт. II: Ти,
матір Бога.

Вірш 137. Ти сльози матери (Романчук: матери.)

Вірш 144. І на Україні понеслось (У Романчука ліпше:
І на Україну так в Коханчиківським і Львівським »Кобзарі« —
так і повинно бути!).

Вірш 150. А в римській, ідолській землі (Романчук:
ідолській землі.)

Вірш 161. Дивилася на неї маті (Так: Морд., Ром., Дом.)
І молоділа, і дівчата (Дом.: дівчати — так зни-
щений рим.)

Вірш 167. Невабаром аробилась маті
Із доброї тії дівчати: (У Дом.: дівчати!)

(Звертаю увагу, що в Доманицького раз »дівчати« то знов »дівчати«
— через що замазаний рим!)

Вірш 172. Ублагала. (Так Дом., Ром.; Фр.: »І благала«.)

Вірш 180. І перед образом Дом.: І перед образом Ве-
Венери
Горить кадило зо- нери
лоте
Лімпади світять

(Так Франко й Романчук; і тан краще, бо »золоте« дав рим до по-
переднього: »росте« і заокруглює розділ.)

Вірш 205. Та ще гарнішіе попились
(Ром.: І ще гарнішіе
Дом.: гарніше)

Вірш 210. І одпочити. »Вечерниці: Та одпочити.
»Горе вам!«

Вірш 218. І п'яній й голий Фавн оттой, так Романчук.
Рук., Морд. Й Дом.: оттой Фавн

Франко: І козлоногий, сивий Фавн
Черн. Авт.: І козлоногий сивий пан

Вірш 219. І син Алкінд твій, і гетери — Черн. Авт.: І син
твій добрий і гетери.

Вірш 220. Всі, всі упали до землі — Черн. Авт.: Усі упали
до землі.

Вірш 220. Того апостола... Додано з Авт. II. У Роман-
чука: часат.

Вірш 224. І в термах оргія (Веч.: А в термах оргія. Не »а«,
лиш »і«, бо має супротиставити, »і« віставляє. Розділ III. описує
оргію над Аппізівим шляхом, IV. в термах. І там оргія і ту — не
»а« ту.)

Вірш 226. І курять амфори.
(Так Черн. Авт. Так і Франко. Доманицький і Романчук як у «Вечерніцях»: Куряться амфори;)

Вірш 226. дівчата,	Франко:
Трохи не голі, стоять	дівчата
Перед кніпридою, і в-лад	Трохи не голі і хлюпята
Співають гим.	Перед кніпридою стоять
Приуготован	І гими співають. Уготован
Веселий пир, і полягли	Веселий пир і т. д.
На ложах гості.	

У Доманицького по: Співають гимн (!). Черн. Авт., як Франко: І гимн співають. Доманицький лишив редакцію Романчука.

Вірш 235. Драгим слесм потекло
(Черн. Авт.: Слесм, медом потекло; так і Франко

Вірш 236. А жриця (Черн. Авт.: I жриця. Лишаю: А, бо «ї» і так повторюється чотири рази.)

Вірш 242. У катакомбі. (Франко вставляє тут з Черн. Авт.)
У катакомбі, за собою
І причет весь свій повелі
І всіх гостей. І син твій, мати,
Твій син Алькин!

Вірш 244. І за апостолом свя- Фр.: І за апостолом свя-
тим, тим,
За тим учителем Святым учителем
своїм. своїм.
(так Авт. II.)

Черн. Авт.: Пішов за ними, за святым,
Святым учителем своїм

Вірш 248. Свого Алькіда... Ні, нема! (так Авт. II. Веч.:
Свого єдиного. Нема.) (Так і Франко.)

Вірш 249. Уже й смеркає вже й світас,
Твого єдиного немає,
(Вставка, в Черн. автографа, яку приняв Франко)

Вірш 253. Сама вечерять сядеш въ хаті, — (въ — це, розуміється, похібка складача!).

Вірш 255, Себе і долю проклинати, (Черн. Авт.: Ридать і Бога проклинати.)

Вірш 256. І сивітъ илнучи (Черн. Авт.: плачучи; илнучи, бо перед тим прохлинатъ.)

Вірш 258. Мов
Вірш 259.
Того
Так Авт. II.)
Романчук, як А

Апостол
Вірш 262. В під-
казав, що такої лекар-
ниці була похібка, бо
Пізнійше й сам Домінік
Вірш 264. Твій

Черн. Авт.: Ти
Веч.: твоя

**Вірш 265. Твоя
лиш в останньому п**

Вірш 267. Гнис
(Дом. у »Розслі
так нема ні в одному
вид. Пізнійше й са

Вірш 268. А ти,
не з

(Так Авт. II. з
Вірш 271. Чите
Вірш 287. Круг
Кобза., Дом. і Фр. я
стануть«, бо це не
Веч.:

Страш

Вірш 293. В лъс
Черн. Авт.: Вс.
Веч.: В під

Вірш 303. І мус
сидіть, та це непра-
на останній редакції

Вірш 306. Коло
юрми.)

Бирш 800. СВОМЕ

Вірш 258. Мов прокажена (Черн. Авт.: Як прокажена.)

Вірш 259. святого
Того апостола Петра.

(Так Авт. II.)

Романчук, як Авт. Черн.:

старого

Апостола Петра святого

Вірш 262. В підземній, страшній узлі (Дом. оспорював, казав, що такої лекції нема ні в Авт. II. ні в Черн. ні у Льв. вид. Це була похибка, бо так раз у Львівському вид. є. Щось і в Огон. Пізніше й сам Дом. такий текст приняв.)

Вірш 264. Твій син Алькід, твоя дитина,

Черн. Авт.: Твоя єдинай дитина,

Веч.: твоя коханая дитина

Вірш 265. Твоя єдиная родина (Так копія Жемч. і Авт. II. лиши в останній переставка: Єдина твоя родина.)

Вірш 267. Гніз в неволі, у найданах

(Дом. у «Розсліді» стр. 307 оспорював це місце, кажучи, що так нема ні в одному дикерелі. Тимчасом так було у Львівському вид. Пізніше й сам редакцію приняв: «Кобзарь» стр. 534.)

Вірш 268. А ти, прескорбная, Ром.: А ти, прескорбна, і не знаєш, не знаєш

(Так Авт. II. з пропуском: «ти...»)

Вірш 271. Чи тес... в Скифію. Вечерниці: Чито у Скифію.

Вірш 287. Круг смертного твого повстанутъ (Так Пр. Кобз., Дом. і Фр. як в Автографах: представнуть. Лишаю знов-
станутъ, бо де венчаче, з гробу повстанутъ.)

Веч.: Постанутъ

Страшні муки. — і на тім кінчиться V. пісня.

Вірш 291. Аж кишиш невольника Веч.: Аж кишать не-
волиники.

Вірш 293. В льюхах і тюрмах

Черн. Авт.: Все христіане;

Веч.: В підземних мурах

Вірш 303. І мусила вона сидіти Авт. II: І мусила вона
сидіть, та це неправильно! (одназначно, що не все може опиратися
на останній редакції — у виданні для загалу.)

Вірш 304. Коло острога (Так Авт. II; Авт. Черн.: Коло
тюрии.)

Вірш 306. Своєго сина (Авт. Черн.: Так того сина.)

Вірш 306. Бульвар мести. (Авт. Черн.: Мести бульвар)

Вірш 312. Жерці і ліктори — так оба авт. (Авт. II. і Черн.).

Вірш 315. З кадил і амфор.

І з собором

(Черн. Авт.: І в капітолію в собором.)

Вірш 316. Іде сам Кесар (Ром. і Фр. пишуть мале «К». Лишаю велике, як у Доманицького).

Вірш 317. Із бронзи литую статую (Черн. Авт.: Із бронзи литого Нерона.)

Вірш 324. Самим ледащо ви- Ром.: Самим їм дурня ви-
хвалия; хвалия.

так Авт. II.

Вірш 325. То заразом, щоб доконать, так в Авт. II.

Вірш 341. І чи одна вона? Ром.: І чи одна ж вона bla-
Mій Boжel гала?

Прийшло їх тисячі в Їх тисячі в словах ві-
сьловах, бралось

Прийшло в-далека... Зо всего царства.
(Так в Авт.) (тан Вечеринці)

Вірш 347. Гори з вами Ром.: І кого

Раби незрячі! Кого, Кого благаєте, благії,
Кого благаєте, благії? Раби незрячі, спінії

Раби незрячі, спінії? Чи-ж камінь милув
Чи-ж камінь милув

кого? Молітесь Богові съв-
Молітесь Богові од- тому,

ному (Так Морд.)

У Романчука краще, бо не повторюється: раби незрячі.

Вірш 351. Чи-ж камінь милув кого? (Цей варіант назава Дом. гіршим і дивувався, що він єсть в Авт. II. «якимсь дивом». Але опісля приняв його в своєму «Кобзарі», бо цей варіант краацій від: «Чи-кат помілув кого». Тут мова про камінє серця Нерона.

Вірш 356. Попи й царі!... Ром.: Царі, попи!...
(Так Авт. II. і так лучше.)

Вірш 357. Перед Юпітером новим Ром.: Перед тим Юпі-
тером новим.

Вірш 363. Байст्रитам дещо, а Ром.: Або за більшій заслуги,
кому (Так крааце, бо дальше

Самі благоволили дать йде:
Свою підложницю в су-
прugi,)

В Огон.: Байстри
Дом. називає цей

Пояснів це алі-

Вірш 371. Себе п-

Вірш 372. Не тіл-

Фр.—У Ром.: vacat.

Вірш 384. І мило-

Вірш 385. Звелів

Огон.).

Вірш 388. Кумир

Вірш 389. А куми

Вірш 390. Юпітер

Вірш 398. Ласкав

Вірш 400. Алкід

Вірш 401. Пішла

чати, Вечерн.: Зострі

(Дом. у «Розслід

його. А воно й не

Іди зустрічати свого спредакцію Романчука;

Вірш 403. На бер

Коба.: І пішла ти.

Вірш 404. Трохи

Вірш 406. Хвалили

хвалия:

Вірш 418. Байдак

Вірш 421. З неофі-
в кайданах;

Вірш 425. А апосто-

Христо-

Оттакій

(Так Авт.)

Вірш 429. Твій му-
(З приводу цього А

що його ні в одному р
«Псалом CXLIX» і піт-

Ш. т. III.

..: Мєстн бульвар)
авт. (Авт. II. і Черн.).

ром.)

пишуть мале «К». Ли-

Черн. Авт.: Із бронзи
Самим ім дурня ви-
хвалить.

так Авт. II.

Чи одна ж вона bla-
гала?

Іх тисячі в слюзах ві-
брались

Зо всого царства.

(так Вечерниці)

I кого
Кого благаєте, благаї,
Ради не зрячі, спіні
Чи ж камінь милює
кого?

Молітесь Богові свя-
тому,

сь: раби незрячі.

Дей варіант назав Дом.
. якимся двом». Але
бо дей варіант крацій
камінє серце Нерона.
арі, попн! ...

Ром.: Перед тим Юпі-

Або за більші заслуги,
(Так краще, бо дальше
їде:
Свою підложницю в су-
пруги,)

- В Огон.: Байстратам — Почеп, а кому.
Дом. називає цей «Почеп» мало орозумілим.
Пояснин це алиєюю Огоновський: Кобзар т. II, стр. 396.
Вірш 371. Себе повинні підкладать — Ром.: Й себе.
Вірш 372. Не тілько сестер — Есть в Огоновського, Доман.,
Фр.—У Ром.: власат.
Вірш 384. I милосердний істукан Дом. пише: милосердий.
Вірш 385. Звелів вести (не вести, як давнійше писали; прим: Огон.).
Вірш 388. Кумирові знову — Пр. Кобз.: Кесареві знову
Вірш 389. А кумир той — „ „ „ А Юпітер
Вірш 390. Юпітер той новий — „ „ Твій Юпітер но-
вий
Вірш 398. Ласкавого бога! Льв. і Веч.: Лукавого бога!
Вірш 400. Алкідова мати Пр. Кобз.: I ти, моя мати
Вірш 401. Пішла його зустрічати Огон.: Іди сина зустрі-
чати, Вечерн.: Зустрінути сина.
(Дом. у «Розсліді», стр. 310 пише: «д. Романчук» підправив:
Його. А воно й не надто було потрібно, бо 4 рядки перед тим:
Іди зустрічати свого сина.» — Але в «Кобзарі» приняв Доманицький
редакцію Романчука; стр. 538.)
Вірш 403. На березі.
Пішла еси, Веч.: Пішла вона, Пр.
Кобз.: I пішла ти.
Вірш 404. Трохи не співаєш, Веч.: не співає,
Вірш 406. Хвалиш — вихвалияш: Веч.: Хвалить, ви-
хвалияє;
Вірш 418. Байдак випливав, Пр. Кобз.: Барка випливав.
Вірш 421. З неофітами в кайданах. Огон.: С Християнами
в кайданах;
Вірш 425. А апостол великого Ром.: А апостол великого
Христового слова... Христового слова...
Оттакий то він! Слови істини!
(Так Авт. II. Пр. Кобз.) Твій єдиний, а апостол
Великого слова,
Слови істини! (Так і
Огон.)
Вірш 429. Твій мученик: Ром.: Твій мученик: «Аллилуя!»
(З приводу цього Аллилуя пише Дом. в «Розсліді» (стр. 310),
що його ні в одному джерелі немає, а в «Вечерницях» зам. цього:
«Псалом CXLIX» і питается: Для чого Романчук добавив?)

Так само Франко (Кобзарь т. II, стр. 311), каже, що Ром. без підстави додав Аллілуя. Тимчасом підстава є, бо так у Вечерницях, на які вислається і Дом. і Фр. Це Аллілуя повторюється даліше, вірш 457.)

Вірш 450. І осудять неправедних—Огон. як в Пр. Кобз.: нечестивих (Неправедних краще, бо дальше йде: судом правим.)

Вірш 456. Дивилася, слухала, Дом.: Не слухала і не риридала, дала,

І Аллілуя подала А Аллілуя подала
(Так Ром., Огон., Пр. Кобз.) (Так таож Франко за Авт.)
Лишаша, як у Ром., бо так краща форма. (А Аллілуї!)

• Вірш 459. Мов давони загу—Пр. Кобз.: За брязкали тяжки
ли кайдани окови
(так рим до: апостол новий).

Вірш 463. «Молітесь, братія, молітесь

(Так таож рук. Мордовцева.)

За брата лютого! Ром.: За ката лютого!

Вірш 470. Нехай пророка побиває, так Авт. II: В інших джерелах, як у Романчука: пророків.

Вірш 478. І тисячі тьми поганих (так Романчук і так краще, бо на перед повинно йти тисячі, як число означене, а дальше більша скількість — тьми.),

Морд., а за ним Дом. і Фр.: І тьми і тисячі поганих.

Вірш 481. Молилися перед хрестом — так рук. Мордовцева, Авт. II.—перед Христом; «Вечерниці»: Упавши ниць перед Христом.

Вірш 488. Минає тиждень. Пляний Кесар, (так прим. до Пр. Кобз.), Огоновський: Минув і тиждень той, — і кесар, так Пр. Коба. В конік Жемч.: писаръ. (?)

Вірш 493. Женуть гуртами Пр. Кобз.: гуртами гонять християн, —

Вірш 494. У Колізей... Мов „ „ „ У Колізей, мов у рівниці рівниці

(так гладша — і рим до: патриція)

Вірш 500. По Сціпіонах.

Лютий, лютий, (так рук. Морд. і Дом.). Фр. ї Ром.: По Сціпіонах. Пий, лютуй (так краще, бо есть рим до розношуй).

Вірш 503. Уже встас святая зоря. Авт. II: Уже війшла святая зоря.

Вірш 510. Покрився пурпуром червоним. Ром.: червленим, щоб був рим до: арені. Слови: «червленій» ужив Шевченко в «Царях» І. (В червленій ризі).

Вірш 511. В болоті Кобз. мимо того лише вістування слів. (Замінити крові.)

Вірш 518. А син ти син твій на арену.

Вірш 522. Із ями у Дом. і Франка: Із однім рядку).

Вірш 524. По Колізей

Вірш 530. Кругом Ром.; Фр. ї Дом.: осторонь

Вірш 532. Твоїм Країнам

Вірш 534. А ти освітлюєш

Вірш 541. Кругом довцева.

Фр., Огон., Ром.:

Вірш 543. Об мур с Ударилася

Під браму

Так «Веч.» і так на Дом., Фр., Ром.:

Об мур с Ударилася Під саму

Вірш 553. Одиночкою та, —

На полі Колізей та Риму.

Вірш 557. Із-за Тиб

графах — vacat.

Огон.: Із Альбанії
Ром.: Із-за Тиб

о. 311),каже, що Ром. підстава є, бо так у Веллілу повторюється

Огонь як в Пр. Коба.:
щє йде: судом правим.)

Не слухала і не ри-
дала,

А Аллілуя подала
у Домон Франко за Авт.)

ма. (А Аллілуя!)

з: Забривали тяжкі
окови

орим до: апостол новий).

есь

За ката лютого!

так Авт. II: В інших

х Романчук і так краще,
начлене, а даліше більша

і тисячі поганих.

— так рук. Мордовцева,
ши ніць перед Христом.

Кесар, (так прим. до
нь той, — і кесарь,

)
гуртами гонить

У Коліїв, мов у
рівницю

тий, (так рук. Морд.
й, лютуй (так краще,

Авт. II: Уже війшла

оним. Ром.: червле-
лений» ужив Шевченко

Вірш 511. В болоті — крові замісився; так тільки в Пр. Коба. мимо того лишаю, бо: В болоті крові замісився, давнє віставлення слів. (Замісився в болоті, в крові,—а: Замісився в болоті крові.)

Вірш 518. А син твій гордо на арену Пр. Коба.: Апостол, син твій на арену.

Вірш 522. Із ями вискочив на сцену... Так Пр. Коба.: у Дом. і Франка: Із льоху вискочив на сцену (два чужі слова в однім рядку).

Вірш 524. По Колізею (Так Дом.; Фр.: Колізей.)

Вірш 530. Кругом в три лави обступили, — так Огон. і Ром.; Фр. в Дом.: остутили.

Вірш 532. Твоїм Юпітером Веч.: За кесарем твоїм
святим,

Вірш 534. А ти осталася одна .. А' ти осталася на дворі
(і дальши) Сама самісінка. О горе!
Ти закричала знявши
руки
І забожеволівші від муки

Вірш 541. Кругом зирнула, — і о мур, — так рук. Мор-
довцева.

Фр., Огон., Ром.: зирнула.

Вірш 543. Об мур старою головою
Ударилася; і неживою
Під браму пала.

Так «Веч.» і так найдільше викінчено.
Дом., Фр., Ром.:

Об мур старою головою
Ударилася, і трупом пала
Під саму браму.

Вірш 553. Одиночий, мов гора Пр. Коба. Одиночий серед Риму
та, — і Веч.: (Веч.: Рима)
На полі чорнів Мов гора чорнів
Колізей той серед Серед поля широ-
Риму. кого.

Вірш 557. Із-за Тибуру, із Альбано (Це має бути вставка; в авто-
графах — vacat.

Огон.: Із Альбано, із за гаю

Ром.: Із-за Тибуру, із Альбана.)

Вірш 559 і даліші:

А над чорним Колією
всем,
Ніби із-за диму,
Пливе місяць кругло-
ліцій
(Так Авт. II.)

Веч.: А з за того Колією
Неначе з за диму
Сходить місяць кругло-
ліцій

Вірш 563. Одпочив на лоні
ночи

(Так Авт. II.)

Вірш 565. Твої чада преступні!, „ навісні!

Вірш 566. Не одпочиваєм „ Ми не спочиваєм
(Так Авт. II.)

Вірш 571. Та тебе ще зневажаєм Ром.: Та ще Бога зневажаєм
Праотче ледачий!...
(Так Льв. вид. і Авт. II.)

А тебе, ледачий
Наша праотче — Та цур
тобі!

(Так Пр. Коба.)

Вірш 574. Трохи одпочила у Веч.: О півночі прокинулась
(і дальше)

Нешаслива мати,
Підвелається і здрігнулась
Стала щось шептати.
О півночі широка
Брама одчинилася
І побоїще страшне
Світом освітилось.

Вірш 595. Святих убитих годували

Романчук у першім своїм виданні справив був на: годувати." Та Дом. закинув йому у «Розсліді» (стр. 314), що він «ногнався за рифмою» до: мати, — і Романчук у новім виданні дар «годували». А все-ж таки «годувати» багато краще і з-погляду на рим і на зміст (рим: годувати — мати):

1. Поневели на Тибр тілами убитих годувати рибу для царського стола.

2. Повезли тіла на Тибр: годували тілами убитих і т. д. Перша лекція гладша, й легша до читання. Коли Дом. не раз справляв автограф, то чомуж не справити його й тут, тин паче, коли ходить о переміну тільки одної букви, яка, можливо що була й вле відчитана.

Вірш 605. Подумали: сестра Морока (Так єсть також в рук. Морд. а в альбомі Шевч. приписано чужою рукою: «Скифський Плутон.»)

Вірш 610. І ти с
справни на «І» — б

від основного автора

Вірш 612. Я р
стр. 315 належ, що

бо: розстелялися к

Вірш 617. І усм

І тяж

Огон. як в Пр. Ко

І ти є

І спра

Так гірше, бо за піл
такого психолоїчні

Крім того: насамперед
слово: страшно.

Додати треба, що
додаючи варіанти Ј

Під «Неофітами

Це фрагмент
догадувався, що
Шевченко говори
у його літератур
з наведеною вій
перів Л. Жемчук
в Зап. Наук. Топ

Друкую, як
Замітки:

Вірш 3. Долг
буквою.

Вірш 10. на —

Вірш 11. До то
домуштували.

Вірш 12. Що с
дивувались.

Вірш 16. А ми
читали, а пізніше

А в за того Колізея
Неначе в за диму
Сходить місяць кругло-
ліцій

Спочива на лоні ночі

навісні!
Ми не спочиваєм

: Та щей Бога зневажасм
А тебе, ледачий
Наш праотче — Та цур
тобі!
(Так Пр. Кобза.)

: О півночі прокинулася
Нещасливі маті,
Підвелася і здрігнулась
Стала щось шептати.
О півночі широка
Брама одчинилася
І побоїще страшнене
Світом освітилось.

правив був на: годувати.¹⁴⁾
14), що він «погнався за
виданні дар «годували». А
огляду на рим і на зміст

годувати рибу для цар-

ами убитих і т. д. Перша
ли Дом, не-раз справляє
т, тим паче, коли ходить
чию що була й вле від-

ка (Так есть також в
о чужою рукою: «Скиф-

Вірш 610. І ти осталася (Авт. II: А ти осталася. — Та Дом.
справив на «І» — бо так у інших джерелах. Значиться відступив
від основного автографу.)

Вірш 612. Ли розстелялися, стелилися (Дом. у «Розсліді»
стр. 315 каже, що повинно бути: розстелялася. Та це неможливо
бо: розстелялися круги, а не вода.)

Вірш 617. І усміхнулася тоді
І тяжко — страшно заридала, так Авт. II.

Огонь, як в Пр. Кобза:

І ти заплакала тоді,
І страшно — тяжко заридала,
Так гірше, їо заплакала і страшно — тяжко заридала не дас
такого психольогічного візуалу, як усміхнулася і заридала.
Крім того: насамперед повинно бути тяжко, а опісля сильніше
слово: страшно.

Додати треба, що Пр. Кобза, друкував «Неофіти» в Авт. Марк.
додаючи варіанти Львівського та Кожанч. виданні.

Під «Неофітами» підписався був Шевченко; Кобзарь Дармограй.

Юродивий.

Це фрагмент якогось довшого твору. Доманицький
догадувався, що в поемі «Сатрап і Дервиш», про яку не знаходимо
у його літературній спадщині. Але це трудно, як видно
з наведеної відміка із Шевч. Журнала. Автограф з папірів Л. Жемчужникова опублікований О. Кониським
в Зап. Наук. Тов. і м. Шевченка у Львові.

Друкую, як у «Розсліді» Доманицького.

Замітки:

Вірш 3. Долгорукий,—в тексті Кониського написано малою
буквою.

Вірш 10. на — лихо — наголос самого Шевченка.

Вірш 11. До тово люд домуштрували — зразу було: нас
домуштрували.

Вірш 12. Що сам фельдфебель дивувались — в тексті:
дивувались.

Вірш 16. А ми дивились (В тексті перечеркнено і написано:
читали, а пізніше знова: «дивились».)

Вірш 40. Якийсь дурний оригінал,
Що в морду затопив напрала,
Та ще й у церкві, і пропало,
Як на собачі

(Подібний факт описаний Шевченком у «Днівнику», — читат наводжу даліше.)

Тут вставлені, але поетом перечеркнені рядки:

Тойді, дурні, і вам було-б
На його шійти з рогачами
А ви злякалися . . .

Вірш 49. Поки неиздужас напрала (зразу Сатрап).

Вірш 53. Послав на каторгу (зразу у каторгу).

Вірш 57. Не викроїлось, і драму (в спіску Кон.: Не викроїлось і драму — тає неповний пірш і тому, як каже Дом. «Романчук підряпив» на «викроїлось». Таку підряпку приняв також Франко).

Вірш 67. Його безбожній діла... зразу: Твої безбожній діла,

Вірш 70. Чого пакоїв на землі (Похібка. Повинно бути: на землі.)

Вірш 77. І ти дивилося на них (зразу: не глянуло).

Вірш 86. а царі . . . (зразу: а кати . . .)
між 90 а 91 вставлено, але закреслено: І той юродивий в наїданах. Як на днікерело для висвітлення генези цього твору вказую на отсєй уступ із Днівника Шевченка. 19. Липня 1857 р.

«Морфей исполнить мою молитву, только не сосьмъ. Онъ перенесъ меня чъ какой-то восточный городъ, утыканный, какъ иглы, высокими минаретами. Въ тѣсной улицѣ этого восточного города встрѣчала я, будь бы, ренегатъ, Николая Эрастовича Писарена, въ зеленої чалмѣ и съ длинною бородою, а безрукій Бибиковъ и рядомъ съ нимъ Софья Гавриловна Писарева сидять на балконѣ, и тоже въ турецкомъ костюмѣ. Они что-то говорили о Кіевскомъ пашалымъ. Но мигъ на лицо вскочила холодная лягушка и я проснулся. Перенесъ одръ свой въ бесѣдку, и снова было скорчился подъ шинелью, но, при всемъ моемъ стараніи, заснуть не могъ. У меня все вертѣлся передъ глазами ренегатъ Писаревъ съ своимъ всемогущимъ покровителемъ и съ своимъ бездушної красавицей-супругою. Гдѣ онъ? что теперь съ этимъ геніальныемъ взятчицомъ и съ его цѣломудренной помощницей? Я слышала вѣдь уже, что онъ изъ Кіева переведенъ былъ въ Вологду гражданскимъ губернаторомъ и что въ Вологдѣ какой-то подчиненный ему

чиновникъ публично пощенину. И глашати несъ мѣсто дѣяйшихъ.

Въ ожиданіи построють каркасъ несъ мѣсто дѣяйшихъ.

Імена Берзрукого щочини въ церкви східщоб «Юродивій» буде можливо повірити та й Дервиша построй Въ «Юродивімъ» мова гвини, че або той плян Сатрапія, який Шевиша (Днівникъ 19. нотата.

9 Лютого 1857 р.

Послѣ безпутній стремленіе къ стьлійшаго усиливъ это раздраженія

А дальше вѣ

Днівникъ зберігъ въ Чернигові. Крій Новгородський.

Відмініи доволі

Вірш 10. А ти з

Вірш 14. Зерна

собою

Вірш 16. Мій д

нелу

Вірш 17. Ходімъ

дали

чиновникъ публично, въ церкви, во время обѣдни, дать ему пощечину. И послѣ этой истинно торжественной сцены неизѣтно куда скрылся такъ громогласно уличенный взяточникъ.

Въ ожиданіи утра, я на этомъ полновѣсномъ фундаментѣ построилъ каркасъ поэмы, въ родѣ «Ангеловъ Пушкина», перенесъ мѣсто дѣйствія на востокъ, и назвалъ ее: Сатрапъ и Дервишъ.

Імена Берзрукого, Долгорукого, Писарева, а такожъ фактъ пощечини въ церкви сходяться у «Дневнику» та въ «Юродиніме». Але щобъ «Юродинімъ» була частиною поеми «Сатрапъ і Дервишъ» въ це не можливо повірити тому, бо Шевченко самъ каже, що вінъ «Сатрапа і Дервиша» построївъ ібі «Ангеловъ» і перенісъ місце подїї на схід. Въ «Юродинімъ» мова про цара-фельдфебеля та про Україну. Юродиній, це або той плянъ, «оснований на происшествії въ оренбургской Сатрапії», який Шевченко хотівъ було додати до «Сатрапа і Дервиша» («Дневникъ 19. VII. — дальше»), або прямо окрема поетична нотата.

Доля.

9 Лютого 1858 записус Шевченко у своїому. Дневнику:

Послѣ безпушно проведеної ночі я почувствовалъ стремленіе къ стихословію, попробовалъ — и безъ малійшаго усилія написалъ эту вещь. Не слѣдствіе ли это раздраженія нервовъ?

А дальшій віршъ: Доля, Муза, Слава.

Дневникъ зберігається въ музеѣ імені Тарновського въ Чернігові. Крімъ того віршъ втігнені въ Автографъ Н.-Новгородській. Друкую, якъ у Франка.

Відміни доволі велики:

- Вірш 10. А ти збрехала! Днєви.: А ти збрехала . . .
Вірш 14. Зерна неправди за „ за собою.
собою . . .
Вірш 16. Мій друже вбогий, „ Мій друже щирій, не-
нелукавий лукавий!
Вірш 17. Ходімо дальше: „ . . . слава, —
дальше слава,

Муза.

Доманицький у «Розслідік» стр. 319 каже, що він «Доля», «Музу» й «Славу» провірив з автографом Днівника в Чернігівському музеї.

Тимчасом Яковенко видав 1911. Твори Т. Шевченка, а між ними й Днівник, якого текст провірений при помоці Мих. Коцюбинського по автографу в Черні. Музей і вірш «Музак» в тому виданні дуже, а дуже відбігає від тексту в «Кобзарі» Доманицького.

- Вірш 1. А ти, пречистая Дневи.: I ти, пречистая
Так Дом., Фр.
Вірш 2. Ти сестро Феба „ молодая!
молодая,
Вірш 7. Туманом сивим „ сповила, —
сповила;
Вірш 12. Мені ти всюди по- „ Mіні ти всюди пома-
магала,
Мене ти всюди до- „ гала,
глядала
I всюди зоренько моя,
Ти не марніла, ти сі-
яла...
(Так Франко.)

- Доманицький:
Міні ти всюди помагала,
Мене ти всюди доглядала;
Вірш 15. В степу, безлюдному Дневи.: В степу безлюднім, в
степу, чужині.
(Так Доманицький.)
Вірш 17. Ти сіла, пишалася, „ Ти в кайданах пиша-
Дом. лася,
Вірш 19. Із казарми нечистої „ смердячої
Дом.
Вірш 21. Пташечкою вилетіла „ Вилітала як пташечка,
Дом.
Вірш 22. Ти, золотокрила, Дом. „ Моя сизокрила, —
Вірш 29. Горишти, зоренько „ цього рядка не має.
моя, Дом.
Вірш 30. Віташти мій херувим,
Золотокрилій серафим,

так автографі Днівни-
зовсім нема.

Вірш 35. Віташти

Вірш 38. Сказати

Вірш 40. А як
умру, — мої спітані

Вірш 41. Моя ти

ти мати! — положи

Вірш 4. Дом.:

Вірш 7. „

Вірш 9. „

Вірш 12. „

Вірш 17. „

Вірш 19. „

Вірш 20. „

Вірш 21. „

Вірш 25. „

Вірш 27. „

Вірш 28. „

Автографи: 1)
тограф II; 3) Лис
(я вам тепер щ

¹⁾ Доманицький
мовича», тимчасом

так автографі Днівника в муз. Тарн.; в Домашнього цих рядків зовсім нема.

Вірш 35. Вітай во мною, і учи,—Днівн.: Вітай во мною... і учи,

Вірш 38. Сказати правду „ Хвалити правду
так Дом.

Вірш 40. А як умру, моя свята, так Днівник; Дом.: А як умру, — моя спятая,

Вірш 41. Моя ти мамо, — положи (так Дом.); Днівник: Моя ти мати! — положи.

Слова.

Вірш 4. Дом.: А ти, задрипанико Днівн. Черн.: І ти, задрипанико

Вірш 7. „ Чи з ким ішшиш „ „ мизкаєшся

Вірш 9. „ Горинь лашень ти до „ „ Горинь лашень коло мене

мене

Вірш 12. „ Та любо, та лихо „ „ Та любо та тихо

Вірш 17. „ За тобою чим- „ „ Коло тебе мизкаєшся

Вірш 19. „ Із плянами кесарями „ „ І з плянами королями

Вірш 20. „ По шинках хиллялась, „ „ По шинках шаталася

Вірш 21. „ А надто з тим „ „ І курвила з Миколою

Вірш 25. „ Даї на себе по- „ „ Даї на себе на-

дивитись,

Вірш 27. „ Під крилом твоїм „ „ Під крилом твоїм і любо

Вірш 28. „ В холодку за- „ „ З дороги за-

снути!

Сон.

(М. А. Марковичці).

Автографи: 1) В «Днівнику» (13. VII. 1858); 2) Автограф II; 3) Лист до М. В. Максимовички¹⁾ 22. XI. 1858 («я вам тепер плюю, замість парчового очіпка, мій не-

¹⁾ Домашній кальє в «Розсліді» стр. 388 є листі до Максимовича, тимчасом це лист до Марії Василівної Максимовичової.

величкій „Сон“, а літом привезу величенну поему, як зробите по мосму прошенію, а як же ні — то ні!».

4) Олівцем на офорті »Святое семейство«, присвяченім Ф. Черненкові.

Друкую, як в »Кобзарік« Доманицького.

Примітки:

Вірш 1. пшеницю жала; Днєви.: жала, —

Вірш 2. Втомилася, „ Втомилася;

Вірш 8. Попестила, „ Попестила —

Вірш 10. І синиться їй: той „ І синиться їй той син
син Іван Іван —

Вірш 12. Уже заспаний, „ Не одинокий, а жона-
жопатий

На вольній, ба- „ На вольній, бачиться...
читься, —

Вірш 17. А діточки обід несуть...

у Франка вставка в Авт. II. листу до Макс.:

Та йдучи колоски збирають;

Мов тая доленка сплята,

Мов янгеляточка ідуть.

Вірш 18. І усміхнулася не- Днєви.: Та й усміхнулася не-
бога. бога ...

Вірш 21. Його гарненько „ Его гарненько сповила,

сповила,

Вірш 22. І копу дожинать „ Та, щоб, дожинать до
пішла, ланового

Вірш 23. Поки не чути лано- „ Ще копу дожинать
вого. пішла ...

Остатню, може; Богъ
поможе,

Той сонъ твій справ-
дитися ...

(Так і у Львівськім виданні. Франко називав таку редакцію
»баламутною« і заводить до купи два тексти, а саме: з листу до Макси-
мовички і з Днівника. У його так:

І копу дожинати пішла,
Поки не чути ланового.
Остатню може. Бог поможе,
То ѹ сон твій справдитися.)

Есть в Авто
Богдан. 1)

Друкую, як
Відмінні:

Вірш 2. А цос
друкувало цей вірш

Тут: А щось таке, и
Вірш 3. І сері

Болит
спит

Мов ц

Вірш 12. Грома

Вірш 17. А пан

Вірш 19. Любите

Рук. Богданенка ваг

П

Такий наголос
приміром Огонов
XI. псалом.)

Замітки:

Вірш 20. Убоги

Вірш 21. Малих

Вірш 23. Поста
в Авт. II. нерозстріле

Есть в Авт. Н
Замітки:

Вірш 15. І думу
В Авт. на кінці

А дні

Твоїм

¹⁾ Тут надпись: *

еліченну поему, як
же ні — то ні»).
семейство», присвя-
тицького.

жала, —
Втомулася;
Попестила —
І синиться їй той син
Іван —
Не одинокий, а жона-
тій
На вольній, бачиться...

то Макс.:

Та й усміхнулася не-
бога . . .
Бго гарненько сповіла,

Та, щоб, донять до
ланового
Ще копу докиннати
пішла . . .
Остатню, може; Богъ
поможе,
Той сонт, твій справ-
диться . . .
називав таку редакцію
саме: з листу до Маркса-

Я не нездужаю, цівроку, —

Есть в Автографі Нижньо-Новгородським і в рук.
Богдан. 1)

Друкую, як у »Кобзарі« Домашніцького.
Відміни:

Вірш 2. - А щось таке бачить око, (Львівське вид. 1867 р.
друкувало цей вірш із неідомого рукопису заборонених поезій.
Тут: А щось таке, щось бачить око.)

Вірш 3. І серце жде чогось... Льв.вид: I не спить, а серце
Болить, б'ється
Болить, і плаче, і не
спить, I болить, моя небогданова дитина.

Мов погодована дитина.
Вірш 12. Громадою обух сталисьть, Пр. Коба.: спалити,
Вірш 17. А панство буде колихати, Льв. вид: панувати,
Вірш 19. Любить царя свого пяного Франко: дурного;
Рук. Богданенка важній варіант: Любить царя свого нового

Подражаніс XI псалму.

Такий наголовок в Автографі ІІ. По »Кобзарях«, приміром Огоновського (т. ІІ. стр. 219): (Прочитавши XI. псалом.)

Замітки.

Вірш 20. Убогих ниших . . . (штаки з автографу).

Вірш 21. Малих оттих рабів німих! (Льв. вип: похилих.)

Вірш 23. Поставлю слово... (В Огоновського слово, в Авт. II. непроастрілено.)

Marky Bobkay

Есть в Авт. Н.-Новгоро. Прекрасную як у Франка й Дом

Замітки:

Вірш 15. І думу вольную (не пушк, як було в I вид. Ром.)

В Авт. на кінці два перечеркнені грядки:

А дні мої, моя ти доле,
Твоїми днями назову.

¹⁾ Тут надпись: »Сподівана воля.«

Подражаніе Ісаї.

Єсть в Авт. II. і на офорти Соколова (магазин Буймистрова, у Києві. Дом. »Розслід« стр. 325). Друкую з тексту Доманицького.

В Огоноського (»Кобз.« т. II. стр. 220). (Прочитавши главу XXXV. у Ісаї.)

Замітки її відмінні:

Вірш 3. Розпустись, Авт. II. вразу: процвіти.

Вірш 4. Рожевим крином (Авт. Буйм.: »рожевим», «зеленим» і знову »рожевим«.)

Вірш 7. Луги зелені береги (Так Авт. II. — без коми.)

Вірш 12. Добром та волею (Авт. Буйм.: вразу: добром заробленним.)

Вірш 13. Святим омбором (наголос в Автографі).

Вірш 16. І спочинуть (Авт. Буйм.: вразу: Одпочинутъ.)

Вірш 20. Радуйтесь, вбогодухі (Авт. Буйм.: вразу: дрібнодухі.)

Вірш 29. Незрячі прозрять, а криві! (Романчук: і криві!.)

Вірш 30. Мов сарна (так в обоз автографах, не серна, як в Огон.). Авт. Буйм. вразу: Тоді кривий, мов сарна тая Із гаю полем застрибас.

Вірш 32. Прорвуться слово, як вода (Авт. Буйм. вразу: мов вода.)

Вірш 33. І дебр — пустиня (Авт. Буйм. вразу: нена-посиную.)

Вірш 36. Веселі ріки (Авт. Буйм. вразу: великі ріки.)

Вірш 37. Кругом гаями (Авт. Буйм. вразу: кругом ловами.)

Вірш 40. І не верстовій (Авт. Буйм. вразу: широкі святі.)

Вірш 41. А вольні!, широкі! (Авт. Буйм. вразу: Та великі простеляться.)

Вірш 44. Шляхів тих владики (Авт. Буйм. вразу: Царі того шляху.)

Вірш 49. І пустиню опанують (Авт. Буйм. вразу: А пустиню (так було вразу).)

Н. Н.

Відмін нема.

Есть в Автографі
ченка і без наголо-
графі, замісць наго-
Черненку на п-

Замітка:

Вірш 11. У руши
Франко: Та в р-

Он.

Есть в Авт. I.

Цей вірш Шев-
що була за малире-
вірш після стріці
ного третього арен-

I ми п-

На п-

Есть в Авт. II.

Замітки:

Вірш 10. Сіяє ба-

Вірш 14. Многос-

(так О-

Ко.

Друкую, як у

Як-би

Друкую без змі-

та

Автограф в Чер-
мада 1906. VIII. —
кого.

Пісня.

Есть в Автографі II., але відписана не рукою Шевченка і без наголовка, який дано в перводруку. В автографі, замість наголовка посвята: Федору Івановичу Черненку на пам'ять 22. IX. 1859.

Замітка:

Вірш 11. У рушничку, в Авт. II. в-разу: Та в рушничку.
Франко: Та в рушинку та в хустині.

Ой маю я, маю я оченята.

Есть в Авт. II. — Відмін нема.

Сестри.

Цей вірш Шевченко присвятив своїй сестрі Ярині, що була за мальром Бойком, пляніцею. Написаний цей вірш після стрічі поета з сестрою та під час несподіваного третього арешту. Тому й слова:

І ми прокинулися: ти

На панцині, а я — в неволі!...

Есть в Авт. II.

Замітки:

Вірш 10. Сіле батько Авт.: Сіле синій.

Вірш 14. Многострадальна Фр.: Многострадалица
(так Огоновський) (так Авт. і Дом.)

Колись дурною головою.

Друкую, як у Франка й Дом. без змін.

Якби то ти, Богдане пляний.

Друкую без змін (хіба правописні й інтерпункційні).

Та головоніжко моя бідна.

Автограф в Черн. Музей. Перводрук «Нова Громада» 1906. VIII. — не «Крит. Розслід» Доманицького.

Це у мене (»Кобзарь«, т. II. стр. 289) похибка! Прошу справити.

Друкую з тексту, опублікованого в »Розвідді« стр. 328.

Во Іудеї, во дні оні.

Сесть в Авт. II. і в бруліоні (Черн. Музей) разом з »Марією«.

Друкую з тексту Доманицького.

Відміни:

Вірш 11. Щоб той йому на те, на се, (В Огоновського і в інших »Кобзарях« похибка: Щоб той йому на те, на все,)

Вірш 17. Як ось (не: якось!).

Вірш 18. А у якомусь у вертепі — (Огон.: А в вифлиєм-ському вертепі.)

Вірш 19. Марія сина привела — (Огон.: родила, так на голос елин., родилá і вірш непонятій — в Автографах: привела.)

Франко: Марія з шляху не вставала,
Марія сина привела.

Вірш 20. Вифліем, Шевченко пише: Вифліем.

Вірш 23. Зіновіть, кукіль і будяк (Бруліон: Буряни, і кукіль, і будяк.)

Вірш 26. Зотни, поки не піднялося! (Бруліон: підросло.)

Вірш 28. По всьому царству постинати (Бруліон: по-стенати.)

Вірш 30. Нам не дадуть доцарювати (Бруліон: не дати-муть і царювати.)

Вірш 32. Оддав (Бруліон: отдав.)

Вірш 36. Од піаного царя-владики! (Бруліон: Ще од піанішого владики.)

Вірш 37. Од гіршого-ж Тебе спасла (не: Од грішног!) (Бруліон: Тебе од піаного спасда.)

Вірш 39. Та де-ж нам тую матір взяти? (Бруліон: А де нам тую матір взяти?)

Вірш 41. Раби з кокардою на лобі (Бруліон: Раби з ко-кардами на лобі.)

Франко після 44 вірша додав в Бруліону 7 рядків, які вичерпнув був Шевченко:

Великомучениче єсину,

Сьогодні маю я клясти

І є єдина дитино,
Прости мене непра-

I відміту і в то
з «Марією», видно, що
»Марія«, то твори сво-
великого твору поета

Есть в Музей
цей поеми і переп
Автографі II. від
а мабуть Марковичі

Все упованіє моя
На тебе, май единий
На тебе, мати всеобщий
Все упованіє моя!
Приблищає святих,
Ограблених людей.
За всіх скорбящих
Молюся плачучі, по-
Невольникам святу
Вірш 6. Свята
Вірш 14. До сам
Вірш 20—25. Від: «
закреслено такий варі

Як проц

Псалмом

Недолю

Я воспом

Мон фар

Тобі убо

(Закресле

Вірш 26—29. У Йос

сліяра,

Чи в бол

святої

Марії в

росла;

ростала

9) похібка! Пропу

»Ровслідік стр. 328.

н. Музей) разом з

(В Огоновського і в
у на те, на все,)

Огон.: А в вифлем-

оп.: родила, так на
фотографах: привела.)
ла,

іфліем.

Бруліон: Бур'яни, і

(Бруліон: підродило.)
нати (Бруліон: по-

(Бруліон: не дати-

(Бруліон: Ще од
(не: Од грішного!)

ти? (Бруліон: А де

Бруліон: Раби в ко-
лодків, які вичеркнув
маю я клястій

ІІ єдина дитино,
Прости мене неправедного!

Твоїх мучителів. А ти
Благословенна в женах,
Пренепорочна . . .

I зі змісту і з того, що цей вірш разом написаний в бруліоні в «Марією», видно, що він, коли не був первісним вступом до поеми «Марія», то творив своєго рода заспів, підготовлення до останнього великого твору поета.

Марія.

Есть в Музею Тарновського в Чернігові бруліон цеї поеми і переписаний в чисто текст. Крім того в Автографі II. вписана «Марія» рукою не Шевченка, а мабуть Марковича. В Бруліоні Черн. Муз. такий початок:

Все упованіє мое	Сліпцям окраденим!
На тебе, май единий раю!	Своєго сина
На тебе, мати всеблагая,	Святую муку ізгадай.
Все упованіє мое!	I муку праведного сина,
Приблищає святих, покров	Твою единую дитину
Ограбленних людей, рабов,	I все, пречиста, подай:
За всіх скорбяща . . . Ридаю,	Рабам німим святу силу,
Молюся плачуши, подай	Щоб Ироди не ворушились,
Невольникам святу руку,	Ta більш нічого не давай.
Вірш 6. Свята сило всіх святих, Авт. II: Свята жено.	
Вірш 14. До самого, самого краю! Наголос в Авт. Черн.	
Вірш 20—25. Від: «Як процвітуте до «подай» в Авт. Черн.	

закреслено такий варіант:

Як процвітуте угорі села,
Псалмом тихим і веселим
Недолю тінкую твою
Я воспою тоді. А нині
Мон фарісей той милостиню
Тобі угорі ленту подаю.

(Закреслено: Динарій ленту подаю.)

Вірш 26—29. У Йосипа, у те- Брул. Черн.: У бондаря, чи те-
сляра,
Чи в бондаря того Чи в Йосипа того
святого,
Марія в наїмчинах Убога до снаги не-
росла;
Росла собі і ви- У наїмах дівчина
ростала,

(Так Огон., Фр., Дом., Ром., бо всі опирави текст на Авт. II.)
 («дівчина» попр. на «Марія»)

- Вірш 34. Тесляр на наймичку Бр.Черн.: На ранню квіточку
 свою в гаю
- Вірш 35. Неначе на свою дитину, „ Тесляр на наймичку
 свою
- Вірш 41. Одна-однісенька... „ Як та билиночка
 хіба...
- Вірш 42. Ще-ж смерть моя не „ Ще-ж смерть хіба
 за плечими» не за
- Вірш 45. На той бурнус йому „ Йому на той бурнус
 святиний
- Вірш 46—48. Або на беріг по- „ Або ранесенько сер-
 веде делько
- Козу з козяточком „ Козу з козяточком по-
 сердешним веде
- I попасті і напоїть; „ У Тиверіаду напу-
 (Так Дом., Фр., Огон.) вати.
- Вірш 61. I сумни-сумно по- „ I сумно, сумно по-
 зирає
- Вірш 62. На тоб широкий, „ На тоб широкий,
 бокний став. тихий став.

(Ром. 1. вид. «поглядає». Дом. у «Розсліді» (стр. 333) пи-
 тається, через що у Ром.: поглядає! — Взяв з бруліону, відік
 Й Франко впровадив деякі змінити.)

Вірш 63—65. «Тиверіада!» Брул.Черн.: Vacat.

- Широкий царю озерам!
 Скажи мені, моя порадо:
- Вірш 66. Якня доля вийде нам Бр.Черн.: буде нам
- Вірш 68. I похилилась, „ Тай похилилась
- Вірш 72. Його старій підо... Огон. за пру Пр.Коба.: Його старого.
- Вірш 79. Ніхто неuarпти!...Брул.Черн.: Ніхто не врів такої
- Від: Злал-ж доля „ vacab.
- Вірш 82. до: О, доленько!... Понад водою „ Тихесенько по-над
- Ходою тихою пішла, водою
- Лопух края берега Пішла собі, лопух
- пішала, рисни!
- Лопух зірвала і па- Широкий вирвала я
- крила, пакрила,
- (Так: Огон., Дом., Фр., Ром.) Шоб сонце, бачте, не смалило.

- Вірш 89. I вник-
 му га-
- Вірш 92. Благоу-
 ний к-
- Вірш 93. В яких
 інших
- Вірш 95. Ти захи-
 спеки
- Вірш 98. I без во-
 пото-
- Вірш 103. Даремн-
 і падб,
- Вірш 106. I недоб-
 сином

- Вірш 112. Закін-
 Вірш 113. Від «ліл-
- Вірш 116. що буд-

- Вірш 117. У вечер-
 до вірша 127. I заспів
 Франко прийма-
- Занівцяни
 I снігтврв
 Пурпуром
 Ах очі с
 Очиці кре-
 Тихенько.
 На юрда
 Козу з пі-
 На руки
 I заспіва-
- Вірш 139. На хутрі
 убогий
- III. Т. III.

али текст на Авт. II.)

На ранню квіточку
в гаю
Тесляр на наймичку
свою
Як та билиночка
одна
Ще-ж смерть хіба
не за
Йому на той бурпус
святашний.
Або ранесенько сер-
денько
Козу я козятком по-
веде
У Тиверіаду напу-
вати.
І сумно, сумно по-
глядає
На той широкий,
тихий став.
асліді« (стр. 333) пи-
з в брулону, відки

: Vacat.

: буде нам
Тай похилилася
Його старого.

: Ніхто не зір такої
vacat.

Тихесенько по-над
водою
Пішла собі, лопух
ріспній
Широкий вирвала й
пакрила,
Щоб сонце, бачте, не
смалило.

- Вірш 89. І зникла в темно-Брул.Черн.: І заховалася в гаю
му гаю
- Вірш 92. Благоуханий, сель- „ „ сельний (похібка)
ний кринець
- Вірш 93. В яких гаях, в „ „ ярах лісах
інших ярах
- Вірш 95. Ти заховавшся од (Авт. II. похібно: заховалася).
спеки
- Вірш 98. І без води прорве, Брул.Черн.: затопить
потопить
- Вірш 103. Даремне сила про- „ „ За марне сила про-
падé,
- Вірш 106. І недобитая, за „ „ І ти сердешная (в-
сиком разу: І ти бевро-
потно)
- Вірш 112. Заквітчай „ „ Уквітчай
- Вірш 113. Від «лілеяніє до } „ „ І заспівай
- Вірш 116. що буде» } „ „ Поки єдем твій, ти-
хий рай
Ще не підпалював
Сгова,
Сердитий іудейський
Зевс.
такий варіант при-
няв Франко, а текст,
що в Огон., Дом.,
Ром., Фр. і в мене,
перенес в нотку.
- Вірш 117. У вечері, мов зоря тая
до вірша 127. І заспівала—даю, як Дом., Огон., Ром.
Франко приймає першу ред.:
- Заквітчана, а юрда
І снігроверхий той Ліван
Пурпуром, золотом сіяють,
Аж очі спіннуть. А Марія
Очиці кроткі, святі!
- Тихенько-тихо підішла
На юрдан, і усіхнулась,
Козу з під гаю й заняла,
На руки козиня вязла,
І заспівала:
- Вірш 139. На хутір Бондарів, Брул. Черн.: Вазис (може:
убогий
в овасі?)

Вірш 146. І не пручалось, не Брул.Черн.: І не кричало, не
кричало пручалось

Вірш 150. Вигляда (Дом. каже, що маючи далі «привітав»
немає рації брати тут форму: вигляда, замісце виглядав. Але
в «Кобзарі» таки ваяв: вигляда. І Франко: вигляда. Ром.:
виглядав.)

Вірш 153—159. У Франка варіант а Черн. Брул.:

Прийшла до дому. На порозі

Отерти радосні слова

Її господаръ привітав,

Неначе любову, едину

Свою кохану дитину

(Дальше вертас Франко до звичайної ред. а в брууліоні єсть:)

І де ти гаялась, — спітав,

Моя песчаня дитино?

Вірш 168. А гость розвутій Брул.Черн.: Гостъужерозутій
Умитий з кащи вихожав (це в мене похибна: кащі
не напі!),

Вірш 172. І став велично на Фр. а
порозі Черн. брул.: І тихим, ласка-
I, уклонившися, вим уклоном
вітає. Марію молодик
Марію тихо ... вітав.

Вірш 178. І стрепенулась, „ „ , так само.
— пригнулась,

Вірш 181. А потім гости „ „ , І в кущу гости
молодого молодого
Просила, ніби Вступить просила
повела,
Очіма в кущу
(так і Франко)

Вірш 185. І молоко, і сир „ „ . Опісноки і сир
козлиці

Вірш 187. Сама ж не Іла й не пила — Так Авт. II. (і Фр.).

(Вірш 191. Дивочний гость той говорив («Дивочний», не «ді-
вочний», як в Огоновського й давніших Кобзарях, бо це прікмет-
ник від: «дивое», не від: «діва».)

Вірш 192. І словеса його Брул.Черн.: живії
святії

Вірш 201. І в житницю собе- „ „ , в житниці
ремо

Вірш 210. Марі

ї п

Цей в

мають

кий за

(Такий варіант
що Шевченко писав:

Вірш 213—218. В
жини; не однини, от-
значиться гостя про-

Вірш 221. Ланіти

Вірш 223. Не та
і Огон.).

Вірш 225. Промо

Вірш 227. Ходім
(тут Ог)

(і)

Вірш 230 від: І в
до 233 до: ідуть

Вірш 243. Пречи
дав т

Вірш 245. І досі
(так)

..: I не кричало, не
пручалось
чи далі «привітав»
місць виглядів. Але
ко: вигляда. Ром.:

.. Брул.:

.. а в бруліоні єсть:)

: Гость уже розутий
в мене похібка: кущі

.. I тихим, ласка-
вим уклоном
Марію молодик
вітав.
так само.

I в кущу гостя
молодого
Вступити просила

Опіскові і сир
козлиці
Так Авт. II. (і Фр.).
(«Дивочній», не «ді-
варях», бо це прикмет-

живії

в житниці

Вірш 210. Марія встала та Брул. Черн.: так само,—так всі
автографи.

ї пішла
Цей вірш і дальши
мають в бруліоні та-
кий зачеркнений ва-
ріант:

Марія з глечеком
пішла
Води набрати, а ясно-
ліць

Дивочний гость пі-
шов гуляти,
Писалом Сіонський
васливатъ

При місяці. I у
ярочку

Зострів Марію . . .

(Такий варіант приняв у свій текст Франко. Звертаю увагу, що Шевченко писав: Сіонський, не Сіонський!)

Вірш 213—218. В тім уступі Брул. має перший відмінок мно-
жини; не одинини, отже: провели, раді, радесенькі, прийшли,
заніться гостя провожає не сама Марія, а Йосиф.

Вірш 221. Ланти, Фр.: Ланити.

Вірш 223. Но та тепер, Марія, стала, Авт. II: Марія (так
і Огон.).

Вірш 225. Промовив Йосип Брул. Черн.: Теслярь промовив

Вірш 227. Ходім, Марія, „ „ „ Ходім в церков, по-
(тут Огон.: Marie) вінчаймося,

(і дальше) А то цеглиною убить
На улиці:
(Франко помішав
оба тексти.)

Вірш 230 від: I в путь Брул. Черн.: vacat. В бруліоні
до 233 до: ідуть тан:

В своїм оазисі.
Ідуть;
Несе з торбиною і т. д.

Вірш 243. Пречистій Ії не „ „ Ти не, подав Ії
дав ти руку, грішній руку,

Вірш 245. I досі мерли-би „ „ I досі-б хисли
(так Авт. II.)

Вірш 248. Сліпі, ви, нищі! Брул.Черн.: Сліпі і 'малі' душою
душою
і дальші: (не: душою!)

Не бачите перед со-
бою
А нічогісінсько. А
тих
Великих, сильних і
гладких
І отолстівших сер-
цем малим —
От іх так жаль-смер-
дяче сало
Годованіх добром
живим,
Людскою кровію.
Невідійн!
Смердитимуть, як та
—собака
Убита й кинута в
рові.

Вірш 254. Де-ж подівсь „ „ „ А дежтой молодик
Дивочний гость
отої лукавий?

лукавий
Дивочний гость,
—ти де подівсь?

Вірш 259. Не чути його, „ „ „ (так само)
а-ні Мессії „ „ „ Авт.: Не чути ані його,
ані Мессії
(так звій склад.
Наїнграде, як в
1. ред. Романчука:
»Не чути ні його,
ні Мессії.«)

Вірш 265. Ніже апостола Брул.Черн.: Ніже апостола
того
Тепер не жди!

Благовістителя
святого
Тепер не жди!
(Цей вставки, хоч во-
ни гаряча, редактори
»Кобзарів« не при-
няли.)

Вірш 269. Мол-

Вірш 271. А то
Вірш 284. Ото в
Прий
жив
Повіт
сел
Тесля
деб
Макт
вон
Прене
Сидит
І в по
шиє
Мален
Кому

Вірш 295. Од на
сам
і дальші: Щоб
Ви на
(та

Огон. і Ром. I.
«всі» країце, бо пов

¹⁾ Цей рядок в
²⁾ Франко: Ком

Сліпі і малі душою
На бачите перед со-
бою
А нічогісінко. А
тих
Великих, сильних і
гладких
Отолстівшіх сер-
цем малим —
Ох і так жаль смер-
дяче сало
Годуваних добром
живим,
Індською кровію.
Невдійни!
Смердити, як та
— собака
Убита й кинута в
розві.
Деяжтой молодик
лукавий
Дивочий гость,
— ти де подівсь?
так само)
Не чуть ані його,
ані Мессії
так звійкий склад.
Зайкраце, як в
ред. Романчука:
Не чуть ні його,
ні Мессії!*)
Ці же апостола
того,
благовістителя
святого
Тепер не жди!
Цей вставки, хоч во-
на гарна, редактори
Кобзаря не при-
няли.)

Вірш 269. Молись і дякуй Брул. Черн.: Молись і дякуй.

(а дальше)

Тяжко жити.

Настане гірше, од-

почить

У бурляні, не то під
тином

З твоїм святим, еди-
ним сином

Спочти, сісти не
дадуть.

(таку встановку при-
няв Франко.)

Вірш 271. А тоб цеглиною убили (було в Брул. для 228 рядка).

Вірш 284. Ото вони собі ідуть; Брул. Черн.: Ото вони собі жи-

тиуть,
Прийшли до дому, і
живуть.

Родин отих потро-
ху ждуть.¹⁾)

Повітчані, та неве-
сели.

Старий колисочку
дебелу

У сіннях робить; а
вона

Пренепорочная Марія,
Сидить собі коло вікна

I в поле дивиться, і
шиє

Сидить собі коло
вікна

Та плачучинебога
шиє

Малесеньке сороченя —
Комусь то це . . ?*)

Комусь то це . . —

Вірш 295. Од кесаря, його „ „ „ Од кесаря таки
самого,

і дальші: Щоб ви сьогоднія, сей-же час
Ви на ревізію у город

(так Дом. і Фр.)

Огон. і Ром. I. вид: Всі на ревізію (хоч в Авт. «вні — то
звісі країсі, бо повторення «вні не має ніякої цілі і дивно наявіть

¹⁾ Цей рядок вставив у текст Франко.

²⁾ Франко: Комусь то ще . . ?

звучить. Це, коли не але прочитане, так легко може бути похибка автографу).

Вірш 299. І зник, пропав Брул.Черн.: І змовк і зник той тяжкий голос,

Вірш 300. Тілько луна в „ „ vacat,
яру гула „ „ Авт.: руна

Вірш 307. Тілько й промо- Брул.Черн.: (без «ї»)
вила.

Вірш 312. В дорозі, от і мо- „ „ То матиме і молоко
локо

Сердешній матері. „ „ До коржиків не-
Скотина „ „ дужня мати.

Іде пасучися ряд- „ „ Ідуть вони собі
ком, „ „ рядком

Ідуть за нею батько „ „ vacat
ї мати.

І починають розмо- „ „
вляти

По-полі тихо. „ „ По-волі тихо.
(так і Франко)

Вірш 330. Найшов
Опісок Йосип у „ „ Опісок мовчків із
торбині,

Дав та й каже: „ „ I дав Марії. По-
«На, дитино!

Вірш 336. Ото-ж сидять, „ „ Сидять, сидять
А сонце праведне „ „ А сонечко уже ни-
швиденько „ „ венько

До-долу котиться „ „ На степ спусти-
ї — гляди! „ „ лося

Сховалося, і „ „ (в полі,
смеркл в полі, Ром.: ніколи рим.)
I — диво дивне!... „ „

(Так і Франко)

Вірш 342. Аж здрігнув Брул.Черн.: Аж здрігнув

Святий тесляр — „ „ Старий тесляр —
мітла з востоку „ „ таки з востоку

Над самим Ви- „ „ Над самим Вифле-
флемом, боком, „ „ ємом, боком,

Мітла
війш

І степ

Марія
не во

Марія
вела

Вірш 352. За нас
розп

Вірш 353. А педал
дорог

Вірш 355. І я ді
всял

І у вер

прип

І чаба
убог

Симан
рекл

Вірш 360. До сх
рано

У Виф

майд

Зійшо

шопо

Що що
в люд

Во Іуд

І тихн

люде

Чабан
живъ

— «Пр

Ірем

¹⁾). Так і Франко.

²⁾) Фр.: I тут же

може бути похибка

змовкі зник

vacat,

унна

без «ї»)

то матиме і молоко

До коржиків не-
дужна мати.

дуть вони собі
рядком

vacat

ю-волі тихо.

пріснок мовчки із
торбиною

дав Marii. По-
годуйсь

Сидить, сидить
сонечко уже ни-
венько

на степ спусти-
лося

(в полі,
ніколи рим.)

Аж здрігнув
тарий теслярь —
таки з востоку
ад самим Вифле-
ємом, боком,

Мітла огненная Брул. Черн.: Звізда хвостатая
війшла, війща,¹⁾

І степ і гори осіяла,, „ I степ і гори осіяла.

Марія з шляку „ „ Марія тут же й
не вставала — привела²⁾

Марія сина при- „ „ Того вовзлюбле-
вела, ного сина,
(Франко вводить до
купи оба тексти —
дуже вдачно.)

Вірш 352. За нас, лукавих, „ „ За нас, святан, роз-
розпілася!

Вірш 353. А недалено, краї „ „ А недалено, повз
дороги, дороги

Вірш 355. Небогу, „ „ Дитя і тесляря
І й дитяточко святого

взяли Взяли з собою й

І у вертеп свій привели

принесли, У свій корінь, і
І чабани його «Бог той з намис-

убогі чи Сміманді на-
Сіманділом на-
рекли.

Дитя немітвея.
(цей варіант приняв
у текст Фр.).

Вірш 360. До сходу сонця, „ „ До сходу сонця, на
рано-рано, майдані

У Вифлеємі на „ „ У Вифлеємі люд
майдані війшовсь

Зійшовся люд і „ „ І мовить нищечком
шопотить, «Сбилося»

Що щось непевне „ „

в людьми буде vacat

Во Іудеї; гомонить „ „ vacat

І тихин люд. «О „ „

люде, люде!»

Чабан якийсь бі- „ „

жить, кричить:
— «Пророчество „ „ »Пророчество Іспре-
Іеремії, мії,

¹⁾) Так і Франко.

²⁾) Фр.: I тут же й сина привела.

Ісаї збулось,
збулось!

У нас, у пасті- Брул. Черн.: У Вифлесмі нароп-
рий, Мессія
Родився чора!...

Загуло

У Вифлесмі на
майдані:

«Мессія!... Іисус!...
Осанна!...»

I люд розходивсь.

(Франко оставил цей текст до слів: «У нас, у пастирій, Мессія» а дальше дав текст з I. ред. (броню.) від слів: «У Вифлесмі нароп- дивсь» до: «Співали люде через час.» Таким чином у нього IV розділ кінчиться: «через час», а V починається: «через час.»)

Ісаї. У нас Мессія

Учора ввечорі. —

»Хто бачив;

Як сходила ота
мітла

Над Вифлесмом?»

)

— «Всі ми! всі
ми!»

Громада крикну-

ла — і глас

Неначе той огонь
погас,

Пропав і зник. —

»О диво! диво!

Непевне робить-
ся у нас

У Вифлесмі! I

Осанна

Співали люде че-

рез час.

(Вірш 345 «авідає не
зворя», як тепер виключно
велять казати.)

Вірш 380. На марне гріли!... Брул. Черн.: Нагріли вже та
не купали

Маленьких діточок
своїх:

Ножі солдати спо-
лоскали

В дитячій праведній
крові!

Таке то на світі
сталось!

Дивітесь ж, о матері, ..

Шо роблять Ироди ..

Ножі солдати споло-
скали

В іх чистій, пра-
ведній крові.

vacat

Дивітесь добре, ма-
тері,

Шо роблять на світі
царі!

Вірш 387 (має в
короткі
А саме

Та вже

бани

Віталі

А в-

дали

Вірш 400. На шл

Мітла с

тила

Непаче

вилас

Вірш 405. Гнаро
Месс

(Після

Бру

I матір

несла

I носуч

Вірш 406 до 411.

То слав

По всь

Я би

Хоча Г

В гаде

Од сна

A ти не

Вірш 415. Таки в
тобі!

Вірш 417. В пелі-
лі, п

Вірш 425. З-за Н

мов с

Вірш 426. Страши
вими

¹⁾ Цей вар. прин

Iсайл. У нас Мессія

: У Вифлесмі нар-
дився
Учора ввечорі. —
»Хто бачив,
Як сходила ота
мітла
Над Вифлесом?«

) — «Всі ми! всі
ми!»

Громада крикну-
ла — і глас
Неначе той огонь
погас,

Пропав і зник. —

«О диво! диво!

Непевне робить-
ся у нас

У Вифлесі! «І

Осанна

Співали люде че-
рез час.

345 «а візда» не
як тепер виключно
вати.)

Нагріли вже та
не купали

Нокні сандати споло-
скали

В іх чистій, пра-
ведній крові.

vacat

Дивітесь добре, ма-
тері,
Що роблять на світі
царі!

Вірш 387 (має в Брул. далеко
до вірш 400 коротший варіант.
А саме):

Та вже, спасибі, ча-
бани
Віталі Іх і день ховали,
А ввечері кожух
далі;

Вірш 400. На шлях Мемфіський. Бр. Черн. На шлях Мемфіський
А мітла, " " " I світила
Мітла огненна сві- " " " На шлях огненна
тила,

Неначе сонце і ді- " " " I ніби гріла, і ді-
вилась

Вірш 405. І народженого " " " Ослиця ще й дійна
Мессію. " " " була, .

(Після того рядка в
Брул. Черн.)

І матір з сином і " " " I неспочивши до-
несла,
І носучи (х) годувала,

Вірш 406 до 411. Там же такий варіант:)

То слава-б стала
По всьому світу про ослицю,
Як би вона яку царицю,
Хоча Грузинську, несла
В гавем в царем роскошувати,
Од сна і власті одпочити!
А ти несла живого Бога.

Вірш 415. Таки завадила Брул.Черн.: Швидка завадила
тобі!

Вірш 417. В пелюшках до- " " " Під пальмою (1) під
лі, під вербою

Вірш 425. З-за Нилусфінкис, " " " А сірінка, мов сичі
мов сичі

Вірш 426. Страшними мерт- " " " З-за Нилу мерт-
вими очима

¹⁾ Цей вар. прибав у текст Франко.

Вірш 428. На голому піску Брул. Черн.: На чорному піску
стоять

Вірш 429. По шнуру піра- „ „ vacat
міди в ряд

Вірш 431. І ніби фараонам „ „ Мов фараонові
внати сказати

Вірш 432. Вони дають, що „ „ Вони хотять
правда божа

Франко: Мов фараонові сказати
Хотять: встає вже правда божа;

Вірш 433. Встає вже „ „ Встає, встає вже

Вірш 436. У копта вони; а „ „ а старий
святий

Вірш 437. Іосиф взявшись ота- „ „ Так бруліон.

ру пасті,

Вірш 445 (від) „ А ти? „ „ vacat
до вірш 451. (до) одвести ...

Вірш 452. Ще рік минув. „ „ У тесліра!¹⁾
Коло хатини „ „ Під ворітми, ко-

і дальші: Коза пасеться, а „ „ ло хатини
дитина
І невеличке козеня

Вірш 459. З ціпочком тихо по- „ „ Із города, носив
під тином:

Носив у город ша- „ „ продати
пличок

Продать: йому ме- „ „ Барил добро та
дяничок,

Ій немудрую ху- „ „ шаплик.

стину,
Собі-ж несе на по- „ „ Несе малому ме-

столи

Ремено доброго.

Вірш 464. Спчинув, „ „ В хатину

Та й каже: «До- „ „ Ввійшов та й ка-

жу, не журиси: „ „ же: «Чуті

скрізь,

1) Цей варіант приняв у текст »Кб.<« Франко.

Царя ві-
не ста-

Чогось
наївся

Та так в-
що оп-

Таке то-
сказав

Вірш 477. А Йосип
бавля-

Вірш 479 Ходімо,
до вірш 485. свій г-

У-двох в-
соці і

Вірш 486. То сян, т-

прииш-
му

Водай не-
вікому

Увірте т-
годать,

Вірш 491. Оттой га-
і не зна-

На чорному піску

vacat

Мов фараонові сказати

Вони хотять

Божка;

Встас, встас вже
а старий

Так брудіон.

vacat

У тесляра¹⁾

Під ворітми, ко-
до хатиши

Коза пасеться, а ди-
тича.

І мале, біленьке
козечка.

Из города, носив
продати

Барило добре та
шадрии

шаплик.
Несе малому ме-
дведицу

А И немудрую ху-

стину,
Гебі на північ

В хатину
Ввійшов та й ка-
же: «Чути
скрізь,

ИКО.

Царя вже Ирода Брул. Черн.: Що Ирод царь уже
не стало! опрігся
Чогось у-вечері „ „
наївся,
Та так наївся,
що опрігся, — „ „ vacat

Вірш 477. А Йосип сина за- бавляв	(Фр.: забавля.)	
Вірш 479 Ходімо, каже, у	"	Ходімов Назарет,
о вірш 485. свій гай		дитино!
У-двох в коли- соці несли.	"	Марії каже — «То Х ходім! —

Вірш 486. То сяк, то так „ „ Приходять в-ве-
прийшли до-до- чері додому

Бодай не довелось А ж страшно стало.
ні кому
Узвіть таке! Благодать,
годати.

Вірш 491. Оттой гайочок — „ „ „ Садочок тихий
і не знатъ.

- Вірш 493. Все, все сплюн - Брул. Черн.: Усе сплюндровано.
дровано. В пустині
Б руїні
- Вірш 495. В ярок Марія до „ „ В ярочок тихий,
криниці до криниці
- Вірш 496. Швиденько кину- „ „ Марія кинулася:
лася: там
- Вірш 498. Зустрівся гость „ „ отой
сиятий
- Вірш 499. Будяк колючий „ „ Та кропива там в
в кропивю лободою
- Вірш 502. Молися, сердень- „ „ Пошли ів, Госпо-
ко, молись! ди, пощали.¹⁾
Окуй свою свя- „ „ Свою любов, лю-
тую силу,
- Вірш 506. Небога трохи не „ „ Марія трохи
втопилася
- Вірш 511. Ідосі правди на „ „ Святої волі на
землі — землі.
- Вірш 512. Святої волі. „ „ Святої правди
- Вірш 513. І тяжко-важко „ „ І тяжко-тліжко
усміхнулась усміхнулась
- Вірш 517. Полегшало. „ „ Мов легше стало.
- Вірш 519. З малим синком „ „ З малим Предтечею
своїм жила жили
- Вірш 520. Таки в Іваном, та „ „ Вони рідня якась
була були
- Вірш 521. Якась рідня Ім. „ „ Святому бонда-
реві.
- В-ранці рано Рано
- Вірш 523. Нагодувала, одягла, Бр.Черн.: сповила
- Вірш 526. В сусіди, в най- „ „ В сусіди, у найми,
мички, проситись. проситься.
- Вірш 531. У-двох на улиці; „ „ У-двох на улиці в
звінчали найшли
- Вірш 532. Дві палочки та й „ „ Дві палічки
понесли

¹⁾ Франко бере оба варіянти, себто вірш 502, два вірші варіяту
і вірш 508.

- Вірш 577 В Ерудито-
до вірш 585.
- Вірш 588. до кінця
(i далі)
- Вірш 632. I в-купі
ростуч
- Вірш 635. I з
- Вірш 636. Путем тер-
аїйшиліс
Обидва: бо
голі,
Святу пр-
землі
І прорікал
плясис,
Вірш 647. Пішла та
по-під
Розділ VII
розпили
- Вірш 699. Сказала
упала
На землі
Роз
- Вірш 703. У Назаре-
пішла
- Вірш 712. Брати во-
нікій
- Вірш 715. Сховалис-
роїйши

¹⁾ Цей варіант бере як

н.: Усе сплюндровано.
В пустині

В ярочок тихий,
до криниці
Марія кинулася:
отої

Та кропивá там з
лободою
Пошли їх, Госпо-
ди, пощали,¹⁾
Свою любов, лю-
бов і силу,
Марія трохи

Святої волі на
землі,
Святої правди
І тяжко-тежко
усміхнулась
Мов легше стало.
З малим Предтечею
жили
Вони рідня якась
були
Святому бонда-
реві.

Рано
он.: сповила
В сусіди, у найми,
проситься.
У-двох на улиці ї
найшли
Дві палічки

02, два вірші варіанту

Вірш 577 В Брудлоні такий варіант:
до вірш 585.

Марія мовчики уті-
шалась,
Бо страх розумнес
було
І преласкаве дотого!
За золотого, за гір-
кого
Буквар списали ІІ.
Всяла
(Сама письма вона
не знала)
У школу хлопця од-
дала.²⁾

Вірш 588. до кінця розділу Брул.Черн.: vacat
(і даліше)

Вірш 632. І в-купі вчілись, „ „ „ У купці вчілись
ростучи

Вірш 635. Із школи „ „ „ vacat

Вірш 636. Путем терновим ро-
війшлись „ „ „ I вирошли, і про-
рекли

Обидва: божі! гла-
голи,

Святу правду на
землі

I прорікали й роз-
плялис,

Вірш 647. Пішла тинятись „ „ „ Пішла хилятись
по-під лінню,
Розділ VIII. до слів: „ „ „ vacat
розпляли

Вірш 699. Сказала дітям і „ „ „ Промовина і тру.
упала

На землю трупом.

Розплялась

Вірш 703. У Назарет отої „ „ „ У Назарет собі
пішла

Вірш 712. Брать його, уч- „ „ „ Брать їх його, уч-

никі

Вірш 715. Сховались, потім „ „ „ Сховались та й ро-
зійшлись,

пом'ята

На улиці

I розплялась

У Назарет собі

пішла.

Брати їх його, уч-

ники

Схovalisya ta i ro-

vishlyssy

¹⁾ Цей варіант бере Й Франко, лише у його не є «оддає», а «довела».

Вірш 721. Розвіяла, мов ту Бр. Черн.: як
полову

Вірш 723. Ти дух святий "Фр." пролила
свій пронесла А потім черці¹⁾
Франко по одягли
«Амінь» дас конець, Тебе в порфиру і
який єсть в усіх ав- вічали
тоградах, (Авт. II. Як ти царіцо. Ро-
поетом перечеркне- спльяли²⁾
ний), а якого видавці Й тебе як сина, на-
«Кобзаря» в текст плювали
досі не прияли. На тебе кроткую
(Крім Прок. Кобзя.) кати,
Ростіли чистую³⁾, а ти
а ти Мов злато у тому
Мов злато у тому горнил!⁴⁾
горнил!⁴⁾ В людський душі воз-
В людський душі воз- обновилась,
обновилась, В душі невольничій
В душі невольничій малій,
малій, В душі скорбящій і
В душі скорбящій і убогій.

Подражаніє Едуарду Собі.

Есть в Автографі І. В Огоновського такий наго
ловок: Аntonіо Собі. Подражаніє польському поетові.
Друкую, як у Доманицького.

Уваги:

Вірш 3. Гільблонку і грушеньку так Авт.; «Основа» —
грушечку. Так і Огон.

Вірш 4. На спомин—Авт.: вспомин.

Вірш 5. Бог дастъ, виростуть. Дружина (так Франко;
Дом. по «виростуть...»)

Вірш 10. Діткам подавати, (так Фр.; Огон. за «Основою» —
подавати...)

Вірш 16. З тобою щаслива (Огон.: С тобою щаслива.)

¹⁾ Авт.: ценци.

²⁾ Авт.: Роспили.

³⁾ чистую. А ти?

⁴⁾ Мов золото в тому горнилі.

Есть в Автографі

Друкую, як у

Замітки:

Вірш 3. І о цар-

отих ірди:

Вірш 4. На-що

Вірш 5. Зо льві-
щеня

Вірш 7. І множ-

Вірш 13. А люді

даліше: лютє: Фр.

Вірш 14. Хоч ба-

бачать те, та мов

Вірш 15. Ото-ж

Вірш 19. На като-

авт.: А лютя маті!

Вірш 23. Що гра-

Фр.: пожирало.)

Вірш 27. Заперли

Фр.: щелепи).

Вірш 35. А львич-

не знають.)

Вірш 40. І худос-

Вірш 44. В своїй

Вірш 45. Во-міст-

Авт.: м'єсто).

Вірш 48. Межи лі-

Есть в Авт. II, а
рукою. (Мабуть Мар-

граф. у доильки проф-

Друкую, як у

Замітки:

Вірш 4. Погинеш

Подражаніє Іезекіїлю.

(Глава 19.)

Єсть в Автографі II. і в копії Л. Жемчужнікова.
Друкую, як у »Розслідік« стр. 346.

Замітки:

Вірш 3. І о царях отих! І рці: Кон. Жемч.: І о царях
отих ірци:

Вірш 4. На-що та суна, (зразу: львиця).

Вірш 5. За львами кліщилася, (Авт.: кліщелася, зразу
щенята? купилася)

(Кон. Жемч.: й щенята
а вас добувала, ль-
тих вас).

Вірш 7. І множила ваш род (Жемч.: рід).

Вірш 13. А люди, — (похібка; повинно бути: люде, бо
далше: люте: Фр.: люди).

Вірш 14. Хоч бачать люде, та мовчать. (Жемч.: Хоч
бачить тес, та мовчать.)

Вірш 15. Ото-ж львина те (Жемч.: львена).

Вірш 19. На каторгу. А мати... мати (Жемч. так само;
авт.: А лята мати)

Вірш 23. Що гради й весі пожирало (Авт.: пожерало;
Фр.: пожирало.)

Вірш 27. Заперли в щелепи, удила, (Авт.: щелепи;
Фр.: щелепи).

Вірш 35. А львицяща того не знають, — (Жемч.: про те
не знають.)

Вірш 40. І худосильний (Жемч.: худосильй).

Вірш 44. В своїй же крові (так Жемч.; Авт.: в своїй крові).

Вірш 45. Во-місто львичищого ріна (Жемч.: львичиного;
Авт.: мѣсто).

Вірш 48. Межи людми (Авт.: мене).

Ось глава XIV.

(Подражаніє.)

Єсть в Авт. II, але вписало чужкою, не Шевченковою
руковою. (Мабуть Марка Волчка письмо.) Крім того Авто-
графу доньки проф. Н. Стороженка.

Друкую, як у »Кобзарі« Домлинського.

Замітки:

Вірш 1. Погинеш, (Романчук іраще: Погибнеш).

Вірш 11. Убе незримо...

I правдиво! (так Автограф у д. Сторож).

Вірш 12. Бо довго довготерпливий (так Авт. II.).

Вірш 22. І плача, матернього плача, (так Авт. II.).

Вірш 24. Да зритъ роатленная земля, (Авт. II: растлен-
ная).

Вірш 43. I не сковастеся!

Всюди (так Авт. II.).

Огонь: I не сковастеся! Всюди

Вірш 45. Підстережуть вас, на тое-ж (Огонь: на тое-ж).

Вірш 51. Ростнуть, розірвуть, розіпнутуть (так Авт.
Стор.; — давнійше, приміром в Огонь: Розпнуть, розірвуть
рознесуть).

Вірш 52. А кровю вашою собаки (це мабуть в Авт. д. Стор.
бо в Авт. II. цей вірш рукою Шевченка так вписаній: I вашей кро-
вію собак. — Так приняв був Огоновський.

Вірш 66. Роатлінное, (Авт. II: Ростлінное).

Дівча любе, чорнобриве.

Есть в Авт. II. вписане рукою не Шевченка. Дата
15 «стична» (?!).

Відмін нема.

Ой дібровово, темний гаю.

Вписане в Авт. II. на тій самій сторінці, що й:
»Дівча любе«, рукою не Шевченка.

Відмін нема, крім вірша 9: »на доненьку у«. Зразу:
на дочку свою.

Розглядало на строфі, бо чується строфічну будову.

Подражаніє Сербському.

Есть в Авт. II. Рядки від 1—8 власною рукою Шев-
ченка, від 9 до 20 чужкою, мабуть А. М. Лазаревського.

Відмін нема.

Есть в Авт. II., а
рукою. (Мабуть А. М.
кував »Молитви« в
графу.

Замітки:

Вірш 5. На сій
Свою ти

« Лишаю тут, і даль-
на рим. Коли ми в 5 м
— це не римується», то
будова, у якій слова: ве-
нарочні! »И« на кінці

Маємо в творах Ш.
форми на «и» — замін-
кою форми тут допуск-
»Молитви« вписані доси-

Вірш 17. Постав Т.

Вірш 29. Постав
найкраще було-б: Кол-

Вірш 34 до 39 в Авт.
Кобзарь: Ты несити
I земля i
I плуги i
I всі добри
Тим несити

Вірш 40. Работаш

Вірш 46 до 51 в авт.

Душевбог
Чистим с
I молитву
I доземни
Всепершин

Вірш 57. Нам лю-
землі.

Молитви.

Сесть в Авт. II., але вписане чужою, не Шевченковою рукою. (Мабуть А. М. Лазаревського.) Праськ. Кбзр. друкував «Молитви» в якогось іншого, невідомого автора.

Замітки:

Вірш 5. На сій окраденій землі

Свою ти силу низпошли!

Лишаю тут, і даліше, в подібних місцях «и» не «ї» в огляді на рим. Коли ми в 5 місцях попускаємо рим (бо «землі» і «пошли» — це не римується), то який-же тоді буде вірш? Це ж строфічна будова, у якій слова: землі — пошли повторються 9 разів, неначе нарочно! «И» на кінці рядка приходить 16 разів на 34 рядків!

Маємо в творах Шевченка чимало примірів, де поет уживає форми на «и» — замість «ї» і не бачу причини, чому-б не можна такої форми тут допустити, — тим паче, що, як Дом. запримітив, «Молитви» вписані досить неуважно.

Вірш 17. Постав Ти ангели свої (Авт. II.: Поставте).

Вірш 29. Постав Ти ангели свої (Авт. II: без Тк. Тут найкраще було-б: Коло ІХ постав Ти ангелів своїх).

Вірш 34 до 39 в Авт. з якого друкували цей вірш видавці «Прск. Кбзр.» так: Ти неситим царям
І земля і моря,
І плуги й кораблі,
І всі добра землі
Ти неситим царям.

Вірш 40. Роботяшим рукам, там же: І надія ще вам,

Вірш 46 до 51 в авт. «Пр. Кобз.» так:

Душевбогим дрібним,
Чистим серцем, святым
І молитву, і сон,
І доземний поклон
Всетеорпніє Ім.

Вірш 57. Нам любов між людьми! там же: Нам любов на землі.

Колись то ще, во время оно.

Есть в Авт. II. Друкую як в »Кобзарік« Доманицького.

Замітки:

Вірш 12. У холодочку під платаном (Огон. за Пр. Кобз.: під платочком.)

Вірш 14. Дріядам чічого робить (так Авт. II.). (Огон.: Другідам — та так не має смислу!)

Вірш 20. І на дівчі (Огон. за Пр. Кобз. — дівчя).

Плач Ярославни.

Есть в Авт. II. Крім того в примітках до »Праськ. Кобзаря« варіанти з Шевченкового іншого рукопису.

Друкую як у Доманицького.

Відміни:

Вірш 3. Як та зозуленка Авт. В гаю возулею
кує, Пр. Кобз.: кує,
Словами жалю до- Жалю словами до-
дає: дас...

Вірш 7. Та по-над Доном „, „, По-над Дуназм
полечу, полечу

Вірш 8. Руказ бобровий „, „, бобріаний

Вірш 5. Полечу, каже, „, „, В каламутному тім
до 12. зигвіцею, Дуна;
Глибокії, тяжкії Там десь далеко умі-
трапи. раз
Мій любий князь на
самоті.

Омію кров на білім
тілі

На тякких ранах

почорнілих

На князі, ладо си-
роті;

Омію кров, омію
рани, —

·І розіб'юся о ска-
лу ...

Вірш 15. »Вітрило,
до 21. мій єдин
Не мало н
землі,

Вірш 25. Моє весел
украв,

Вірш 26. В степу, в
розвігна-

Вірш 29. І каже: »Д
старий,

Вірш 35. Дружину
і 36. О, мій Сл
преслав

Вірш 38. Шоб я по-
села слав

Вірш 40. Сльозами
долить,

Вірш 46. І людям,
— моєї

Вірш 47. Туги. — н
розвело

Вірш 48. Святій, о
господи

Вірш 53. Загинув
загину!

Вірш 60. Середа зе
ловецьк

Вірш 62. Поорана,
так;

Вірш 63. Кістими з
сіна,

Вірш 15
до 21.	»Вітрило, віtre, Пр. Коба.:
мій единий,
Не мало неба, і
землі,	Вітрило, віtre Го-
сподине!
На що ти віш, мій
единий,
На що несеш ти на
крилі
Ті ханові тяжкі
стріли
Вірш 25.	Мос веселіс „ „ „
управ,	Мос веселіс — на-
дію
Вірш 26.	В степу, на тирсі „ „ „
розіграбле	В степу між тучкою
розвіяви.
Вірш 29.	I каже: «Дужий і „ „ „
старий,	A ти Словутицю
старий
Вірш 35
i 36.	Дружину тую Свя- „ „ „
тославлю.
О, мій Словутицю „ „ „
преславний!	Дружину хобробу
предлавну,
Дружину тую Свя-
тославлю.
Вірш 38.	Щоб я постіль ве- „ „ „
села слала	Щоб я постіль смі-
ючись, слала
Вірш 40.	Сльозами моря не „ „ „
долить!	Бо море сльози не
приспить.
Вірш 46.	I людям, i землі „ „ „
— мої!	I людям на землі;
мої ж
Вірш 47.	Туги — нудьги не „ „ „
розвело.	Журби — туги не
рознесло.
Вірш 48.	Святій, огненній „ „ „
господине!	Пресвятій, світ-
лій господине!
Вірш 53.	Загинув ладо, й я „ „ „
загину!	Нехай сама собі
вагину.
Вірш 60.	Середи землі по- „ „ „
ловецької	В землі дальній
Половецький.
Вірш 62.	Поорана, пори- „ „ „
та;	Розорана, васія-
на,
Вірш 63.	Костими земля за- „ „ „
сіяна,	Костими була, —
політка

- Вірш 64. А кровю поли- Пр. Коба.: Кровью. Горе на
тая. тим полі.
- Вірш 67 Що гомонить от- „ „ Шо там шумить,
до 70. там, „ „ где — реве
- Тому буй-туро „ „ До зорі рано? Повер-
Всеволоду. „ „ тає
- To Igorь вйско Все-
володу
- Любому брату на
помоч.
- Вірш 73. Та коло полуздня „ „ Та день ополудня
на третій „ „ на третій
- Вірш 74. Поникли Ігореві „ „ Упали Ігореви
- Вірш 86. Сумус, плаче Яро-, „ „ Невримо плаче
славна „ „ Ярославна:
- Вірш 91. На княжому де- „ „ На княжім твер-
белім тілі „ „ дім тому тілі
- Вірш 92. Засохлу кров „ „ Засохшу кров, і
його... отру „ „ обігру
- Глибокі запеклі ра-
ни...
- Вірш 100. Едине ладо й його „ „ (Так само)
вой

На смерть Григорія, митрополита.

Сесть в Авт. II. Друкую, як у Доманицького, без
змін.

Замітка:

- Вірш 10. Свої гріхи, — і Автограф: Свої гріхи.
плач, і плач... І плач, і плач.

Грип черпечий.

Сесть в Авт. II. і в рукописі Богданенка. Там за-
головок: «Чернична пісня». Друкую як в «Кобзарі» До-
маницького.

На

Сесть в Авт. II.

Замітки:

- Вірш 11. І дружини
і надії.

- Вірш 16. Та любую
попушкаю.

- Вірш 24. Віуться, і
Автогр.: виця —

Росл

Сесть в Авт. II.
кого.

Замітки:

- Вірш 1. Росли у
Росли у купочці, — вр

- Вірш 5. І тихо,

- Вірш 8. А між

- (Огон.: А між ли
повторюється «же» і міз

- Вірш 43. На той
текст в Огон. Алі в А

- Вірш 15. Любов б

Світ

Сесть в Авт. II.
відмінами. Цей вір

тицький у своїй ро

Тараса Шевчен

у «Розсліді»: «Нема

цей вірш в памят

непка можемо ска

Над дніпровою сагою.

Сесть в Авт. II. Друкую як у Доманицького.

Замітки:

Вірш 11. І дружини, і надії так Авт. — Огон.: Без дружини і надії.

Вірш 16. Та любую пошукаю так Авт. — Огон.: Та любої пошукаю.

Вірш 24. Віяться, гнуться та співеють... Огон.: Так Автогр.: вьюця — гнуця. само.

Росли у-купочці, зросли.

Сесть в Авт. II. Друкую як у Франка й Доманицького.

Замітки:

Вірш 1. Росли у-купочці, зросли, так Авт. — Огон.: Росли у купочці, — зросли;

Вірш 5. Іти, весело пройшли (Авт.: прийшли.)

Вірш 8. А між людьми ж вони жили! так автограф.

(Огон.: А між людьми вони жили — так краще, бо не повторюється «же» і між людьми-же.)

Вірш 13. На той світ тихий перейти! — Тут кінчиться текст в Огон. Але в Авт. йдуть ще три вірші, як у Доман.

Вірш 15. Любов безвічну (Шевченко написав: безв'чну)

Світе ясний, світе тихий.

Сесть в Авт. II. і в копії Богданенка, із значними відмінами. Цей вірш уперше видрукував Омелян Партицький у своїй розвідці: Прозідні ідеї в письмах Тараса Шевченка. Про цей перводрук писав Доман у «Розсліді»: «Нема сумігу, що Партицький процітував цей вірш з пам'яті. Нині, коли маємо копію Богданенка можемо сказати — ні.

З Партицького передруковано »Світе ясний« у Правді (1873. N. 15.), як частину поеми »Іван Гус« — і тую похибку вказано вже в Пражському Кобзарі.

Уваги:

Вірш 4. В своїй, добрій, Богд.: В твоїй добрій,
теплій хаті. тихій хаті
(так: Огон., Фр., Дом.) (Ром. і Правда — теж:
в твоїй, теплій, ти-
хій хаті)

Вірш 5 Оковано, омурано,
до 8. Премудрого одурено,
Багряницями закрито
І розпятім добито? ...

Ром.: Оковано, одурено,
Кадилами окурено, (так Партицький)
Багряницями закрито (Парт. окрито)
І розпятім добито.

Коп. Богдан.: Оковано, одурено,
Кадилами окурено,
Багряницями укрито,
І хрестом святым добито.

Вірш 13. Люльки з кадил закурити
Богд.: ~~Л~~ кадил люльки курити
Ром.: А з кадил люльки курити

Правда: Та з кадил люльки курити
Як бачимо Парт. не процитував цього твору з пам'яті — тільки видрукував його з якогось доброго джерела, близького до копії Богданенка.

Ликері.

Вірш цей вписаний в Авт. II. якоюсь жіночою рукою. (Марковички?)

Макарову.

Єсть в Авт. II. Відмін нема. Вірш відноситься до святання поета з Ликерою.

I
Єсть в Авт. II.

Відміни:

Вірш 6. І крихт-
хліба не взяли.)

Вірш 11. І на он-
землі.

Есть в Авт. II.
смаківної.

Замітки:

Вірш 11. і ти...

Вірш 12. У мали...

Вірш 13. З під т...

Не
Єсть в Авт. II.

Вірш 28. Болуч-
частіше пише: ліпши

Єсть в Авт. II.
подано з невідомо-
нищевого.

Відміни:

Вірш 4. Своїя
лята

На по-
воль-

Вірш 8. Пасе і
стри-
Свію х
співа

I Архимед і Галілей.

Есть в Авт. II. Рядки від 1—6 в Муз. Тарновського.

Відміні:

Вірш 6. І крихту хліба понесли (Авт. Черн.: І крихти хліба не взялі.)

Вірш 11. І на оновленій землі Авт. II: А на оновленій землі.

Л.

Есть в Авт. II. Вірш відноситься до Ликери Полусмаківної.

Замітки:

Вірш 11. і ти!... (Ликера).

Вірш 12. У малий (Авт. похибка: И малий.)

Вірш 13. З під тиха-тиха (Авт.: спідтиха-тиха).

Не нарікаю я на Бога.

Есть в Авт. II. Відмін нема.

Вірш 28. Болучше (Так і Дом.); Огон.: лучче. (Шевченко часто пише: ліпше.)

Саул.

Есть в Авт. II. Примітки в Пражському «Кобзарі» подано в невідомого рукопису. Друкую з тексту Доманицького.

Відміні:

Вірш 4. Свої яніята і те- Вар. з Свою худобу па-
лята Пр. Кобз.: стиръ пас

На полі вольнім В своім степу, в
вольно пас свойому раї,

Вірш 8. Пасе і доить, і „ „ Пасе собі, пасе —
стриже пасе,

Свюю худобу та Та хвалить Бога,
співає та співає.

- Вірш 11. З законами, з ме- Пр. Кобз.: З дружинами, в
чесм, з катами, огнем,
З князями, темни- „, „ З жерцями, з ки-
ми рабами. гами, в войсками.
- Вірш 26. (Неначе наші пан- „, „ (Мов наші чéчи-
отці) „, „ ки-ченці.)
- Вірш 29. І царі „, „ От-царі,
і дальші „, „ Росли собі царі,
росли,
Повиростали вже
чимало.
- Вірш 36. Попросили „, „ І просили.
- Вірш 37. Таки старого Са- „, „ Пророка старця
муїла, Самуїла,
- Вірш 39. А дав би ім, ста- „, „ А дав би ім таки
рий, царя.
- Вірш 40. Ото-ж премудрий „, „ Святий старень-
кий.
- Вірш 50. Та промовляли, „, „ Та дивувались
- Вірш 57. від: Престол із во- „, „ І гвардію на ка-
до 64. лота кус, „, „ раул
Саул сердега-одурів.
- Муштрує сам. І оди-
нокий
В порфирі довгій і
широкій,
Серед гарема царь
Саул,
Зробивши сам на ка-
раул
Та й одурів.
- Вірш 68. Самодержавець — „, „ І господар і го-
господар сударь
- Вірш 69. Сердешний одурів „, „ Сего дні одурів.
- Вірш 74. Смутні пастирі. „, „ Вельможі пастирі.
- Вірш 76. Не єсть, не пє, не „, „ Не єсть, не пє, і не
гомонить.
- Вірш 90. Телця отрокам „, „ Телця лакеям при-
принесли
- Вірш 92. У сінях
Заревъ
- Вірш 93. Сивобор
хата
- Вірш 94. Рідня С-
вата
- Вірш 104. Трохи н-
- Вірш 105. Яке то є
Його в-
- Вірш 106. З того л-
Давид
- Вірш 107. То моя
розвозка
І ядови-
стер,
Гадючу с-
- Вірш 113. Дрібнік
на зем-
Роступть
царіл
- М
- Есть в Авт. II.
та інтерпункційні
- Т
- Есть в Авт. II.
Замітка:
Немирівна —
Москаля з
походу.
- Хоч
- Есть в Автогр.
- І тут,
- Як висіло —
собою день вед

у жинами, в
в іменем,
з ножами,
з ріцями, в кни-
гах,
в войсками.
наши ченчи-
ченци.)

От-цари,
и собі цари,
сли,
ростали вже
мало.

І просили.
ока старця
уїла,
з би Ім таки
я.
ий старень-
ці.

ивувались
ардю на ка-
л
труссам. І оди-
нний
офири довгі і
рокій,
гарема царь
л,
льши сам на ка-
л
одурів.

подаръ і го-
даръ
для одурів.
можі пастирі.
ть, не пе, і не
ччить.
лакеям при-
ли,

Вірш 92.	У сінях царських. Пр: Коба.: У царських сінях
	Заревла
Вірш 93.	Сивоборода, воло-, „ Сивобороді, воло-
	хата хаті
Вірш 94.	Рідня Саулова пу-, „ Вельможі-пасти-
	вата рі пузаті.
Вірш 104.	Трохи не вбив. „ Яко гадюку.
Вірш 105.	Яке то лихо а „ Яке лихо на світ
	його вийде вийде
Вірш 106.	З того лукавого „ З того поганого
	Давида, Давида
Вірш 107.	То мов гадюку-б „ То розтоптав би 1
	розтоптав розтер
	I ядовиту-б ро- „ Гадючу слину.
	стер.
	Гадючу слину!
Вірш 113.	Дрібнюють люди „ I досі дуріють
	на землі, царі, —
	Ростуть і висяться царі! I поки горе на
	землі.

Минули літа молоді.

Есть в Авт. II. Відмін у виданнях, крім правописних
та інтерпункційних, нема.

Титарівна-Немерівна.

Есть в Авт. II. Відмін нема.

Замітка:

Немерівна — Шевченко пише: Немерівна.

Москаля з походу. Зразу було: Юнкера з
походу.

Хоча лежачого ї не бути.

Есть в Автографі II. Відмін нема.

I тут, і всюди — скрізь погано.

Як висше. — Первоврук «Основа» до слів: «І за
собою день веде.» Огоновський до: «на землі!» «

О люди, люди небораки.

Єсть в Автографі П. Перводрук з пропусками.

Замітки:

Вірш 4. Виж таки люди, не Огон.: Виж таки люде! —
собаки! не
(Автограф: «люди» —
не люде!)

Вірш 12. Ідуть задріпани дів-,, задріпани
чата

Вірш 13. А діл, сердешний ,, А діл, (сердешний
інвалід, інвалід),
(так в Авт. і в «Основі»)

Вірш 20. Женутъ («послѣдній долгъ отдать»), Авт.: одним
пісъмомъ. (Кінець в рос. виданнях з причин цenzурних переіначено.
Замісьць: «царимъ, царятамъ» — «усім неправдамъ»).

Як-би з ким сісти.

Єсть в Авт. II. Відмін у текстах нема — крім знач-
них інтерпункційних.

I деп' іде, і піч іде.

Єсть в Авт. II. Відмін нема.

Тече вода з-під явора.

Єсть в Авт. II. Там і дата, як треба.

Замітки:

Вірш 11. Хлюпочутъся кача- Огон.: качаточки (це по-
точка хибна!).

Вірш 15. Ловить риску, роз-,, Ловлять риску,
мовляє — розмовляють

Вірш 24. Своїм зятем звати?,, (без знаку питання).

Якось-то, йду я у-ночи.

Єсть в Авт. II., але — що Шевченковою рукою.

Замітки:

Вірш 10. Ні Бога навіть, ні
пів — Бога:
(Так: Дом., Огон., Фр.,
Ром.)

Інтерпункція цього
рядка ріжниться у
всіляких виданнях.

Вірш 19. А то дві
горячі

Єсть в Авт. II.
попередній вірш,

Замітки: Не стан
Та кроп

Єсть в Авт. II.
влено заголовок: »,
новська: вірш напи-
відівдана хорого по-

Відміні:

Вірш 2. Дурна е
розумі

Вірш 3. В раю в
зросла

Вірш 5. I раю кр
вріла,

Вірш 13. I проц
небо

Вірш 15. А ти, к
ла, сп

Вірш 17. Та ждала
нечіннях

Вірш 24. А ти хі
чаєш:

Вірш 30. Начхай
вочу с

Вірш 32. Хоч раз
соблуд

Зійшли

Єсть в Авт. II.
Шевченка.

Відмін нема.

Вірш 19. А то два ліхтарі Огон.: А то два ліхтаря
горять, горять
(так Автограф)..

Бували війни.

Есть в Авт. II., вписано тою самою рукою, що й.
попередній вірш, мабуть М. Лазаревського.

Заміти: Не стане ідола, — Огон.: ідола.
Та кропива „ крапива..

N. T.

Есть в Авт. II. і в рукописі Богданенка, де поставлено заголовок: «До куми.» (Кума ця — то Н. В. Тарновська: вірш написаний того дня, як Н. В. Тарновська відвідала хорого поета.)

Відміни:

Вірш 2.	Дурна еси ти, не-	Рук. Богд.: Дурна еси та не
	розумна!	розумна.
Вірш 3.	В раю веселому „ „	господньому
	зросла,	
Вірш 5.	І раю красного не „ „	божого
	вріла,	
Вірш 13.	І пропівтало, і на „ „	І виростало, і на
	небо	небо
Вірш 15.	А ти, кумасю, спа- „ „	небого
	ла, спала	
Вірш 17.	Та ждала, ждала „ „	Та ждала з неба
	жениха	жениха
Вірш 24.	А ти хіба не доба- „ „	А ти буцім не до-
	чаш:	бачаєш
Вірш 30.	Начхай на ту ді- „ „	Покинь оту дівочу
	вону славу,	славу
Вірш 32.	Хоч раз, сердего, „ „	Хоч раз в ким-
	соблуди!	небудь соблуди!

Зійшлися, побралися, поєдналися.

Есть в Авт. II. Останній твір, вписаний туди рукою
Шевченка.

Відмін нема..

Чи не покинуть, пам, небого.

Це останній, із досі відомих творів Шевченка. Автографа нема. В «Основі» друковано його з «подлінника», але де він тепер — не відомо.

Замітки:

Вірш 6. На той світ, в «Основі» і в пізніших виданнях, приміром в Огоновського — розстрілено.

Вірш 12. Ходімо в хату (так само).

Вірш 16. На сей світ (так само).

Вірш 36. Славою святію. (Тут стояла дата «14 февраля».)

Вірш 37. А поки те, да се, да оне, (так Огон. і «Основа»).

Вірш 48. Співали б прозу — та по нотам, (так у Франка і так рим до «потім» — тому лишаю, хоч в Огоновського й Доманицького: по нотах).

.....*.....

Твори не впроваджені в «Кобзар».

Та головонько моя бідна —
Чого моя мила зблідла?
Чи ішеницю жала,
Чи ячмінь вязала,
Чи в недуженці лежала.

Була на риночку,
Пила горілочку,
На похміллячко лежала;
З родиною війшлась —
Горілки напилася...

Написано в Київі 1859 р. Автограф, олівцем, на листі до Шевченка, зберігається в Чернігівському музеї. В «Альбоме», куди Шевченко переписував свої твори, від 1857—1860 р. не втіяно.

Доманицький видрукував цей вірш у «Примітках» до свого «Кобзаря», (стр. 633). Франко, у-перше, в самому «Кобзарі», «т. II, стр. 341. Романчук зовсім не подав.

Замітка: Вірш 5. В недуженці (Автограф: недуженькі).

Мій Б
Було т
Ми за
Своїм
Аж гу
Мужин
Мов по
Гризут

Що це вірш Шевч
мав у руках його авто

Дом. у «Примітках»
цей немов сідніть пр
вінчані почали гризут
Шевченко не писав нічо
(стр. 496) додає, що п
польської війни в 1853—

Звертаю увагу на

значиться, вірш напис
виволу селян в кріпа

I на рядок: 5 —

Муж

значиться — не загал
музиціка; — се-б то
музицького бунту.
кою реформою і їх т
дійсно лилася «мужи
лися, мов пси голодні

Крім того в Шев
ченка 1850 р. в спис
у першому вписані: «У
жині, «Упилася я
»Під городом Солид
наш імператор до к
не світає, далі (ніби
же наш, Боже, «О
селезень», «Ой у с
на, «Зійшла зоря із в

Мій Боже милив,

Мій Боже милив, знову лихо!
Було так любо, було тихо;
Ми заходились розкувати
Своїм невольникам кайдани, —
Аж гульк!... І знову потекла
Мужицька кров... Кати вінчані,
Мов пси голодні за маслак,
Гризуться знову...»

Що це вірш Шевченка, запевняв пок. Хведір Вовк, який мав у руках його автограф (клаптик сірого паперу).

Дом. у «Примітках» до «Кобзаря» (стр. 634) написає, що «уривок цей немов свідчить про часи раніші (р. 1854—1855), коли «кати вінчані» почали гризти за маслак», але в р. 1850 і аж до 1857 Шевченко не писав нічого по українськи. Романчук, у «Доповненнях» (стр. 496) додає, що цей уривок трудно віднести, «чи до севастопольської війни в 1853—1855 р., чи до італійської в 1859 р.»

Звертаю увагу на рядки: 3. Ми заходились розкувати

4. Своїм невольникам кайдани,—
значиться, вірш написаний тоді, як робилися приготовання до визволу селян в кріпацтва.

I на рядок: 5 — І знову потекла

Мужицька кров ...

значиться — не загальне людська, як на війні, а виключно мужицька; — се-б та вірш написаний не під враженням війни, а мужицького бунту. Бути таки вибухали на Україні перед «великою реформою» і їх товиномено насильними способами так, що дійсно лилася «мужицька кров». А між тим «кати вінчані» гризлися, мов пси голодні за масляни. (Період війн).

Крім того в Шевченкових альбомах, відібраних від його приватій 1850 р. в вписані денні перерічки народних пісень. I так у першому вписані: «У Київі на ринку», «О горе мені на чужині», «Упілась я на меду», «Ой хвалися Бондаренкос», «Під городом Солидоном Мазепа гуляє», «Ой пише, пише наш імператор до князя Котляренка», «Ше не світ, ще й не світав», далі (ніби не Шевченковою рукою) вписано: «Ой Боже наш, Боже», «Ой піду я до церковці», «Гиля, гиля селезень», «Ой у саду, саду», початок пісні про Кармелюка, «Зійшла воря із вечера» та «Пливе щука в Кременчука».

В другому альбомі вписані: «Шумить, шумить дібровонька»,
«Ой на горі по тім бοці» і «Хоть годину посидимо».

Крім того в «Днівнику» вписані деякі пісні, як ось: «Іде богач, іде дукач, плян шатається», «А в нашого Біловера Сивая Кобила», «Забіліли сніги, заболіло тіло», «Повернувся я в Сібірі».

Оскільки ці пісні прямо з уст народу переписані, а на скільки вони поетом перероблені, або доповнені — це може виказати порівняння Шевченкових записів з етнографічними матеріалами.

Але вже Франко у «Кобзарі» (т. II, стр. 245 і 246) вибрав із тих пісень три і видрукував їх, окрім, називаючи їх «коли не зовсім, то певно хоч полународним пісням». Думаю, що вони дійсно полународні, а полу-Шевченкові. Ось вони:

I.

Ой у саду, саду ходила кокошка
Чорнівала, білявала, дзюбатала трошка.
Хоч і дзюбата, також бо я пишиша:
Сватай мене, серце мое, яб за тебе вийшла.
Яб за тебе вийшла, яб тебе любила,
Ой яб тобі що суботи кучерики змила.
Кучерики змила, та ще й розчесала,
Ой яб тебе, серце мое, ще й поділуvala.

II.

У Пochazvі 1846. ok. 20.

Ой на горі потім бοці
Гуляли ми у купоці,
Люди заздрій дізналися,
Як пташечок розігніали.
Пішов милий в Україну,
Пішов милий та й загинув,
А я плачу і ридаю,
Свою долю проклинаю.
Боже, з неба подивися,
Та до мене озовися:
А чи мені його ждати,
Чи без його умірати?

Дністре, річко крутояра,
Була в мене моя пара,
Тепер пароньки немає,
А я собі молодая,
Молодая чорнобрива,
Та вдалася нещаслива.
Марне, марне літа трачу,
Не легша, хоч і плачу.
Дністре, річко кругогора,
Возьми мое горе, горе,
Нехай люди, люди знають,
Як в кохання умірають.

»Хоть год

»Ой остав
Та боюся

»Ой не бі
Стоятиме

»Осідланий
Війдеш,

»Оставайся
Бо досвіт

»Ой гила,

»Ой знатъ,
Ведеш за

»Іду я да
Оставайся

»Ой біліс
Тож мені

»Широка,

»Холодная

»Одно хіба
Наргіз по

»А я, мое
Журитися

»Як то ми
Любилися

Отсі варіанти, доп
щоб видно було, на які
поезії і чому подекуди
неніх видані: Домані

Теперішній тяжкий
деяких важких виданні
руки; та на це не було
виправдас мене.

III.

»Хоть годину посидимо в кучочці з тобою!«

»Ой остався-б, мов серце, хоч поговорити,
Та боюся одіннитись, отаман сердитий.«

»Ой не білса, прокинуся до світа, до зорі,
Стоятиме осідланий вороний на дворі.

Осідланий, наповни й нагодованій,
Вийдеш, сядеш барвиночком в зеленім жупані.«

»Оставайся вечеряті сама собі в хаті,
Бо досвіта мені треба аж у Січі stati.«

»Ой гиля, гиля, сірі гуси, гиля на Дунай,

Ой знатъ, що ти ідеш у дальнюю дорогу,
Ведеш за собою коня вороного.«

»Іду я далеко, іду на край світа,
Оставайся, серце, ти мій маковий цвіт.«

Ой білів в полі трава тирса край могили,
Тож мені постеля широка розстилилась.

Широка, серце, та дарма в ширину,
Холодная буде, як та крига зімою.

Одно хіба сонце, поки вітер не вів,
Нагрів постелью, та без мене нагрів.«

»А я, мов серце, аж поки не прибудеш,
Журитися буду, нехай і знатимуть люде,
Як то ми з тобою шире-вірно любилися,
Любилися довго, та як скоро розійшлися.«

.....

*

Отсі варіянти, доповнення і пояснення додаю до «Кобзаря»,
щоб видно було, на якому матеріалі опер я текст Шевченкових
поезій і чому подекуди відступив від тексту найбільше розповсюд-
жених видань: Доманицького, Романчука й Франка.

Теперішній тліжкий момент, недоступність автографів і брак
деяких важливих видань, заставили мене цитувати не-одно з другої
руки; та на це не було ради, і,—я сподіюсь,—шановний читач
виправдає мене.

Знаючи, як тяжко тепер добути «Критичний Розслід над текстом Кобзаря», «Кобзарь», виданий під редакцією Івана Франка, і таки видання, як Кожанчикова, Пражське та Львівське 1867, поводив я у своїй праці до купи, що в них замітного було, щоб хоч таким чином посодити читачам та дослідникам Шевченкових творів. Часто-густо заглядав я також до видання «Кобзаря», яке зладив у Львові 1893 р. Омелян Огоновський, бо воно, на свій час, було дуже точне й совісно аготоване.

Ще раз на тому місці дикую д. П. Зайцеву за цінні матеріали, які він був ласкав мені прислати, д. В. Дорошенкові за позичення деяких важливих книг, а д. Дрові Сімовичові за добре користування.

Я хотів дати текст Шевченкових творів, можливо повний і вірний, а разом з тим доступний для читачів в цілості нашої етнічної території. Тим треба пояснити деякі правописні особливості.

Знаю, що налагдає було-би передруковувати текст Романчука, Доманицького, або Франка. Не зробив я цього, бо, на мій погляд, ми ще не маємо «Кобзаря» в незмінним текстом, який можна-б передруковувати, мов Євангеліє. Думаю, що видавець «Кобзаря» повинен заодно приглядатися до кожнього рядка, до кожнього словечка тексту, порівнювати, слідити й старатися доложити свою цеглину до праці над усталенням тексту творів нашого найбільшого поета.

Яка та моя цеглина — не мені судити. Уважний читач признається, що праці я не пощащав. На виправдання деяких недостач, мушу додати, що видання отримано зроблене на чужині, над Рейном, далеко від українських бібліотек, складає складачами, які української мови не знають, будоване серед тяжких воєнних умовин, серед натовпу всілкою іншою важкою, тяжкою роботи. Дав, що міг, інші наб дадуть більше. Всі ми маємо одну ціль: безсмертні твори нашого національного генія зробити доступними й зрозумілими для цілого українського народу, бо вони не тільки наші гордоці народні, але й джерело науки, розради й духового підйому на довгі, довгі часи.

Вецляр, вересень 1918 р.

Богдан Лепкий.

Поясн.

Це одинокий надвірний ж

Вірш 125. Ото-ж та

і дальше. Й причин

Причина

Причини

тощо) та

(В польсь

«Lunatys

.. 419. Орда (та

.. 123. Стозвур

стовбур,

зовсім у

.. 145. Защебет

Шпиль

Луна

як у росі

.. 194. Кінь за

Замо-

їндженний

кінь» зам

На в

Іван П. Котляр
там-же в семінарі і
чивили школи, учите-
лівське поступив на
походи, підкорвали йо-
штабового капітана,
пансіону для дворян

Відставши трає-
шим виданням 1798 р.
Видання з 1798 р. ц

III. T. III.

родній, літературній мові. Тому й уважається Котляревський батьком відродженої, себ-то теперішньої нашої літератури. Який розголос мала його Енеїда видно хоч-би з того, що Наполеон привіз її з Москви в Паріж у своєму подорожньому куфре.

Крім Енеїди написав Котляревський знамениту «Наталку Полтавку» (вперше виставлена 1819 р.) яка й досі не сходить з українського репертуару, шутливу оперету «Москаль Чарівник» і «Оду до кн. Куракіна».

Котляревський вмер 29 жовтня 1838 р. в Полтаві, і мабуть під свіжим враженням його смерті написаний отсєг вірш Шевченка. Провідна думка його криється в словах: «Ти всю славу козацьку, за словом єдиним переніс в убогу хату сироти. Це коротка, але дуже влучна характеристика значення Котляревського для українського відродження.

Вірш 76. Все осталось, все сумус,

Як руїни Трої.

Троя, або Ілон, столиця Троас, держави над Геллеспонтом у Малій Азії. Троя, з замком Пергамос стала славною війною, яку вели в нею грецькі князи і ватажки Агамемнон, Одісей, Ахіль і (другі із за гарної Гелени, яку викрав був і з Греції у Трою привіз, троянський королевич Парис). Війна тривала 10 літ. Трою добуто підступом (Троянський кінь) і збурено її до основ року 1184 перед Христом. Ця війна лягла основою на славутної поеми Гомера «Іліада» (перевід на українську мову Руданського).

Троянський королевич Еней утік із своїм батьком Анхізом до Італії і там дав початок римській імперії.

Ця казочна подія стала знову основою латинської поеми «Енеїда», яку створював Котляревський. Звідси й порівнання збурення Трої із збуренням «Сіції».

Катерина.

Василь Андріївич Жуковський (* 1783, † 1852), син дідича Бунії і полонянки турецької, родове ім'я дістав від свого хрестного батька. Кінчива московський «благородний, університетський пансіон», брав участь у битві під Бородіном (1812 р.), від року 1817 був учителем великої кн. Олександри Феодорівни. З початком царювання Миколи I покликаний на інстанціона-руковоодителя царевича Олександра, пізнішого цара Олександра II. Жуковський, це оден з передових російських письменників. Зразу стояв під впливом сентиментальних повістей Карамзіна («Марьина роща», «Сельське

кладище»), пізніше на російський груп природу, на любов, релігійне, квітисти и Яхнів.»

Від них увійшли романтичну бутафорию, «Смальгольські», багато добрих перечимали з Грека, Мурачи, часті з німецьких російському мову.

Під конец життя, або Вечній життєвий Тургенев, Достоєвський.

Тіло Жуковського сандро-Невський лаври.

Був чоловіком членом до визволення і придбано 2500 ру

Сталося це 22 дату присвячує членів терина.

Вірш 52. Тоді К. Буде с... Себ-

68. Заспівав Себ-

на вече... Себ-

91. Муштар... Му-

ськових

108. Кватир... вправле-

130. Вишні

144. Дунай. Чорного-

ріка.

172. Ослін лавці.

177. Світли... дої, що

— стара

Котляревський
літератури. Який
заполох привів
її.

читу «Наталку
її не сходить з
аль Чарівника
лтаві, і мабуть
сей вірш Шев-
и всю слапу
хату сироти.
азиння Котля-

держави над
аком Пергамос
рецькі князі й
уї із за гарної
привіз, трохи
10 літ. Трою
збурено її до
війна лінгла
да» (перевід на

своїм батьком
к римській ім-
овою латинської
ський. Звідси
нм «Січі».

52), син дідича
свого хрестного
оситтєвій пан-
від року 1817
початком царю-
телья царевича
овській, це оден
від під впливом
ща», «Сельське

кладбище», пізніше старався перещипти німецький романтизм
на російський ґрунт. Від німецьких поетів переняв погляд на
природу, на любов, як шукання на землі надземного ідеалу і своє
релігійне, квіетистичне відношення до життєвих питань. («Теонь
и Іхній.»)

Від них уявів свої суспільно-політичні ідеали, а також
романтичну бутафорію, відъм, русалок, тощо. («Світлина», «Люб-
мила», «Смальольський замокъ», «Лісний царь.») Дав багато, й
багато добріх перекладів: Магабара, Фірдуз, Гомер, а також
чимало в Грія, Мура, Шіллера, Гетого, Байрона, понайбільш
часті з німецьких перекладів. Виробив літературно-поетичну
російську мову.

Під конец життя перенівся релігійномістикою («Агасверъ»,
або Въчний жіздъ), умер в Баден-Баден, де жив довший час
Тургенев, Достоєвський і де помер Чехов.

Тіло Жуковського перевезено в Петербург і поховано в Александро-Невській лаврі.

Був чоловіком добра, гуманної вдачі. Чимало помог Шев-
ченкові до визволу з кріпацтва. Його портрет розіграно в лотерію
і прибрано 2500 рублів.

Сталося це 22 квітня 1838 р. і тому Шевченко ставить таку
дату присвячуючи Жуковському свою першу більшу поему « Ка-
терина».

- Вірш 52. Тоді Катерина
Буде собі Московкою,
Себ-то жінкою Москналя — жовніра.
68. Заспівав «Гриця».
Себ-то славну пісню Марусі Чурай «Не ходи Грицю
на вечеринці».
91. Муштрувати у запічку
Муштрувати (від німецького «мустерік») вчити вій-
ськових вправ, вправляти в військовому ділі.
108. Кватирка (нім.) мала кварта; шиба в вікні, в раму
вправлена, що окремо віччиняється.
130. Вишник — вишневий сад.
144. Дунай, велика ріка в середній Європі, що пливе до
Чорного Моря. В українській поезії загалом більша
ріка.
172. Ослін — довга лавка в хаті, під стіною. (Ти сидеш на
лавці, а я на ослоні. Kolb. I, 58.)
177. Світліка, дівчина, звичайно сестра, або родичка молодо-
дої, що в часі вінчання тримає над нею свічку. Боярин
— староста (шрафер) на весіллю. (Бере старший боїрин

(староста) боярські шапки й несе їх у хату. Матеріали до української етнографії. Вид. Наук.-тов. ім. Шевч. у Львові.)

- Вірш 260. Безбатченко — син »неправого ложа«.
 „ 315. Жупан — (лат.) верхня святізна одіж.
 „ 331. Щириця — щир-вілля.
 „ 332. Ховрашки — ховрахи, сусли, звірятьа з родини пільних гризуунів.
 „ 384. Ке-те — дайте!
 кресало — замізо, котрим кресалося вогонь а чиру.
 (Ти курець? — Курець. — А є люлька, кресало її гаманець? Рудченко. Ск.)
 „ 396. »Пугача« співають.
 Пісно: Ой сів пугач на могилі.
 „ 403. Ціпок — паличка.
 „ 413. Шаг — гріш, $\frac{1}{2}$ копійки.
 „ 420. Медівник — медівник, пляцок з меду.
 „ 418. Броварі, три мілі від Київа, в Чернігівщині.
 Туди йшов шлях в Київа в Москву. «Тут »переприяли коней«. (В Броварах Шевченко, поки переприяли коней, переодягся у фрак, як іхав за боярина на весілля Костомарова. Так візувавася при першому переслуханні, коли його арештували.)
 „ 440. Люди-б сонце заступили
 Шевченко, поки глибше увійшов у причини суспільної кризи, всьо лихо скідав прямо на »людей«, не розбіряючи блисце, які є люди.
 „ 475. Личаки — чоботи з ліка.
 „ 477. Шкандибати — на силу їти, штильгужаючи. (Близько видати, та далеко шкандибати.) Кандиба — шкапа, лєдача конина.
 „ 488. Каво не надуть.
 Кого не підведуть Москалі.
 „ 497. Хуртовина — снігова заверуха.
 „ 516. Курінь — курна хата, без димаря і комина.
 „ 540. Тин — пліт.
 „ 541. Лобур, неотеса, грубий, простий чоловік.
 Байстря — дитина з невідчаного подружжя (Саддатка йде, байстря несе. Кв.).
 „ 546. Гетьманщина — ці часи, як Україна була під владою гетьманів (останній з них Кирило Розумовський).

- Вірш 550. Цокотило у такому в Покотелі
 „ 559. Карбівнич дереві в л бережник, (іт повторюється бури.
 „ 584. Замети — (Хата в за Шпори —
 „ 595. „ 610. Дура, ат Відні
 „ 630. Покрітка крили, коли Навісній
 „ 665. Возлісся Повожатій діда, або в
 „ 723. Шажок, Міхноніч повожатий
 „ 729. Верлін — розжиняє, Руси.«)

Так називають бі коронного гетьмана І В свято Божого тіла в своєму таборі, як

Присвята П. І. щини. Шевченко мал сеансу в Тарасовому якому були написані

Здивувався, довідавши має їх цілу сирину,

- Вірш 550. Покотило — гладун, великий горщок. (Варить борщ у такому покотилі, як відро.)
Покотело — кружок з дерева, або з металу.
,, 559. Карбівничий — карбовий, цей, що карбувє, значить деревя в лісі, які мають рубати, лісовий сторож, по-бережник.
,, 563. Фуга — (італ.), музична композиція, де та сама мельодія повторюється по черзі на кількох інструментах, тут — бури.
,, 581. Замети — сутоги снігу, вітром навілні. Також колоди! (Хата в замети кладена.)
,, 595. Шпори — (німецьке: Spo.n), острога.
,, 610. Дура, атважіса!
Біднися, божевільна!
- ,, 630. Покритка — така, що й голову жіночо хусткою покрили, коли нівінчана привела на світ дитину.
,, 665. Навісні — навідкіна.
,, 676. Возлісся — узлісся, край ліса.
,, 715. Повохатий, хлопчиня, що провадить сліпого старця-ліда, або кобзаря (дідовід — кануть у Галичині).
,, 723. Шажок, diminut. від шаг, $\frac{1}{2}$ копійки.
Міхонща — той, що носить мішки, торби. Тут — повохатий, дідовід.
,, 729. Берлин — критий повіз, з віннами; карита. (Так розвинівся, що було берлином їздить. «Записки о Южной Руси.»)

Тарасова ніч.

Так називають битву, у якій Тарас Трисило побив польського коронного гетьмана Конецпольського над річкою Алтою 1628 р. В свято Божого тіла (по латинському обряду). Полки веселилися в своєму таборі, як зневіша напав на їх Трисило.

Присвята П. І. Мартосу. Петро Мартос, дідич в Полтавщині. Шевченко малював з його портрет і він одного разу, після сесії в Тарасовому мешнанні підіняв з долівни кусок паперу, на якому були написані слова:

«Червоную гадюкою
Несе Алта вісти.
Щоб летіли крюки з поля
Ляшків — панів Істи.»

Здивувався, довідавши, що молодий мальчик писше також вірш і має йх цілу сирінку під постелею. Попрохав, прочитав та ще

поніс до Гребінки, котрий уже й перше читав Шевченкові вірші й висказувався про їх з великим признанням. Впевнivши, що Шевченкові писання мають велику вартість дав громі на перше видання «Кобзаря». Ось чому «Тарасова ніч» і присвячена цьому Мартосу.

Вірш 25. козацтво — замісьць: козацтво.

„ 28. бунчук, дрючик в кінським хвостом, відзнака вишого турецького достойника; від Турків перейшла до Козаків.

„ 41. Лиман — (тур.) широке, болотисте устя ріки. Тут Дніпровий Лиман.

„ 55. запрорана Жидам віра,

Натяк на те, що польські дідичі віддавали жидам арендарам церковні ключі.

„ 57. галич — галки, гайворонія. (Звідси Галичина, яка в своєму гербі І має галку.)

„ 58. унія — Українці греко-католицької віри, що за-держали Грецький обряд, а принесли (1596 р.) унію з Римом, себ-то призвали Папу Римського головою церкви. Поляки ширили на Україні унію насильно й тому Шевченко ставився до неї ворожо.

„ 61. Семерин Наливайко, Острожський міщанин, не хотів іти під руку зарожській козаччині, якою проводив тоді Григорій Лобода. Він наїздав собі в Браславському й Волинському пограниччу свою окрему козаччину й проводив нею. Між обома цими формациями не було доброї злагоди. Наливайко, гарний собою, талановитий, амбітний воював на власну руку. Ходив у Волошину, грабував Турків, взяв Луцьк, добув слуцький замок, погромив Мошлів. Тоді 1596 р. польський король дав приказ польному гетьманові Станіславу Жолкевському приборкати козаків. Що йо тепер Наливайко злучився з Лободою і билися разом проти Жолкевського на урочищі Гострий Камінь. Битва була нерішенна. Аж під Солоницею, коли нехіт між Наливайком, а Лободою віджила на ново, вдалося Жолкевському побити козаків, не так оружжем, ніх хитрими інтригами. Лобода впав, а Наливайка видано Полякам. Його замучено у варварський спосіб.

„ 62. — кравчиною називали військо Наливайка; можливо, що тут має Шевченко на думці самого Наливайка, котрого батько, як кажуть, був кравцем.

Вірш 63. козак Павличик Бут, покарати лували. І маном. В польським у яких за-за золоти польські ні Миколая Кумейкама-ками свої Туди насп побачивши здалися в

Одно старшин.

„ 65. Тарас Тетяни манестрових ронний го-тица Самії Українци Лівобереж-лися в Г. Вкінці пр-ватимуть епізод із

„ 79. Трубеж, про, а лі

„ 114. Альта і яслав.

„ 118. Вельмож-коть вели

„ 158. Кепкую-ськи дур

Присвята Шевченка. Мешкали у Рим. Штернберг і Шевченко захоплюве

кінкові вірші
зивися, що
її на перше
ячена цьому

енака вищого
шила до Ко-
я ріки. Тут
авали жидам
личина, яка
віри, що за-
6 р.) упін з
ого головою
ро насильно й
анін, не хотів
проводити тоді
заславському
козаччину й
ями не було
ю, таланови-
оди у Воло-
ув слуцький
ський король
аву Жолкев-
р Наливайко
Жолкевського
ла нерішена.
заливаком, а
нєвському по-
ни інтригами.
никам. Його

ивівка, мож-
дамого Нали-
кравцем.

Вірш 63. козак Павлюк, себто Павлюк. Це був Павло Михнович Бут, запорожець, якого разом з Сулимою мали покарати смертю Поляки та в останній хвилині помилували. Пізніше запорожці вибрали його своїм гетьманом. Він, побачивши, що ніякі переговори з Конецпольським не доведуть до нічого, розіслав універзали, у яких закликає до себе охочих стати до бою «за віру, за золоті вольності, що ми кровю заслужили». Конецпольські настановили гетьманом над військом польським Миколая Потоцького і цей побив Павлюка 1637 р. під Кумейками (в Чигиринському повіті). Павлюк в останках свого війська став табором під Боровицею. Туди наспів Потоцькі і став облягати козаків. Козаки, побачивши, що нема надії визволитися з тяжкої облоги, здалися на дуже важких умовах.

- Одною з них була видача Павлюка й інших старшин. Його повезли у Варшаву й покарали смертю.
- , 65. Тарас Трасільо, вибраний 1628 р. на місце Чорного гетьманом Запорожським. До його перейшло 4000 реєстрів іні від 1630 р. почав козацьке повстання. Коронний гетьман Конецпольські післяв проти його шляхтича Саміїла Лаша, який немилосердно розправлявся з Українцями. Він відіхнув Трасіла за Дніпро, в Лівобережну Україну за Переяслава. Козаки замкнулися в Переяславі і Поляки облягали їх три тижні. Вкінці прийшло до згоди, а тим, що козаки додержуватимуть Курукувського миру. Тарасова ніч, це один епізод із Переяславської облоги.
- , 79. Трубеж, або Трубайлло, ріка, що вливався у Дніпро, а лівого берега, в Полтавщині.
- , 114. Альтя і Трубайлло, ріки, над якими лежить Переяслав.
- , 118. Вельможні (*Wielmožni*), ці що багато можуть, мають велику силу. Це титул польських панів.
- , 158. Кепкувати, глувувати, насміхатися. (Кеп, по польськи дурак; келос, по грецьки половий орган.)

Ivan Pidkova.

Присвіта Штернбергу. В. І. Штернберг, мальляр, приятель Шевченка. Мешкав у Петербурзі, після Штернберг не поїхав у Рим. Штернберг малював дуже гарно краєвиди України, якими Шевченко захоплювався («Артист»). На першому виданні «Кобзаря»

єсть його вінeta, бандурист з повожатим і собачкою. Штернберг
помер у молодому віці.

Іван Підкова, якого змалював Шевченко, не є згідний з історичним Підковою. Цей був молдавським авантюристом, що подавав себе за брата, чи сина господаря Іоні (ніби Дмитро Самозванець). Він з'явився 1576 в Браславщині, назірав ватагу козаків і за допомогою козацького отамана Шага напав 1577 року на Молдаву, розбив господаря Петра Хромого, й заволодів господарством. Та по кількох місяцях мусів уткніти. Король польський Степан Баторий заманив його до Варшави, там казав його арештувати і судити. Підкові стяли голову 16. VI. 1578 р. у Львові на очах турецького «науща», який приїхав був жалуватися іменем високої порти на козаків. (За Кулішом, твори. т. VI. вид. Романчука.) Підкова не ходив ні на Царгород, ні на Скутару — значиться Шевченко відступив тут від історичної правди, але духа епохи, той великий рух, що зветься козаччиною, його змагання, генезу, стремління відчув, арозумів і передав у мистецьких малюнках. (На те вказав В. Антонович, Правда 1889.)

Вірш 24. постставець, чарка (Грінченко, словник; рід посуди до пиття, Романчук, Кобзарь т. I, 517 — забанок).

.. 35. байдак — велике судно для плавання рікою.

.. 46. рибалка — риболов (такий птах).

.. 57. Синопа — турецький город на півднівому березі Чорного моря.

Тополя.

Вірш 11. Чабан — (татар.), пастух від овець.

.. 146. каламар — (грецьке), чорнильниця.

Перебендя.

Перебендя — балакун, вередливий.

Присвята: Е. П. Гребінці.

Евген Гребінка прийшов на світ 21 січня 1812 р. в Убіжищі, Пирятинського повіту, Полтавської губернії; жив у Петербурзі, 1841 року видав там по українській абірник «Ластівку», і там же помер у молодому віці, 1848 р. Тіло його перевезено пізніше до Пирятину.

Належав до тих нечисленних земляків, які занималися долею Тараса Шевченка, коли він молодим чоловіком попав був у Петербург на науку до Ширяєва. Оден в перших читав твори Шевченка, того українського содової, котрого благовістів був у своїй «Ластівці».

Гребінка написав де-кілька гарних лір «Полтава», Петербургратурні круги. Він ратурну залежність і. Ale i в працях, пис торкається України ч., писані чужим сл.

Ta, хоч по укра справою він засідно українськими писмеською часописі, коли російський. Добився «Отечеських» Зап краї. Незабаром яв міння, що українському вою потрібує Вірш 22. Химерни вовика)

23. Чалий, І.

.. 80. Есі роби часу ми топерішні

Григорій Квіт Харікова р. 1772; по багатий дідич. Григ проповідь що йно в прощу в Озерянській гійного настрою і ю ській хаті пішав д переняв його ліде

На 23 році поступ роки. Вернувшись до якісь час директор драматичним артистом редактувана «Українській» дворянських дівчат Анною Бульф. Вон писав 17 повістей, а написав драму «Щи Гончарівці», сатири

Штернберг
в згідний з
користом, що
Дмитро Са-
мату козаків
року на Мол-
есподарством.
ський Степан
зарештувати й
на очах
мене високої
(Романчук.)
ачиться Шев-
ченко епохи, той
ання, генезу,
х мажюнках.

рід посуди до
ланок).

невому бéреzi

р. в Убіжищі,
у Петербурзі,
вку, і там же
зено пізніше

нилися долею
засував у Пе-
тербурзі Шевченка,
у своїй «Ла-

Гребінка написав по українські не багато; 27 приказок, де-кілька гарних ліричних віршів і переклад Пушкінової поеми «Полтава». Петербурзьке життя втігнуло його в російські літературні круги. Він став писати по російськи, попадаючи в літературну залежність від Гоголя, і затрачуячи свою орігінальність. Але і в праях, писаних московським мовом, Гребінка часто дотикається України й побуту українського народу. Тільки твори ці, писані чужим словом, куди слабши від українських!

Та, хоч по українські писав Гребінка не багато, українською справою він заедно турбувався; листувався з Квіткою й іншими українськими письменниками та заходився коло видавання української часописі, коли не окремо, так хоч як додатку при якісь російській. Добився було того, що такі додатки мали являтися при «Отечественнихъ Запискахъ» Краевского. Мали, — та на тому І край. Незабаром явився Шевченко, а разом з ним явилось й розуміння, що українська література, це явище окреме й самостійне і тому вона потребує «власної хати».

Вірш 22. Химерний (від гречного) хімера, така потвора, дивовижка) — дивний, примховатий.

.. 23. Чалий, Горлиця, Гриць, Сербин — українські пісні

.. 80. Еси робиш; есьм, еси, есть, уживається для творення часу минулого: робив еси; Шевченко вживав при часі теперішнього того слова зайво; це його *licentia poetica*.

До Основяненка.

Григорій Квітка (Основяненко), родився в Основі, коло Харкова р. 1772; походив із значного козацького роду; батько був богатий дідич. Григорій Квітка дитиною осліп був від золотухи й провів із юноштю році, як його маті повезла буда на прощу в Озерянський монастир. Це й було причиною його релігійного настрою і його охоти до монастирського життя. В батьківській хаті пізнав дитину українського філозофа Сковороду і перенівся його дидактизмом.

На 23 році поступив у монастир і прожив там мало-що не чотири роки. Вернувшись дімові, скоро привик до світського життя, був якийсь час директором театру в Харкові, познайомився із відомим драматичним артистом «із кріпаків» Щепінцом (другом Шевченка), редактував «Український Вістник», піклувався інститутом для дворянських дівчат і одружився з наставницею цього інститута, Анною Бульф. Вона й захочила його до літературної праці. Написав 17 повістей, між ними найславніша «Маруся». Крім цього написав драму «Щира любов», комічний водевіль «Сватання на Гончарівці», сатиричну повістку «Салдацький патрет» і «Листи

до любезних земляків» — (популярні виклади про селянську справу).

Умер 1843 року в Харкові, доживши великих почестей. (Був предводителем дворянства, председателем палати карного суду й надворним радником.) Його повісті, це перші повісті з селянського життя в світовій літературі, писані з величним знанням етнографії. Суспільно-економічних питань Кітка доторкається нерадо; політично — він без певною програми. Але українець цирій, культурник, що весь від своїх трудів для рідного письменства, хоч такому великому панові у тодішній свідомій Українській громаді, не було підходящого товариства. Артемовський-Гулак, Метлинський, Чужинський, Гребінка зналися з Кіткою й листувалися з ним. Майже на 40 років старший від Шевченка, зрозумі його перші твори і з одушевленням висказувався про їх. Шевченко теж високо цінив батька української прози, чого доказом: «Буть пороги».

Вірш 22. тирса — *Stipa capillata*, степова трава, ковиль-трава.
„ 61. кебета — даровитість, спосібність, здатність.
„ 64. потурати — побажувати, уступати.
„ 88. не хотя, стара дієприслівницька форма теперішності, як: ходя, співа, стоя, сидя, благая, замісьць; ходячи, стоячи, сидичи, благаючи.

„Думи мої, думи мої,“

Вірш 35. ласка — любов (прим: У дівчини стільки ласки, що на тихій воді ряски).
„ 42. булава, (турецьке), куля на держаку, з металлю, дорогої камінням прибрана, гетьманська відзнака, клейнод.
булчук, жмут кінського волосіння, почеплений на довгому дрючку; тек відзнака, перенята від Турків.
„ 52. гарцивати — (слово німецьке), зручно поводити конем; доказувати, гратися.
„ 54. шляхтою — польськими панами — шляхтичами.
„ 60. Орел чорний — знак російської імперії.
„ 70. та, цур йому! — та хай йому. (Цур і пек, слова, яких уживали колись при тортурах; цур, як і кров мала потечи зза пазнігтів, пек, як мали прикладти до боку сівчику. Оба слова дуже давні; в наших давніх піснях співається про Чурила.)
„ 78. злидні — біда, горе.
„ 88. нишком — тайни.

Микола Маркес
в 5 томах. Ії знав і
історичних поем. Він
на прогляданні листів
колишнє знакомство

Вірш цей написаний
на весняного Миколи

Василю Івано
Григорович, ко
стякта, заходився к
ї тому то Шевченко
скому «Катерину».

В примітках д
сказано: Григо
ник. Це похібна
Дмитрій Васил
молодший від Шев
Петербурзький Акад
впливом став писа
жити. Але тоді І

Історичний пі
кій. Після 1714 року
ватися. Вертали ву
кали були за часів І
вати города й села,
та не додержували.
дівські козаки —
ї насильствами. Та
таки волі, не хотів г
моделі.

Тоді то збрали
краю, палили, грабу
гайдамаками. Цей р
шину в Піділля. Р
здавила цю покиже

Н. Маркевич.

Микола Маркевич, написав 1842—1843 «Історію Малороссії» в 5 томах. Й знан Шевченко й хіснувався нею при писанні своїх історичних поем. Він був добре знайомий з Маркевичем, а пізніше, на прогулці листувався з його сином, згадуючи сердечно про це колишнє знакомство батьком.

Вірш цей написаний і присвячений Маркевичу на його іменини, на весняного Миколу.

„На незабудь Штернбергу.“

Вірш написаний, тоді як Штернберг, друг Шевченка і його товариш з академії мистецтва, вибрався в далеку дорогу до Італії.

Гайдамаки.

Василю Івановичу Григоровичу на пам'ять 22 квітня 1838. Григорович, конференц-секретар Петербурзької Академії мистецтва, заходився коло того, щоб Шевченка визволити з кріпацтва в тому то Шевченко присягли йому своє «Гайдамаки», як Жуковському »Катерину.

В примітках до «Кобзаря» (Петроград 1917), т. I, стр. 329) сказано: Григорович — значний російський письменник. Це похібна. Значний російський письменник звався Дмитрій Василевич Григорович, але він був Москаль і молодший від Шевченка, бо рожений 1822. Він теж учився в Петербурзькій Академії, знайомий був з Шевченком і під його впливом став писати свої знамениті оповідання з народного життя. Але тоді Шевченко вже давно був вольний.

Історичний підклад »Гайдамакік« в загальних нарисах такий. Після 1744 року стала Ківівціна й Браславщина знову залюдніватися. Вертали внуки й правнуки тих польських панів, що повтікали були за часів Хмельницького й Палія. Стали вони відновлювати городи й села, стали людим всіляке добро обіцяти. Обіцяли та не додержували. Незабаром з'явилися давні орендарі, езуїти, діврецькі козаки — вертала минувши в усімі своїми привідами й насильствами. Та народ, привиклий до волі, хоч і гіркої, а все таки волі, не хотів голови піхати в нове ярмо, вистругане на давній модель.

Тоді то збралися ватаги всілякого народу, воювали по краю, палили, грабували й мордували панів і жінок. Їх називали гайдамаками. Цей рух обив тоді мало не цілу Ківівщину, Браславщину й Поділля. На силу Польща, обравши королем Августа III здавила цю пожежу. Помагало й московське військо. Та нева-

барам, бо 1750 р. счинилося нове гайдамацьке повстання. Поруйніваний тоді Умань, Винницю, Летичів, Хмельницьку та Радомисль.

Найгрунтованіша пожежа вибухла 1768 р. До давного гніту додавилися були тоді ще й утиски, які діялися православному людові, і взагалі людям не католицької віри, (яких Поляки прозвивали «дісидентами»), від католицьких пропагандистів. Таким способом гайдамаки боролися ніби не тільки проти еуспільнего й економічного, але й проти релігійного угніту, що додавало їм в очах населення окремої поваги. Московський уряд грав двоюличну роль. Йому на руку була анархія в Польщі. За його допомогою склалася «Радомська конфедерація», що обороняла дісидентів. Проте не боролися конфедерація барські і в краю не стала домашня війна з усіма своїми грізними проявами. Поміж народом пішла чутка, що цариця Катерина післала на Вікраїну золоту грамоту, щоб народ піднімався на Ліхів і юди. Появилися «свічені і вови» з залишою таранію. На чолі Гайдамаків став січовий дід, Максим Залізняк, що спасався у Медведівському монастирі біля Чигирину. Пожежа росла й кріпала. Ігумен Митронівського монастиря Мельхіозедик Значко-Львівський доливав до огня оливни.

На підмогу повстанцям ішли Запорожці. Повстання обгортало цілу польську Україну, яка тільки й мріла, щоб скинути в себе чуже ярмо, отримавши з лівобічної своєї сестрою та відновити гетьманщину. Перестражені пани й юди крилися по городах. Умань, обсипані валами й обезпечені ровами та ворученими 32 гарматами, став найвиднішою твердинею пансько-жидівською. Залізняк зібрав чималі сили під Чигирином. Московське військо не встягало в діло.

«Колі», так прозвивали тоді Гайдамаків, пішли на Лисянку, зробили там керував Вартоломею ніч і потягли на Умань. Проти їх вислав уманський управитель, Младанович надворних новаків Потоцького під проподом полковників Маймушевского й Обуха та сотників Гонти й Уласенка. Гонта, освічений і багатий чоловік, побачивши, що гайдамаччину можна би перемінити в аграрно-соціального руху в національне визвольне повстання, перейшов із своїм військом на сторону Залізняка. 18 червня, в полуночі підступили Залізняк і Гонта під Умань. Трицять годин тривала облога. Твердиня добуто. Дві добі лютували колії у городі й виціклигороді без пошади. Погибло чимало жінок і дітей. В Умані зроблено раду і Задізняка проголошено гетьманом, Гонту — Уманським полковником.

Гайдамацький рух став ширитися, мов степова пожежа. Обгортаєвав крім Ківщини й Браславщини ще й Поділля та Полісся. Справа прибрала великих й небажаних розмірів, не тільки для Польщі, але

і для Москви. Вони стійницький рух, четнікову, командану Україну, щоб здави вірили, що Москву віри і дали себе під козаків Гурев на південний рух і почав суд. Гайдамаки розділилися з Польської України, відправилися в Київську землю, засудила 700 чоловік покарані страшними.

На такому грі свою найбільшу (об'єктивно) по історичним джерелам була вона звісна більшістю, як звичайно, малюючи висліднюючи причинлення в механізмі автор узвіз на себе прикладати вимоги, міг дати тільки такий. Тоді починається історичний судия, зробив.

Вірш 9. Біолімпіада	13. Вавилонії на обведені	У східній палата Семірамід	Баварії
.. 20. Єсть у Діті	.. 30. Згадай	.. 11,	Христом
.. 36. Ватажан	(які ви доби), а	се черепе	..

і. Поруино-
мисль.
го гніту до-
ному людові,
ї прозивали
ним способом
ї економіч-
и в очах на-
личну роль.
ю склалася

Проти неї
війна з
шіла чутка,
рамоту, щоб
вчені і вози
діл, Максим
и Чигирин.
о монастиря
ри.

на обгортало
инуті у себе
та, відношити
по городах.
а воружений
-кінцевою.
ське військо

на Лисянку,
мань. Проти
тих новаків
о Обуха та
атий чоловік,
и в аграрно-
першів ів
популіс під-
один трирала
у городі й
к і дітій. В
ном, Гонту —

жена. Обгор-
пісся. Справа
Польщі, але

ї для Москви. Вони порозумілися і взялися спільно гасити само-
стійницький рух. З Петербурга прислано націз генералу Кре-
четнікову, командантів московських військ на території польської
України, щоб здавати гайдамачину. Гайдамаки про це не знали;
вірili, що Москви спочувати їм, як оборонцям православної
віри і дали себе підійти. Старшину запросив полковник Донських
козаків Гурев на пир, там іх захопив, гайдамацький табор обезво-
ружив і почав суд. Старшину били нагаєми по трічі в день. Врешті
Гайдамаків розірвали. Гонту в козаками їй поспілітими, що були
з Польської України, віддано Польщі, Залізняка й Лівобережець
відправлених в Київ. Польська комісія, під проводом Браніцького
васудила 700 чоловік, причастних до цієї смерті. Гонту покарано страшними муками.

На такому грізному історичному підкладі оснував наш поет
 свою найбільшу (обемом) поему. Колівщина, ще й нині не вияснена
 по історичним джерелам у всіх своїх деталях, в часах Шевченка,
 була вона авісна більше по традиції, чим по документам. Традиція, як звичайно,
 малювала поодинокі моменти, не даючи синтезу, не виспівлюючи причин руху, не відкриваючи усіх пружин і їх співід-
 лання в механізмі цей спонтанічної події. Значиться — молодий
 автор узяв на себе завдання на міру важке, коли до його твору
 прикладати вимоги, які ставимо звичайно до історичних поэм. Він
 міг дати тільки такий малюнок, який малював собі народ у своїх
 уяві. Тоді повинен був обережно закрити свою зле, як автор і
 історичний суддя. Нехай говорить переказ. Цього Шевченко не
 бробив.

Вірш 9. Білолицій — себ-то: місяць.

.. 13. Вавилон — (Баб-іло, брама господня) столиця Вави-
лонії над обома берегами Еуфрату, 88 км. в окрузі,
 обведена муром на 200 ліктів високим із 100 брамами.
 У східній дільниці храм Ваала (Вавилоцька вежа),
 палац і вадушні (висічі) огорожі Небукаднізевара (не
 Семіраміди!).

Вавилон здобули й знищили Перси, р. 538 перед
Христом.

.. 20. Єсть у мене діти, та де їх подіти?

Діти — себ-то: поетичні твори, тут «Гайдамаки».

.. 30. Згадай же хто-небудь ІІ на сім світі, —
ІІ, себ-то поетову душу.

.. 36. Ватахок, слово татарське, прийшло до нас з Румунами
(які випасали в наших горах і стенах стада своєї ху-
добі), значить — старший пастух, їх провідник (ватага,
се череда, громада).

Шевченко хоче вислати «Гайдамаки» на Україну й шукає для них провідника-ватажка.

Вірш 65. А що ж на вас воно скажуть?

Вони, себ-то ці письменні, друковані люди, які навіть до сонця придираються, що, мовляв, воно не так світить, як треба. Це натик на тих критиків, які неприхильно прийняли перші Шевченкові твори, насміхаючись з їх народної мови (шарбічі, котогоро даже не существуетъ, «языкъ небывалый і т. д.») та називали його поезію «шутчуною пустотою». Таким чином від вірша 37 «Сини мої, Гайдамаки» до вірша 198 до: «Оттак, сидя кінець стола», це неначе поетична відповідь на вуличну лайку російської критики, яка мокрим рядком накинулася була на першого «Кобзаря». Шевченко знає, що коли-б дому хотілось славним та благатим стати, то мусів-би він співати про «Матрьошу» та про «Паращу», радістю нашу — себ-то по російськи, але він такої слави не хоче, волить одиноким у своїй хатині співати про те, що його душа чує і що виповісти хоче. В нападах російської критики вбачає він намір стероризувати його та зневолити, щоб після спідами Гоголя й Гребінки, які кинули українську літературну ниву й пішли чужим богам служити. Шевченко цього не зробить, бо він розуміє, які його завдання, як українського поета. Він чує, як пороги «щось страшне співають», як Дніпро на нас сердиться, як гетьмані розказують про нашу минувшину. Він звеличує у своїх піснях нашу прежню славу й теперішне горе українського народу.

88. про «Матрьошу»

Про «Паращу, радість нашу»,
Султан, паркет, шпори, —

це мотиви тодініх московських, салдацьких пісень.

148. Скутара (Іскідар), город над Босфором, напроти Царгороду, 70 000 мешканців, літня резіденція турецьких сultanів.

153. Хортиця, острів на Дніпрі, за порогами, на якому кн. Дмитро Іванишевський (Байда), оснував першу Січ (коло року 1590).

154. Метелиця та гопак, українські танці.

166. бенкет, банкет (слово франц.) — великий пир.

- Вірш 169. Вельмо старшина
байрада
177. Тма, ми
Не втну
(тму-мну
ський еле-
226. „ 230. 265. це
присвяче-
шов щи-
рідного
може б
на чужи-
коверзу
головий
гадав, п
Рада.)
278. „ 279. Король-
князь, в
покарати
звали Са-
польською
польською
Ян Соб-
король п-
але в по-
вто.
280. „ 290. Niepoz-
veto. О-
вето.
297. Понятко-
niatowski
любимец
може й
310. I — ра-
тут
сказати,
вариши-
ратувати
323. Герш-т-
332. Імость,
так ' П-
472. Літана
475. Далебі

- на Україну й
вані люди,
мовляв, воно
их критиків,
чі, котогою
ї т. д.) та
гую». Таким
дамаки й до
стола», це
чию лайку
ондном наки-
євченко знає,
тим статі, то
про «Паращу,
але він такої
атині співати
хоче. В на-
шір стероризу-
ами Гоголя й
турну ниву й
ко цього не
я, як україн-
ські страшне спі-
гетьмані роз-
личає у своїх
горе україн-
- ьких пісень.
ром, напроти
денція турець-
ми, на якому
ав першу Січ
икий пир.
- Вірш 169. Вельможна громада, — себ-то отамани й інша
старшина козацька.
 .. 177. байрак (слово тур.) — провал деревами пороглий.
 .. 226. Тма, мна знаю, а оксію
Не втну таки й досі.
 (тму-мну, тля-мля) аразки складання в давній україн-
ській елементарній школі. Оксія — це значок над буновою.
 .. 230—265. це ніби апострофа до Григоровича, котому
присвячені «Гайдамаки». Шевченко називає його «ду-
шою широю, ковацького роду», який не одіуравсь
рідного слова і жаже, що коли-б не Григорович, то
може-б його, Шевченка, давно заховали були »снігу
на чужині«.
 .. 278. коверзувати — вередувати, водити за ніс. (Нависно-
головий Васюта коверзував, коверзував, далі таке ви-
гадав, що ледві й сам не пропав. — Куліш »Чорна
Рада«).
 .. 279. Король Степан, — Стефан Батори, Семигородський
князь, від 1575—86, король польський, наваж смертью
понакратимагната Самуїла Зборовського (Його на Ciui
звали Самухою) за те, що глувував собі з короля і
його суду. Але І Батори не міг аломити самоволі
польського панства.
 .. 280. Ян Собіеський (Jan Sobieski) від 1674 до 1696
король польський, походив із шляхти, був добрий воїзд,
але в політиці чоловік слабої волі.
 .. 290. Niepozwalam! niepozwalam! — натик на польське
veto. Оден шляхтич мав право вірвати сойм тим своїм
veto.
 .. 297. Понятівський ждавий, — Stanislaw August Poniatowski; останній король польський, 1764—1795,
любимець цариці Катерини, дуже гарний собою,
може й тому названий Шевченком »ждавий«.
 .. 310. I — разом сто конфедераций.
 Тут «сто» не треба брати буквально; поет хотів
сказати, що повстало багато конфедераций, себ-то ство-
варишені шляхти, які, кожне на свою руку, бралися
рвати Польщу.
 .. 323. Гершту, «hörst du» — чи чуєш?
 .. 332. Імость, з польського: єј товс (окорочене: єј milosć),
так є Польщі титулували пань.
 .. 472. Літанія — ніби анафист у римській церкві.
 .. 475. Далебі — польське Dalibog, єй Богу!

- Вірш 480. Могорич — ар. напивок; щоб запити згоду, купно, тощо..
- , 486. Jeszcze Polska nie zginęła, — польський національний гимн, званій також мазурком Домбровського, співається на ноту чеського гімну: *Hej slovane!*
- , 496. краковяк і мазур — польські танці.
- , 496. вальс — танець німецький.
- , 496. шеляг — гріш, польський szelag.
- , 558. титар — (від ктитор основник), церковний староста.
- , 562. червонець — дукач, золотий гріш.
- , 569. Поїхали Ляхи у Вільшану
- Татаря Данила Кунініра замордували не в Вільшанії, а в Мліїві, 1766 р. Цю похібку прібував Шевченко справити, та не скрізь виправив Вільшану на Мліїв.
- , 574. »Jeszcze, kiedy my żyjemy,
Polska nie zginęła.
- Переставлено вірші. В оригіналі єсть:
- Jeszcze Polska nie zginęła,
Póki my żyjemy.
- , 594. ходя — заміськъ-ходячи.
- , 676. Свячений — ніж.
- , 681. Дзиглик, (нім.) — кріселко.
- , 770. Присик — жар.
- , 774. бестія — (латинське) дикий звір.
- , 843. базарі — (слово перське) торговиці.
- , 815. яновельможний — так титулували гетьманів.
- , 844. казтан — літаюча миш, ліліки, звіра, що лихо віщує.
- , 847. Тисмин, — річка в Чигиринському повіті, притока Дніпра, в правого берега.
- , 865. Тараня — риба, Abramis vimbra.
- , 872. »З Смілянщини, з Чигириня«. похібка, повинно бути:
»З Смілянщини, з Чигириня
- , 880. Антін Головатий, військовий суддя, Запорожець, організував козацькі охочекомонії відділи для Росії. Шевченко вважав його одним з передових людей і в вірші »До Основиціна« написав був 3-разу: »Наш завзятій Головатий«, та потім змінив на: »Наша дума, наша пісня.
- , 887. «самак»... — себто, царица.
- , 927. з батьком Максимом — з Залізняком.
- , 989. Второпав — зровумів.
- , 991. бевзь — дурень, туман, невторопа.

- Вірш 996. карбовані
- , 1014. Задзвони
- , 1026. нили).
- , 1027. курника
- , 1095. гич, і
- , 1102. нічо.
- , 1102. благочи
- , 1102. Конанії
- , 1102. бірської п
- , перед 161
- , вінни в П
- , азутасік
- , сібним во
- ками, йог
- Але й про
- За його
- українськ
- слідок ра
- постатій
- , 1125. Пілкови
- оден із с
- Переяслав
- Богу
- »Оғнем і
- собою, ал
- ян Богун
- Чарторис
- гарною л
- , 1130. Жовті
- дана Хм
- , 1130. Корсуні
- Хмельниц
- ськова ст
- а цей ві
- , 1140-1144. М
- Молдилі
- Як діти
- Гадали
- Це мі
- інтерпр
- кнувся б
- перша.
- кане, щ

- Вірш 996. карбованець — срібний рубель (карбований).
- , 1014. Задвонили, задз онили (повинно бути: задзвонили).
- , 1026. курникас — мурликас, бурмоче.
- , 1027. гич — в Галичині: гичка, стебла з листям; ні-гич — нічо.
- , 1095. благочинний — піп вищого чину, декан.
- , 1102. Коняшевич, Петро Сагайдачний, походив з Самбірської шляхти (в Галичині), був гетьманом мабуть ще перед 1616 р. Його політика була, не доводити до війни в Польщі, поширювати козацьку силу, організовуватися і ждати слішного часу. Був незвично спосібним вождем, вставився у бою з Москвалими й Турками, його помочі завдиче Польща Хотинську побуді. Але й просвіто та справами віри піклувався вітчі широ. За його гетьманування Київ став на-ново центром українського життя. Умер 10 квітня 1622 р. в наслідок рани під Хотином. Це одна з найвизначніших постатей у нашій історії.
- , 1125. Полковник Богун, оден із героїв Хмельниччини — і оден із свідомих Українців-самостійників. Не заприят Переславської угоди.
- Богун — це також оден з героїв повісті Сенкевича «Огнем і мечем» — тільки С. малює його як дуже гарного собою, але не культурного, дикого Українца, мік тим, як Богун був людиною широко освіченою. В архіві Чарториских у Кракові є його лист, писаний дуже гарною латинською мовою.
- , 1130. Жовті Води, доллив Інгульця, славні побідою Богдана Хмельницького над Поляками 1648 р.
- , 1130. Корсунь; — між Стеблевим і Корсунем разгромив Хмельницький польських гетьманів. Вся польська військова старшина і самі гетьмані попали в руки Богдана, а цей віддав їх Тутай-беві.
- , 1140—1144. Молились,
Молились щиро козаки, —
Як діти, щиро; не журились,
Гадали тее... а зробилось —
- Це місце наявне для читача. Та його якось минають інтерпретатори. Тільки Омелян Огоновський доторкнувся був до його. (Кобзарь. У Львові 1893. Частина перша. Стр. 301.) Він пояснював так: «Благочинний каже, що за козаками і душі праведних і сила архи-

стратига Михаїла. І от, теє, що він козакам обіцював, уже й сповнилось, бо се зробилось над козаками хусточки», — се стала між ними сторожа з того світу, — неначе явився архістратиг Михаїл з білою хоругвою небесною.«

Та на таке пояснення годі писатися.
Молитва благочинного йде до вірша 1140, а від його до 1147, це вставлена думка самого поета. Він виразно каже: Гадали теє... (себ-то: теє, що благочинний каже), а зробилось, що зівсім друге: над козаками хусточки.

Звертаю увагу на вірш Шевченка «Хустина». Дівчина випиває хустину, докидаючи чумака, що пішов у дорогу. Чумак гине, вертаючи з'яз Лиману.

Поставили громадою
Хрест над сиротою
І розійшлися.

А дех тая мальованна,
Шпитая хустина?

На новому хресті хустку
Вітер розвіває,
А дівчина у черниці
Косу прорізтає.

Значиться дівчина почіпила хусточку на хресті чумака.

Так і тут розумію цей поетичний вислів.
Над козаками хусточки, се-б то, козачина із своїми сподіваннями, лягла у гробі.

Це така гірка замітка - вставка самого поета, виплетена у промову благочинного, як це нераз Шевченко робить у своїх історичних творах, не видержуючи до краю вимогів епічного творення.

Китайкою червоною вкривають очі козака, а на хресті, на його могилі чіпають білу хустину. Це такий був звичай.

Одно добро, одна слава —
Біліс хустини,
Ta й ту знімуть....

Вірш 1161. Маковій, 4 августи, в пам'ять мучеників Маккавеїв.

- Вірш 1165. схизма
- перейш
,, 1173. барин,
- за посер
- ,, 1180. мотори
- ,, 1190. Недоля
мовий,
Seele.»
- ,, 1193. Як коз
За те,
Це
руху.
пародно
- ,, 1229. Сумно,
Серце
Роз
кірвава
і як ІІ
язиках
веселій
протест
- ,, 1234. Сена (
- Парик.
Шен
ні в В
Ніч св
коли ви
- ,, 1267. Черкас
- ,, 1278. Шляхе
- ,, 1309. Сміла
Черкас.
- ,, 1315. Корсун
- ,, 1315. Канів
- ,, 1322. Дамаск
дамасце
таких п
квасами
маслено
Сирій р
Франці
- ,, 1334. Матері
Хири —

Вірш 1165. схизматами називали Поляки тих Українців, що не перейшли на Унію.

,, 1173. барщі, слово татарське, значить: дохід, зарібок, плата за посередництво в торговому ділі.

,, 1180. моторити, — робити, діяти.

,, 1190. Недолю співаю козацького Краю — вірш прогромовий, як «менін аейде теа» або: «sing, unsterbliche Seele».

,, 1193. Як козаки шляхту тяжко покараали

За те, що не вміли в добрі панувати.

Це погляд Шевченка на причину гайдамацького руху. Не за віру, не тому, що шляхта, була чужкої народності, а за те її карали, бо але панувала на Україні.

,, 1229. Сумно, страшно, а згадаеш —

Серце усміхнеться.

Розумію так. Хоч Гайдамаччина була страшна і крівава, а все таки у ній був протест, енергія, діло, і як її рівнати до темних часів Миколиї, коли на всіх язиках все мочало, бо благоденствуvalо, то серцю веселішче стане. І ми колись вміли ділом виявляти протест проти насильства.

,, 1234. Сена (Sequana) ріка у Франції, над якою лежить Париз.

Шевченко віставляє Сену з Альтою, себ-то Тарасову ніч в Вартоломею.

Ніч св. Вартоломея з 23 на 24 augusta n. st. 1572, коли вирізали багато Гугенотів.

,, 1267. Черкаси, — повітовий город у Київщині над Дніпром.

,, 1278. Шляхетської — похідка, повинно бути: шляхетської.

,, 1309. Сміла — містечко Черкаського повіту, недалеко Черкас.

,, 1315. Корсунь, містечко Канівського повіту.

,, 1315. Канів — повітовий город у Київщині.

,, 1322. Дамаска, се-бо Дамасценська шабля із так званої дамасценської сталі, т. е. сполукі сталі й заліза. На таких шаблях були узори і написи роблені хемічними квасами і вони мали колись велику ціну. Виріб дамасценок дуже давній, мабуть у Дамаску, столиці Сирії робили такі шаблі у перше, але в XVIII століттю Французи знаменної Із підроблювали.

,, 1334. Матері їх хири!

Хири — короба, біда.

Вірш 1336. есаул (осавул), слово турецьке, заступник і ад'ютант отамана.

1339. горице — вишина, стрих (чердан).

1340. льох, слово німецьке, діра, погреб, пивниця.

1354. Не бійсь, не зликаю. Похібка. Повинно бути: не злякаю.

1394. реєстр, реєстр, від латинського слова register, список, список. Реєстрам називали книгу, у якій списані були козаки, а козаків, втягнених у цей реєстр, звали реєстровими, лайстрюми. Реєстр грав важливу роль в історії козаччини; у кожному мірі була про його мова.

1405. зайвого, лишнього, котрий ще не мав іадця.

1405. обоз, — що тепер трен.

1445. переваги-ваги, — у два боки, хитаючися.

1442. жадпа — повинно бути: жадна.

1507. рогач — брачка, накашничок (ухватъ).

1582. старчена — син старця, себто діда, нищого; міхонова, поважний, дідовід.

1621. конфедерати — члени конфедерації, себто воєнного товариства, яке мало спасати Реч Посполиту. Конфедерати воювали між собою і громили панів з противної партії.

1625. ні-вроку! — щоб уроку не було (не зглазить бы), щоб не наврочити цим словом.

1697. поставець — велика чарка, ніби збанок.

1721. Потайники — підкопи, міни.

1827. Царинина копійка — тайний знак, по якому піз-навалися гайдамаки. Ці копійки мали розкинути по Україні агітатори царіці Катерини II.

1845. упруг — чверть ($\frac{1}{4}$) робучого дня; пів упруга, як міра часу $1\frac{1}{2}$ години.

1905. супоня — ремінь, котрим стягають хомут.

2180. Ксьонда гзуїта; — Ксьонда, у латинників: священик, піп. Гзуїт-член Ісусового закону, основаного в Парижі р. 1534. Ігнатієм Лльойоле для оборони й поширення римської церкви. Осібною папською булою р. 1540 затвердженій і панами римськими протегований закон цей поширился по цілому світу й прийшов до великої сили й значення. В католицькій Польщі мали Гзуїти великий вплив не тільки на релігію, але й на політику. Шевченко був думка, що боротьба польсько-українська була ділом цього створишення.

Вірш 2220. Страшні

вінних

Драгома-

дикою,

дібні т-

перші

Репіна і

мотивує

свячени

вбиваю

по устн

по перен

вбиває

новича,

згадки

2244. Василь

удержу

в Бугач

2459. Трохи

Кровю

В ді

більше

2515. Хто на

По

порожні

у ширин

діставал

1776 на

7000 душ

землі на

формаль

Нову Сі

насильн

Австрію

кілька

Тим, що

між

Куб

Вірш 5. Досвіт

сідлики

19. Безтал

100. Чупри

Вірш 2220. Страшний образ, як батько вбиває своїх рідних, невинних дітей, був нераз причиною літературного спору. Драгоманів називав його канібаліством, себто сценою дикою, людоїдною. Література й мистецтво знає подібні теми, приміром Уголіно (з Дантового «Пекла»), перший акт «Родини Ченчіх», Шельто, Грозний Репіна і т. д. Шевченко страшний вчинок Гонти глибоко мотивує його трагічною ситуацією: Я присягав, брав свяченій і т. д. Та нас ріжеш, заріж і їх: ... не я вбиваю, а присяга... «Гайдамаки», написані більше по устним переказам, чим по історичним джерелам, а, по переказам, Младанович, бачив з давнини, як Гонта вбивав своїх дітей. В друкованих споминах Младановича, аїн інших історичних документах нема згадки про цей грізний вчинок.

- .. 2244. Василіані (Базиліані), монахи чина св. Василія, які удержували школи. (До недавна мали вони гімназію в Бугачі, де учительсьвали самі монахи.)
- .. 2459. Трохи не рік шляхетською Кровю напували.

В дійсності, події, які описує Шевченко, тяглися не більше двох місяців.

- .. 2515. Хто на Кубань, хто за Дунай;

По збуренню Січі Текелієм (1775 р.) багато Запорожців пішло під Турка жити. Вони «вбрали Москву у ширину». Відігрювалися у Текелії, ніби то на роботи, діставали пашпорти й виходили за границю. Літом 1776 наїбaloся їх на Тилигулі та під Хаджибейм 7000 душ. Росія протестувала й Туреччина визначила Ім землі на Дунайських гирлах. Року 1778 принято їх формально під владу турецьку й дозволено заложити Нову Січ. Та Росія даліше протестувала і Запоронців насильно перевезено за Дунай. Деякі подались у Австрію і там, у Банаті, над долішньою Тисою р. 1785 кілька тисяч іх сіли на короткий час новим кочем. Тим, що вернули до Росії визначено 1792 р. землі між Кубанею і Азовським морем. Це Кубанські козаки.

Черниця Маряна.

- Вірш 5. Досвітки — вечірні зібрання молодіжі (рос. по-спілки).
- .. 19. Беатитаній син Катрусі — натяк на «Катерину».
- .. 100. Чуприна — жмут довгого волося на тім'ю; волосся.

Вірш 161. пристріт — недуга, яка по віоранню народньому походить від злої стрічі, або від злих очей.

„ 250. бурлакувати — жити, як бурлаки. Бурлак(а), ма-
буть слово татарське, бездомний чоловік, волокита.

Оксані К ко.

Вірш 22. Кому ти любили Петруся співатъ. Похібна; по-
винно бути: Кому ти любила Петруся співатъ.

Утоплена.

Вірш 189. Баговіння — рід водоросту, *Conferva rivularis*.

Гамалія.

Отамана козацького Гамалія на ділі не було. Шевченко ви-
гадав його, — так само, як російський письменник, Гоголь, вигадав
Тараса Бульбу, — на те, щоб показати, які були колись отамани
козацькі та як вони козакували. (Примітка Доманицького.)

Вірш 6. Великий луг. — На лівому березі Дніпра, на-проти
Запорізької Січі на великих просторах простягалися
плавні й ліси, з озерами й балками. В лісах і плавнях
було багато звірів й птиці а в озерах і річках риби не
мало. Не диво, що Запорожці звали Січ матірю, а
Великий Луг батьком. Він їх нортир.

„ 17. Скутара — город в Малій Азії, напроти Царгорода,
відділений від його неспловна два кілометри широким
Босфором. В Скутарі був літній палац султана і
віязниці та мешкання неволиників.

„ 26. Лиман, широке, розливисте й болотисте гирло ріки.
„ 31. Хортциа, остроне на Дніпрі, де була перша Січ, основана
Дмитром Байдою Вишневецьким.

„ 41. таллар — (лат., нім.) — давній срібний гріш. В Аме-
риці: долар.

„ 45. У Туркені яничари
І баша на лаві.

Яничари (турецьке слово), — новінки виховані в з
полонених християнських хлопців; найзважітіші воїни,
баша, або паша, титул високого турецького урядника,
на лаві — на сторожі.

„ 58. гарем — арабське, — будинок, покой, де мешкають
жінки Магомеданіна.

„ 61. Византія, Бізантію, — Царгород, Константинополь,
царем Константином I проголошений столицею рим-
ської держави (р. 330). Від 395 столиця східно-римської

держави

а 29 ма-

Вірш 66. Султан

„ 83. бусурм-

данин;

„ 95. хурдина-

до пах-

уділ, в

Шапил-

„ 111. Дардан

Середзе-

регам,

братис-

„ 175. Черне-

Саганд-

піклув-

довгої,

Шевчен-

перед с-

було, в

„ 176. Галата-

Золото-

торгова-

Вірш 17. Богдан-

Та-

Переяс-

розвід-

цього і

переве-

„ 36. Ех, я-

Як-би

Що ти

Не пла-

Мати-

Мо-

похова-

й охота-

добутого

Та-

Льюху.

народньому по-
ний.
Бурлак(а), ма-
ловік, волокита.

Похібка; по-
співати.

a rivularis.

Шевченко ви-
Гоголь, вигадав
и колись стамани
заницького.)

Дніпра, на-проти
ях простягалися
лісах і плавнях
і річках риби не
відмінно Січ матірю, а
їв.

проти Царгорода,
бометри широким
палац сultана і

ністє гирло ріки.
Січ, основана

й гріш. В Аме-

ніри виховані з
зваятійші вояки,
цького урядника,

кої, де мешнають

Константинополь,
їй столицею рим-
ської східно-римської

- держави. Року 1204 здобули Царгород Христоносці,
а 29 мая 1453 Турки.
Вірш 66. Султан — турецький ціsar.
.. 83. бусурман (бісурман-ин), слово арабське, Магоме-
данин; так агрільво називали Українці Турків.
.. 95. хурдігá; тюрма, вязниця, темниця.
.. 98. до падо — до поділу добичі; паювати ділти; пай,
уділ, наділ.
.. 111. Шашлик — татарська печена з баражини.
.. 173. Дарданелі — морська протока з Чорного Моря у
Середземне; тепер сильно уфортифікована по обох берегам, так що тяжко туди ворожому кораблеві пере-
брратися.
.. 175. Чернець — так називали гетьмана Петра Коняшевича
Сагайдачного. Чому? — невідомо. Може для того, що
піклувався монастирями, може від довгої бороди в
довгої, сірої киреї, яку носив, мов чернець-монах.
Шевченко не міг думати, що Сагайдачний пішов був
перед смертю спасатися в монастир, бо здавна відомо
було, що він помер від рани після Хетинської битви.
.. 176. Галата — передмістя Константинополя, на-схід від
Золотого Рогу. Оснували її Генуезці. Це осередок
торговів Царгороду.

Розрита могила.

- Вірш 17. Богдане, нерозумний сину!
Так називав Шевченко Богдана Хмельницького за
Переяславську угоду.
.. 36. розривав — від «ряті», не від «рвати», бо зараз після
цього єде: «Нехай рие, розкопує.»
.. 39. перевертині — апостати, відступники.
.. 52. Ех, як-би то....
Як-би то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали-б діти,
Мати-б не ридали.

Москалі шукали в наших могилах снарбів, а там
похована наша воля, свідомість державної самостійності
їх охота добути її найдорожчою ціною. Коли-б цей снарб
добуто — не будо-б горя на Україні.

Таку думку висловує поет також у Великому
Лъху.

Чигирин.

Чигирин — над Тисмином. Колись резіденція наших гетьманів, нині містечко десять тисячне, ніби велике село, з кривими, болотнистими вуличками, з останками чумацтва, невеликим промислом каменярським і слабою торгівлею збіжжям і деревом. В сусідстві Суботів, де похованій Богдан Хмельницький у церкві, яку собі збудував був.

Михаїло С. Цепкин, славний драматичний артист, батько новітнього російського театру. Так, ік і Шевченко був кріпаком і свою долю завдає артистичним дарованим. Виступав також в українських комедіях (грав знаменитого Чупруна). Був великим приятелем Шевченка. Не жалував часу й труду, і з Москвою поїхав у Нижній-Новгород, щобскоріше побачитися з вертачом в неволі Тарасом. Йому посвячені «Неофіти». Це він, той «возвільбленик муз і грекій».

Вірш 26. юродивий — непримісний, несповна розуму, дурноватий. Юродиві були в Родії у великій шані, юродивому вільно було навіть царим правду в очі казати.

- .. 57. черезло — піж, що прикріплений до плуга, перед лемішем, затинає землю, а леміш піже легше відкарає і відкидає скибу.
- .. 58. упруг-упруга, — запряг; кусник ріллі, котрий можна азрати за одним запрягом волів. Упругами її голами мірляли колись поле, дорогу, час.
- .. 64. обояндий — з обох боків острій, обосічний.
- .. 67. сукроватий — зіпсущий, сукровиця, сукроватиця — зіпсуча, гнила кров (з мертвого піша сукроватиця).
- .. 85. Спи, гетьмане, поки встане правда на сім світі!

Чигирин після Зборівського мира став столицею й резиденцією Хмельницького. До його тут і повертається Шевченко, щоби він спав, поки не збудиться правда. А тоді і його духові пора прийде ставати. Знак, що поет не відносився ворожо до великого гетьмана. Нерозумим, а то й пінним називає його за те, що визволив Україну з-під Ляха а піддає Москалеві.

Сова.

- Вірш 26. півчверта — в Галичині кажуть: півчверта, себ-то три і пів, три з половиною; подібно: — півтретя, два з половиною.
- .. 29. дебелій — сильний.

Вірш 48.	покут
.. 84.	місце.
.. 116.	подуп
..	се-бо
..	стали
..	В кай
..	Да
.. 118.	їм голо
..	До пр
..	мають
..	теруник
..	аршин
..	аршин
..	потребі
.. 152.	копа
.. 166.	коло
.. 243.	паліч
Вірш 3.	перси
Батош	
Вірш 9.	»Той
..	— туа,
..	Туваами
..	запрос
..	Кішеч
.. 15.	Благо
.. 56.	Гризв
.. 65.	Іого, я
..	із кня
..	шізії
..	рубля
.. 70.	Нетрі
.. 73.	Байра
..	Почин
.. 114.	Шкан
.. 143.	Старі
..	инці.
.. 149.	Душі
..	часів

- Вірш 43. покуття — кут в світлиці, напроти дверей; почесне місце.
- „ 84. подушне — податок від душі; перше було подимне, се-бо податок від домашнього огнища.
- „ 116. стали хлопців
В кайдани кувати.
- Давніше новобранців кували в кайдани й голили їм голови.
- „ 118. До прийому — там де набирають солдатів, де приймають новобранців. У Галичині називалося: до асентерунку.
- „ 137. аршин — слово турецьке, міра. В прийомі стояв аршин, під котрий ставили новобранців, чи мають потребу для вояка міру.
- „ 152. копа — пів рубля.
- „ 166. коло поворот — там де повертається у село.
- „ 243. палічча — палиці.

Дівочій ночі.

- Вірш 3. перси — груди. (Чувствую персей твоїхъ волнованье. Батюшков.) Св. Іоан, наперсник Христов.

Сон.

- Вірш 9. »Той тузами обірас брата в своїй хатік, —
— туз, або ас, нальисна карта в якомусь колірі.
Тузами обірас — виграє гроши в брата свого, іншого запрошив до себе в хату.
- „ 15. Кінечка, кошечка — мале котеня.
- „ 56. Благодат — добро.
- „ 65. Гривня — старинний гріш; кусок зрібла, що чіпали його, як присути коневі до гриви. Рівналася гривня із князиком часів 1 фунтови штерлінгів. Гривеник, це пізніший гріш з російських часів; десята частина рубля — 10 копійок.
- „ 70. Нетрі — дебри, лісом зарослі.
- „ 73. Байрак — лісок у балці.
- „ 114. Почин — початок.
- „ 143. Шкандинати — іти хромаючи, на-силу ити.
- „ 146. Старці — убогі, що ходять за прошенним хлібом, иші. В Галичині називут: діди.
- „ 149. Душі пропливас — пропливав маєток, бо за кріпацьких часів продавали й купували кріпаців; це називалося

- душі. Не казалося тоді: він має 1000 десятин, а: у його 120 душ.
- Вірш 169. Орда — татарське слово: череда, відділ війська. Як надходили Татари, народ казав «орда йде»
- „ 192. Бенкетувати — (від французького слова «банкет», пир, святочне угощення), — пирувати.
- „ 214. Галич — галини, грачи.
- „ 230. Пелька — глотка, гортанка.
- „ 231. Каторжні — ті що відбувають каторгу, цеб то тяжкі роботи. (Каторга, слово грецьке, значить судно, отже ті, що приковані були до весел гребти. Пізніше каторжними звали також робітників у конопальнях.)
- „ 235. Штемпований — таврований, значений, щоб пізнати було, коли хотів утікати. Штемп — клеймо, тавро, яке випікали на тілі.
- „ 255. Митарство — від мито (Maut-Zoll) оплата на границі. Митар — митник, той що збирає мито. Митарство — покупка душі. По народному повір'ю, як душа вийде з тіла, так зараз у повіті злітають злі духи та ангели, і тинута Н, хто в пекло, а хто до неба. Це митарство. (Сімович.)
- „ 267. На багновиці город мріс; — це Петербург, побудований Петром Великим 1703 р. там де Нева впадає до Фінського заливу.
- „ 283. »Що орете?« — чого кричите?
- „ 303. Полтника — пів рубля срібного.
- „ 311. Блюдолизи — ті що миски, блюда облизують, що радо їдять при чужому столі, — галапаси.
- „ 311. Аж осі й сам. Сам — цар Микола I, панував від 1825. до 1855 р.
- „ 332. Пикаті, пузаті! — з товстими лицями й великими черевами.
- „ 342. А-ні телень!... Ні словечка.
- „ 354. Дзиглик — (в німецького) — стільчик, табурет.
- „ 379. За батюшку — себ-то: за царя.
- „ 388—393. — Опис Петербурга, який побудовано на багні 1708 року. Вислав туди Петро 40 000 робітників; в грудні, 1709, знову 40 тисяч, в 1710 знову, 1712 знову, а 1714 ще 34 000. З того мало хто вернувся домів; всі вони померли від недуг та від тяжкої праці. Не даром говорили, що нова столиця побудована на людських кістках.

- Вірш 412. »Перво^{му} кому! (1
- „ 430. Глухів
- „ 432. З заст^{кою} копати каналу, кава згі
- „ 435. Полко^{гетьман} казний мав у вс^ведено^но^н іст^ь в Полубо^{гетьман} цар. Пе^велів й боток п
- „ 439. Гаспі^д »Царю
- „ 448. I Бог Нас з і дальни^н Полубо^{янів} си^н
- „ 470. Над да^н Петра з мося^ї й цинк^и
- „ 472. »І ми обнало^в провади^{ти} при ко^нта з іх^и Влеко^{танок}

- Вірш 7. гафту^в волічка^в
- „ 22. чумак^в тощо,^в Вони^в

- 0 десятин, а:
- війська. Як
е! «банкет»,
- цеб то тяжкі
є судно, отже
ніше каторж-
их.)
- щ, щоб пізнати
лаймо, тавро,
- та на границі.
Митарство —
ик душа вийде
ухи та ангели,
Це митарство.
- Петербург, по-
ле Нева впадає
- ують, що радо
- , панував від
- и великими
- к, табурет.
- овано на багні
робітників; в
у, 1712 знову,
уєся домів; всі
аці. Не даром
на людських
- Вірш 412. »Первому Втораїк«. Первому, себто Петрові Вели-
кому (1689—1725), Катерина II (1762—1796).
- .. 430. Глухів — після Мазепи столиця України.
- .. 432. З заступами (а рискалими, мотиками) на лінію, себто
копати каналі. Числять, що при коланні Ладовського
каналу, при такія самих роботах на Волзі та на Кав-
казі вгинуло коло 20 000 кованів.
- .. 435. Полковник, Павло Полуботок, був після смерті
гетьмана Скоропадського, заступником гетьмана (на-
казний гетьман), який разом з генеральською старшиною
мав у всім радитися Велямінова. Українські справи пере-
ведені тоді з міністерства справ заграницьких (самостій-
ність) в згадування сенату, як провінцію Росії. Коли ж
Полуботок обстоював права України, домагався вибору
гетьмана, та привернення Переяславського договору,
цар Петро залишив його в Петербург, де, з-годом,
велів його разом із старшинами арештувати. Полу-
боток помер 1724 р. в Петropavlovській кріпості.
439. Гаспід — Ідовитий змій (аспід), а даліше чорт, біс.
448. »Царю, царю!
І Бог не розлучить
Нас з тобою:«
- і дальша — це відгук розмови, яку, кажуть, провадив
Полуботок з царем Петром перед своєю смертю, і в
їнкі сказав йому не одно гірке слово правди.
- .. 470. Над царем тим мусинжовим, — себто над статуєю
Петра Великого, вилито з бронзи. Мусинжовий —
з мосику. Мозия, німецьке: мессінг, мішанина міді
і цинку.
- .. 472. І ми сковали з тобою... і дальші вірші, це
обожнання тих Українців, що погибли у війнах, які
проводив Петро Великий, при будові Петербурга, і
при коланні каналів. Від іх потгнав на чужину, порізав,
та з іх шкур пошив собі багряницю твердими жилами.
Влекота — блекіт, ростина, cicuta (так називають
також у Галичині Conium maculatum). Отруя.

Хустина.

- Вірш 7. гафтувати, гаптувати (слово німецьке) — вишивати
волічками, золотом, або сріблом.
- .. 22. чумак, слово татарське, той, що привозить сіль, рибу
тощо. Чумаки були підіймою торгові на Україні.
Вони їздили на Крим та на Дін, мов які каравани.

Виправлялися валками, наймали іноді для безпеки козаків, як воєнну сторожу, вибрали собі отамана, на-нічліг ставали обовом, тим-то й походи їх мали в собі по прикупецьке діло, також дещо воєнного.

- Вірш 56. Несцілений — невиздоровілій, невилічений.
 64. Дон — велика ріка у східній Європі, що паде до Азовського моря.

Чого мені тяжко.

- Вірш 3. Серце мόб тріудне. Трудний, значить втомлений, важкий, тяжкий, а трудний, значить тяжко засмучений, недужий. (І се чолов'єк нѣкій, имый водний трудъ, бѣ предъ нимъ. Лука XIV, 2.) В такім значінію приходить це слово також у пісні про похід Ігоря на Половців.

Пустка.

- Вірш 1. Волхв — у старінніх єгиптян і Переїв мудрець, астроном. (Се волхви от востокъ придоша во Йерусалимъ. Мат. II, 1.) Волхвами й скоморохами називали в нас мандрівних штукарів. Цього віраша не пригадував собі Шевченко, мабуть тому, бо «Пусткою» охрестив його не він сам, а Куліш.

Н. В. Гоголю.

Микола Василевич Гоголь, славний російський письменник, походить із відомого вкраїнського роду Гоголів-Яновських. Родився 19 березня 1809 р. в Сорочинських, на границі Полтавського і Миргородського повіту. Батько, Василь, написав одну комедію по українські для домашнього театру пана Троцінського.

Микола Гоголь, кінчив ліцей у Ніжині і році 1828 поїхав у Петербург, де прібував зачасти в уряді, а дальше як учитель гімназії і ад'юнкт-професор університеті. Але це діло не було йому по душі. Року 1831 і 1832 видає «Вечера на хуторі близь Диканьки», українські оповідання російською мовою і з той пори слава його росте й поширяється, поки в кінці Белінський не проголосив цього Українця найбільшим російським поетом. «Вій», «Странна пісмista», «Тарас Бульба» наскрізь проникнуті духом української поезії і чарами нашої природи. Багето тут фантастични, і романтизму, але скрізь велике багатство чуття, непереможна сила красою і тонів. В Петербурзі відоміться Гоголь з визначнішими російськими письменниками й артистами й пише на теми, які йому піддав Пушнін свої архітвori: «Ревізор» з Петербурга і «Мертві душі», части I.

«Ревізор» і «Мертві російські літератори» Цікаве, що оба ці артисти переведені синтезом другому томі «Мертвих душ» медалі. Та пік же нервовий роастр, і вернувшись, передчу.

Шевченко дуже що пішов звісім друже ских поетів не говорить про Гоголя.

Так себе й Гоголь видно, що Тарас не ської справи. Говорить близько лежить на сцені; тужив за нашим петербурзькою гравієром меником російською

Вірш 15. Не потягніти (вигулу) не потурити підганяти значіння

Іван Гус (гус) 1398 став професором у Філемовській церкві Віклєфа¹⁾, попав у Празі. Працював підганятим (Звідси його слава)

¹⁾ Віклєф (Wyclif) 1374 парох в Літерфорді. Його науки пропагували протестанти горючим і мечем.

«Ревізор» і «Мертві душі» видвигнули його на найвищий ступень російської літератури і зробили його ім'я славним на весь світ. Цікаве, що оба ці архітектори, це знаменито подуманий й артистично переведений синтез негативних прикмет російського побуту. В другому томі «Мертвих душ» хотів Гоголь дати позитивну сторону медалі. Та ніяк не йшло. Кілька разів писав, нищив, попав у первовий роастрій, поїхав до Риму, там ще й мистецтву набрався і вернувшись, передчасно помер у Москві 1852 р.

Шевченко дуже високо цінів і поважав Гоголя — земляка, що пішов зісмім другими шляхами, ніж він. Про якого а з російських поетів не говорить так часто і так горячо, ентузіастично, як про Гоголя.

Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друге.

Так себе Й Гоголі характеризує Шевченко. З цілого вірша видно, що Тарас не вважає його чужим для України і для української справи. Говорить до його, мов до когось, кому воля України близко лежить на серці. І справді Гоголь остався до смерті Українцем; тужив за нашою землею, за піснями, звичаями, задихався петербурзькою гразюкою — але все таки остався величним письменником російського народу.

Не женися на багатій.

Вірш 15. Не потурай! — потурати має 3 значення: 1. поблажити (Не потурай дитин!), 2. зважати, звертати ввагу (У Петрівну не можна всіх пісень співати, а ми, не потураємо на те, співамо всіх), 3. приналежувати, підганяти (потурай коня, бо не доїдемо за дні). Котре значення має тут це слово — тяжко вгадати.

Еретик, або Іван Гус.

Іван Гус (гусь), уродився 1369 р. в Гусинці, в Чехії. Року 1398 став професором Празького університету а 1401 проповідником у Філіємській церкві, в Празі. Як реаліст і приклонник науки Вікілеба¹), попав у релігійний спір з німецькими професорами в Празі. Працював над едиктом короля Влачеслава (1409), силою которого запевнено Чехам перевагу в Празькому університеті. (Звідси його славянофільство.) Виступав проти розпрудження мо-

¹ Вікілеб (Wycliffe), уроджений коло 1330 в Ширеслен (Йоркшир) від 1374 пароха в Лінкінфорп, проповідував відновлення християнства на основі Біблії. Його науку пронизили на синоді в Ліондіні 1382 р. а сам Вікілеб синеся завдяки протенції герцога Лінністру. Вмер 1384 р. Вікілебів винищили «огнем і мечем».

нахів і духовенства й тому виклято його з церкви. В письмі «Про церкву» виступив прямо проти папи. Тому покликали його на собор до Констанції і хоч мав захищений лист від імператора Зигісмунда уважили (6 грудня 1414), а 6 липня 1415 спалили на стосі. З його письм опрікнено 39 тез, які неагрічних з догмами церкви, себто еретицьких. (Тому Гус — еретик. Розуміється, Шевченко не уживає цього слова в згірдливому значенні.)

Шафарик (Шафарик) Павло, Йосиф, * 1795 в Кобеляці, на Угорщині, був від 1819—1833 гімназійним директором, 1837 цензором і редактором чеського «Музеума», 1841 кустосом університетської бібліотеки, а 1848—1849 професором Празького університету. † в Празі 1861 р. Написав славянські старинності (*Starozitnosti slovanske*) й історію південнословянських літератур. На російську мову перекладав їого старинності Осип Бодянський. Шевченко, відвідуючи Бодянського в Москві, говорив з ним мабуть про великого чеського вченого й зацікавився відродженням Чехів. Вислідом цього зацікавлення, можна думати, являється ідея поеми «Іван Гус».

Вірш 21. усобищ — genet. pl. від усобище, старословянське й церковне слово: усобица-ы, ворожнеча, домашня війна.

, 38. любомудре — фільзофе. Любомудріе, церковне — фільзофія, любомудресь — фільзооф.

, 39. світоч — світило, смолоскип (факля).

, 42. перелічів — перечислив, перерахував. (Шевченко хотів за «Букварем» видати «Лічбу», себто арітметику).

, 59. пучина, — морський водоворот, безодні: церковне — море. (Носимимъ намъ во Адриатской пучинѣ. Діянія ХХVII, 27.) Пучина — множество, безлі; пучина, золь, пучина гріховъ.

, 74. Лепта — дрібна юдейська монета. (Видѣть же и иѣкую вдовицу убогу, вметающую ту двѣ лептѣ. Ілука XXI, 2.)

, 84. Констансійский сретик великий — Гус, котрого спалили в Констанції.

, 90. апостольський пристіл — пристіл папи римського, від апостола Петра.

, 91. Чернець годованій сидить — розпустний і захланний Йоан ХХIII, котрый наданнem відпустів збирав доходи. Але по при нім були рівночасно ще два папи: Венедикт XIII (з резиденцією в Авиньоні) і Григорій XII. (примітка Романчука).

, 94. всус (всус) церковне — напрасно, без причини. (Трудиться і печалиться всусе.)

Вірш 110. Чи роз
На гор

Тія

ложені,

стинські:

, 119. у келії правди

Папські

називаю

печатані

— це са

, 135. перекупні
Прага

вою, сла

рами буд

резиденці

довий г

що для

, 137. по стан

Стан

лист ши

подорожн

етап, д

стан по

VII, 32)

ток п

цийна

Дум

чення г

легкого

Тим

я подав

, 159. догмат

неоспори

, 160. чвари -

и військ

Чвар

, 165. конклад

ному міс

, 167. Хто ж з

За булл

Окроме

I в рай

В письмі «Про
пінвали його на
заря Зигісмунта
ли на стосі. З
ами церкви, себ-
ться, Шевченко

95 в Кобелярові,
пректором, 1837
стосом універси-
тського універси-
тетності (Starozit-
літератур. На
він Водицький.
їх з них мабуть
дженням Чехів.
ттися ідея поеми

арославянські й
домашня війна.

іе, церковне —

).
ав. (Шевченко
то арітметику).
ни: церковне —
луччинів. Діяння
безлі; луччина,

(Видѣвъ же и
ѣ лептѣ. Лука

Гус, котрого

напи римського,

устині і захлан-
ідпустів збирав
то ще два папи:
ї Григорій XII.

причини. (Тру-

Вірш 110. Чи розломим три корони
На гордій тілі?

Тіля папська шапка, висока мітра, на якій на-
ложено, одна поверх другої три корони. (Гляди: Сик-
стинська Мадонна.)

, 119. у келії — Гус не був монахом; келія — комната.
правдивий — шукачний правді; правдолюб.

Папська булля — булля, латинське, — печатка. Так називаються папські грамоти, скріплені великими печатками. «Во ім'я Господа Христа» до «Тепер святає — це саркастична travestia буллі, сатира на тодішні перекупства в римській церкві.

, 135. Прага (Zlata Praha), столиця Чех, город над Велтавою, славний історією, старинним університетом, творами будівництва й мистецтва, величавою королівською резиденцією на Градцині, промислом, торговлею і чудовим географічним положенням. Це для Чехів то, що для нас Київ.

, 137. по станах

Стан — стани, має усіяне значення: стан високий, лист широкий; місце, де панують відпочивали в часі подорожжий; військо, що стане й розташиться в полі; етап, дім заїздний, готель (пріїдесть къ кому на стан по недружбѣ для задору . . . Уложеніе Ц. А. М. VII, 32); злодійський вертеп, таверна; участок поліційний, поліційно-адміністраційна дільниця.

Думаю, що тут найкраще підходить стан на означення гостинниці — готелю, куди заходили жінки легкого розбору.

Тим-самим перечеркую лекцію ютайніх, яку я подав був за іншими коментаторами у варіантах.

, 159. догмат — слово грецьке — основне правило науки; неоспориме правило віри.

, 160. чвари — чвара, буря; сварка, бійка (Бували й мори й військові чвари. Максимович).

Чвара, повчара — поганий чоловік.

, 165. конклав, конклав (лат.) — збір кардиналів в засідному місці для вибору нового папи.

, 167. Хтож заплатить
За булу в'двоє, — ріж хоч брата,

Окроме папи і ченця,

І в рай іди кінець — кінцям!

Подібну думку (лиш про православне духовенство) висказує Шевченко в пізнішому від «Гуса» Кавказі.

В нас дери,
Дери та дай,
І прямо в рай,
Хоч і рідно всю забері!

Вірш 186. Іван Гус булту розірвав. — Про такий учинок. Гуса історія не згадує. Звісно тільки, що його сторонники папську буллю спалили.

, 193. Авіньйона (Avignon), над Реною у Франції. Від 1309—1387 столиця папів. Тоді було роздвоєння в римській церкві. Не від речі буде згадати, на якому то грунті виріс отець релігійно-реформаторського руху, котрого одним з визначніших діячів являється Гус.

Християнство, як антітеза до поганьства, видвинуло ідею внутрішнього з'єднання людської душі з Богом. Та, згодом, церква старалася узвійти між чоловіка й Бога, як едина уповажена до цього діла посередництва. Без неї душа негодна доступити спасення. Це посередництво відбувалося дорогою жертви, відпustів, реліквій, кадила, диму, блеску — словом обрядової поміси, яка не мала нічого спільногого з Христовою науковою. В посередництві цьому гріш набирає чим — раз більшого значення — а Христос же перекупні прогнав із Ерусалимського храму. Проти цього надування авторитету Христа виступив Арнольд з Бресчі, ученик Петра Абеліндра. Він хотів на ново поставити християнство наgruntі св. Євангелія. Та Барбароса видав його папі з Бресчі спалили на стосі як еретика. В XIII столітті такий сам протест підносить Альбigenii й Вальдензи. В XIV являється в Англії Вікліф, про якого вище була мова. Він виступав проти папи, як «антихриста», проти безжестності духовників, сповіда до уха, причастії і т. д. Його слідами пішов Гус, котрий домагався визволення душі чоловіка з церковної влади. По Гусі італійський монах Савонарола продовжував боротьбу о еманципації людини, аж з Лютером рух цей набрав політично-економічного характеру і розгорівся великою, європейською пожежою.

, 195. У часах, коли було двох, а то й трьох папів (Іоанн XXIII, Бенедикт XIII і Григорій XII) то кожний з них другого називав «антипапою».

- Вірш 197. кардинальниця
поміж с
,, 221. Барони графські
,, 221. геродог
,, 221. дюк —
,, 222. герольд віщував
,, 223. трубадур (трубвер) них, часів
навіть с
Роз
до 1300.
політическі
Хто пі
Так аж
До
,, 227. Сарафон письменни
метане в
,, 232. Аттила
445 до 455
чиг Гун
держави
Теодорі
Галлія
Годегієв
,, 250. предато
ській це
,, 260. Мов кес
Ліванськ
Став Г
Так
чеського
пра (цер
при йхъ
роязкол
Одно с
нитя спо
,, 284. усобиця
,, 286. обелені
Ш. Т. III.

лавне духовенство)
ід «Гусає Кавказі.

ро такий учинок.
чи, що його сторон-

у Франції. Від
було роздвоєння в
згадати, на якому
риматорський рух,
чів являється Гус.
поганства, вид
ня людської душі
ся увійти між чолов
до цього діла по
ступити спасення.
робою жертв, від
ску — словом обря
льного в Христовою
гриш набирав чим
стос же перекупів
Проти цього наду
в Арнольд з Бресчі,
на-ново поставити
ля. Та Барбароса
на стосі як еретика.
їдноєсть Альбітези
Англія Вікліф, про
пав проти папи, як
ковинів, сповіди до
шішов Гус, котрий
в церковній владі.
аролія продовжував
ак з Лютуром рух
о характеру і роз
женою.

к папів (Іоан ХХІІ,
один з них другого

- Вірш 197. кардинали — високі достойники римської церкви, найвищі священики після папи. Вони вибирають в поміж себе папу.
- .. 221. Барони — (франц.) — вольні пани; титул нищия графського.
- .. 221. герцог — (нім.) князь.
- .. 221. дюк — (франц?) — тільки що герцог.
- .. 222. герольд — (нім.) — середньовічний урядник, що опо
вшував волю пануючого, війну і мир, коронацію і т. д.
- .. 223. трубадури — (Provансальське — тробар, франц.
трувер) так називали співців — артистів у середньовіч
них часах. Належали вони до лицарства, деякі були
найкращими співчениками.
- Розділ трубадурства припадає на час між 1100
до 1300. Теми були любовні (Minnesang), релігійні як
політичні.
- .. 227. Хто пішки, верхи на ослах, —
Так аж кишиш!
- До Констанції війшлося тоді колд. 50 000 людей.
- .. 232. Сарацени — арабське плем'я; в середньовічному
письменстві так називаються Араби, а пізніше й Маго
метані в-вагали.
- .. 233. Аттила (Аттиля), напував від 433 (з братом) а від
445 до 453 самовладця над Гунами в Угорщині. Сполучив
Гунів, Сарматів і Германців у велику абсолютну
державу від Волти, аж глибоко в Німеччину. Цісаря
Теодорія II зневолив до річкої данини, пустошив
Галлію а 452 р. зруйнував Анвілею. Називали його
Годегізель, себ-то бич Господній.
- .. 250. предати (празлати) лат. — виці достойники в латин
ській церкви.
- .. 260. Мов кедр серед поля —
Ливанського — у кайданах
Став Гус перед ними!
- Так вімальованій Гус на великому образі славного
чеського мадяра Брокіна.
- .. 268. пра (церк.) — спір. (И про твою укрѣплю противу
при ихъ. Іезек III, 8.)
- .. 274. розкол — відступлення від постанов пануючої церкви.
- .. 277. Одно слово — Гусові не дозволили як-слід оборон
ити своїх релігійних поглядів.
- .. 281. усобник — цей, що ширить усобиці.
- .. 286. обеленіли — налиси бояни (блєюти).

- Вірш 287. Автодафе (*actus fidei*) — так звалися в Іспанії і Португалії в часах святої інквізіції кара палення живцем на стосі еретиків, чарівниць і т. д.
 .. 313. овін-овіна, — (церковне) — баран; овній — баранячий (не овечий).
 .. 313. овін — стодола.
 .. 334. Гадиною з жару — про еретиків, яких палили на стосах, ходили між народом всякі легенди; люди казали, що змій вилазив з пожару, червона гадина піднімалася з паперової тіари, яку насаджували на голову паленого антипапісти, тощо.
 .. 342. Te Deum, латинськ. Тебе Бога хвалим.
 .. 344. Трапеза — іdealний стіл, трапезувати, банкетувати, нібі помнити справді.
 .. 354. »Орел із-за хмар,« що «розклює високу тіару» — це німецький реформатор, Лютер.
 .. 367. Жижка (Жіжка) уродженій 1360 в Троцнові, коло Будишину в Чехії. Одноокий.

Брав участь у битві під Таненбергом (1410) по стороні Німецьких Хрестових лицарів. 1419 ворганизував у Таборі військо Гуситів і по смерті Миколая з Гусинця (1421) був головою Гуситів. В битві під Рабі вибила йому стріла в друге око. 1422 побив пісаря Зігісмунда під Німецьким Бродом, помер 1424 під городом Прибліславом на чумі.

Жижка в Троцнові, не з Таборова. Він з Табора, де організував військо, махнув булавою.

Поему Іван Гус переклав на чеську мову Фр. Тіхи. Цей переклад друкуваний у В. кн. I, річинка »*Kalicha*«. Нове, перероблене видання із вступом проф. С. С. Стоцького, вийшло наприкладом вид. »*Casa*«, 1919 р.

Невольник.

Посвята, але кому? Нема. Що Шевченко реальній людині, а не символічній присвячував »Невольника«, видно з порівнання цієї людини з німфою Егерією, ві слів: я любила його на сім світі, і на тім світі любитиму», а також із закінчення дедикації:

Я буду вітати
Коло тебе, і за тебе
Господе благати!

Думаю, що »Невольника« посвятив Шевченко кн. Варварі Репнін, з котрою познайомився був літом 1843 р. Знайомість

передшла в любо словом незвичайно до серця »прекрасні людськими забобо соціальну, що лен раз ця соціальна біля Посвяти до

Вірш 12. Ну ма римські релігії

І у які Римі за чв репях одєжі.

.. 54. .. 56. .. 72. Ще .. Р «малор Кірил нового тільки Ti пер обявле губерн Малор та пог намісні сіверсь Стр. 4 йно рі хронок .. Т ватій, точка

на кар Січові навзго скликі

валася в Еспанії
апії кара палення
ь і т. д.
; овній — бараня-

в, яких палили на
легенди; люди ка-
вона гадина підні-
жували на голову

алім.
вати, бенкетувати,

1360 в Троціві,

енбергом (1410) по
рів. 1419 зоргані-
зув смерті Миколая з
В. В битві під Рабі
1422 побив цісаря
и, помер 1424 під

ова. Він з Табора,
навою.
ву Фр. Тихі. Цей
ічна». Нове, пере-
ного, вийшло накла-

ко реальній людині,
видно з порівняння
юбила його на сам
кінчення дедикації:

Шевченко кн. Вар-
1843 р. Знайомість

перейшла в любов. Молодий мальчик і поєт, овзений романтичним сюжетом незвичайного життя, гарний співак народних пісень привів до серця «прекрасній і розумній княжні Варварі, котра, нехтуючи людськими забобонами, сміливо простягла руку через ту безодину соціальну, що лежала між нею і Шевченком»¹⁾. Думаю, що як раз ця соціальна безодина, поки-що, не веліла Шевченкові покласти біля Посвіти до «Невольника» імені княжни.

Вірш 12. Нума Помпілій (Numa Pompilius) другий король римський, 715—672 перед Христом. Перевів реформи релігійні і календарські.

Іого дорадницею мала бути Німфа Егерія. Яскіню, у якій вона ніби-то крилася, показують ще й досі в Римі біля Porta San Sebastiano.

- ,, 54. за чвертку — за пів кварти.
- ,, 56. репях — Aretium lappa, ростина, що легко чіпається одені.
- ,, 72. Ще за гетьманщини старої.

Року 1764 видала царія Катерина маніфест до «малоросійського народу» про звільнення гетьмана Кирила Розумовського від гетьманства, а про вибір нового гетьмана в цьому маніфесті не агадувалося, тільки заповідалося якісні нові переміні на краще. Ті переміні прийшли що йо 1780 р. Указом царським обявлено, що в Гетьманщині буде заведена така сама губернська управа, як в Росії. Року 1781 скасовано Малоросійську колегію, генеральний суд і генеральну та полкову управу, а Гетьманщину розділено на три намісництва: Київське, Чернігівське й Новгород-сіверське. (М. Грушевський. Іл. іст. України. 1913. Стр. 468). Таким чином беззечно можна приняти що йо рік 1781 як рік скасовання гетьманщини, а це для хронології у «Невольнику» ріважна.

«Тепер, кажуть, в Слободзєї останки збріас Головатий, та на Кубань хлопців підмовляє.» Це вихідна точка для то-їх хронології.

Ще року 1783, тоді як козацькі полки перемінено на карабінерські, П'ятьомкін, щоб спинити еміграцію Січовиків, рішив відновити запорозьке військо під назвовою «Чорноморського війська» і поручив Головатому скликати добровольців.

¹⁾ Олександр Кониський. Тарас Шевченко-Грушевський. Т. I. стр. 123.

Під час війни Росії з Туреччиною 1787 Головатий дальше організував це військо.

Коли приймемо рік 1787, як кінцевий момент «Невольника», отсє «тепер», про іке була мова, то події так укладатимуться.

Степанові було літ коло 20, як він вибрався на Січ. (Могло це бути коло року 1770—1774.) У поході на Турка, попав у неволю, втікав, зловили його й ослюпили. Пробув літ кільканадцять і як вертав на Україну, довідався про зруйновання Січі, та про західніше розширення України. Скажім, що Степан роджений 1755, року 1774-їде на Січ а року 1787 вертав в неволі. Йому літ 32, отже «ще молодий Кобзар», а Ярина, може на два-три роки від його молодша, так і можна казати про II «молодій літга». Слова «і п'ятнадцять немалій рік» треба тоді брати не буквально, а так, що деміка літ минуло.

Вірш 136. Шляхетчина — Польща.

- .. 190. Мисліте — буква М в церковній азбуці. З мови старого козака видно нарикання на бурсацьке виховання, та на чернече харамаркання. Він приклонник січового виховання молодіжі.
.. 208. кухоль, (нім.) — чарка.
.. 329. ратище-дрючина, — список із деревищем; дрючина дрочок, патик.
.. 330. семипладений самопал — довгий на сім піядів, дуже довгий. (В семипладні діщалі грималі.)
.. 335. юнаць старосл., — парібон.
.. 393. рист — *Primula veris*, а також *Corydalis cava*.
.. 418. Пощайв — на Волині, біля Галицької границі, славний своїм монастрем в чудотворною іконою Матері Божої.
.. 420. Межигірський Спас — монастир, недалеко Києва.
.. 428. Тендер-Гендер, морський залив на побережжі між Лиманом, а Перекопом.
.. 508. Агаряне в VII в. по Христі перейшли в християнської віри на магометанську (примітка Романчука).
.. 509. кормиця — ярмо; чужка, ворожа влада; тут ужито заміщене кормило-стерино.
.. 511. лейстровий — реестровий, таний, що був вписанний у реестр.
.. 522. пуд — 16; кільограмів.
.. 599. в Запорожжя — в Січ наддунайську.
.. 617. метелица — український танець.

Вірш 638. як Сі

вав ро
від йо
під Оч
Таврич
хав Ка
Його в
лонків

.. 657. Киріл
молоди
тровно

.. 673. Слобо

де Гол
війни,
своїх г
ченка,
Шевчен
важаю
одним

На
Кухар
ченко
так пр
Голова
поязд
Павло

Вірш 2. Субот

маток
власни
похова
вожд,
бунтар
архіви
участни
виходи
полі, в
Бо

На об
криша

1787 Головатий

ий момент «Не-
мова, то події

ін вибрався на
(1774.) У поході

зловили його й
як вертав на

лісі, та про за-
ступлені родженій

вертає в неволі.
варе, а Ярина,

на, так і можна
ї п'ятин минає

еквально, а так,

упі. З моя ста-
же виховання, та
юнник січового

ищем; дрючина
на сім п'яди,
ималі.)

ialis cava.
граничі, славний
о Матері Божої.
недалеко Київа.
побережжі між

в християнської
лінчука).

часть; тут ужито
до був вписаний

ку.

Вірш 688. як Січ руйнували — 1775 р. на Зелені свята зруйну-
вав російський генерал Текелій Запорожську Січ, —
підступом діставши туди.

„ 646. Нечосом називали козаки хнява Патьомкіна,
від його перуки. Року 1770, коли Запорожці стояли
під Очаковом, познайомився з ними хняв Патьомкін
Тавріческій, оден в любимці цариці Катерини і про-
хав Каланчинського, щоб приняти його до товариства.
Його виспали в Кущівський куріль. Він пізніше при-
ложив руку до зруйнування Січі.

„ 657. Кирило-Розумовський — останній гетьман України,
молодший брат Олексія, муна цариці Єлизавети Пе-
тровної. Гетьманував від 1750—1764. Помер 1804 р.

„ 673. Слободзея — козацьке село в Тираспольському повіті,
де Головатий зібрав козацькі охотничі полки для
війни Росії в Туреччину 1787—1794. Романчук у
своїх примітках до «Невольника» (Твори Тараса Шев-
ченка, третє видання. Том I, стр. 533) вказує, що
Шевченко у починах своєї літературної діяльності
важав А. Головатого, бувшого військового суддю,
одним з найславніших людей на Україні.

На Головатого звернув увагу Шевченка Яків
Кухаренко, отаман Чорноморців і просив, щоб Шев-
ченко вмалював його портрет. Шевченко мав намір
так представити організатора нової козаччини: «Стойть
Головатий сумний біля царського зимного двірца,
пояд його Нева, а за Невою. кріпость, де конав
Павло Полуботок.»

Великий Льох.

Вірш 2. Суботове — село в Чигиринському повіті, колись
макет Богдана Хмельницького. Тут він побудував
власними коштами гарну церкву, в якій, як наскрізь,
поховані його тлійні останки. Року 1664 польський
вождь, С. Чарнецький назав розбити домовину «великого
бунтаря і порох його з вітром розвійті. Але єсть в
архіві Чортівських у Кракові лист очевидця й
участника похоронів Богдана Хмельницького, в якого
виходить, що гетьмана похоронено не в церкві, а в
полі, на могилі.

Богданів великий льох стоїть недалеко церкви.
На образі Шевченка позаду руїни льоху зімістяється
криша Богданової церкви.

- Вірш 8. »На похиленом хрестік — на рисунку церкви, роблені рукою Шевченка, хрест справді ~~хилитися~~ на-право.
- .. 20. »З тим Юрисем гетьманенком« — Юрусь, це молодий син Богдана Х. (старший, Тиміш, погиб у Волоському поході). Юрій був гетьманом після Виговського, від 1659—1663.
- .. 29. »Із Чигрина гостік« — за Б. Х. Чигрин був столицею. Остася нею аж до Дорошенка. Пізніше, як правобічна Україна відійшла до Польщі, столицею став Батурин, над Сеймом, притокою Десни. Зруйнував його Петро Великий, караючи Україну за «зраду» Мазепи.
- .. 29. »А у мене, як на тес-ж, і рушники ткались«. По народному звичаю дівчина подає святам рушники, які сама наготовила.
- .. 48. »Вранці — рано, в Пилипівку«. Переяславська рада відбулася 8 січня ст. ст. отже в Пилипівку. Статті Богдана Хмельницького забезпечували Україні автономію. Гетьман мав право навіть послів заграницьких приймати. Але Москва сейчас сянула по «вольності козацькі». Ставила постом війська по Україні, від яких народові діялися усікненства та насильства, заходилися будувати свою кріпость в Києві і т. д. Хмельницький побачив, що не буде Москаль в козаком добром і лихом ділітися і думав зібув відриватися від Москви, але смерть (1657 р.) заскорбила його несподівано й не дозволила довести до остаточного кінця великого діла визволення Українського народу.
- .. 56. »Та в-повні шлях перейшла їм«. — Народ вірить, що коли жінка перейде комусь шлях порожніми коновками, то зло, а коли в повними — то добре; вайде до бажаної мети й не матиме лихої пригоди в дорозі.
- .. 59. »Москві присягати«. В Переяславі присяг Хмельницький, що держатиме угоду з Москвою, а посли царські не присягли. Народ був з того невдовolenий, бо як присягти, — так повинні обі сторони, не одна.
- .. 64. »Чом я з нею
Відер не побила?...
Батька, матір, себе, брата,
Собак отруїла«.
- Душа знає, що за рідною не такий гріх, як за кривду цілого народу. — Думка, яку Шевченко виявив також

у «Гайдамаках» було відіграє гостро відповідь на ствома «Гайдамаками», які мала громадський фільм, який від «Що це за дівчина?» прихильниками намірами прихильниками під Польщею, змаганням століття російськими Батурина, стоять руки Кирила і Чечельщика. Мазепи ла ХІІ, як гетьмана Глухів діяла, щоб здати гетьманські довели до пада в ноги Меншикову, ців, жінок завоювати! І старі притока людей по а трухи хвилями. »У самі палат осі від «Москви» вання. І слово бувають (ім'яне)

сунку церкви, авдії ~~хилиться~~ Юрусь, це мономіш, погиб у м після Вигов-

тран був столиця. Пізніше, як столицею став Київ. Зруйнувавши за «врадук» ткались. затам рушиники.

Переяславська липівку. Статті Україні автомобілі заграниціних по «вольності» до Україні, від та наслідства. Київ і т. д. скільки в козаком відрівтається від його несподівано кінця великого

— Народ вірить, х в порожніми то добре; заїде пригоди в дорозі. присні Хмельницькою, а посли невдоволений, горони, не одна.

х, як за кривду виявив також

у «Гайдамаках», де батько вбиває дітей, що-б від них не було кривди народній справі. Проти такої ідеї дуже гостро виступив Драгоманів, називаччи її «Канібалістством» (Канібали, племя, яке єсть людей), бо сім'я, це мала громада, а народ велика, і мала громада не повинна приноситися в жертву великій. («Шевченко, українофіл і соціалізм.»)

- Вірш 72. «Що цареві московському коня напоїда». Як дівчина козаків напоїть коня, то виявле цим свою прихильність до його. Народ, що не пішов на зустріч намірам Мазепи, тим самим, хоч не свідомо, виявив прихильність до Петра, який побив Карла XII і Мазепу під Полтавою (1709) і на-дово поклав край визвольним змаганням України. Полтавська битва рішила на цілі століття судьбу східної Європи, видавочи її на луп російського царства.
- .. 72. Батури, столиця гетьманів, після Чигирину. Там стоять руїни палаців останнього українського гетьмана, Кирила Ровумовського.
- .. 79. Чечель — полівників Батуринської залоги. На вість, що Мазепа перейшов на бік шведського короля Карла XII, який ішов походом на Петра, цар Петро оголосив гетьмана Мазепу врадником, закликав старшину в Глухів для вибору нового гетьмана і візвав Чечелю, щоб здав Батурина. 31 жовтня підступив Меншиков під гетьманську столицю і почав переговори. Коли ці не довели до нічого, почалася облога Батурина. 1 листопада вночі, Прилуцький полковник, Іван Ніс, показав Меншикову тайний хід і Батурина добуто. Всіх мещанців, жінок і дітей вирізано до одного. Погиб і завжди Чечель.
- .. 80. «І старого і малого в Сеймі потопили». — Сейм притока Десни; над ним лежить Батурин. Багато людей потоплено у Сеймі, коли був добутий Батурин, а трупи старшин привязувано до дощок і кидано з хвилями ріки, для постраху народу.
- .. 83. «У самих палацах Мазепиних — останні сліди палаців остались в Батурині й до нині.
- .. 95. «Москалі на грище — на знищання й насилування.
- .. 123. «І сволок з словами». В сільських хатах на сволочі буваюти вирізані слова: сей дом оборужи раб божий (ім'ярен) року . . . , або подібні.

Вірш 130. »Мабудь за те, що всякому служила, годила«.
Поет обвинувачує народ, що він не мав своєї політичної думки.

„ 138. »Ік їхала Катерина в Канів по Дніпрові Року 1787 вибралася цариця Катерина II на півень; була в Києві, а далі Дніпром ідтила до порогів. Ще й сьогодні понавкують на одній скелі на Ненаситці видолинок, де сиділа цариця. Про цю поїздку згадує Шевченко і в «Неволинці». (Ік цариця по Київу з Нечосом ходила і т. д.) Тут вложення галера Катерини — це аллегорія II реформ та русифікаційних постанов, які плили до нас із півночі.

„ 160. Митарства — гляди примітку до «Сну».

„ 167. Чута — ліс коло старої Січі. Видно, що душі не вірять, щоб Москалі нині розкопали Великий Ліх і лягти ночувати в Чуту.

„ 174. »Крав! Крав! Крав Богдан крам«. Ці слова треба іронічно брати. На думку демона Україна, воля, яку добув Хмельницький, крадене добро. Він його повіз у Київ (Від Хмельницького) і продав владіям, себ-то тим Українцям, що хотіли самостійності України. Вони «злодії» на погляд нашого злого демона, а не по думці автора.

„ 179. »Я в Парижі була« — натик на польську еміграцію, після листопадового повстання 1831 року.

„ 182. »Черезъ мостъ идетъ чортъ« — характеристика російської ідеології; бран провінційної думки, туманність і химерність політичної і суспільної орієнтації російського інтелігенту, який губиться й марнує сили у всіляких теоріях та доктринах, а не робить реального діла, просвічення народу. »Быть бѣдѣ!«

„ 187. Маяк — або хвилура, яку ставили по видимим місцям, щоб на случай несподіваного набigu ворога сповіщати народ. Це був, ніби воєнний примітивний телеграф. Такі святілні сигнали грали важну роль ще й у війні Французько-піменецькій 1870—1871 р.

„ 187. (Тут можливо, що маємо діло з аллегорією петербурзького круїзу «Малак», у яким попав був Шевченко.)

„ 197. Декабристи, це організація, яка дозвела до повстання війська в Петербурзі 14 грудня (декабря), 1825. До неї належало багато гордіших високоосвічених людей з російського суспільства (Поет Рильєв, брати Бестужеві, Каходський, князь Іллін-Ростовський, Оболен-

ский, О.
Пестел
Україн
і тому
Він до
родню,

Па
вбоя, І
слано в
спання
стрілку
»Днівни

Вірш 204. »Три у

на дор
Москов
привод
Кляйн
вала, і п
для нар
міг заб
залиши
тербург
сему бы
Барон
затделен
катога.

Рос
лізниці
душими
що тіль
»А ви,
ворони
ного пок
потерпі
польськ
цара.

Піз
васлани
»А дзіл
»Я тут
Значить
і Москви
нас чи-м

„ 224.

ила, годила».
в своєї політичної

Дніпровік Року
на південні; була
ів. Ще й сьогодні
ці видолинок, де
Шевченко і в
Нечосом годила
— це аллегорія
ов, які пили до

Сну.
дно, що душі но
Великий Лъв і

дан крам». Ці
демона України,
радене добро. Він
і продав злодіям,
тійності України.
демона, а не по

льську еміграцію,
року.

характеристика
думки, туманість
орієнтації росий-
марні сили у
робить реального
цієї

по видним місцям,
ворога сповіщати
стинний телеграф.
було ще й у війні

героюю петербур-
гові був Шевченко.)
вела до повстання
(квітня), 1825. До
освіченіх людей
ців, брати Бесту-
товський, Оболен-

ський, Одоєвський, Янубович, Суттоф, Сергій Муравйов,
Пестель і другі). Заговорі приготовлявся також на
Україні (Чернігівський полк і битва біля Білої Церкви),
і тому тим більше наці поет цікавився Декабристами.
Він до них, як до борців проти царату, а за долю на-
родню, ставився з великим поважанням.

П'ятьох із Декабристів повішено (Пестель, Мура-
вйов, Михаїло Бестужев-Рюмін і Каховський), 88 за-
слано на каторжні роботи, 15 на «асаленіє», 3 на за-
слання в Сібір, а 9 віддано в салдати. Шевченко
стріпувся з діяйми Декабристами після амнестії і в
«Днівнику» виявив Ім свій поклон.

- Вірш 204. «Три указа накрала на одну дорогу — натяк
на дорогу, яну будував тоді міністер Кляйнміхель між
Москвою, а Петербургом і на царські укази в того
приводу. Цар хотів, щоб дорога була як найкраща, а
Кляйнміхель пильнував, щоб вона як найменше кошту-
вала, і щоб як найбільше їому до руک прилипло. З-відсі
для народу було багато лиха і він тій дорогі довго не
міг забути. Говорять, що коли цареві показали плян
залізниці, він узяв лінію, поклав між Москвою і Пе-
тербургом, потягнув червоним олівецем і сказав: «По
сему бъть!»
211. Барон Фон-Корф, начальник петербурзького третього
затримання, найвищий поліцейської влади, страшний
каторга.
- Російська ворона чланиться, що при будові за-
лізниці на одній верстві (будова була нелегка) перед-
душшила цілі тисяч людей, а українська перебивав її,
що тільки п'ять, тай то в тим, яких погубив фон-Корф.
215. «А ви, мосці-панік і т. д. і т. д. іронія української
ворони на адресу польськихмагнатів, які після невда-
ного повстання скрілися за границю, а бідніша шляхта потерпіла кару. Шевченко, значиться, став по стороні
польських повстанців, які робили революцію проти
цара.

- Пізніше дружив наш поет із діяйми в них на
заслання.
224. «А дзіски вам і т. д.» каже українська ворона.
«Я тут кров розливала, коли вас ще на світі не було.»
Значиться, що перед поневоленням України Польщею
і Москвою, за давніх княжих часів. Вже тоді було у
нас чи-мало злого та поганого.

- Вірш 228. Карамзин — славний російський історик, обединительного пірлямку, котрий, як і Пагодін, не признавав окремішності українського народу. Він вважався офіційним істориком Росії. Подав Александрові I меморіал, у якому обстоював за самодержавством і кріпактвом та противився реформам.
- .. 232. «В колодочки ще не вбились», — ви ще молоді, не оперилисі; натих на нашу хвалбу, немов то ми старший народ від московського й польського. Польська ворона на це відповідає: «Не та рано встала, що до світа упілася, а та що просналася». (Іронія) «Коли-б не я, наче на це українська ворона, — клерикальна Польща ї досі стояла б. Україна роздавила королівсько — шляхотську Реч-посполиту», (Порівняні слова: Польща впала і нас роздавила. «Послання» вірш 185, і дальші).
- .. 246. Натих на це, що Україна йшла, то з Польщею то з Москвою, то з Туреччиною.
- .. 249. «Шведський приблуда», король Карло XII, який, подібно, як пізніше Наполеон, ішов далекими походами на чужі краї.
- .. 252. «Думала з Богданом от — от я іх поховалася». — Український демон думав, що з Переяславською угодою та з Богдановою смертю приде кінець ко-зачині. Аж вона з Мазепою знову віднялася на ноги. Суда, притока Дніпра. Ромен, город над Сулою. Тут відбувалися крізь суди над прихильниками Мазепи. «Фінляндію засілили» — натих на роботи, на які закликав Петро ковальські війська.
- .. 261. «Бурти на Орелі». Річка Орель, притока Дніпра, на Татарській граници, над якою Петро будував окопи — бурти (слово бурт має ріжне значіння: винколоба в стовпі, громада — гурт, наспі, берег, гребля; місце, де беруть салітуру). Гляди: «Словварь чужих слів», Д-ра Кузеля).
- Ладога, озеро, яке Невою лучиться з Фінським заливом. При будові Ладожского каналу були най-тижні роботи.
- .. 266. Павло Полуботок, наказний гетьман (не вибраний) після Скоропадського. За те, що добивався привернення автономних прав України покликаний Петром до царської столиці й арештований. Помер 1724 року в Петропавловській кріпості.

- Вірш 270. Іржавець
венню З
Запорожської
області)
року доз
образ пр
церкви. Т
крайда. І
«Іржавець»
.. 274. Мучителі
своїми в
руина Пес
і т. д.).
Чужі
.. 275. Петруха
построй
князь Ро
прибрани
дворах в
набрався
життя. А
при помо
дороги, в
при помо
ські слав
Шевченко
«І двори
У мунді
- Катер
Тоді баға
які носи
«звельмож
ложа. В
німі пор
.. 288. «Уже й
Німогою
- По з
роєдавала
Німеччин
роблять У
Подіб
Сімовича.

- Вірш 270. Іржавець, село в Прилуцькому повіті. По зруйнуванню Запорожської Січі, на приказ царя Петра, Запорожці, вибираючись до Олешок (на татарській області) забрали образ Матері Божої: коли-ж ім 1734 року дозволено було вернути на Україну, вони цей образ привезли з собою і помістили його в Іржавці в церкві. Там Мати Божа плакала, коли Україні діялася криза. На тому переказі построїв Шевченко свій вірш: «Іржавець».
- „ 274. Мучитель — Іван IV Грозний (1547—1584), славний своїми неімовірними звірствами (Онала опричнина, руїна Пскова й Новгороду, убійство власного сина і т. д.). Чужі історики прозивають його мучителем.
- „ 275. Петруха — цар Петро I, який любив випити. Він построїв біля себе «веселійший синод», у якому князь Ромодановський був матріархом. Часто синод, прибраний в церковні ризи, під проводом царя йшов по дворах велимож і справляв оргії. Від алькоголю набрався «Петруха» недуги й передчасно помер в 58 році життя. Але-ж цей самий Петро зробив Росію при помочі Німців. Будував міста, твердині, каналі, дороги, зреформував армію, будував флоту, — а все при помочі Німців. І того не могли юному «засудити» московські славянофіли. Це тая продажа Росії Німцям, яку Шевченко повторює за славянофілами.
- „ 284. «І дворянства страшну силу
У мундірах розвилодила».
- Катерина II утворила сильний урядничий стан. Тоді багато Українців прійшло в московські дворянини, які носили окрім мундіри. Їх Шевченко називав «велиможними бавстрятами», себ-то дітьми неправового ложа. Вони не родились «велиможними», тільки їх ними пороблено.
- „ 288. «Уже й Січ іх біснувата (це спігет ворони!)
Німотою поросла».

По зруйнуванню Січі (1775 р.) Катерина II по-роздавала Січові землі панам-німцям і понаводила в Німеччині кільонітів, щоб стежили за тим, що роблять Українці.

Подібне місце в «Розрітій могилі». (Примітка Сімовича.)

- Вірш 309. «І церваб упала» — церква Хмельницького в Субботові; алгорично: Переяславська угода.
- „ 318. Іван Гонта, сотник Уманської сотні польського вельможі Салезія Потоцького, пристав до бунту Залізника, бо думав, що при помочі Москви прожене польських панів і визволить Україну. Генерал Кречетников зрадою дістав його у свої руки (запросив до себе на бенкет) і видав Полякам. Ці замучили його на смерть.
- „ 334. »Я золотом розтопленним
Залью сму очі!«
Скручу сму руки!..«
»Я царевими чинами
Це методи, якими Москва відтигала від України
І провіднінні: старшину, панів, інтелігенцію — то-що.
„ 340. »А і зберу з всього світа
Всі ала і всі муки!«
Так знову Польща гасила український пожар.
(Ковальські бунти, боротьба з православною вірою, карти над гайдамаками і т. д.)
- „ 348. Тисмик, притока Дніпра; над ним город Чигирин.
- „ 351. »Гора над Чигирином», де була резиденція Хмельницького. Там повинен родитися новий Український провідник народу, щоб докінчити діло, якого не скінчив Богдан і направити його політичні похибки.
- „ 363. Ярчуками називають собак, що родяться в початком місяця мая. (Яр — весна.) Народ думає, що вони мають нечисту силу; вони родяться врячі, ще сліпі, чують за-адалегідь злодія — іх корінти не мати, а мусить годувати молоком хазяїн. (Примітка Омеляна Огоновського.)
- Коли хочеш завести ярчуків, то треба сучку, як оціниться, бити і пущяти всіх перебить, оставить одну тільки сучечку, та так аж до дев'яти поколінній, а тоді вже дев'ята сучечка і наведе ярчуків. (Драгоманів. Малоруські народні предання і разскази. Изд. Ю. З. Оттігла И. Р. Георг О-ва К. 1876, стр. 69.)
- „ 420. »Я співаю і про Ясси« — себ-то про свати Тимоша Хмельницького, в Домною Розандою, дононою Молдавського воєводи, великого багача й деруна народу, Лупула. На-весну 1653 р. Тимошевого тестя, Лупула, скинув з господарства його міністер, Степан Жирний. Тимош пішов помагати тесте, та при облозі Сучави

- погиб, рапортується, перевезли його в Івано-Франківськ, якою Бориславською рікою Сіверською Флемінгівською. Хан зрадив його, що відомо, відправивши його в погроми, погрожаючи його віршем: «У москівському уряду, у непридатніх руках, до війська, Баня, (літературні) що вірші відомі, «Великі й неприємні». Ще й на ці таємні вірші Москвалі дозволили заховані (Примітка стр. 323.)
- Хіба-
це втрати
гріхів та
поми наші
старі, що на ви-
ровівши
- Вірш 421. „ 423. „ 428. „ 460. „ 470. „ 488. „ 494. „ 496. „ 498. „ 500.

погиб, ранений в ногу, на затроненія крові. Тіло його перевезли козаки в Чигирин.

- Вірш 421. Жовті води, притока Інгульце у Херсонщині, над якою Богдан Хмельницький побив Поляків 1648 р. Берестечко, на Волині, недалеко Володимира, над рікою Стиром. Тут збулася 1651 р. велика битва Хмельницького в Поляками. /Поляків було 300 000. Фомельницького війська разом з Татарами — 200 000. Хан зрадив, Хмельницький пішов до його умовляти його, щоби остався. Та хан пірвав Хмельницького і забрав з собою. Козаки під проводом Богуна дальше боролися хоробро, але при переході через греблю очинилася метушня і їх розбито. Про Берестецький погром вгадає народ до цінні, і Шевченко написав про його вірш: «Круг містечка Берестечка.»
 Форменні кайдани — кайдани зроблені по приспам уряду. У малім льюху знайдено стари кайдани, отже непридатні.
 .. 470. »У москалі заголов-би« — ваяв-би до війська. Тоді не було ще загальної військової служби. Брали, кого діди подав, або кого хотіли карати. Відібраних до війська стригли та брили.
 .. 448. Баня, (лава, парна) — поет хоче сказати іронічно, що в лірників вигнади співацький запал.
 .. 494. »Великого-ж того льюху
 Ще й не дошукалися.«

«О така повірня в народі, що, як-би докопались
 Москалі до великого льюху Богданового, де його скарби
 заховані, то до останку вже знівечили-б Україну.» (Примітка із Львівського видання 1867 р. том II, стр. 833.)

Та коли буквально брати отсю повірку, то тоді неврозумілими стають слова вірша 11—13: Тоді їх рай ми повіснаємо.

»Іх все Москалі позабираю,
 Як розкопа Великий льюх.

Хіба-ж гріхи народу будуть прощені, коли народ усе втратить? Можна-би хіба так брати отсю слова: гріхи трьох душ такі величі, що вони карантимуться, поки наш народ існує. І що-йо тої, як його не стане, попадуть душі в рай. — Але-як злову знаємо, що на виправдання цих душ їде їх несвідомість, не-розвідність, їх дівоцький розум.

Тому думаю, що найлекше з'ясувати це місце ось в такий спосіб: хай Москаль усе бере, хай навіть могили розриває, коли вине нічого з живих лупити! Тоді може добереться він до приспаної, неначе в льху закопаної, свідомості народної.

А як тає свідомість розбудиться, то й повстане нова, вільна Україна.

Тоді то й скінчиться тижня кара трьох душ.

Суботів.

Суботів, село Чигиринського повіту, маєток Богдана Хмельницького, у якім славний гетьман любив перебувати. Там він збудував церкву, в котрій поховано його. (Прó те гляди примітку до «Великого Льюбу».)

Церкву Суботівську називає Шевченко широкою й глибокою домовиною України.

Вірш 29. Зіновій — Богданові Хмельницькому на друге ім'я було Зіновій.

30. Олексій друже — друже царя Олексія Михайловича, з яким Хмельницький заключив Переяславську угоду. Шевченко називає Хмельницького другом Олексія іронічно.

Наймичка.

- Вірш 42. Пісня про вдову написана на основі народньої пісні.
 .. 100. Чи ще тільки закликунось — так говорять про курята, що виклюються з яєць.
 .. 162. І дійна корова
У рожоши купається.
— тому, щоб було молоко для дитини.
 .. 204. Так і пада — дбає, старається.
 .. 247. І ледве, ледве одволали — народ вірить що де-
коли можна вітраючого відклиникати з дороги на той світ і не лишиками й чарами, але плачем та про-
ханнями.
 .. 290. коровай — весільний хліб; його вібрають деревцем,
вівсом, стяжечками, тощо; як-де звичай.
 .. 297. варена-варенуха, горілка варена з медом, гвоздиками
і пахучим корінням.
 .. 301. гармідер — (із німецького) крик, тривога, галас,
вереск.
 .. 303. І жолоби викотили
З нової комори.

Мі
що в н
які-буд

Яків де Бал
ченка, погиб у ві

Кавказ — гор

Найвіці верх

і Казбек 5043 метр

Кавказ — ни

8 мільйонів душ. М

Татари, Осети, Іра

Росія підбила

боїв. Під вражені

трагічної смерти п

менніших в історії

Вірш 3. Проме

Тітана

огонь, я

це Зевс

метає р

йому к

Мі

його сл

ноносці

.. 17. .. 19. .. 34. .. 42. .. 43. .. 48. .. 55. .. 65. .. 71. .. 78. .. 103. .. 119.

ін пра

язвики

застуки

цикуван

Лягло

Людий

Чи

війні.

Чурек

Чурек

турма

віянниці

70. глагол

ікона,

догмат

суєсло

сей гла

Місце не цілком ясне. Не знати, чи такі жолоби, що в них печуть хліб чи такі! що в них ідять, чи прямо які-будь інші, щоб було, більше місця в коморі.

Кавказ.

Яків де Бальмен, зукраїнізований Француз, приятель Шевченка, погиб у війні в Чорнечасами.

Кавказ — гори між Чорним і Каспійським морем.

Наївниці верхи в Великому Кавказі; Ельбрус — 5642 метри і Казбек 5048 метри, а в Малому Аарат 5156 метри.

Кавказ — нині російська губернія, 472 554 км. кв. Коло 8 мільйонів душ. Мешканці: Черкеси, Георгіїці, Лезгінці, Чеченці, Татари, Осети, Іранці й Европейці.

Росія підмігла Кавказ що лиши 1859 року після довгих і тяжких боїв. Під враженням цієї боротьби кавказьких народів о волю і трагічної смерті приятеля написаний отець твір, оден в найзапамітніших в історії світових літератур.

Вірш 3. Прометей, (грецьке, значить наперед думаючий), син Тітана Япета й Клімени, добув і приніс людям із неба огонь, щоб іх двинуту на вищий щабель культури. За це Зевес покарав його тяжкою карою. Приковано Прометея до одної з найвищих скель Кавказу, тут орел йому клює угорбу, яка на ново відростає.

Міт про Прометея послужив Ескілеві темою для його славної трілогії.

17. поносити — хулити, обиджати.
19. на про — при, слово церковне, значить, спір.
34. язики — народи.
42. застукати — заскочити, допасти.
48. цікувати — трохити пасами.
48. **Лягло кістями**
Людий муштрованих чимало.

Числять, що коло пів мільйона людей згинуло в цій війні.

65. Чурек і сакля, — слова Черкеські.
Чурек — корж, пляник, сакля — хата.
71. тюрма — слово німецьке, вежа, вязниця. Перше вязниці були у вежах.
70. глагол — старосл. — слово.
78. ікона, — (грецьке) — образ.
103. догмат — церковна істинна.
119. суеслові — пустомети. (Что убо хощеть суесловивий сей глаголати? Діяння XVII, 18.)

- Вірш 119. лицеміри — облудники, що вдають чесних та правих.
„ 136. ставник — великий свічник у церкві.
„ 136. мірра — мірра, Смирна, надилло із смоли й арабської
гуми (в мімозі).

I мертвим і живим і ненародженнем . . .
(Послання.)

- Вірш 5. -окаянний — проклятий, нечистивий. (Дци Вавілони окаянна. Іасл. СХХХVI, 8.)
„ 7. веледюдний — многолюдний.
„ 47. гречкосій — рільники.
„ 51. мізерія, (латинське) — нунда.
„ 58. хула, (перковне) — обіда. (На пресвітера хулы не
приємли. 1. Тим. V, 19.)
„ 80. сквернити — поганити, занечищувати. (Яже Богъ
очистиль есть, ты не скверни. Діян. X, 15.)
„ 94. »І ми, не ми — і я — не я. Іронія на тих, що
філозофують, начитавшися німецьких філозофів, осо-
бливі Гегеля.
„ 106. Тамерлян, Тімур, »Кривий Тімур« — монгольський
хан, що підбив був усю середню Азію, Індію, Перею
ї доходив аж під Москву. * 1388, † 1402.
„ 142. Коллар-Ян, поет і вченій, * 1793 в Масоч на Угор-
шині, † 1852 у Відні, як професор. Написав по чеськи
»Slavy Dбera«, збірку патротичних віршів, що мала
для чеської літератури переломове значення. Зібраав
словацькі народні пісні.
„ 112. Шафарик — гляди замітку до «Гуса».
„ 114. Ганка — Вічеслав, спаїст, * 1791 коло Конінгеру,
від 1818 кустос національного музея в Празі, † 1861.
Вславився відкриттям і виданням «Королевського
рукопису», старочеських поэм, которых автентичність
непевна.
„ 115. славянофили — славяноубої, патроти Славянщини.
„ 120. глаголати — говорити, балакати.
„ 131. гвалт (ім.) — вереск.
„ 137. Брут — Люцію, Юнію — славний тим, що допоміг
скинути останнього римського короля Тарквінія Су-
перба (Гордого) р. 510 пер. Хр. Після того в Римі
настало республіканство; вибрали конзулов, які стояли на
чолі держави. Так було 500 літ, поки Октавіан Август
не став цісарем римським.

- Вірш 137. Брут-Д-
заговорі
проти А
по Христу
Коклес
шами мо
поки за
Тибр і п
титла (а
в церковн
кома (гр
братств
Синопта
них напад
І на Сір
Картопн
натяк на
Переводи
в огляду
свремен
недоріг
луда —
на очах.
„ 152. срамоти
„ 153. титла (а
„ 169. в церковн
кома (гр
братств
Синопта
них напад
І на Сір
Картопн
натяк на
Переводи
в огляду
свремен
недоріг
луда —
на очах.
„ 171. срамоти
„ 175. титла (а
„ 200. в церковн
кома (гр
братств
Синопта
них напад
І на Сір
Картопн
натяк на
Переводи
в огляду
свремен
недоріг
луда —
на очах.
„ 203. срамоти
„ 212. титла (а
„ 258. срамоти

- Вірш 145. Мотрін
далеко в
тих лісах
Самона
ратище
Нерон —
до 68 по
мордуван
ступав п
вати пон
щоб не г

- Вірш 10. Древо (а
„ 38. Воспоко
Ш. Т. III.

- Вірш 137. Брут-Децімус Юпіюс, друг Цезаря, брав участь в заговорі на його, бо Цезар стремів до монархії. Боровся проти Антонія; опущений своїм військом погиб 43 р. по Христу.
- , 138. Коклес — *Publius Horatius*, боронив ще з двома товаришами мосту на Тібрі, проти Порзенія (507 р. пер. Хр.) поки за ним не збурено цього мосту. Тоді кинувся в Тібр і щасливо долин до своїх.
- , 152. титла (лат.) — скорочення, так називалися скорочення в церковному письмі.
- , 153. кома (грецьке), протинок, знак перепиціання.
- , 169. братство — Січове товариство.
- , 171. Синопа й Трапезунт — городи в Малій Азії. На них нападали Запорожці.
- , 175. І на Січі мудрий Німець
Картопельку садить;
натяк на кольонізацію Січі й Січових земель Німцями.
Переводила тут кольонізацію Катерина II не тільки в огляді на економію, але й для політичних цілей.
- , 200. современий — рівночасний.
- , 203. недоріка — недомова, гнайло, вайна.
- , 212. луда — старосл. верхня одіж; палуди — катаракти на очах.
- , 258. срамотни — соромна.

Холодний яр.

- Вірш 15. Мотрін монастир — Мотронівський монастир, недалеко Медведівки, в лісах Чигиринського повіту. В тих лісах збирал Залізники гайдамаків 1768 р.
- , 19. Самопал — стрільба, рушниця.
- , 19. ратище — спise.
- , 45. Нерон — *Lutius Domitius*, пісар римський, від 54 до 68 по Христу; страшний, жестокий тиран, що замордував свою матір Агріппіну й жінку Октавію. Виступав публично як співак, підпалив Рим, щоб оспівати пожар, переслідував Християн. Пробився мечем, щоб не попастися в руки Гальби.

Псалми Давидові.

- Вірш 10. Древо (старосл.) — дерево.

- , 38. Воскою — оспіваю.

Іл. т. III.

- Вірш 40. псалом (гр.) — релігійна пісня; 150 псальмів написав юдейський король Давид — це славна псалтирь.
- .. 53. слава — славичи.
- .. 54. покривеси — покривесь, ти покрив.
- .. 63. притча — апофетіма, мудрий висказ (Притчи Саломонови); казна з пов чаючим закінченням (Притчи Евангельські); дивний прикладок, незвичайна пригода.
- .. 78. вскую, (церк.) — пощо, чому? (Вскую отринувъ мя еси? Псал. XLII, 2.)
- .. 80. скорб — недуга, неміч; горе, біда, нещастя. (Многи скорбы праведныи, и отъ всѣхъ ихъ избавить я Господъ. Псал. XXXIII, 20.)
- .. 87. мерзіти — поганити, вести погане життя.
- .. 90. взискати — старатися знайти, шукати. (Взыщете мене, и не обрядите. Іоан. VII, 34.)
- .. 94. дознати — довідатися, вивчитися.
- .. 111. внушити — слухати. (Глаголы мои внуши, Господи! Псал. V, 2.)
- .. 115. не зрати — не бачити.
- .. 140. всус — на даремно.
- .. 140. плачеться (церк.) — плаче; гірко жалується.
- .. 209. омети — галтовані рубці одежні.
- .. 211. росій Єрмонській — в гір Гермонських в Сирії, на схід від джерел річки Йордану, де в глибоких дебрах лежить сніг ціле літо. (Примітка Романчука.)
- .. 213. Сіон — євр.; Ерусалим.
- .. 215. твар — сотворіння.
- .. 228. орган — гр. прилад, знаряд; струмент.
- .. 230. Едомляне — мешканці Едома, на півдні від Палестини; погане.
- .. 241. забвен — (церк.) — забутий.
- .. 268. тимпан — гр. великий бляшаний музичний інструмент.

Заповіт.

Написаний у Переяславі 25. XII. 1845 на Рівдво, коли поет був тільки недужий на тиф, якого набрався простудившися у Віктора Закревського.

Лілея.

- Вірш 55. Ганчірка — (єсть в нім. і англ.) — шматка, лах, митка.

Вірш 88. Королев. Flores.

Русали, розії
празник! (Латинська
царівна, німфа. Ру-
(Пrestavim's (Ві-
Собр. Русск. Літ.).
Вірш 43. Пана Жо-
колися
.. 61. верша
тенній з

Вірш 1. уповала
Псал. I
.. 36. квалітет
Бендер
над Дні-
.. 58. придани
до хати
нами.
.. 69. ковтун
.. 90. подзвії
.. 158. ючи, що
.. 185. багови
.. 197. кути —
.. 211. Ясси, г
мешканці
Росію в
.. 261. Люцип
найстарі
стріга
коси.
.. 321. 334. брати —
.. 342. мамали
.. 378. шкатул
.. 584. подагра
.. 571. сакрамент
святе.

Вірш 88. Королевий цвіт — королів цвіт, Phaseolus multiflorus.

Русалка.

Русали, розигри, перший день Петрівки, жіночий народній празник (Латинське-розвалі.) Русалка — водна дівчина, водна царівна, німфа. Русальня неділя — неділя перед П'ятдесятинцю.

(Преставися (Володимир) русальня неділь въ неділю. Поли. Собр. Русск. Лѣт. II, 107.)

Вірш 43. Пана Яна — Ян, по польськи й чески — Іван. (У нас колись було теж ім'я Ян.)

, 61. верша — етір в прутти, приряд до ловлення риб сплетений з пруття.

Відьма.

Вірш 1. уповайо — твердо сподіюся. (Уповайте на Господа. Псал. IV, 6.)

, 36. квалитись — спішитися.

, 58. Бендерський шлях — що веде до Бендер, города над Дністром в Бессарабії.

, 69. приданки — приддане, як молоду в посагом відвозять до хати молодого. Гостій молодої називають приданими.

, 90. кобтун — недуга (*Plica polonica*); збитий жмут волосся.

, 158. подзвін — подзвінне, як девонять по душі, оповідаючи, що хтось у селі помер.

, 185. баговиння — водяна ростина, *Conferva rivularis*.

, 197. кути — страва з пшеницею, маку й меду; Ідти на Різдво, як у церкви на поминках, то кажуть: колево.

, 211. Ясси, город, колись столиця Молдавії, нині коло 100 000 мешканців. Року 1792 заключено в Яссах мир між Росією й Туреччиною.

, 261. Люципер (лат.) — рання зоря, планета Венери; Люципер найстарший чорт.

, 321. стрига — низько остриженна; дівчина, якій обітнуть коси.

, 334. брати — складати, сплітати; готовити.

, 342. мамаліга — кулисі, лемішка в кокурудзяній муці.

, 378. шкатула (нім.) — ящик, скринька.

, 584. подагра — гр. короба віг (*rīxx*).

, 571. сакраментували (лат.) — в латинській церкві маслові свята.

- Вірш 602. сорокоусти — церковна відправа за помершого в 40 днів по смерті.
- „ 610. досвітки — вечірні вібрації молодіжі на Україні.
- „ 619. покрітка — як дівчина невідчана приведе дитину і п чіпцем покриють голову.
- „ 672. осиковий кілок забивали — як умре відьма, то забивають на могилі осиковий кілок, щоби по світі не ходила, а опира пробивають кілком в осини. Таке народне вірювання.
- „ 305. поранин — поранина, праця.
- „ 337. молебстій — молебен, прилюдна церковна молитва в проханням, або подякою. (Молебствіє о посланні доція. Молебствіє за побуду надь врагомъ.)
- „ 339. копа — 60 копійок.
- „ 387. паланін — плащок, рід булки, хлібець з пшеничної муки, або в пшеничної, смішаної з другою.
- „ 391. лепська — гарна, славна (тут іронічно).
- „ 409. з фольги образочок — образок на желятині.
- „ 431. акафіст — гр. церковна після в честь св. Троїці, або святих.
- „ 474. парча — слово турецьке, матерія перетикана золотом, або сріблом.
- „ 476. габа — слово арабське, грубе біле сунін; тут хустка з білою крайкою.
- „ 482. кавіар — ікра.
- „ 498. запози — занін (— озу), затичка, що ІІ втікують у ярмо, щоб заперти в його шию вола,
мережані — вирізувані, прикрасіні.

За байраком байрак.

- Вірш 1. байрак, (турецьке) — провал, деревом порослий.
- „ 11. Нас тут триста, як скло — такий зворот для сильнішого вислову (холопець як горіх, як мур і т. п.).
- „ 12. Товариства — Козаків-Січовників.
- „ 14. Як запродав гетьман
У ярмо християн,

Після зборівської угоди Татарва розкинулася по Україні, забираючи людей у ясир за королівським дозволом. Народ не зінав, що Хмельницький не замірився по своїй добрій волі, лиши мусів цей мир зробити і тому проклиниав гетьмана, що поволив людям у неволю брати. З того часу й осталася пісня.

Бодай
Що ве
Так сам
польськи
від Хм
общив п
вертати
скільки
Хмельни

- Вірш 8. Сон-тра
„ 11. Малинущ
калино-м
„ 20. Кубелеч
„ 43. славою

- H. I. Ко
Микола Кост
драми й драматичн
ного, як поета, над ч
Це й провадить його
Як молодий ад'юнкт
з Шевченком, Кулик
додю вінчання) і з
Шевченко високо ці
Вірш 4. сердешн
„ 14. рута —
Онобру

- Вірш 8. плугата

- Вірш 9. часові —
„ 10. ухабист
„ 11. біла —
Василеви
„ 12. баринъ
„ 14. забрики
„ 27. даси —

за помершого в
кіжі на Україні.
опледе дитину і п
умре відьма, то
щоби по світі не
з осики. Таке

церковна молитва
ствіє о поспанні
рагомъ.)

бець в пшеничної
другою.
чно).

желатині.
ль св. Троїці, або

етикана золотом,
сунно; тут хустка

що. ІІ втикуютъ у
ні.

ом порослий.
вворот для силь-
як мур і т. п.).

а розкинулася по
за королівським
ніцький не замі-
в дей мир зробити
зволив людий у
ся пісня.

Бодай тебе, Хмельницькому, перва куля не минула,
Що велів Орді брати дівки й молодиці.

Так само було після Жванецької пригоди. Король
польський замирився з Татарами, щоб відтягнути їх
від Хмельницького. Заплатив їм 100.000 червінців,
обіцяв платити річну данину й дозволив, як будуть
вертати до дому через Україну, набрати в ясир людей,
скільки захочуть. Народ думав, що цей дозвіл дав
Хмельницький і знову ремствуває на його.

Калина.

- Вірш 8. Сон-трава — *Anemone pulsatilla, pratensis i sylvestris.*
.. 11. Малину сажас — калину сажас (в пісні співається:
калино-малино).
.. 20. Кубелечко — гніздочки.
.. 43. славою понеслі — обмовили.

Веселе сонечко ховалось.

Н. І. Костомарову.

Микола Костомарів (1817—1885), писав українські вірші,
драми й драматичні фрагменти (опубліковані 1838 і 1839 р.). У
ного, як поета, над чуттим панує ідея; він християнин і славянофіл.
Це й провадить його до ідеології Кирило-Мефодіївського братства.
Як молодий ад'юнкт-професор Київського університету був разом
з Шевченком, Куликішем і іншими братчинами увізений (на перед-
додію відчання) і засуджений. Пізніше встановився як історик.
Шевченко високо цінив його монографію «Богдан Хмельницький».

- Вірш 4. сердечним часм — іронічно вживте слово.
.. 14. рута — ростина, *Ruta graveolens*; пільна рута —
Onobrychis sativa.

Вічер.

- Вірш 8. плугатар — илугатор — орач.

Не спалося, а ніч, як море.

- Вірш 9. часові — вартові, що стоять на сторожі.
.. 10. ухабиста — вибойна, трубъка, підтоптані.
.. 11. бѣла — стара монета, про яку мова є в Уставі Іоанна
Василевича.
.. 12. баринъ — пан, підліч.
.. 14. забріли — в мосналі.
.. 27. даси — дам, даси, насть.

- Вірш 30. сила — на вислів великої скількості, тут великої суми грошей.
 „ 34. годів — років.
 „ 38. найдорогіших — замість найдороцьких.
 „ 56. згага — гарячка, жажда, коли дуже хочеться пiti.

Пустка.

- Вірш 5. подібала — пішла.
 „ 10. в старці — за прощеним хлібом.
 „ 15. мильця — дерев'яна нога, в Галичині кажуть: Куля. (Костиль.)
 „ 16. шкандібати — їти спотикаючись, хромаючи, налягаючи на ногу. (Кандіба, шкандіба — стара конина.)
 „ 25. мережати, витягати аз полотна нитки й обшивати та обкідувати їх, щоб зробилися узори.

Косарь.

- Вірш 23. за решоткою — за гратаами, у вінниці.

Думи мої, думи мої!

- Вірш 9. Киргізи — турецько-монгольський народ в південно-західній Сибірі, авж 5 міліонів числом, живуть переважно як степові кочовники з годівлею худоби. (Примітка Романчука.)
 „ 14. ⁸ річ — слово.

Княжна.

- Вірш 9. сокорина — осокорина, чорна тополя, дерево, що буває дуже грубе й має далеко розпостерті віхи.
 „ 18. вовкулак — чоловік, що перекидується у вомік (народне вірування, яке має свій спілк вже в «Слові о полку Іг.»).
 „ 21. сон-трава — *Anemone pulsatilla*.

I.

- Вірш 3. писанка — крашанка, галунка; ліпце крашене й писане при допомозі воску. Великоднє ліпце.
 „ 36. vivat (лат.) — хай живе!
 „ 60. рист — ристом називають: *Primula veris*, *Corydalis solidia*, *Scilla bitolia* і *Corydalis cava*; як де.
 „ 109. благодать — добро.
 „ 140. кунштики, (нім.) — образки, ілюстрації.

- Вірш 141. в Ромні
ській губ. —
 „ 189. гусла —
скрипку.
 „ 230. хліба —
вилітала
могорич
умову, с
 „ 275. гарміш
скверни
 „ 299. Ченцю
римського
ніби-то з
на ділі т
як вона
ралі І см
Люкреція
англійськ
та роман
дової кра
звово, на
 „ 327. Салаоф
„ 330. потурас
 „ 405. седмиця
(Седмиця)

- соузник
були є в У
 Вірш 21. Його —
Кир. Меч

- Вірш 7. до пао
(Паволат)
 „ 26. (Вірш не
на хаті.
 „ 38. Плосків
 „ 43. бредня

- Вірш 25. турбуза

- Вірш 141. в Ромні — Ромен, Ромни, повітовий город в Полтавській губернії.
- .. 189. гусла — гуслі музичний струмент, так зовуть також скрипку.
- .. 280. хліба — народ каже, замісць збіжжя, хліб.
- .. 236. вилитая — цілком схона.
- .. 275. могорич (арабське) — напівок, щоб запити купно, умову, скінчену роботу.
- .. 279. гарміддер (нім.) — шум, неспокій.
- .. 317. скверний — грізній, нечестивий.
- .. 325. Ченчіо — Cenç Beatrice, уроджена 1577, донька римського шляхтича, вбила свого власного батька, піб'ю за те, що хотів її засилувати. (Кажуть, що на ділі тому, бо жостоко поводився з нею після того, як вона привела невідчану дитину.) Року 1599 поконали І смъртю разом з братом Джіліномом та в мачухою Люкренцію. Beatrіче Ченчі стала темою для драми англійського поета Шелз і польського Словакіцького та роману іт. письменника Гвераці. Стільки чудовою красою образ Гвіда Ренвіго, дівчини в білому завою, на інший кажуть, що це портрет Б. Ченчі.
- .. 327. Салаоф — бог небесних сил, військ. (Слово єврейське.)
- .. 330. потурає — не противиться.
- .. 405. седмиця — седмица, слово церковне, сім днів, тиждень. (Седмица сырна, страстная, святлая.)

Моїм соузникам.

соузникам — товаришам неволі, що разом із ним були *за узах*.

- Вірш 21. Його — Петрова, що зробив донос на братчиків, членів Кир. Мет. товариства.

Мені тринацятій мінало.

- Вірш 7. до паю — пай, частна, уділ; до паю — до поділу. (Паювати вівці — виділювати з отарі.)
- .. 26. (Вірш не добре відбитий. Повинно бути: Обернувся я на хаті.)
- .. 33. Плоскінь — коноплі (матірка і плоскінь).
- .. 43. бредня — пустелі.

Не грай сонце на чужині!

- Вірш 25. турбувати (латинське) — недавати спокою, бентежити.

Сон.

- Вірш 5. Переяслав — город над Трубайлом і Альтою (15 000 мешканців), оснований це Володимиром Великим. Тут Тарас Трясило побив Поляків 1630 р. Тут заключено Переяславську угоду 1654 р. Нині город цей не має ніякого значення.
6. Вибла могила, — біля Переяслава, дуже висока.
- .. 14. обриз — провалля, кручка.
- .. 17. у піжмурки — дітчча забава, жмурки, хованка.
- .. 28. оболонками — віконницями (колись вікна ватагали блонами, як не було це скла).
- .. 32. часин (церковне) — чекаючи, ждеш.
- .. 38. Трактимірів — на правому боці Дніпра, проти Переяслава, колись столиця козацтва, надання Баторія гетьманові. Тут був славний історичними поділами монастир, який зруйновано 1665 р. (замітка Романчука). При монастирі була й боляниця. Після збурення Трактимірівського, став Менкігреський Спис, козацьким монастирем.
- .. 42. Монастирище, село на тому місці, де колись стояв Трактимірівський монастир, три версти від города.
- .. 53. усобиці — що вели усобиці, домашні війни.
- .. 56. найсятійші — найсятійші (licentia poetica).
- .. 63. кручка, — урвишій беріг, провалля.
- .. 68. всю Гетьманщину — землі, що належали до гетьманської булави.
- .. 99. автодрафе — я палили живцем людей на кострах, еретиків, відьм, чарівниць.
- .. 107. Собор Мазепин — Мазепа збудував більше церков; тут, здається, треба розуміти собор св. Ніколя Пустинного в Києві. (Примітка Романчука)
- А може Вовзесенський у Переяславі?
- .. 111. Трубайло (Трубеж) й Альта — річки коло Переяслава.
- .. 128. Пересилить — подушати, побороти.

Іржавець.

Іржавець, село Прилуцького повіту, в Полтавщині. По битві під Полтавою (1709 р.) коповий Кость Гордієнко, втік в Мазепою і Карлом у Бендера, над Дністром в Бесарабії, що тоді належали до Туреччини. Цар Петро I велів зруйнувати Січ Чортомльську; відтак кілька тисяч з апоронців піддалось Кримському ханові та поселилося при ріці Каменці, а коли їх звідтам царські війська

прогнали, то осіли в Турецькій. Трохи пізніше вони здобули панування царівської України. Тоді осіли в Новій Січі. (Примітка Романчука)

Вірш 15. Хвастов

заслано в

звісів П

.. 21. Прилуць

який зра

.. * 46. магнат

.. 48. Данте А

* 1265, †

дрівку по

В «П

і пристави —

чвари —

.. 61. Шведи

за Карла

.. 69. Як, даво-

гетьмана;

.. 86. столицею

.. 97. Побив

мер нагло-

Ляхами називають

Броніслав Заліз-

ком з Шевченком на

приятелями. (Глібова)

Вірш 2. Унія (латини-

частини у

дерквою

східного

.. 18. ксьондз

.. 24. Те Deum

лілуга!

Пантелеїмон К

гівчини, сидичини г

прогнали, то осіли вони на майдані в Олешках при Дніпрі, в землі Турецькій. Трохи перегодом вернулись вони назад в Каменку, а за панування цариці Анни Іванової, позолено їм знову поселитися на Україні. Тоді осіли Запорожці над ріком Підольною, себ-то в Новій Січі. (Примітка Романчука.)

Вірш 15. Хвастовський полковник — Семен Палій, якого заслали на Сібір за намовою Мазепи. (Цого відкликав військо Петро I.

- .. 21. Прилуцький полковник поганий — це Іван Ніс, який зрадою видав Батурина московським військам.
- .. * 46. магнат (лат.) — великий пан, велиможа.
- .. 48. Данте Алліг'єрі — найбільший Італійський поет, * 1265, † 1321. Написав «Божественну Комедію», мандрівку по пеклі, чистилищу й по небі.

В «Пеклі» дад малиони найвісокішіх злочинів і представив, які кары за них влощиці терпіти мусить.

- .. 56. чвари — менхусобиці, ворожинчи.
- .. 61. Шведина — часи перебування Шведів на Україні за Карла XII-ї Мазепи.
- .. 69. Як, давонили у Глухові — коли вибрали нового гетьмана; Глухів був топі (після вруйновання Батурина) столицею лівобічної України.
- .. 86. Мураї — татарська старшина; ніби шляхта.
- .. 97. Побив Петра на наглій дорозі — Цар Петро I по мер наглою смертю.

Ляхам.

Ляхами називають Українці Поляків.

Броніслав Залескі — Поляк, маляр і письменник. Був разом з Шевченком в засланні і там вони зробилися великими приятелями. (Глядя листи Шевченка до Бр. Залеского.)

- Вірш 2. Унія (лат. — єдність), так називаємо акт приступлення частини українського народу до злуки з римською церквою в кінці XVI. століття, — в задержаннem східного обряду і славянської мови в Богослуженні.
- .. 18. иксондан — так у Польщі називають священиків.
 - .. 24. Te Deum! Alleluia! — Тебе Божа хвалим! Алилуя!

Чернець.

(П. А. Кулик.)

Пантелеймон Кулик, роджений 1819 р. в Вороніжі, в Чернігівщині, сміливши гімназіальні науки, поступив на університет в

Київі, зразу на фільольгічний, а відтак на правничий факультет. Під впливом Максимовича студіє народні пісні й українську історію. Польські письменники, Михаїл Грабовський і Константин Съвідайський звернули його увагу на польські джерела до вивчення української історії. В Київі зійшовся близіше з Василем Біловерським а пізніше з Костомаровим й Шевченком та пристав до гуртка, званого Кирило-Методійським братством. Відваний Плетнєвим до Петербурга, був там гімназійним учителем і лектором університету. Академія Наук звернула увагу на талановитого молодого вченого й виславла його за кордон, щоб підготовитися до катедри славянських літератур в Петербурзькому університеті. Куліш поїхав на Україну, одружившися з сестрою В. Біловерського (Ганною Барвінок — Шевченко боярином) і Іхак з нею до Прати. По дорозі арештовано його в Варшаві і суджено за участь в Кир. Методійському братстві. За це й за «Пов'ять об' українському народу» тримали його два місяці в Петровівській ірлості, а пізніше відпустили в Тулу. Вернувшись з вислання (1850 р.) зараблив на життя працею в часописах і місцями. Для українських творів придумав окрему фонетичну правопис («Кулішівка»), оснував власну друкарню (вийшли там «Народні оповідання» Марка Вовчика) був одним з головних помічників у «Основі».

1866 перенісся до Варшави на визначне урядове становище, яке однак мусив покинути після перевозлення його кореспонденції з Галицькими Українцями. Виїхав до Праги, й Відня, бував у Львові, а вернувшись на Україну, осів на хуторі «Ганиця Пустиня» коло Борзни і там помер, не кидаючи до останньої хвилини пера з руки — року 1895.

Писав поезії: ліричні, епічні, драметичні; перекладав з чужих поетів; написав історичну повість «Чорна Рада», шедевр української літератури. Такий самий малій шедевр, це опівідання «Орися». Переклав Шенкірові драми, Псалтир, Книгу Йова, Шіллерового Вільгельма Телля, видав два томи «Записок о южній Русі», аладив для народу «Граматку», написав чимало критично-літературних статей.

В історичних працях, основованих на боку національної ідеольгії, виявив великий монографічний хист. Був перворядним знавцем і мистцем української мови і для рідної культури поклав великі заслуги.

Куліш і Костомарів стояли дуже близько до Шевченка, хоч вдачами сильно відбігали від його.

Вірш 1. Подол — часть Київа, над Дніпром.

, 14. Оксамит — (нім.) — така матерія, має високий густий, стрижений волос.

Вірш	15.	Сідваб (ге
,	24.	Коряк
,	27.	бурсація для учнів
		Боголюблев
		Бурсаки з
	34.	в кованітво
		маття —
		мітка О. І.
	37.	закаблуч
		— (Пр.)
	52.	Межигір
		18 верст в
		ського ко
		старість по
		(Примітка
	57.	Пігу! п
		вони себе
	66.	Семен П.
		Борзни, б
		правообічну
		ком і посер
		на опустіл
		для алюнк
		Гетьман
		його підст
		Петро вис
		Опісля ви
		хильність
		по стороні
		як думав І
		(Родин
		пояснів ро
		вонд Кост
	72.	Вишгород
	91.	Сивий ге
	116.	Бердичів
		примітку
	116.	Клобук —
	116.	патерій
	117.	чотки, по
		мовляють
		мистину.

- ничий факультет.
її українську
ї і Константин
вела до вивчення
Василем Біловер-
сом став до гуртка,
ї Плетнєвим до
ром університету.
молодого вченого
кatedri slavjan-
Kulīm poikas na
(Ганна Барвінок
ї дорозі арештого
Методіївському
народжували
пішій засталася
на життя працею
творів придумав
власну друкарню
на) був одним з
їдове становище
го кореспонденції
я, бував у Львові,
а. Пустинь коло
чини пера з руки
екладав в чужих
, шедевр укра-
, це опівдніання
р, Книгу Йова,
Записок о юкні
нимало критично-
ональної ідеально-
орядним знавцем
ї поклав великий
о Шевченка, хоч
4.
мая високий гус-
- Вірш 15. Єдваб (германське) — шовк.
,, 24. Коріж — чарка з кори, або з дерена.
,, 27. бурсадство — бурсаки (вихованці бурс, се-б то приюту
для учнів) Могилянської Колегії, яку засновано при
Богоявленському братському монастирі на Подолі.
Бурсаки за Хмельницького кидали науку й поступали
в ковадство.
,, 34. матнія — середня части широких шароварів. (Примітка О. Барвінського.)
,, 37. захабуки, або захаби, запіятки підковані, обаси.
— (Примітка О. Барвінського.)
,, 52. Межигірський Спас — Межигірський монастир,
18 верст від Києва, став по зруйнованню Трахтемирів-
ського козаччого монастиря, куди не оден козак на
старість по незгодинах життя ішов «спасати душу». —
(Примітка Ю. Романчука.)
,, 57. Пугу! пугу! — Козацький клич, гасло, по яким
воїни себе пізували.
,, 66. Семен Палій Запорожець — Семен Палій Гурко з
Борзня, був коповим на Запорожжю, а прийшовши на
правобічну Україну, став Білоперківським полковни-
ком і поселився у Хвастові. Там скликав (ок. 1684 р.)
і опустілі землі людей і організував козацькі полки
для злукі правобічної України в лівобічної.
Гетьман Мазепа боявся його популярності, піймав
його підступом у Бердичеві та післав у Москву, а цар
Петро вислав його в Енісейск, на Сибір (1704 р.).
Опісля визволив його цар, щоби з'єднати собі при-
хильність люду і Палій брав участь в бою під Полтавою
по стороні Петра. Умер 1710 р. але не в Межигорії,
я думав Шевченко. — (Примітка О. Барвінського.)
«Родина Палія, Гурка, це той самий рід, в якого
пояходив російський генерал Гурко і славний польський
вонд Костюшко. Б. Л.»)
,, 72. Вишгород — недалеко Києва.
,, 91. Сивий гетьман — Іван Мазепа.
,, 116. Бердичів, Снісій, Борзна, Хвастовщина — гляди
примітку до вірша 66.
,, 116. Клобук — чернечий каптур.
,, 116. патерія — пальця.
,, 117. чотки, польське рожанець, намиста, па якому від-
мовляють молитви, пересуваючи одну по одній на-
мистину.

Ой стрічечку до стрічечки.

Вірш 5. Ой плахточка-черваточка, плахта, виткана з шовку червець.

Хустина.

- Вірш 20. Славні компанійці. Від Дорошенка починаючи, три-
мали собі гетьмані, мовби гвардію, наємне кінне ре-
гурлярне військо.
 .. 30. рушниця — гаківниця — довгий фортечний мушкет.
 .. 58. характерник — так називали старих Січовиків, що
ніби-то знали всілякі чари, щоб заворожити кулю,
замовити рану, то-що.
 .. 59. осаули — осаули — адютанти.
 .. 63. панцир — (нім.) — блиха на груди, яку вбірали
давні лицарі, щоб забезпечити себе від куль та від
ударів меча й спису.

А. О. Козачковському.

- Андрій Осипович Козачковський, лікар духовної семі-
нарії в Переяславі, цирік приятель Тараса Шевченка.
 Вірш 8. визерунками (слово переняте від Поляків) — іл-
люстрація, образок.
 .. 10. Сквороді — Григорій Савич, український філь-
зоф мораліст, що навчав себе самого пізнати а на могилі
казав собі написати: світловине мене та не спіймав.
 Деякі його вірші ють ось: «Всякому городу», або «Ой ти
пташко білобока ходили між народом і Шевченко
списував собі дещо з цих популярних творів разом
з колядами.
 .. 11. «Тріє цари ідуть со дари до Вефлеєм міста, де
Діва Пречиста сина повидали» — це одна в Коляді,
себ-то церковних пісень, які співаються на Різдво.
 Колядки, що знову, не церковні, а народні, дуже
старинні, ще поганські пісні, які також співаються
на Різдвяну святу, але не в церкві.
 .. 42. Тали (слово сибірське) — пісочані надувні, порослі
ловою.
 .. 47. Урал, давніше Як, ріка коло міста Орска.
 .. 125. зорю блють — як барабаном будуть рано салдатів у
казармі.
 .. 149. І може в тихій твоїй хаті
Я буду звону розмовляти

Справа Шевченко в червні 1859 р. заїхав до

Козачково-
мітка Ю.

Яків Кухарен-	
український письмен-	
Вірш 46. за три	
.. 56. благодат-	
.. 61. крині —	
.. 67. журнал,	
.. 69. »Хазін» —	
хозйстви-	
.. 69. Реву, Л.	
пуських	
.. 72. Ромен, В.	
.. 110. себе об	
.. 118. ненатяг	
.. 174. Од царі	
лоби го.	
.. 175. в прийо-	
.. 180. Аллах (А	
свого) І	
.. 206. Далебі	
Dalibog!	
.. 211. Умань —	
верх 40,0	
.. 230. Пугач —	
1773 пода-	
народ про-	
на тверди-	
сльні плем-	
видали, і	
в Москві —	
.. 231. Шіти —	
.. 231. Ода (гре-	
або слави-	
тичні й у	
Шкінер-	
закінчива-	
нік 1775.	
.. 264. борони	

Козачковського і пробув у него більше як добу. (При-
мітка Ю. Романчука.)

Москалеva криниця.

(Я. Кухаренко).

- Яків Кухаренко, наказний отаман Чорноморського війська, український письменник, знайомий Шевченка. (Гляди листи Т. Ш.)
- Вірш 46. за трикопи — за 1½ рубля.
56. благодать — добро.
61. ярина — забіжина, що його сіють не в осені, а на весну.
67. журнал, (франц.) — днівник.
69. «Хазайн» — в Москві виходить тоді «Журналъ сельскаго хозяйства».
69. Ревю, La-Mod — (Revue, La Mode) — назва французьких журналів.
72. Ромен, Ромни — повітовий город у Полтавщині.
110. селебіоби — егоїсти.
118. иенатля — захлопність, иенацитність.
174. Од царіці — Катерини.
175. лоби голить — брат ренкрутів.
180. в прийом — там, де набирають ренкрутів.
184. Аллах (Алла) арабське, Бог. Так називають Магометана свого Бога.
206. Далебі — Ей Богу! Такъ мені Боже! (Польське: Dalibógi!)
211. Умань — повітовий город у Київській губернії, по-
верх 40,000 мешканців, звісний уманською різнею.
230. Пугач — Омелян Пугачев, уральський козак, що року
1773 подав себе за царя Петра III і підняв над Волгою
народ проти панів та противниці Катерини. Добув кілька
твірдин і притягнув до себе деякі фінські й монгольські
племена, пони власні люди не вгадали його й не
видали, російському війську. Покарано його смертю
в Москві 1775.
231. Шіти — поети (насміливо).
231. Ода (грецьке) — велична пісня в честь якоїсь людини,
або славної події. (Єсть також оди релігійні, патріотичні й другі.)
248. Пікінери — військо воружене піками, списами. Ко-
ваних став набирати в пікінерські полки князь П'ятом-
кін 1775.
264. борошно — мука (пудер).

Вірш 270. хавтури — хаптури (Литовське chauturas) поминки (також страва приложеня покійникам — прим. Ю. Романчука).

(В деяких сторонах на Україні виносять на святій вечір в мицінках конної страви по трохи і ставлять у горбі. Це для душ, кануть. Б. Л.)

.. 272. Пилипівка, Петрівка, Слафівка — пости.

.. 308. на прикмету — для познаки, щоб було знати де.

.. 311. балка (татарське) — степовий провал, яр.

А нумо, знову віршувати!

Вірш 5. сиріч, церковне (сир'чъ) — себ-то, іменно, саме так.

У Бога за дверми.

Вірш 4. кайзак — так прозивають Киргізів.

.. 4. хиря — хороба; на хирю — на біду.

.. 10. древину — деревину.

.. 20. Тингіз-Арал — Аральське озеро.

.. 24. Тобол — ріка в Сибірі.

.. 30. неначе лідля в льоді білій — ніби дитина в сорочечці білій.

.. 40. печина — кусок цегли, або глини, що відпаде від печі. (Лежить нелюб у постелі, як печина у попелі. Метл.)

.. 42. тирса-ковиль, *Stipa capillata*.

(Цей вірш написаний на основі кіргізької легенди.)

Варнак.

Варнак, це такий каторжник, що з каторги втече.

Вірш 2. Елек — новеличка рінка, між Оренбургом і Уральськом, паде в ріку Урал.

.. 38. Іква — річка на Волині, що впадає у Стир.

.. 111. клечальна неділя — неділя зелених свят.

.. 123. рудою — кровлю.

.. 156. вертеп — печера.

.. 164. Броварі — три мілі від Києва. Там великий ліс.

Царі.

Вірш 1. Аполлон, — (Apollo) — грецький бог сонця, музики й поезії. Сестро Аполлона — себ-то, музо. Їх було дев'ять і мешкали вони на горі Олімпі.

.. 13. оскома — оскомина, як зісти щось квасного. (Адам зів кисличку, а в нас оскома на зубах. Номис.)

Вірш	18.	патраю
	21.	Парнас
	24.	кали муз
	38.	дядина
	39.	отрок —
	40.	двори.
	41.	Бит. XL
	42.	Мат. VII
	43.	ківот —
	44.	якому ж
	45.	иноплеме
	46.	храмъ Д
	47.	сподар
	48.	жедр
	49.	чеврлев
	50.	чеврлев
	51.	чеврлев
	52.	чевртогр
	53.	сікір,
	54.	нія) на
	55.	Лев. X, 9
	56.	Анафан
	57.	Давид,
	58.	вояк і л
	59.	тію дуз
	60.	Філістим
	61.	Володів
	62.	яку поши
	63.	ліс Йор
	64.	Парн
	65.	менитого
	66.	псалм.
	67.	святої по
	68.	храмина
	69.	121.
	70.	126.
	71.	131.
	72.	138.
	73.	151.
	74.	155.
	75.	170.
	76.	181.

- chauras) поминки
ам — прим. Ю. Ро-
- вносять на святій
по трохи і ставлять
Л.)
пости.
було знати де.
овал, яр.
- , іменно, саме так.
- зів.
їду.
- ніби дитина в соро-
- ни, що відпаде від
к печина у попелі.
кої легенди.)
- рги втече.
енбургом і Уральсь-
- дає у Стир.
лених свят.
- Там великий ліс.
- а бог сонця, музики
то, музо. Іх було
півми.
ось квасного. (Адам
зубах. Номис.)
- Вірш 18. патрають — патрошать, вибирають з них тельбухи.
21. Парнас — гора в Греції, де по вірюванню Греків, мешкали музи. (Парнас — поезія і мистецтво.)
24. дядінка — дядькова жінка (не тітка).
38. отрок — дитина від 7—15 рік; служачий при царському дворі. (І творчие піръ всѣмъ отрокомъ своимъ. Бит. XL, 20.) Слуга, раб (отрокъ мой лежить въ дому. Мат. VIII, 6); чура.
39. ківот — кідрівний, золотом прикрашений ковчег, в якому жиди переховували скрижалі завіта. (Взяша іноплеменіца ківотъ Господень, и внесоша его въ храмъ Дагоновъ. 1. Царств. V, 2.)
48. сподаря — господара.
50. кедр — *Pinus sempervirens*.
51. червлене риза — риза червленю крашеня.
54. червленъ — червона хварба (окись азота).
55. вертоградъ, (церковне) — сад.
73. сікер, — (церковне) — великий хмільний (алькогольний) напій (не вино). (Вина и сикера не пійтъ. Лев. X, 9.)
93. Анафан — пророк Наан. (Прим. Романчука).
101. Давид, син Iсаї в Вифлеемі (Бетлемем). Хоробрий воїк і любимець царя Савла. Увійшов у змову з партією духовників проти Савла. Приближив на його Філістинія, побив його і 1033 р. сів на пристолі. Володів до 993 р. Зробив єрусалим столицею держави, яку поширила і скріпила значно. Проти його збрутувалися його сини Абсалон і Адонія.
Партія духовників величав Давида вівцем замінитого володаря. Йому приписують авторство 150 псалмів. Та це неневне.. На великий спосіб є пів батьком святої поезії в Ізраїлітіні.
121. храмина — будинок, комната.
126. драгий — дорожий.
131. одр — ложе, постіль.
138. опіслюк — церкви прісній хліб у хижів, мада.
151. одрах — від дряхнуття, трагти в літами силу.
155. доміркувались (нім. меркен) — додумалися.
170. криз — *Lilium candidum*.
181. Рогволод — Князь Польський. Його донька Рогніда сказала до сватів Володимира Великого: «Не розову сина рабині». Володимир пішов на Рогволова війною, убив його і двох його синів, а Рогніду взяв силою з

собою. Вона йому цього ніяк не могла простити. Раз, у ночі, оповідає ліготись, як Володимир спав, вона підійшла до його і хотіла його вбити. Та Володимир збудився і входив ІІ за руку. Він великий на-
заутра збрехав святочну одіж і донесли його в гри-
динці. Рогніда так і зробила та ще й малого сина
Ізяслава привела з собою. Як Володимир піdstупив
до Рогніди, щоб ІІ покарати, Ізяслав промовив тоді:
«Батьку, ти тут не оден!» Володимир вийшов в гри-
динці, і порадивши з дружиною своєю, відпустив
Рогніду з малим Ізяславом у Полоцьк, де вона жила й
до смерті. Від цього Ізяслава пішов окремий рід
князів Полоцьких.

Вірш 187. Лель і Ладо, поганські боги в Славяні. Ладо богиня любові, а Лель, немов ІІ син. Літоворці уявляли собі І
як дівчину чудової краси, білявку з синіми очами.
В ІІ часті спрощали сказі між 25 маєм а 25 червнем.

Ладом називали в давнину жінки своїх мужів.

- ,, 190. ладон — пахуча смола з дерев Juniperus turifera і Lauris Benzoin. Кануть також ладан.
- ,, 206. тури — дікі воли, що жили колись на Україні. (Турова круча в «Форсії».)
- ,, 207. венпріще — від венр.
- ,, 218. Пота народ, княжну поя,
Отіде в волості свої.

Побивши народ і забравши княжну, відішов у
свої володіння.

- ,, 215. растлі ю — ростлі ІІ.
- Ростліти, ростліти, слово церковне, значить
знищити, позбавити невинності, дівоцтва (растліти
дівчину).
- ,, 224. Морока — туман, обморок, омрачення ума, а також
темна сила (сестра Морока із пейзажа провожаєть
у пекло Риммін. Т. Шевченко «Неофіти»).
- ,, 235. ліверея — ліберія (франц.) одяг одної краси й того
 самого імені для служби.
- ,, 235. лакей, лъокай (франц.) слуга, служачий, звичайно в
лівереї.

• Титарівна.

Титарівна, донька титара, церковного старости (від грецького
слова *τιτάρω*, основник).

Вірш 2. Борці, — ті, що вміють вчені боротися, атлети. —

»На
століття
під час в
Татарів,
що ван
рубки в
Домани
коли на
ще я «б
Про них
ходили
лєтні і
людей с
щоб пур
ступні
Поя
вірша.
а не бойн
оранда
шелят,
стоить
догадует
хира —
баговни

Вірш 10.	12.
„ „	26.
„ „	124.
„ „	194.

Вірш 8.	палуб,
„ „	крамарс
„ „	тут —
„ „	сторч —
„ „	Дідя
„ „	псевдоні
„ „	Матрос
„ „	вахта (
„ „	капита

Вірш 1.	подушк
„ „	подимис

Мабуть Петро
ш. т. III.

»На Україні був звичай в XVIII-і в початку XIX століття, що на Різдвяні свята, на масиці, і також під час весілья парубки, переодягнися в звірів, або Татарів, ишли в сусідє село гуляти. Починали з того, що взвивали місцевих парубків боротися. Ті парубки називалися борцями. — (Примітка Романчука.) Домацький пояснює це слово так: «Літ 150 назад, коли на Україні були гайдамаки, прозивали їх часом ще й "борцями" (в Галичині їх звали "опришками"). Про них розказували, що вони не жили громадою, не ходили ватагами, а по одиці. Це були ніби-то величні і були одного борянського роду. Нападали на людей серед дня і вбивали; треба було платити їм, щоб пустили по дорозі, а не заплатиш, то їх на ступині далі не пустять.«

Пояснення Романчука краще підходить до нашого вірша. Шевченко Гайдамаків, так і зве Гайдамаками, а не борцями, а опришки, це знову опришки (гріські розбійники, Довбушові легіні і т. д.) а не борці.

- Вірш 10. оранда — коріння, шнірок, де живе й торгує арендар.
 „ 12. шелгіл, (ім.) — дрібний гріш.
 „ 26. стойти собі як той... бракує слова. Доманицьке лодогується, що Шевченко не дописав «старчук».
 „ 124. хира — хороба, біда.
 „ 194. баговинна — *Conferva rivularis*, такий водоріст.

Ну, що-б здавалося, слова?

- Вірш 8. палуб, палуба — віз з будою; критий стіл
крамарський на торговці; дуплистий пень; пустота;
тут — корабельний поміст.

9. сторч — в низ головою; коміт головою.

12. Ділна — у Греків богиня місяця і лопів. Так в часах
псевдоілюстризованими називали звичайно місяць.

16. Матрос — морян.

18. вахта (нім.) — варта, сторожа.

21. капітан — командант корабля.

Мов за подухине.

- Вірш 1. подушне, податок від душі, поголовне. Перше було
подимися, себ-то податок від лиму, від комина.

II. C.

Мабуть Петро Скоропадський, лідич, потомок гетьмана.
ш. Т. III. 22

- Вірш 6. готичеський — в готицькому стилі, себ-то острогорхий. Цей стиль розвинувся в XII столітті в північній Франції. Перші був романський.
 " 7. в часами — з годинником.
 " 9. флаг' — фляга (англ.) — хоругов.
 " 14. патріот — слово латинське, від *patria* — вітчина; чоловік, що любить свою вітчину, добрий і ревний горожанин.

Г. 3.

Г. 3. — мабуть хтось чи не в панів Забіллів у Чернігівщині (в Борзі), де Шевченко нераз гостював перед засланням. (Примітка Доманицького.)

Марина.

- Вірш 10. неодукованій — неодуокованій (лат.) — необразований.
 " 22. схимник — монах, що приняв схіму. Схіма великий ангельський образ, що на схімника вкладає дуже тяжкі обовязки.
 " 15. придани, ці що йдуть з приданим, себ-то в добром молодої у хату молодого.
 " 64. коч, (слово мадирське) — повіз, карита.
 " 123. путями — дорогами.
 " 140. ватага (татарське) — громада, стадо, череда.
 Ватажник, той, що пильнує стада.
 " 149. білиця — непостриженна монахиня (протистава до черниці); ростіна — *Thlaspi arvense*.
 " 195. Єсть народна легенда про якогось Кирика (примітка Ю. Романчука).
 " 234. головня — обсмалений, недогорілій патик.
 Головня — ростіна, *Ustilago maydis*; вбіжений галапас.

Пророк.

- Вірш 15. розстанти — вbezчестити, позбавити дівоцтва.
 " 18. стогна, (церковна) — площа, майдан. (Ізыди скоро на распутія і стогни града. Лук. XIV, 21.)
 " 26. кроткий — тихий, лагідний, негніливий.

Січі.

- Вірш 12. республіка, (лат.) — річ посполита, така держава, у якій нема пануючого, лише вибраний провідник, президент.

- Вірш 9. принаем
 " 27. маїка —
 " 34. оліво —
 " 42. файда, ф
 " 49. шарпак
 " 116. бродага
 " 158. московка
 " 21. вонка.
 талан(т)
 5000 кор.

- Вірш 11. звичайні
 між людьми.

- Вірш 12. пятац —

- Вірш 6. хрещик

- Швачка, гайдая
 якого співається так:

- Вірш 10. Хвастов
 і станов
 організує
 бережну У
 ським пої
 " 11. Та надії
 Кошулє
 себ-то, с
 koszulka)
 тому маб
 " 18. Славног
 " 21. Перепят
 " 23. Базар —
 " 45. Бихів, г

- Вірш 9. Сережки
 кільце,

Між скалами, неначе злодій.

- Вірш 9. принаемені — принаїмні (?), хоч; по крайній мірі.
 „ 27. мајка — чумацький віз.
 „ 34. оливо — олувець.
 „ 42. файда, фандя, довгий циганський батіг.
 „ 49. шарпак — обірванець.
 „ 116. бродага — бездомний чоловік; пройдисвіт.
 „ 158. московка, салдатка, в Галичині — жовнірка; жінка вонка.
 „ 21. талан(т) — давня грецька грошева одиниця (коло 5000 корон); части, доля; хист.

Коло гаю, в чистім полі.

- Вірш 11. звичайний, такий, що знає звичай, уміє поводитися між людьми.

Ой я свого чоловіка.

- Вірш 12. пятак — пятикопійкова монета.

Ой сиду я ід хатою.

- Вірш 6. хрецьник — така забава дівоча.

Швачка.

Швачка, гайдамацький ватахок за часів Коліївщини, про якого співається також у народній пісні.

- Вірш 10. Хвастов, у Київщині, де поселився був Семен Палій і став 1684 р. скликати людей на опустілі землі та організовувати нові козацькі полки, щоб злучити Правобережну Україну в Лівобережну. Він був Білоцерківським полковником.
 „ 11. Та надінем вражим Ляхам
Кошуленку білу, —
 себ-то, смертельну сорочку. Кошуленка (польське: koszulka) — сорочкина, сорочечка. Про Поляків мова, тому мабуть і вжив Шевченко польського слова.
 „ 18. Славного Семена — Палія.
 „ 21. Перепят — у Сквирському повіті, в Київщині.
 „ 23. Базар — слово перське, торговиця.
 „ 45. Бихів, город в Могилівській губернії.

На уліці невесело.

- Вірш 9. Сережки — від чужого слова: серга, металічне кільце, що його жінки носять в ушах; ковти.

У тілі Катерини.

- Вірш 42. Козлів, старинний город на західному побережжі Криму; належав до Татар, від року 1783 до Росії; тепер Феодосія.
,, 47. Бахчисарай, город на Криму, колишня резіденція татарських ханів.

Ой чого ти почорніло.

- Вірш 5. Круг містечка Берестечко — слова народньої пісні. Берестечко, над Стиром, де була нещаслива битва Хмельницького з Поляками 1651. Хмельницький через зраду Татар потерпів погrom, який для діла визволення України мав рішуче значення.

- , 9. Та ще мене гайворони
Укріли з півночи —
Берестечко перейшло по розборі Польщі під Росію.
Гайворони з півночи — Москали.
Клюють очі козацькі — Росія нищить козацькі традиції самостійницькі.

А трупу не хочуть... слова, які ще можна толкувати. Трупу — тої часті народу, в якій українство завмерло, в якій уже нема української душі. Таких українських трупів Росія не влює.

Берестецьке поле ще колися заваленіє, але ці трупи лише не вернуться на волю.
Думка, на око легка, а на ділі дуже трудна до висловання.

У неділенку у святую.

- Вірш 16. архимандріт — настоятель монастиря.
,, 17. акафіст — церковна пісня з похвалами й молитвами до Ісуса Христа, Божої Матері і святих.
,, 24. знама — військові хоругви, прапор.
,, 24. бунчук, слово татарське, держак з кінським хвостом, як віданака військового старшини.
,, 32. молебствіс — прилюдна, всенародна молитва з благанием, або подякою. (Молебствіс о дощ, за побіду над ворогами, і т. д.)
,, 39. Лобода Григорій, не Іван, козацький ватахок, що по смерті Косинського, воював з Поляками. (Солониця.) Наливайко Северин (Семерин), не Павло, острожський міщанин, ватахок козацький на браславськім і волинськім пограничу.

Між
получили
гетьман
Наливай
одній рад
ливайков
ваки Жо
неволі; с
(Зна
неісторич
шов між

У

Перетика, пер
одежа, спідніца, як
Вірш 5. ширетув
молоти.

, 10. лімарен
упряж на
, 12. кінчка —

У

Вірш 20. притика

Я

Вірш 4. музики
скрипка,

Вірш 41. Оазіс —
пустині;

У

Вірш 10. рута —
дівочко,

У

Ся поезія, в руко
друку), основується
небавком після про
Романчука.)

Вільна (Wilno)
понад 100,000 мешкан
Вірш 4. Не вбаг

Між Лободою і Наливайком не було згоди. Вони отрималися були, коли на Україну пішов війною гетьман польський Жолкевський, але стара ворожнеча між Наливайківцями, а Лободянами скоро відкінела. На одній раді вбито Лободу, але булава не дісталася Наливайкові, лише Кремльському. Наливайка видали козаки Жолкевському; його кілька місяців держали в неволі, страшно мучили і врешті четвертували.

(Значиться — пісня Шевченкова про вибір гетьмана неісторична. Подібний факт, який описано в ній, зафіксований Павлюком, а Томиленком.)

У перетику ходила по горіхі.

Перетика, перегорода; границя між двома лісами. (Не одєжа, спідниця, як толкують деякі коментатори.)

Вірш 5. щеретувати, лущити, обірати зерно з плівки; грубо молоти.

.. 10. лимаренко, син лимаря, ремісника, що робить шори, упряж на коня із шкury.

.. 12. кичка — подушочка, щоб хомут не давив коня.

У неділеньку та ранесенько.

Вірш 20. притика, кілок, котрим причиняється ярмо до дишля.

Як-би мені, мамо, намисто.

Вірш 4. музики тройсті — скрипка, бубон і цимбали, або: скрипка, бас і рештце.

Чума.

Вірш 41. Оазіс — слово грецьке, кусок родючої землі серед пустині; пустинна балка з водою і пальмами.

Ой умер старий батько.

Вірш 10. рута — *Ruta graveolens*, символ дівоцтва. (Втратиши, дівочко, рутинний віночок.)

У Вильні, городі преславнім.

Ся поезія, в рукописі перекреслено (мабуть не призначена до друку), основується на правдивій події, що починалася імовірно небавиком після пробування Шевченка в Вільні. (Примітка Ю. Романчука.)

Вільна (*Wilno*) — губернальний город над Вілієм, тепер понад 100,000 мешканців, колись столиця Литовського князівства.

Вірш 4. Не вбагаю віршу цього слова!

Це слово: університет. Його скасовано 1832 р. після листопадового повстання. З Віленського університету я ліцею Кременецького утворено Київський університет.

- Вірш 7. бакалавреат (*baccalaureatus*); слово латинське, значить найнижчий університетський титул, перед докторатом; бакалляр — студент, ученик.
.. 8. шапки не ламали — не кланялися.
.. 9. Остра Брама — городська вежа в Вільні, у якій єсть каплиця з чудотворною іконкою Матері Божої.
.. 35. бульвар — (франц. *boulevard*) — широка вулиця обсаджена деревами.
.. 39. банкір — слово італійське, власник банку, купець, що вимінює гроші, бере і дає їх у позику, тощо.
.. 43. Захрет — передмістя Вільни.
.. 49. лавка — крамниця (склеп).
.. 54. роман з шовковою драбинкою — мабуть натяк на Шекспірову драму: «Ромео та Юлія».
.. 95. маркіз — шляхетський титул у Франції, тільки що німецьке маркіз.

Заступила чорна хмаря.

- Вірш 6. гетьман попович (попенко) — Іван Самойлович, що гетьманував від 1672—1687 р. За невдачі похід у Крим (ходило 100,000 Москалів з князем Голіциним і 50,000 кованів із Самойловичем) його склонено і разом із сином Іваном привезено в Москву. Там Іх катовано, а зрешти заслано в Сибір. В Сибірі вони й померли 1790 р. Другого сина Самойловича вбито. Після Самойловича став гетьманом Мазепа. Шевченко каже: дурний Самойлович, осуджуючи його політичні похідки, бо сам Самойлович був доволі освіченим і талановитим чоловіком.
9. Ромодан — князь Григорій Ромодановський, начальник російської армії. Москва, почувши про Гадянські пакти (Виговського) вібрала всі війська, які стояли на Україні (армії Ромодановського, Куракіна, ін. Пожарского, Львова, Скураторва) і під проводом Ромодановського післала їх на Конотоп. Там Виговський погромив Москалів, 30,000 лигти трупом, ін. Пожарский попав у полон.
11. Елико — мога; слово церковне, скільки, як-лиш. (Еще бо мало елико, елико, грядый пріндесть. Евр. X, 37.)

Вірш 13. Старий вінук Милютіна
Дорошенка
а за Виговським
Тетері під
Брюховим
а лівобережним
Андрієвича
вівела його
до Туркії
на яких
плянам
були воєнні

Та він

пішов на

Вучачки

давніх с

Це він

противник

Многогр

майном і

прийшло

цих він

Врешті

і його в

усьою У

а в-кінці

свої клеси

Само

віку в

його по

прокинто

гетьмані

40. Тисмін

57. Стефан

ський, т

61. Тимош

нова си

свій та

Святий

митрополі

снасовано 1832 р.
з Віленського уні-
верситету
Київський
латинське, зна-
читул, перед докто-
ри.

Вільні, у якій єсть
тери Божі.
широка вулиця

ник банку, купець,
у позику, тощо.

— мабуть натик
Юлія.
Франції, тільки що

ван Самойлович, що
невдатний похід у
князем Голіциним і
хоплено і разом
у. Там Іх катовано,
бірі вони і померли
вічка вбито. Після
па. Шевченко каже:
го політичні похибки,
ченим і талановитим

дановскій, начальник
увши про Гадицькі
війська, які стояли
Куракіна, кн. По-
під проводом Ромо-
Там Виговський по-
упом, кн. Пожарський

ільки, як-лиш. (Еще
індет. Евр. X, 37.)

Вірш 13. Старий Дорошенко — гетьман Петро Дорошенко, внук Михайла; що 1625 р. згинув під Кафою. Петро Дорошенко відзначився ще за Богдана, Хмельницького а за Виговського був полковником Прилуцьким. Після Тетері проголошений козаками гетьманом, боровся з Брюховецьким, бо хотів її единіти Україну правобережну з лівобережною.

Андрусівська угода Поляків з Москвою (1667) пі-
вчила його добре намір. Тому Д. повернувся лицем до Турків. Р. 1669 піддався Туреччині на тих умовах, на яких були піддані Молдавії і Волощина. Таким плянам противився народ і Запоронія, що привели були воювати в бісурманами.

Та не зважаючи на це Дорошенко, в купі з Турками пішов на Польщу, побив Пізネволіс підписати ганебний Вучачський мир (1722). Україна ставала вольною в давніх своїх границях.

Це не було на руку Москві і вона піддержувала противників Дорошенка: Брюховецького, Самойловича, Многогрішного, Суховія. З ними і в Ханенком, гетьманом Правобічної України, протегованим Польщею, прийшлося Дорошенкові тяжко боротися, а в боротьбах цих винищувалися його й України сили.

Врешті Ханенкі передав свою булаву Самойловичу і його на раді в Переяславі проголошено гетьманом усової України. Дорошенко боровся з ним, поки міг, а в кінці 1676 р. скликав раду в Чернігові і склав свої клейноди.

Самойлович присяг, що Дорошенко доживатиме віку в Сосниці на Україні, та не дивлячись на те, його покликано в Москву і визначено Яropolче на прохіток, дей помер цей оден з найбільших українських гетьманів. 1698. р.

- 40. Тасмін, правобічний доплив Дніпра.
- 57. Стефан Чарнецькі — гетьман і славний воївонець польський, тоб, що викинув кошти Богдана Хмельницького(?)
- 61. Тимошеві — Тимоша Хмельницького, старшого Богданова сина, що погиб у Волоській війні, помагаючи свої тещі Луцілові.
- 77. Святій Ростовський — Дмитро (Данило) Туптало, митрополит Ростовський, вірний сторонник Дорошенка.

О. М. Лазаревському.

Федір Лазаревський був на таможній службі в Оренбурзі, тоді, як там привезли Шевченка. Довідавшися про це він добув дозвіл від полковника Матвієва і пішов відвідати поета-солдата.

Застав його, як лежав горілиць на нарах і читав Біблію. Перекинувшись кількома словами з земляком Шевченко пішав у йому гарні й добре людину й скоро сприятеливався. Приязнь ця осталася живою до смерті.

Вірш О. М. Лазаревському написав Шевченко в листі до його.

Вірш 32. ураган — арабське, буря в шторм.

„ 41. підула — педулка (слово італійське) — записка.

Сотник.

- Вірш 5. Борисполь — місточко в Полтавщині, 30 верс. від Києва.
 „ 15. Ободонки — колись у вікнах замісьць скла були натягнені болоні з піхурів (пузирів).
 „ 34. забандюрилось — захотілося, до голови прийшло.
 „ 70. кісники — стяжки (ленти), що их вплітають у коши.
 „ 84. хрещатий — галузистий, густий.
 „ 147. байдики (байдани) бити — дармутвати.
 „ 170. гич — гичка билини з листям у прінці; пусте, невартне. Гич не до речі! — ні складу, ні ладу!
 „ 253. бриль — капелюх.
 „ 274. говірі — церковне, особливо поважати когось; постом і молитвами приготовлятися до сповіді й причастя.
 „ 395. левада, (слово грецьке) — окопане, обгороджене, або деревами обсаджене місце для сіноносів недалеко обійстя.

Удовиця.

- Вірш 11. кровать — ліжко.
 „ 15. мясниці — час між Різдвом і Великим постом, коли вільно іти мясні страни, гуляти й відправляти весілля.

Як-би тобі довелося.

- Вірш 38. балка — слово татарське, степовий ярок, долина.
 „ 50. опиріся — умер задубів.
 „ 56. захвасували — засидили.
 „ 76. оковита, в латинського aqua vitae, сильна горілка, якої колись вживали тільки на лікарство.
 „ 96. поїзжанин, учасник весільного короводу.

Вірш 40. Як по...
 „ 53. дудеви...
 дула ру...

Вірш 7. деспот...
 слачися...
 „ 11. маєк...
 ночі гор...
 хвигура...
 „ 13. у кост...

Вірш, мабуть,...
 ханин.
 Вірш 35. Сатурн...
 ч а с.
 „ 57. краля

Парус — вітер...
 Вірш 3. куга? в...
 „ 3. Сир Да...
 „ 4. байда...
 „ 4. баркас,
 Кос-Ар...
 „ 5. «Ти роз...
 „ 7. 19 черв...
 до 10 ж...
 мунтре...
 пудивись...
 від при...

Вірш 23. Скрижка
 (Даде Б...
 Нагрудни...
 мої мер...

XІба самому написать.

- Вірш 40. Як понесла мене — як вагітною стала, ік почала.
 .. 53. ду левина — гарто вана сталь; металь з якого робить
 дула рушниця.

Дурні та горді ми люди.

- Вірш 7. деспот — гр. володар, що самовладно панує, не чи-
 слячися з нічкою думкою і волею народу.
 .. 11. маяк — башня над морем, або й на морі, на якій у
 ночі горить світло, щоб кораблям було знати дорогу;
 хвигура, знак.
 .. 13. у костяній коморі — в голові.

Ми в-купочці колись росли.

- Вірш, мабуть, до Оксани К.-ко, першого Тарасового ко-
 хання.
 Вірш 35. Сатурн — староримський бог, батько Юпітера, се-бто
 ча с.
 .. 57. краля — королева; красавиця.

Готово! Парус розпустили.

- Парус — вітрило; (сопче пускає парус).
 Вірш 3. куга, водна ростинка, комиш на озерах.
 .. 3. Сир Дарія, ріка, що впадає до Аравільського озера.
 .. 4. байдара, слово орієнталне, шкірятий човен.
 .. 4. баркас, слово еспанське, великий човен.
 .. 5. Кос-Арал, остров на Аравільському озері.
 .. 7. «Ти розважає таки для літа.» Літга років 1848
 і 1849. На Аравільському озері пробував Шевченко від
 19 червня, а на самім Кос-Аралі від 23 вересня 1848
 до 10 жовтня 1849. В тім часі він вправді не робив
 мунтре і міг, свободно писати й малювати, але дуже
 нудився, а надто не діставав ніяких листів ани звесток
 від приятелів. (Примітка Ю. Романчука.)

Лічу в неволі дні і ночі.

- Вірш 23. Скрижал, церк. дошка з письмом. Скрижал завіта.
 (Даде Богъ Моисею скрижалы сидѣлъ, Исх. XXXI, 16).
 Нагрудники напішти на мантіях архієреїв.
 .. 90. мої мережжані сльозами — вірші, твори.

Не молилася за мене.

- Вірш 18. Мою Оксаночку — Оксану К...ко, перше кохання Шевченка.
 .. 27. Днедавнину — старинну.
 .. 28. Про лицаря, того гетьмана,
 Що на огні Ляхи спекли.

Про Наливайка оповідає народний переказ, що його спекли в Варшаві у мідяному біку. Історія про це не говорить; вона каже, що обложені козаки в Солониці, видали Наливайка Колкевському, що його рік держали в Варшаві, мучили тяжко, врешті стягли йому голову, а тіло четвертували.

Петрусь.

- Вірш 17. Придане — віно, посаг, що дають молодій; обряд відвоєння приданого називають приданими, гостій, що беруть у йому участь зовуть приданими.
 .. 23. Орда — татарське, череда; відділ війська.
 .. 30. Маню — здрібніле від Марії.
 .. 31. Арміне — Вірмені, народ з Колишньої Арменії, в Азії, між Чорним Морем а Каспієм, де випливають Еуфрат, Тигр і Арас і де гора Арагат. Багато Вірмен покинуло вітчизну й розбрілося по світу, живучи й багаточільною торгівлею і банківським промислом. Чимало іх стало великими земельними власниками *також* і в нас.
 .. 32. Машуню — російське, здрібніле, від Маша, Маріїна, Маруся.
 .. 33. Шаль — перське, така подовгаста вовнина хустка.
 .. 37. Париж — столиця Франції, що до величини другий, після Лондону, город в Європі.
 .. 45. бенкет — банкет, французьке, пир, святочна гостина.
 .. 51. царина, (мабуть слово румунське) — засіянне поле.
 .. 79. кукіль — Agrostemma githago, занечище або біжжа.
 .. 109. ікона — грецьке, образ.
 .. 110. лампада — (грецьке) — посуда з маслом, що на ланцюжку висить перед іконою; Її світять у якийсь особливий день, або горить вони заедно.
 .. 117. I всус! — I на марн! I даром! (Всік гнівайся на брата свого всує, повинен суду. Мат. V, 22.)
 .. 154. діявол, (diabolos), діявно, чорт.
 .. 171. превосходительна, жінка превосходительства (екцепленції), себ-то генеральша.

- Вірш 176. архист
 Михайл
 .. 179. грядущ
 .. 181. майдут
 .. 189. (Його р
 .. 222. проща
 .. 223. лення в
 .. 223. про тих
 .. 223. Зично
 .. 223. — кри
 .. 223. ганок
 .. 223. в хату,

- Вірш 10. Грітт-
 .. 11. ковалсь
 .. 28. саж
 .. 35. повал
 .. 47. присно
 .. 50. (Видим
 .. 50. читая
 .. 50. лепта.

- Вірш 3. іділля
 .. 36. або опо
 .. 36. (Кулиш
 .. 78. Поки
 .. 78. військо
 .. 78. худа —

- Вірш 54. третій
 .. 62. сього
 .. 71. 1587—4
 .. 70. Самозва
 .. 70. Варшав
 .. 71. ксьонд
 .. 71. табун
 .. 71. гаківн
 .. 71. найбіль

- ко, перше кохання
- одній переказ, що
бику. Історія про
зложені козаки в Со-
лькому, що його рік
врещті стили йому
- оть молодій; обряд
риданками, гостій,
риданами.
війська.
- лицьної Арменії, в
іем, де випливають
рат. Багато Вірмен
по світу, живучи й
промислом. Чимало
ласниками також і
- від Маша, Марійка,
- ста вовчина хустка.
до величини другий,
- пр, світочна гостина.
) — засіянє поле.
нечищуща збіжжа.
- з маслом, що на лан-
іття у якийсь особ-
но. (Всякъ гнѣвайся на
Мат. V, 22.)
- сходительства (ексце-
- Вірш 176. архистратиг — грецьке, начальний вожд. Архангели Михаїл і Гавріїл, архистратиги сил небесних.
- .. 179. грядущее — церковне, те що має прийти, надходяче, майбутнє.
- .. 181. Почайі, біля Галицької границі, де славний монастир. (Лого рисував Шевченко.)
- .. 189. проща — старославянське, те, що прощення; визволення від недуги; дарование гріхів. Тому й кажуть про тих, що йдуть до чудотворного місця — пішли на прощу.
- .. 222. Зично — громік, голосно від, зикати — кричати, зик — крик (зик у «Принціпі-ї»).
- .. 223. ганок — німецьке, причіпок перед входовими дверими в хату, рундуки.

Мені здається — я не знаю,

- Вірш 10. Гріти-дути, журитися, турбуватися. (Образ узятий з ковальського обіходу. Примітка Ю. Романчука.)
- .. 11. сах — хлів, де сажають свиній на корі.
- .. 28. повалених — помазаних виною, побідених.
- .. 35. присносущий — (присносущий) вічно існуючий. (Видима суть присносущна сила его. Римл. I, 20.)
- .. 47. читая — читаючи.
- .. 50. лепта — дрібна монета в Жидів.
- Як-би ви знали, паничі.
- Вірш 3. іділля — грецьке, образов з сільського життя, поезія, або оповідання погідного настрою, в ясних колірах. (Кулишева «Орисія».)
- .. 36. Поки добій їм поголили — поки їх забрали іх у військо.
- .. 73. хула — обида, заневага.

Буває в неволі іноді згадаю.

- Вірш 54. третій Сигізмунт, Зигмунт III. Ваза, син Шведського короля, Йогана III, був королем Польським від 1587—1632, вівковав зі Шведами, попирав Димитрія Самовизанія, переніс столицю Польщі з Кракова до Варшави; був загорілим католиком.
- .. 62. ксьондзи — так звали в Польщі священиків.
- .. 70. табун — татарське, стадо.
- .. 71. гаківниця — така довга ручниця; гаківниць вживали найбільше по кріпостях.

- Вірш 73. мізерія — латинське, нужда,uboженство; челядь — дівірські слуги, прислуза; подекуди в нас челяддю називають синів, доньок і слуг якогось господаря (єоже поставить Господь надъ челядю своею. Лук. XII, 42.)
- „ 103. спряжу — спражу, всмажу, спечу.
- „ 109. клуня — стодола, житниця; гумно.

I станом гнучим, і красою.

- Вірш 11. хранитель — хоронитель, оборонець; сторож.
- „ 34. в колодочки поки вбивалось — діставало завязки пер.
- „ 34. Христа ради простягасій — просинн милостині.
- „ 48. низійшла — зійшла в низ.

Огні горить, музика грає,

- Вірш 3. алмаз — найдорожчий камінь, діамант.

Москальова криниця.

(Друга редакція.)

На пам'ять 7 апраля року 1857. Цього дня дістав був Шевченко вістку, що його пустять на волю.

- Вірш 3. варнах — такий історик, що втік із катоги.
- „ 7. рифма — рим, коли вірш кінчиться такими самими звуками.
- „ 9. забгав — звив, зладив. (Не бгай же гніада у діброзві, а збгай же зніздечко в степу краї дороги. Чуб. Труди. V, 4087.)
- „ 13. За Катерини, за цариці — Катерини II.
- „ 51. хижка — церковне, мала, бідна хата. (Заключило еси, блаженіє, дѣ хижѣ тѣнѣшай. Місяць, ноябрь, 28.)
- „ 91. за три копі — за 11¹/₂ рублія.
- „ 106. А на кобилі — кобилою звали лаву, або колоду, до якої прививали чоловіка й били.
- „ 131. сатана — єврейське, чорт, здій дух, шайтан.
- „ 139. оковита — дуже кріпка горілка.
- „ 145. одринутий — покинений.
- „ 168. дімар — піч, у якій випікають хліб.
- „ 191. скрепиця, скріпція — діби, колодца. (Тих, що брали в москалі, голили, заковували в дібій, тримали в тюрмі, поки везли на муштру.)
- „ 206. під аршин — під міру, під яку ставили рекрутів, новобрачнів.

- Вірш 222. Люцип
„ 224. велика
„ 229. Очаков
ліманом
під Пото
„ 249. Ирод, т
св. Іван
„ 253. мілиця
„ 259. борошн
волосся
з заходу
„ 271. крилос
хором.
„ 323. псаолти
150 дер
Давид.
візечк
трими ві

Михаїло Семен
Краснім, Обоянсько
Волькенштайн. У
Курську. Семилітн
так ним захопився,
Перший раз виступ
артиста, в Курську
клав сцени аж до с
в Полтаві. Полтаві
били артиста. Зібр

1882 р. запрошено
до смерти членом ім
і на інших сценах,
Фріхав, щоб відвіда
куди поїхан був лі
кладовищі.

Це був великий
Випровадив його з по
театрові. Знамениті
медіїв Гоголя і в на
грати клясичні драми
Пушкіна, Грановсько

- Вірш 222. Люцифер, латинське, найстарший чорт.
 .. 224. велика зима — зима 1787 року.
 .. 229. Очаков, місто в Херсонській губернії над Дніпровим лиманом, основане Татарами, прийшло відтак під панування турецьке, а вкінці здобули його Москолі під Потемкіном 1788 р. — (Примітка Ю. Романчука.)
 .. 249. Ирод, тетрапх Юдея, на якого приказ зрубали голову св. Івана (за навомовою Иродіади).
 .. 253. милиця — пріправлена з дерева нога (протеза).
 .. 259. бородино — муха; пудер. Тоді ж чоловіки заплітали волосся в коси та посилали пудром. Така мода прийшла в заході, але між народом вона не принілася.
 .. 271. крилос — лавки перед іконостасом, де співає дик із хором.
 .. 323. псалтир, книга, у якій списані Псалми Давидові, 150 церковних пісень, які написав юдейський цар Давид. (Це непевне.)
 .. 393. віжечки, diminut. від: віжки, поводи, мотузки, котрими візник править кіньми; шнурки.

Неофіти.

Михайло Семенович Шепкин, родився 1788 р. в селі Красній, Обоянського повіту, Курської губернії, як кріпак гр. Волькенштайн. Учився в місцевого священика, а пізніше в Курську. Семілітним хлопцем бачив у дворі свого пана театр і таємно захопився, що його однівкою мрією стало, бути артистом. Перший раз виступив принадливо, як аматор, в заступстві п'яного артиста, в Курську 1805 р. і мав великий успіх. З того часу не кідав сцені аж до смерті. Року 1816 грав у Харкові, а пізніше в Полтаві. Полтавці і годішній губернатор кн. Репнін дуже полюбили артиста. Зібрали 10'000 рублів і викупили його на волю.

1832 р. запрошено його в Москву і з тієї пори Щ. остався аж до смерті членом імператорських театрів. Але гостинно виступав і на інших сценах, як прим. у Ніжинську-Новгороді 1857, куди Фріхав, щоб відвідати Шевченка.. Помер 1863 р. в Ялті на Криму, куди поїхав був лічитися. Похований у Москві на Пятницькім кладовищі.

Це був великий артист і реформатор російського театру. Випровадив його з псевдо-класицизму і дав підставу національному театрозві. Знаменитий комік, знаменито відтворював ролі в комедіях Гоголя і в напіх, але рівночасно давав араги, як треба грati клясичні драми. Нерозлучно звязаний з іменами Гоголя, Пушкіна, Грановського, Тургенєва. Був приятелем Шевченка.

- Вірш 1. Муз (по віруванню Греків) — богині мистецтва: співу, поезії, мальярства, драматичної штуки, астрономії, вимови, історії, танці і музики.
- ,, 1. Грація (латинське слово) — богиня принадій любості. По віруванню старинних Греків і Римлян було їх три.
- ,, 7. Чудотворцем називає Шевченко Щепкіна, як драматичного артиста.
- ,, 10. сірая (слово російське) — сирота, у нас: сіромаха.
- ,, 11. Лета (слово грецьке) — ріка в підземному світі. Греки вірили, що покійні, які переходить на другий світ, коли напиться води з Лети, то все забудуть. (Тому — Лета, тільки що забуття.)
- ,, 16. грядучий, той, що надходить, будучий.
- ,, 16. Тиран (слово грецьке) — самовладець; гой, що насильно засів на пристолі; безбогідна, жестока людина.
- ,, 46. Назорей — Христос.
- ,, 50. узі — пута.
- ,, 54. Голгофа-гора (Гольгота), гора близь Бруса лима, на якій розпято Христос.
- ,, 60. кастрат (латинське слово) — обрізаний. З таких по-лове неспособних людей складалися на сході колись прибічні стороні та служба пануючих і вельмож, особливо в гаремах.
- ,, 64. тюрма (німецьке слово: Тур — вежа) — вязниця, бо вязниці робили перше у вежах кріпості та замків.
- ,, 67. фарисей (слово єврейське) — старожидівська секта релігійна, яка звертала велику вагу на задережання форм і приспів релігійно-урядових. Фарисей — облюдник.
- ,, 75. Фараон (слово єврейське) — володар, король. Так називали королів у старинному Єгипті.
- ,, 76. Кесар (Юлій Цезар, славний римський воїд, історик, політик). Цезарами, імператорами називали в Римі пануючих, з Октавіана Августа починаючи.
- Від цього слова німецьке Кайзер, наше ціsar, російське цар.
- ,, 78. Дракон (слово грецьке) — атенський законодавець. Його закони були дуже гострі, тому драконський, значить тільки що нелюдський, надто суворий. Драконами називають також рід ящирки. Драк (німецьке Drache) — казочний змій, смок.
- ,, 88. суслові — пустослові.
- ,, 97. супостат, гірше чим ворог (от всікого врага і су-

- постата; салдати); Рим, сталається столиця Італії; католицизм; Нерон, Ріади Хабабагато літ його часів який на гарніші а пізній підплізни приклон обливалися приглядівши пластилін Оргія — полученні Колізей — дівіл в Італії могли підігріти велике, бувалими. Тут виник народ пра Капітолій — славна синя інші на скорб істини амінь ідолським беззаконієм. Децій, також ді сподір Гіменеї уявляли лоскінами. Гінекей дому, де
106. „ 107. „ 109. „ 109. „ 109. „ 125. „ 147. „ 147. „ 150. „ 151. „ 152. „ 153. „ 164. „ 165. „

стечта: співу,
астрономії, ви-
ди й любості.

и було їх три.
кина, як дра-

нас: сіромаха.
му світі. Греки
з другий світ,
будуть. (Тому

; гой, що на-
остока людина.

Брусаляма, на

й. З таких по-
а ході колись
их і вельмож,

) — візниця, бо
сти та замків.
кідівська секта
на задержання

. Фарисей —

р, король. Так
ти.

й вождь, історик,
азивали в Римі
зуючи.

ер, наше ціsar,

ї законодавець.
раконський, зна-
рий. Драконами
німецьке Drache)

кого врага і су-

постата: — фр не люди, супостати: беруть хлопці у
салдати).

Вірш 106. Рим, старинний город над річкою Тибром в Італії. Колись столиця славної Римської держави, нині головне місто Італійського королівства і столиця папи, голови католицької церкви.

„ 106. Нерон, ціsar римський (панував від року 54 до 68 по Різдви Христового). Лютий і безсердечний чоловік, що багато людей ріжними жостокими карами замучив. За його часів згорів Рим, кажуть, що на приказ Нерона, який на місці старих будівель хотів збудувати нові, гарніші. Нерон приглядався пожежі і співав пісню, а пізніше звалів вину на християн, немов то вони підівали город. Почалось страшне переслідування приклонників віри Христової. Їх обивали соломою, обливали смолою і палили на високих дріжках, а Нерон приглядався цьому. Так само любувався видом нещасливих, котрих дні звірі роздирали в цирку.

„ 107. Оргія — пир, забава в честь бога Бенха, або Венери; полученні з п'ятіркою та розпустою.

„ 109. Колізей (Colosseum), величезна кругла, камінна будівля в Римі. На камінних лавках (одні понад другими) могло поміститися 80,000 людей. В середині було велике, кругле вільне місце, — арена, на якій відбувалися боротьби глядіторів (борців з мечами), то-що. Тут випускали диких звірів на безоборонні жертви, а народ приглядався і тішився.

„ 109. Капітолій (Capitolium), замок у Римі, де була також славна святаця верховного римського бога Юпітера й інші народні святощі.

„ 125. скорб — смуток, скорбачий — сумний, сумовитий.

„ 147. істина — правда.

„ 147. амінь (гебрайське слово) — хай станеться; конець.

„ 150. ідолъський — поганський.

„ 151. беззаконіє — безправство.

„ 152. Децій, римський ціsar (від року 249—251), котрий також дуже переслідував Христіан.

„ 153. слодár — господар, пануючий (рос. государь).

„ 164. Гіменей — бог весілля у старинних Греків. Його уявляли собі як хлопчика з крилами й горючим смолосником.

„ 165. Гіней (гінейкейон), слово грецьке — та частина дому, де жили жінки.

- Бірш 170. Пенати (слово латинське). — Ліари й Пенати, це по вірюванню Етрусків і старинніх Римлян боги домашнього огнища, домовини. Забрати Ліари й Пенати значило вивородитися геть з дому.
- „ 173. Синкліт (слово гречче) — агромадження, збір.
- „ 178. Алкід — ім'я власне у старинних народів. Так називали Геркула, інк внука силача Алькея.
- „ 179. Гетера (слово гречче) — публична дівчина, розпушниця, повія.
- „ 180. Венера — богиня краси і кохання. Образ, тут треба розуміти різба, бо старинні не молилися перед картинаами, тільки перед статуями.
- „ 183. Вифлем (Бетлєем), місточко в Йудеї, на південні від Єрусалима, де родився Христос.
- „ 202. Козлоногий піяній дід, що вдавав у тій забаві молодіжі лісового бога Фавна. Греки й Римляни увівляли собі, що в лісах та лугах живуть боги з козлячими ногами й рогами. Вони були дуже скорі до веселі забави; любили гратися з дівчатами, як деякі захопили в лісі, або в лузі.
- „ 203. Аппієвий шлях, — найбільший і найгарніший шлях з Риму на південь. Він був добре вимощений, а по обох боках стояли гарні будівлі та статуї.
- „ 206. Пріпіс — бог плодовитості, сприяв також рознуданій тілесній розкоші.
- „ 213. кроткий — лагідний.
- „ 222. Терма (слово гречче) — тепле джерело. Так називали також публичні й приватні заведення купелеві з комнатами до відпочинку, розмов, до забав і гімнастики. Були це дуже розкішні, марморами, бронзами й статуями прикрашені будівлі, у яких радо перебували римські панове.
- „ 225. чертог (слово перське) — леговище, гніздо. У нас так називали палати.
- „ 225. пурпур, червона, краска, онака достоїнства (порфір, Порфирородний); пурпурову краску робили із слимачків.
- „ 226. амфора (слово гречче) — двошній збанок. Також міра рідкого у Римлян.
- „ 218. Киприда — богиня кохання Венера; так звана від острова Кіпр, на якому радо перебувала.
- „ 229. приготовані, неповна притметникова форма, замісць «приготовані». (Такі форми уживаються ще й нині: здоров, молод, рад, славен.)

- Вірш 230. Полягли південнічні
- „ 235. Елей —
- „ 235. жриця, сл
- „ 242. Катакомб риннім Римі перві Хри мерших.
- „ 254. »Умреш « від діслов ете — есто а еси зай прокажен стрімгдав
- „ 258. Сиракузи лало римські роботи.
- „ 261. Сібір тяжій карни
- „ 271. Скипія — тут Скипія історія діяків Римляні с
- „ 279. Британія а ніппішо
- „ 279. дегіон — тільки, що знаменитим
- „ 286. Були постро одр — л
- „ 291. Деспорт (оден усю в
- „ 293. Медуза (с з трьох Ге камінь.
- „ 308. бульвар
- „ 311. Преторія брада була вала ціса
- „ 311. Сенат —
- „ 312. Жерці, а носили же куски з ж

- Віри 230. Полягли на ложах гості... Римляни пирували півночані на таких окремих лавках.
235. Єлей — олій, драгий — дорогий.
235. жриця, слуга богині.
242. Катакомби — підземні хідники — цвинтарі в старинні Римі, як у нас Київські печери. Тут збиралися перші Християни на молитви й хоронили своїх померших.
254. »Умреш еси«. Шевченко уживає часом зайвої форми від дієслова бути, прим: добре — еси робиць, годуете — есте. Так і тут — вистарчило-б: умреш а еси зайве, мов для скріплення вислову постаянене. прокажений, хорій на проказу (лепру).
259. стрімглав — стрімголов, долі головою.
261. Сиракузи — столиця острова Сицилії. Туди посыпало римське правительство людей на тяжкі каторжні роботи.
270. Сібір — північна Азії, куди царі засилали людей на тяжкі кари.
271. Скифія — край між Карпатами, а Доном. Мешкали тут Скифи сіроокі. Від Скифів скотарів, виводять деякі історики наших предків. У Скифію засилали Римляни своїх злочинців на поселення.
279. Британія — так за римських часів називали Англію, а нинішню Францію називали Галлією.
279. легіон — відділ римського війська, коло 5000 люда, тільки, що нинішній полк. Римські легіони славилися знаменитим воєнним вишколенням, збурую і каристю. Були постраждані цілого «світу».
286. одр — ложе, ліжко.
291. Деспот (слово гречче) — чоловік, що держить сам один усю владу у руках.
293. Медуза (слово гречче) — старогрецька богиня, одна з трьох Гorgон, що поглядом перемінювали людей у камінь.
308. бульвар — широка вулиця, висаджена деревами.
311. Преторія — цісарська сторожа в Римі. Вона набрада була такого значення, що скідала їй настановлювала ціsarів.
311. Сенат — найвища рада державна в Римі.
312. Жерці, або жреці — поганські священики, що приносили жертву богам. Вони з'їдали най смачніші куски з жертвених волів, тощо.

- Вірш 312. ліктори — первісно судова служба в Римі, — дальше прибічні прислужники начальників властій (возні).
314. гімн (грецьке слово) — славословна пісня.
316. 317. «Із бронзи литую статую самого Кесаря несуть».
- У Римі оголошувано цісарів святыми, лито їх статуй і віддавано їм почесті божі.
320. Патриції — аристократи, — члени старинних римських родів у Римі. Вони мали великі права.
333. *Nota bene* — дослівно: затим собі добре! — а дальше: так, до речі!
337. ірії — південні краї, куди під зиму відлітають від нас птахи.
338. Проща — богомілля, як люди йдуть до чудотворного місця, щоб збутися недуг, або доступити прощення гріхів.
358. сенатори — члени сенату, найвищої державної ради в Римі.
362. Палестина, юдівська держава на східному побережжі Середземного моря, з річкою Йорданом і столицею Ерусалимом; була провінцією Риму.
377. плебей — греческій, — населення простих, убогих родин. Плебеї були переважно рільниками. (Від слова «плієве» — простий люд, згірдливо: товра.)
384. істукан — статуя поганського бога, болван.
388. кумир — теж саме.
411. Афіни, Атени (Атенай) — столиця Атенської держави в Греції.
416. Тібр, річка на Апеннінському півострові, що пливе до Тирренського моря. Над нею город Рим.
418. байдак (слово орієнタルне) — судно без покладу (чердака).
419. галера (слово французьке) — воєнний корабель в середньовічних часах. Веслиували на йому невільники. Шевченко уживає слова, які незвісне було в римських часах.
423. щогла; довгий дрючик; на кораблі той дрюк, до якого причіпають поперечні коротші дрючки з пятинутими вітрізами (парусами).
434. І псалтир — рід гарфи, струнного інструменту, звідти книжка, у якій вібрано 150 і псальмів, релігійних пісень, юдівського царя Давида.

- Вірш 434. тими
інстр
обок
,, 443. Алл
стра
,, 457. вост
,, 477. тъма
,, 478. Зве
Юпі
юбіл
,, 489. гляд
вчил
і опі
публ
Сіці
що
Сіні
,, 502. гаре
де ж
розум
арен
якій
Назо
,, 521. ясом
,, 545. позо
,, 557. Альб
,, 365. чада
,, 570. масл
грибі
,, 602. мара
,, 605. Моро
Прим
торж
Вірш 9. Сард
Асси
костр
й слу
жили
10. Ірод
Галил
за на
3
Еспа

в Римі, — дальнє
частий (воїн).
псона пісня.
самого Кесаря
святими, літо їх
члені старинних
великі права.
добр! — а дальше:

му відлітають від

ль до чудотворного
ступити прощення

ої державної ради

а східному побе-
Іорданом і столи-
Риму.

я в простих, уобих
никами. (Від слова
това.)

а, болван.

Атенської держави.

острові, що пливе
од Рим.

о без покладу (чер-

зний корабель в
йому невільники.
було в римських

той дрюк, до якого
чи в натянутими

нструменту, звідти
релігійних пісень,

- Вірш 434. **тимпан** (грецьке слово) — великий бляшаний музичний інструмент.
.. 443. **обоюди** — по обох боках.
.. 457. **Аллілуя** (слово гебрайське) — хваліть Бога!
.. 477. **стратеги** (слово грецьке) — полководці, гетьмани.
.. 478. **воспрянуть** (слово церковне) — підіймуться, встануть.
.. 489. **тъма** (слово церковне) — десять тисяч, велика сила.
.. 489. **Зевес, найщіший бог у Греції; у Римлян він звався Юпітер. (Римляни переняли віру від Греків.)**
.. 489. **юбілей** — роковина.
.. 496. **гладіатори** — борці, звичайно в невольниках, що вчилися добре орудувати короткими мечами (гладіюс) і опісля пописувалися в цирку для забави зібраної публіки. Звичайно боротьба йшла на життя і смерть.
.. 500. **Сципіоні** — одна із старих панських родин в Римі, що дала кількох дуже сідливих людей. Оден із Сципіонів здобув і збурив Карthagен.
.. 502. **гарем** (слово арабське) — у східних народів будинок, де живуть жінки одного якогось чоловіка. Цього слова, разуміється, Римляне не знали.
.. 508. **арена** (слово латинське) — місце висипане піском, на яким відбувалися перегони, забави, боротьби; боєвище.
.. 512. **Назореями**, називали Христіян.
.. 521. **леопард** дикий звір, з родини котів.
.. 545. **позорище** — видовище.
.. 557. **Альбано** — озеро й город на півдні від Риму.
.. 365. **чада** (слово церковне) — діти.
.. 570. **маслак** — кістка (так називають і одну породу грибів).
.. 602. **маря** (слово германське) — привид, мана.
.. 605. **Морока** — скітський Плутон (бог підземного світу. Примітка Шевченка.)
.. 624. **торжища** — торговиці.
- Вірш 9. **Сарданапаль** по медійсько-перській традиції останній Ассирійський король, з роду Ніоса, спалився на кострі р. 883 перед Христом, разом із своїми жінками й служами, щоб не попастися в руки ворогів, які обложили його в його столичному городі Нініві.
- .. 10. **Ірод** — (Herodes Antipas) тетрапарх (четверовласник) Галілії (син Ірода Великого, жостокого тирана), казав за намовою Іродіади стягнути голову св. Іоанові.

39 рону позбавлений уряду, вмер на прогнанні в Еспанії.

Вірш 10. Сократ, грецький мудрець, син різбара Софроніска, уродився 470 р. перед Христом в Атенах. В молодих літах тем різбар, став пізніше навчати молодіж фільозофії. Знаменитий діалектик, виробивши у своїх викладах науковий метод, але предмет науки обмежував до етики. Учив про бессмертність душі. Не списував своїх наук, передали їх світові його два знамениті ученики, Платон і Кеенофон.

Р. 399 обігло від Сократа, що зневажає богів і пускає молодіж, поставлено перед суд і приговорено до карти смерті. Він погодився. По його смерті кружок його учнів і приятелів розбився на кілька школ: Циціна, Киренайська, Платонівська, Мегарейська.

.. 12. Добрий грек — Сократ.

Кесар-кат — Жостокий цісар римський Нерон (54—68), що робив рідину матір і жінку, підпалив Рим та винущався над Християнами.

.. 19. буйй — буйний.

Юродивий.

Цей вірш натякає на затрачену, чи ненаписану Поему «Сатрап і Дервіш». Основою його подія, що в 40-тих роках збулася в Києві. Натякає на неї Шевченко в своєму «Днівнику».

Юродивий — глупий, несповна розуму. (П'ять же б'єть нихъ мудры и пять юродивы. Мат. XXV, 2.)

Юродивий Христа ради, такий, що вдає в себе дурного, щоб принизити себе й доступити спасення. Юродивих Христа ради вважали християнськими сподвижниками.

Вірш 4. Фельдфебель-цар, Цар Микола I. (як Наполеон, малій капранль.)

.. 2. Капранль Гаврилович Безрукий — Київський генерал-губернатор Дмитро Гаврилович Бібліков, у якого не було одної руки.

.. 3. унтер — унтер-офіцер; теж саме: унідір, перекручене в німецького: унтер.

.. 3. Долгорукий — тодішній шеф шандармів.

.. 7. сатрап — губернатор у давній Персії.

.. 9. ефрейтор — гефрайтер; перший ступінь військового старшини, ініцій від капранла.

.. 22. фарісеї — старожидівська секта, що звертала вагу не на догми, а на форми; не на закон, а на перемонія; облюдники.

.. 28. Вашингтон (Уешнігт'н), Георг — творець неза-

лежності
став
1777
звено
бул
Вірш 39. про
наче
.. 51. бив
.. 52. По
тани
спали
дорог
.. 62. Сміт
котор
.. 80. клюп
у як
мітка
.. 82. вера
спок
.. 84. Бай
.. 88. смра

Вірш 2. Феб
Грек
.. 30. хер
.. 37. нел
.. 39. мол

Вірш 5. Веро
пинн
Напл
.. 7. Міз
.. 17. чим
(черч

М. А. Мир
ковичка, україн
Нальчику), автор

Софроніска,
В молодих
лодіях фільо-
свої виклади
бимежував до
Не списував
намениті учени.

ажає богів і
иговорено до
верти кружок
ка шкіл: Ци-
ська.

лький Нерон
піділив Рим

оему «Сатрап
лася в Київ.

ть же б'єть

дурного, щоб
криста ради

к Наполеон,

Кіївський ге-
ліков, у якого

, перекручене

ів.

ь військового

ертала ввагу
а церемонія;

творець неза-

лежної Північної Америки; * 1732 у Вестмореланд; 1775
став начальним воєдом колоніальних військ і побив
1777 англійського генерала Корнвалліса. Року 1781
зневолив Йорктонна до капітуляції. Від 1789 до 1797
був президентом нової основаної республіки.

- Вірш 39. проява — діяльній чоловік. (І ходить між Охрім, не-
нача та проява. Глібів.)
51. бивий — таний, що бе, скорий до биття (?).
52. По переказам мед.-перським Сарданапаль, це ос-
таний асирійський король, що під час облоги Нініїні
спалив себе на кострі разом з жінками, слугами й
дорогочінними скарбами, р. 883 перед Хр.
В дійсності останній король Ассирії загірів р. 606.
Смітником Миколи називав Іван Шевченко Петербург, до
котрого він збиралася саме іхати з Н.-Новгорода.
80. киот-ківот — кіровий, золотом прикрашений ковчег,
у якому Жиди переховували скрижалі завіта. (При-
мітка до Царів, до вірша 39.)
82. верзується — виникається, мов у гарячці, або в не-
спокійному сні.
84. Байкал, велике озеро в Сібірі, серед гір.
88. смрад — смірд, смород.

Муза.

- Вірш 2. Феб — Аполлон, бог сонця, опікун мистецтва, у
Греців. (Фойбос-Аполло.)
30. херувими й серафими — такі ангельські чини.
37. недожними — правдомовними.
39. молитву діяти до краю — творити вірші до смерті.

Слава.

- Вірш 5. Версаль, великий і розкішний королівський замок з
пішими городами близь Париза. (Тут мова про
Наполеона III.)
7. Міскатися — женихатися.
17. чимчикувати — їти бістрою ходою; підбігати
(черчик чимчикує).

Сон.

М. А. Марковичі: Марія Олександровна з Віленських Мар-
ковична, українська письменниця (* 10 грудня 1834, † 1907 р. в
Нальчику), авторка відомих «Народних оповідань», писаних

українською, прегарною мовою, котрі Тургенев переклав на російське.

Про них сказав Добролюбов у своїй статті: «Черти для характеристики русского простонародья.»

«Сознаній великої ролі народнихъ массъ въ экономії человѣческихъ обществъ едва начинается у насъ — и рядомъ съ этимъ смутнымъ сознаніемъ появляются серьезныи, искрено и съ любовью сдѣланныи наблюденія народного быта и характера. Въ числѣ этихъ наблюденій едва ли не самое почетное мѣсто принадлежитъ очеркамъ Марка Вовчка.»

Тому, що Марковичка довгий час перебувала за границею, в Німеччині і Франції, де працювала для прокитку, пишучи по російській й по французькій, повстала легенда, немовто оповідання Марка Вовчка, це не твори Марії з Віденських Марковичевої, тільки ляжій спільній еліборат ІІ і ІІI мунка Опанаса Марковича, відомого Українського письменника-етнографа.

Легенду розівів Доманський (Літ. Наук. Вістник. Річник XI, книжка III).

Марія Олександровна Марковичева була безперечно самостійним і вісім орігінальним автором «Народних оповідань», володіла прегарною, вазирською українською мовою і не кидала пера до самої смерті.

Шевченко знат Ї особисто (познайомився мабуть з кінцем 1858 р. в Петербурзі), високо цінив ІІ і ІІI твори і взаємні між найбільшим творцем українського вірша і найвизначнішою авторкою нашої прози усталіся незаплімованими до смерті.

Дивно, що критика й історики літератури, які подавали в сумнів авторство «Народних оповідань» не подумали, що таким робом обиждают Шевченка. Не вже він знат і так високо цінив людину, що вібрається в якесь позичене пірра?

Вірш 23. лановий — двірський наглядач над робітниками.

Подражаніє XI псалму.

Вірш 11. велерічний — красомовний.

, 12. суста — марність. (Вскую любите суету? Пс. IV, 2.) Суeta — такий чоловік, що суетиться, клопочеться даром. , 28. горн, горно, горнило — піч, у якій витворюється велика теплота; піч до витоплювання металів.

Подражаніє Ісаї глава XXXV.

Вірш 3. злак — (слово церк.) ростини, якими чоловік живиться; городові й пільни. (Проязябая траву скотомъ и аланъ на службу чоловіку. Пс. СІІІ, 14.)

Вірш 8. Кармелів затону Акі
(Звідтам а —)
9. Ліван (Б)
Коло верхн
,, 13. омофор, —

Ф. І. Черненку належав до Української Громада сходилася та

Сестра Шевченко на памятку гостину ІІІ
І ми про
На панци
Натик на 3 з
том I.

Вірш 4. Романськ
,, 4. легіон —
легіони сл
нем і кара
8. ліктори —
у Римі; си
12. динарій —
23. зновати,
стини.

Вірш 4. Уповані
,, 5. воздаюю
9. возвіти —
,, 15. Достойно
17. Воними —
18. благий —
36. тесла (пер
сбічво, те
тесло і тес
36. струг —
(струг зна
45. бурнус (

переклав на
ерти для ха-
номій человѣ-
мъ съ этимъ
но и съ лю-
рактера. Въ
то принадле-

границею, в
ищучи по ро-
соповідання
Парковичевої,
Марковича,

Річиник XI,
о самостійним
володіла пре-
чера до самої

ть з кінцем
звамені між
шійшо автор-
ти.
подавали в
и, що таким
високо цінив
ітниками.

IV, 2.) Суєта
ється даром.
витворюється
алів.

чоловік жив-
раву скотомъ
14.)

- Вірш 8. Кармелль — гори в Палестині від джерел Кізону до затоки Акко; 50 кім. довгі, до 750 м. високі.
(Згадані закон Кармелітів.)
9. Ліван (Біла гора) — гори в Сирії, до 3052 м. високі.
Коло верху ель-Ходіл славний Недрівий ліс; 377 пнів.
13. омофор, — частина архієрейської одягу; нарамінник.

Пісня.

Ф. І. Черненко. Федір Черненко, інженер у Петербурзі;
належав до Української громади і страйкав там з Шевченком.
Громада сходилася також у його мешканні.

Сестрі.

Сестра Шевченкова — Ярина Бойкова. Вірш написаний
на памятку гостині Шевченка в рідних сторонах 1859 р.
І ми прокинулися: ти
На панянці, а я — в неволі!..

Натяк на з'яву Шевченка, на Україні; гляди його життепись,
том I.

Во луде!

- Вірш 4. Романські — римські (від Рома).
4. легіон — 3—6 тисяч римських жовнірів, полк. Римські
легіони славні були знаменитим військовим вишколен-
нем і каристю.
8. ліктори — прибічна сторожа верховних достойників
у Римі; слуги урядові.
12. динарій — найдавніша римська монета.
23. зіновій, — Cytisus biflorus, Cytisus austriacus; ро-
стлина.

Марія.

- Вірш 4. Улованіс — сильна надія.
5. воздагаю — покладаю.
9. возвори — глянь!
15. Достойно-пітая — гідно осіпівана.
17. Вонми — послухай (внимати).
18. благий — добрий.
36. тесла (перш. — ніби топір. (Яко настриг древодбітель
сбічво, теслою согріла оное, Ісаї XLIV, 12.). (Так,
тесло і теслиця.)
36. струг — столярське знаряддя до гладження дерева
(струг значить також човен).
45. бурнус (арабське) — плащ, верхня одіж,

- Вірш 51. Тиверіяда — озеро в Галилейській стороні, де жила Марія. (Прим. Юл. Романчука.)
- .. 76. хитон — сорочка у Греків.
- .. 86. брилік — капелюшок.
- .. 92. Благоуханий зельній крине! — Запахуща квітко, лелі!
- .. 119. Фанор-гора — Табор в Палестині (Галедея), 650 м. висока.
- .. 157. куща (церк.) — шатро, намет.
- .. 191. дівочний — дівчий.
- .. 196. равві (евр.) — учитель у старинних Жидів.
- .. 207. кабіяя — яма, в якій розваляють огонь.
- .. 220. даніти (перк.) — лини.
- .. 229. убить на пулзі — покриток жиди камінували.
- .. 230. оазис — оаза (гр.), родюча земля серед пустині; долина, в якій є вода й ростуть пальми.
- .. 240. Сіон — так називали гору, де був дім Давида; так прозивали також Ерусалим.
- .. 230. Опіснок — пріснок плацок, коржик.
- .. 295. ревізія (лат.) — провірка.
- .. 319. протопресвітер — настоятель соборного клира; старший духовник.
- .. 330. Ессеї — така секта (братство) жидівська; Ессеї не займалися торгівлею, лише рільництвом і ремеслом, жили дуже набожно, вважали всіх людей за рівних, а всяке панування за порушення богоного ладу, не іши мясо і не пили гарячих напітків; у своїх школах учили дуже пильно святого письма. (Примітка Ю. Романчука.)
- .. 330. Опіснок — прісне тісто (на воді) — тут жидівські маца.
- .. 400. Шілах Мемфіс'кий, той, що провадив до Мемфіс, головного города південного Єгипту.
- .. 404. кротку — лагідну, добру.
- .. 412. Колти — племя в Єгипті; Нині коло $\frac{1}{4}$ міліона душ; це нащадки тих давніх Єгиптян, що принесли віру Христову.
- .. 425. Сфінкс — єгипський символ мудрости. Це лев витесаний із скал в жіночою головою. Такий фінікс стоїть перед пірамідами в Гізе. Він зготуваний з 3 тисячиліття.
- .. 429. піраміди — величеські гробниці фараонів, єгипських владарів. Це будівлі четверогранні, стіжковаті, зроблені з великих камінок.
- .. 441. повіточка — дашок на стовпах; шіпчина.

- Вірш 445. кур .. 450. зол .. 451. жит .. 474. Ніл .. вист .. дуже .. вали .. 515. Цим .. обло .. канц .. сине .. бож .. висо .. крас .. 655. Еле .. Хри .. Ізра .. 659. Ізра .. Ром .. хієр .. (бо .. (При .. 673. смок .. 720. унів .. 726. восп ..

Едвард Ж.
товарищував в
тоні Сова.

Подражаніє
Мік друков
вовзором отсного
Сирокомлі не зна

Вірш 41. Шу..
23. весі ..
27. щел..

Вірш 15. рек
Потр..

й стороні, де жила

— Запахуща квіт-
(Галея), 650 м.

них Жидів.
огонь.

ди камінували.
серед пустині; до-
ми.
в дім Давида; так
ник.

рного клира; стар-

дівська; Ессеї не
цтвом і ремеслом,
людей за рівних,
жого ладу, не Ілі
кою Ю. Романчука.)
— тут жидівські

вадин до Мемфіс,

то $\frac{1}{2}$ мільона душ;
що приняли віру

сти. Це лев вите-
акий сфинкс стоїть
їй в 3 тисячиліттю.
роанів, єгипетських
, стікковаті, зро-

іпчина.

- Вірш 445. курникає — поспішує пінголосом.
.. 450. зол — 2 відм. мн. від: злò.
.. 451. житейських — життєвих.
.. 474. Ніл — Ніль, велика ріка в Єгипті; свята ріка, бо
виступаючи з берегів, заливала країну й наносила
дуже бронязний намул. Єгиптяні дуже вміло регулю-
вали вивики Нілю.
.. 515. памрина — цямбріння, дошки, або каміння, якими
обложене джерело-криниця.
.. 601. кандійка — відерце з наскрінкою.
.. 612. синагога (гр.) — божниця, дім молитви.
.. 637. божій глаголи — слова Господні.
.. 658. виссон — дорога матерія, жовтавої, або пурпурової
краски. (Прим. Романчука.)
.. 655. Елеон — Оливна гора, на якій молився в останнє
Христос.
.. 659. Ізраїльський архієрей,
Романський, золотий плебей!
- Брусалям був для Жидів-Ізраїльтян ніби ар-
хієрей, а для Римлян ніби хлоп (плебей), хоч і в золоті
(бо тоді Римляни панували над жидівською землею).
(Примітка Ю. Романчука.)
- .. 673. смоква — фігове дерево.
.. 720. унуніс — уладок духа.
.. 726. воспринули — повстали.

Подражаніє Едуарду Собі.

Едуард Желіговські, польський поет, в которым Шевченко
товарищував в Орській кріості підписувався псевдонімом, Ан-
тоні Соба.

Подражаніє наслідування.

Між друкованими віршами Собі нема такого, що бувби пер-
возворотом отього наслідування. Романчук каже, що й між віршами
Сирономії не знайшов такого.

Подражаніє Ієзикілю.

- Вірш 41. Шуліка — шуляк, яструб.
.. 23. весі — села, від: весь (wies) — село.
.. 27. щелепа — челюсть.

Ось Глава XIV.

- Вірш 15. рек — скавав.
Потреблю — знищу, сторошу,

- Вірш 20. во чреві — в череві.
 .. 22. »І плача, матернього плача
 Ісполню гради і поля,«
 .. 24. Да зритъ — хай бачить.
 .. 24. розтіщеня земля — заневажена, збезпечена, позбав-
 лена непорочності.
 .. 31. пророди — проговори.
 .. 31. лукавим чадам — недобром дітям.
 .. 41. охильн — без сілі і стремен.
 .. 62. ідоли (пр.) — статуй богів; боввані.
 .. 65. ветхес — древле — старе, старинне.

Ой діброво, темний гаю.

Це перерібка народної пісні: Ой дуброво та дубровонько,
 Ти доброго пана маеш и. т. д. (Прим. Ю. Романчука.)
 Вірш 14. габа, (слово арабське) — грубе, біле сукно.

Молитва.

- Вірш 30. соблюди — заховай, збережи.
 .. 25. доброзижущий — добро будуючий.
 .. 49. долгоденствіс — довге життя.

Колись то ще.

- Вірш 2. Помпілій Нума — по смерті Ромуля вибраний коро-
 лем Риму. Походив із Сабінів. Йому приписують всі *
 релігійні постанови в Римі.
 .. 12. платани — велике дерево, подібне до явора, посте в
 теплих краях. (Примітка Ю. Романчука.)
 .. 14. Дріди — лісові богині, німфи.
 .. 17. Егерія — німфа, яка вітала над Нумою. Від неї ніби-
 то брав він вітхлення до своїх реформ. В Римі ще й
 досі показують якінило, в котрій, немов то жила ця
 німфа.
 .. 22. ретязь — ланцюж (польське: wrzeciądze).

Плач Ярославни.

Це три віймки-переклади із знаменитого «Слова о полку Іго-
 ревіме», поеми невідомого автора з року 1286. Шевченко високо
 цінив цей твір і бажав його перекласти на живу українську мову.

Добрий знайомий Шевченка М. Максимович 30 літ працював,
 розслідуючи цей дивині краси твір. Він переклав його в цілості

легким, коломийковим
 II. того віймка, «я-ве
 не тільки Максимович
 переклади. Шевченко
 вий тон «Слове», його

Ярославна, жіноч-
 князя Ярослава Осомо-
 губернії.

Вірш 5. заг'язна

.. 9. Калла, —
 .. Як тепер
 що Карага-
 моря. Було
 іменем ріка
 голосу Свя-
 славу й до-
 .. 26. тирса —
 .. 26. зібрати —
 утворивши
 .. 34. Кобяк —
 .. 37. Ладо —
 .. (Гайдук)
 .. Тут ла-
 .. 56. каленага —
 .. 60. середи —
 .. 67. зичить —
 .. 70. Вуй-Тур, —
 брат Ігоря
 .. 74. стязі —
 .. 91. дебеліг —
 .. 100. вої — ві-

на см.

Вірш 1. муж вели-
 .. вліснини
 .. нося влас-
 .. 3. Аскочен-
 .. Видавав чи-
 .. 4. во утріс
 .. 5. Хомиков-
 .. часах відн-
 .. дісталися
 .. військову

легким, коломийковим віршом. Але Шевченків переклад, особливо ІІ.ого вітіма, «з-перед-світа до вечораз лишає далеко за собою не тільки Максимовича й Мирного, але й Пушкіна і в-загалі всі переклади». Шевченко, можна сказати, вішим духом відчува правдивий тон «Слова», його настір, поезію, поетичний погляд на світ.

Ярославна, жінка Ігоря Святославича, донька Галицького князя Ярослава Осмомисла. Путівль — город в нинішній Курській губернії.

Вірш 5. зигзіця — зозуля.

9. Калла, — ріка, над якою була битва Ігоря з Полоцьцями. Як тепер та ріка називається — не знати. Одай кажуть, що Карагалик, другі, що Калмюк, недалеко Авівського моря. Були й такі, що вважали слово Калла поетичним іменем ріки, над якою наявся Ігор, за це, що не послухав голосу Святослава Київського і щоб придбати собі славу й добич пішов на Полоцьків.

26. тирса — ковиль-трава, *Stipa capillata*.

26. зібрати — збудувати, звити, приміром гніздо; звідти утворилось Шевченко слово: розібрати — збурити.

34. Кобяк — хан половецький; другий хан званися Гза.

37. Ладо — богиня любові у давніх Славян.

(Гляди: примітка до «Царі», до вірша 187.)

Тут ладо — муж, низче бог любові.

56. каленак — загартована.

60. середи — серед.

67. зачіть — голосно звенить, кричить («зик» в «Пріччині»).

70. Вуй-Тур, Евсеволод, князь Курський і Трубчевський, брат Ігоря.

74. стазі — стяги, хоругви; полки.

91. дебейлій — сильний, здоровий.

100. вої — військо.

На смерть Григорія, митрополита.

Вірш 1. муж велій, (церк.) — велінкий.

1. власниця, (церк.) — одін з волосиння. (Едину ризу носят власнику і т. д. Прол. Апр. 20.)

3. Аскоченік — професор духовної Академії в Київі. Видавав часопис «Русская бесѣда», дуже ретрографічну.

4. во утріс — на заранку.

5. Хомяков-Алексій Степанович (* 1804, † 1860). В часах війни Греків з Турками, утік був з дому, бо хотів дістатися до Греції. Його завернули й віддали на військову службу. Брав участь у війні рос. тур. Поет,

математик і малир. Разом з Київським поклав тєольгічно-теоретичні основи під рос. славянофільство. Ідеаліст, вихований на німецькій філозофії. Апологет православ'я, ворог західної церкви, глядін на Росію, як на представницю «міра істини і любові». Православіс і Росія збережуть славянство від гнилі і упадку.

Вірш 7. Юлікоборець — так іронічно називає Шевченко (за Герценом) митрополита Григорія, котрий жалувався начальству за те, що на торзі явилася якась матерія на спідниці з хрестами.

Гими чернечий.

Вірш 13. возоили — заспівали, заголосили.
.. 13. Аллилуя, (церк. з евр.) — хваліть Бога.

Над Дніпровою сагою.

Вірш 1. сага — залив, затон.

Росли у купочці, зросли.

Вірш 14. вопль — громкий крик, плач.
.. 15. сугубий — у двоє більший, подвійний. (Приліжаній добр'я пресвітери сугубыя чести да сподоблюються.
1. Тимох. V, 17.)
.. 14. Явлени — чудотворні образи, що явилися чудесним способом.

Сей вірш, каже Романчук, (Твори Т. Ш. Том II, 1912, стр. 518.) є моя ода до світла, «вітхнена апoteоза світла, поступу і свободи».

Лікері.

Лікера Полусмаківна, кріпачка українського пана Манрова, перебувала на службі в Стрільній, недалеко Петербурга. Шевченко сватався до неї і був уже по слові. З листів його до Вартохомея Ш. видно, що вже й весілля було наладжене. Знаході Тараса, особливо жінки, заедно казали, що «не до пари і мабуть усіми способами старалися недопустити до цього подружжя». Вірш «Лікері» є висловом обурення поета з цього приводу. (Товчком до написання його мав бути малий інцидент: Лікері не позволили їхати з Шевченком до Петербурга на закуплю, бо вони не вінчані.)

Салсаоф — Бог сил.

Микола Макарів
якого кріпачкою була
під враженнем зірвані
не досі, ранній моро

Лікера віддалася
Царському Селі «з гли-
нине, відвідує могилу І

Архімед славний
Збогатив математику й
ний закон, принціп Архі-
як бурено Сиракузи.

Галілей (Galileo
1610 проф. у Фіренце;
mondo (1632) постален
кати своє твердження.

Був інтернований
спідцев 1642 р.

Винайшов водну ва-
далекогляд, відкрив за-
плами на сонці, і т. д.

Вірш на спомин Л

Вірш 3. Інд — вели-
.. 3. Ефрат і
.. 15. куща — п-
.. 18. розтили —
порочності.
.. 25. маг, (слове-
.. 25. бона (слово-
.. 25. жрець —
.. 27. пагода (ні-
.. 35. кізак — к-
.. 40. прозорлив-
.. 43. здоровило
.. 83. скіпетр (—
.. 114. виситься —

Макарову.

Микола Макарів, брат Александра, українського дідича, якого кріпачкою була Лікера Полусмаківна. Цей вірш написаний під враженням зірваних заручин з Лікерою. Барвінок — любов, не досвіт, ранній моров — вдача, що столочила цю любов.

Лікера віддалася за фрізера Яковleva, одолосівни жила в Царському Селі за іглиці, а вікінги поселилися у Каневі, «де й досині, відвідує могилу Шевченка та доглядає П». (Ром.)

I Архімед і Галілей.

Архімед славний математик, * коло р. 287 перед Христом. Збогатив математику й фізику важними відкриттями. (Гідростатичний закон, принцип Архімеда; труба водна, метавник.) Погиб р. 212, як бурено Сіракузи.

Галілей (Galileo). * 1564 в Пізі; 1589 професор математики; 1610 проф. у Фіレンці; за твір «Dialogo ai due massimi sistemi del mondo» (1632) поставлений перед судом святої інквізіції мусив відкликати своє твердження.

Був інтернований в Римі, власній до Арсетрі, де й помер спілцем 1642 р.

Винайшов водну вагу, пропорціональний циркуль, сконструував далекогляд, відкрив закон маятника і спадання тіл, гори на місяці, плами на сонці, і т. д.

Л.

Вірш на спомин Лікери Полусмаківної після розриву з нею.

Саян.

Віри	3. Інд — велика ріка в південній Азії, що дає ім'я Індіям.
..	3. Евфрат і Тигр, ріки в давній Вавилонії.
..	15. куща — шатро, намет, хижка.
..	18. розтілили — осоромили, внаслідували, позбавили непорочності.
..	25. маг, (слово перське) — мудрець, чародій, звіздочот.
..	25. болза (слово японське) — священик.
..	25. жрець — священик, цей, що приносить богам жертву.
..	27. пагода (інд.) — святий дім; у Китайців — святиня.
..	35. кіяк — кал домашніх звірят.
..	40. прозорливець — такий, що на скрізь бачить.
..	43. здоровило — здоровезній хлопісико.
..	83. скіпетр (sceptrum) — жезл, признака влади пануючого.
114.	виситься — знімаються в-гору.

Тече вода з-під явора.

- Вірш 7. верболози — верболіз, *Salix capraca*, ростина.
 „ 15. риска — водоріст, *Lemna minor*, L. *triculea*.

Якось-то йду я у-ночи.

- Вірш 20. коло апостольської брами — мабуть Петропавловська кріпость, що стоїть посеред Неви на острівці.
 (Примітка Ю. Романчука.)

Бували воїни й військові свари:

- Вірш 2. Галагани, Кисілі, Кочубеї — українські панські роди. Гнат Галаган, полковник компанійців перейшов від Мазепи до царя Петра.

Адам Кисіль, воєвода Київський переговорював з Богданом Хмельницьким як віслянник Польщі.

Василь Кочубей, генеральний суддя, писав доносі на Мазепу і був покараний смертю.

Кочубей (Кочубей, така пташка, посмітюшка) були татарського походження, тому Шевченко називає їх Ногаями.

- „ 14. шашель — червячик, що точить дерево.

Н. Т.

Вірш написаний того дня, як хорого поета відвідала його добра знайома «Кумася», п. Н. Тарновська.

- Вірш 10. Недвига — розслаблена, спаралікована.

- „ 20. Сила Сатурнова — час.

- „ 32. соблуди — прогрішися.

Чи не покинут нам, небого,

Останній вірш Шевченка.

- Вірш 4. рештувати — *rüsten*, готовити, лантувати.
 „ 7. чимчигувати — скоро йти, яти підтупцем, спілпитися.
 „ 8. підтонталисся — постарілися, підували на силах.
 „ 25. безвічинні — такі що немають віку, не мають почину.
 „ 33. Лета — ріка на тому світі; хто напився з неї забував прекрасне життя. Так вірили Греки.
 „ 39. Ескулап — бог лікарської штуки у Греків; лікар.
 „ 39. ралець — рада, порада (глайди: Гамалія).
 „ 40. Харон — перевізник душ у Греків.

Вірш 41.	Паркінсон
„ 43.	життя
„ 43.	чоловік
„ 43.	епопея
„ 44.	велику
„ 44.	Паризія
„ 45.	Гексагон
„ 45.	селян
„ 50.	—
„ 61—62.	Супутник

- Вірш 41. Парки — пралки людського життя. Вони пряли штатку життя для кожного чоловіка, а як перетяли ї, то чоловік вмирав. Так вірили старині.
- , 43. епопея — епічна поема, в якій описується про якусь велику подію, як ось Гомерова Іліада.
- , 44. Паралиб — літальні бі.
- , 45. Гексаметер — вірш, яким написана «Іліада» й «Одіссея». Він складається з шести дактилів. Дактиль:
— \textcircled{u} —
- , 50. сопутник — товариш у дорозі.
- , 61—62. Стикс і Флегетон — ріки в підземеллі.

Б. Л.

СЛЪПАЯ.

(ПОЭМА).

»Кого
Дѣли
Въ ч
Родну
Угаси
Тоску
О про
Нѣмы
О, ес
И зву
Святн
На ло
И въ
Гдѣ я
Меня
А бра
Иноп.
Отъ с
Родно
Какъ
О, бо
Благій
Не на
А мн

Такую пѣ
Сердечной
Слѣпая и
У барская
У независ

»Кого, рыдая, призову я
Дѣлить тоску-печаль мою
Въ чужомъ краю? кому тоскуя
Родную пѣсню пропою?
Угасну, блѣдный, я въ неволѣ!
Тоску мою, печаль мою
О прежней волѣ, прежней долѣ
Нѣмымъ стѣнамъ передаю.
О, если бъ стонъ моей печали
И звукъ заржалленныхъ цѣпей,
Святые вѣтры, вы домчали
На лоно родины моей
И въ мирной кущѣ повторили,
Гдѣ мой отецъ и мать моя
Меня лелѣяли, любили!
А братья? Грѣшила семья!
Иноплеменникамъ за злато
Отъ стадъ, елец и вина
Родного продали вы брата,
Какъ на закланіе овна.
О, Боже, Боже Іудеи,
Благій Творителю земли,
Не наказуй родныхъ злодѣевъ,
А мнѣ смиреніе пошли!«

Такую пѣсню тихо пѣла,
Сердечной грусти предана,
Сльпая нищая; она
У барскаго двора спѣла
У незатворенныхъ воротъ.

По изъ воротъ никто нейдетъ,
Никто не Ѹдетъ: опустѣли
Хоромы барскіе давно;
Широкій дворъ поросъ травою;
Село забвѣнью предано;
Съ патріархальной простотою,
Съ отцовской славою святою
Забыто все. Село молчитъ;
Никто села не посѣтить,
Не оживить его молью.
Какъ у кладбища, у воротъ
Сидитъ скорбящая слѣпая
И писальму грустную поетъ.
Она поетъ, а молодая
Дочь несчастливицы моей
Головкой смуглую проплынула
Къ колѣнямъ матери своей;
Тоски не вѣдалъ, заснула
Сномъ непорочной простоты.
Въ одѣждѣ грубой нищеты
Она прекрасна; полдень ясный
Моей Украины прекрасной
Позолотиль, любя, лелѣя,
Свое прекрасное дитя.
Ужели тщетно пролетять
Дни упоенія надъ нею
И свѣтлой радостью своюю
Ея тоски не уладить?
Она прекрасна, мать калѣка —
Кто будетъ ей руководить?
Придется пора, пора любить,
И злое сердце человѣка
Ея любви не пощадить.
.... испинимъ спомъ
Оксана спитъ, а мать слѣпая,

Унылости
И кажды
И если в
Упавші
Она пѣмъ
И робко
Свое един
Свою един
Незрячей
Давно ми
Печалью по
Она извѣ
И у забы
Они ее п
Они готов
Ея драхм
Длгъ никак
Чужда имъ
Они твер
Не должны
И подали
Прекрасн
И мы ее
Внесемъ
И поклон
Раскроемъ
Иныхъ ст
Потомъ...
Богина в
Отъ фами
И законы
А ваша
Отъ обѣи
Великоду
Затмили
И вотъ он

Уныло-тихо патѣвала,
И каждый шорохъ сторожитъ.
И если вѣтеръ, пролетал,
Упавшій листъ пошевелить,
Она нѣмѣеть и дрожитъ
И робко къ сердцу прижимаеть
Свое единое дитя,
Свою единственную отраду.
Несрѣщѣй памятью слѣда
Давно минувшихъ дней усаду
Печальной юности своей,
Она извѣдала людей.
И у забытой сей ограды
Они ее нѣ пощадятъ;
Они готовы растерзать
Ел дряхлѣющія руки...
Для нихъ певчаго стоить разлуки,
Чужда имъ матери любовь.
Они твердѣть — законъ таковъ:
Не должно въ прахѣ пресмыкаться
И подалинѣемъ пытаться
Прекрасной юной спроть;
И мы ее одѣнемъ златомъ,
Влесемъ въ высокія палаты
И поклонимся красотѣ,
Раскроемъ міръ иныхъ видѣній,
Иныхъ страстей высокій міръ.
Потомъ... потомъ... и вашъ кумиръ,
Богина вашихъ поклоненій,
Отъ фаміама упилась
И закоптѣла отъ куреній,
А ваша мудрость отреклась
Отъ обѣщанья; горстью золата
Великодушно бросивъ ей,
Затмили блескъ ея очей.
И вотъ она въ грязи разврата,

Во славу дряхлыхъ вашихъ дней
Передъ толпою черни пьяной
Шьетъ кубокъ...
И запиваешь сердца раны.
Не вы виновны, но она:
Вы дали все, что должно было
Наложницѣ презрѣнной дать.
А сонъ дѣвичий обновили
И возвратили-ль благодать
Ея невинныхъ помышлений,
Ея невинную любовь,
И радость тихихъ упоеній,
И цѣломудренную кровь
Вы обновили-ль? Не могли!
Но, чада грѣшныя земли,
Вы дали-ль ей восторгъ объятій
Родного милаго дитяти,
Кому-бы бѣдная, она
Себи въ сей міръ переливала
И тайну жизни открывала,
Сердечной грусти предана?
Развратной бѣдной вашей кровью
Вы помогли ей повторить
Восторги дѣвственной любви:
Ее пустили вы влакить
Остатокъ дней въ мірской пустынѣ;
И о родномъ, единомъ сынѣ
Ей не придется получить
Отрадной вѣсточки сдалека:
Чужія дѣти напоять
Ее вт предсмертный часъ жестокій,
И одинокій гробъ съ упрекомъ
Чужія дѣти понесутъ.
Но если ей судьба судила,
Чтобы родимая рука
Очи уснувшіе закрыла,

Тѣсна ея т
Постеля въ Ея малютка
Безмолвна И въ свѣтл
Яничко краса И со слезами
Свою родну

Осенний по Родимой м
Мои гдѣ го Гдѣ такъ в
Вѣ недолго Осенний по
Какъ друга Чужими зв
Позволь пр Ты тотъ же
Не знаешь Не то я ст
И путь уни И ноша ти
Меня ужаса Я тайну ж
Раскрыль И не страда
И не люблю Я трепеть
Оледениль И только а
Его тревожа Какъ эхо
Вѣ нихъ у Мои уныль
И въ ихъ

Тесна ея тогда могила,
Постеля вѣчная жестка!
Ея малютка за позоромъ
Безмолвно по миру пойдетъ
И въ свѣтлый и праздникъ у собора
Яичко красное возьметъ,
И со слезами и укоромъ
Свою родную помянестъ.

Осенний полдень, полдень ясный
Родимой милой той земли,
Мои гдѣ годы разцвѣли,
Гдѣ такъ напрасно, такъ несчастно
Вѣ недоли бѣдной протекли;
Осенний полдень, полдень ясный,
Какъ друга юности любя,
Чужими звуками тебѣ
Позволь привѣтствовать, прекрасный!
Ты тотъ-же тихій, также милый
Не знаешь времени — а я!
Не то я стала, что прежде была:
И путь унылый бытія
И ноша тяжкая моя
Меня ужасно измѣнили:
Я тайну жизни разгадала,
Раскрыль я сердце человѣка,
И не страдаю, какъ страдалъ,
И не люблю я: я калѣка!
Я трепещу сердца павсегда
Оледениль въ снѣгахъ чужбины,
И только звуки Украины
Его тревожатъ иногда.
Какъ эхо памяти певинной,
Вѣ нихъ узнаю мою весну,
Мои унылые досуги,
И въ ихъ я таю, въ ихъ тону.

И сердца тяжкие недуги,
Какъ благодатною росой,
Врачу ими и молося,
И непривороню слезой
Съ моей Украиной дѣллюся.
Но глухо все въ родномъ краю!
Я щетно голосъ подаю,
Мнѣ эха неѣту изъ дубровы
Моей козачки чернобрювой.
Тамъ все уснуло! Пустота
Растяглила сердце человѣка,
И я на смѣхъ покинуть вѣкомъ —
Я одинокий сирота!
Осенний полдень добрая,
Поля нагія освѣщаѣтъ
И листъ увядшій опадал,
Уныло грустное шепталъ
О здѣшней жизни человѣку.
Такой порой моя калѣка,
Сѣбянина нищая моя
И дочь красавица ея —
Она спала, а мать сидѣла
И тихо, грустно, тихо пѣла,
Какъ пѣль Іосифъ про свой родъ,
Сидя въ египетской темницѣ;
А въ поднебесы вереницей
Съ дубравъ украинской земли
На югъ летѣли журавли;
Чему-жъ-бы ей, какъ вольной птицѣ,
Туда, гдѣ лучше, не летѣть
И веселѣе не запѣть?
Какая тайна приковала
Къ юлилицу мрачнѣй тишины.
Своей сердечной глубины
Она еще не открывала
Ни даже дочери своей;

Она липы
Но звуки
Въ ней ра
Быть може
При ограда
Что грусти
Свидѣтели
Или дубовы
Плющемъ
Какъ будто
Ей свидѣте
Она поеть,
И въ глуби
Какъ будто
О дняхъ м
О прошлыхъ
И эти звуки
Изъ сердца
И въ этихъ
Ея земного
И въ соты
Псадомъ не
Поникла см
Вздохнула
— Ахъ пѣс
Ты неразлу
Въ моемъ я
Одна ты ти
Тебя и деньги
Я вскій ч
И въ край
Тебя, унылу
Но вѣтеръ
Что прежде
Теперь такъ
Какъ будто

Она лишь пыла и грустила.
Но звуки дочернихъ рѣчей
Въ ней радость тихую будили,
Быть можетъ, прежнихъ свѣтлыхъ дней.
Или ограда и тополи,
Что грустно шепчутъ межъ собой,
Свидѣтели минувшей доли,
Или дубовый пень сухой,
Плющемъ увянувшимъ повитый,
Какъ будто временемъ забытый,
Ея свидѣтель? — все молчитъ!
Она поетъ, она груститъ
И въ глубинѣ души рыдаетъ,
Какъ будто память отпѣвааетъ
О дніяхъ минувшихъ молодыхъ,
О прошлыхъ радостяхъ святыхъ.
И эти звуки выходили
Изъ сердца бѣднаго ея,
И въ этихъ звукахъ много было
Ея земного бытія.
И въ сотый разъ она кончала
Псаломъ невольничій глухой,
Поникла смуглой головой,
Вздохнула тяжко и сказала:
— Ахъ пѣсня, пѣсня, пѣсня горя,
Ты неразлучная моя,
Въ моемъ житейскомъ бурномъ морѣ
Одна ты тихая струя!
Тебя и день и ночь, рыдая,
Я всякий часъ пою, пою,
И въ край далекій посылаю
Тебя, унылую мою!
Но вѣтерь буйный мягкорылый,
Что прежде весело леталъ,
Теперь такъ тихо, такъ уныло,
Какъ будто друга потерялъ,

Какъ будто люди научили,
Чтобы не слушалъ онъ меня,
И не домчалъ онъ въ край далекій
Тебя, унылая моя!
Не видя васъ, не зная днія,
Въ моей печали одинокой,
Чѣмъ оскорбить я васъ могла?
Что я вамъ сдѣлала? Любила,
За ваши грѣшныя дѣла
Творца небеснаго молила,
Молила, плакала... а вы
Въ моей тоскѣ, въ моей печали,
Какъ кровожаждущіе львы,
Упрекомъ сердце растерзали,
Растягли ядомъ мою кровь,
И за молитвы, за любовь
Мое дитя, мое родное,
Тяжелымъ словомъ понесли
И непотребницей слѣпою
Меня со смѣхомъ нарекли!
Я вамъ простила, я забыла,
И вашей славы не взяла,
И подаяніемъ кормила:
Мое дитя! И залилась
Слезами, горькими слезами.
Она рыдастъ, а Оксана
Раскрыла черные глаза:
Скорбящей матери слеза
Прервала сонъ отроковицы;
Съ улыбкой черныхъ рѣсницы
Она закрыла. — »Какой сонъ
Смѣшной и глупый, и какъ живо!«...
И раскраснѣлася стыдливо,
Сама не зная отъ чего.

— »Какъ холодно, а ты все плачешь;

Ужъ скоро
Ты мнѣ пе
И я бы пла
А ток... —
Слезы неви
— »И ты а
Что о моихъ
Я не бесѣд
И скоро пл
Мою тяже
Я не прер
И о судьбѣ
Узнаешь ты
Тебѣ расска
Они тебе и
И много, м
А горѣ дар
Озлобить с
Оно возьме
И все найд
Не плачь, О
Она Оксана
»Не плачь,
Ты рано пла
Придетъ по
И тайну сл
Свои проль
Одна бездом
И будетъ т
Что не раз
Развѣ тебѣ
Ахъ, мнѣ с
И все съ т
Не понесу с
Мою сердеч
Къ тебѣ на

Ужъ скоро вечеръ; для чего
Ты мнѣ печали не расскажешь?
И я бы плакала съ тобой,
А то... — И хлынула рѣкою
Слезы невинной красоты.
— И ты заплакала... прости,
Что о моихъ сердечныхъ ранахъ
Я не бесѣду съ тобой.
Я скоро плакать перестану,
Мою тяжкую слезой
Я не прерву твой сонъ прекрасный,
И о судьбѣ твоей несчастной
Узнаешь ты не отъ меня:
Тебѣ разскажутъ злые люди,
Они тебя не пощадятъ.
И много, много горя будетъ,
А горе даромъ не пройдетъ:
Озлобить сердце пустотою,
Оно возьметъ любовь съ собою
И все наилучшее возьметъ.
Не плачь, Оксано! И рыдая
Она Оксану утѣшасть:
»Не плачь, дитя мое, усни!
Ты рано плакать начинаешь;
Придеть пора твоей весны
И тайну слезъ моихъ узнаешь;
Свои прольешь, прольешь одна,
Одна бездомной сиротою,
И будетъ то моя вина,
Что не раздѣлишь... — «А съ тобою?
Развѣ тебѣ я не люблю!
Ахъ, мнѣ съ тобой и горе любо;
И все съ тобою раздѣлю.
Не понесу я чужимъ людямъ
Мою сердечную слезу,
Къ тебѣ на грудь я принесу,

Только не плачь! дѣлнись со мною
Свoso тяжкою тоскою,
Не плачь одна! откроися мнѣ,
И будешь легче. Ахъ, послушай,
О томъ, что видѣла во снѣ,
Я расскажу тебѣ. Чаще, гуще,
Какъ будто лѣсь, а мы вдвоемъ
Такъ на обумъ себѣ идемъ.
Потомъ темно, потомъ свѣтло,
Потомъ, гляжу, тебя не стало;
Я —шу бѣжать, кричать, устала,
Сѣла и плаку; вдругъ село;
Большая улица, большая,
И я по улицѣ иду.
Мнѣ грустно такъ, тоска такая,
Я спотыкаюсь, упаду;
Мнѣ тяжело, мнѣ давить грудь,
А люди смотрятъ и смѣются.
Мнѣ больно стало, а взглянуть
Я будто на людей боюся.
Потомъ атаманъ мнѣ кричть:
»Вотъ я тебѣ! Я испугалась
И ну бѣжать... бѣгу... упала.
А сынъ атамана стонть,
Какъ будто грустный, надѣль водою
И тихо машетъ мнѣ рукою.
Вотъ я къ нему и подошла,
А онъ схватилъ меня руками.
»За чѣмъ въ лѣсу ты не жила?
»За чѣмъ ты въ полѣ не росла?«
Такими онъ сказалъ словами:
»И мнѣ нельзя тебя любить,
»Нельзя съ тобою мнѣ вѣничаться:
»Надѣ нами будутъ всѣ смѣяться,
»А безъ тебѣ мнѣ скучно жить,
»Я утоплюся», онъ сказалъ

И такъ ме
Не такъ, и
Не правда
Должно бы
Или не ху
Мнѣ, страх
О чѣмъ же
Или боли
Что значитъ
Ну, что же
Мы въ лѣсѣ
Съ тобой въ
Съ тобою
Ну, что жъ
Вздохнувъ,
Тебѣ должна
Устала гора
Нераздѣленъ
Тебѣ уже и
Твой сонъ
Ты встрѣти
Своей винѣ
Не вспомни
И на прост
Съ унылымъ
Какъ я гру
Мою вседне
Какъ я ли
Но и ему и
Онъ даже с
А ихъ такъ
Оксало, вы
И помолись
Пречистой
И за него и
Неправдой

И такъ меня поцѣловалъ!
Не такъ, какъ ты... и я проснулась.
Не правда-ли, мудреный сонъ?
Должно быть, худо значитъ онъ,
Или не худо — ты не знаешь?
Мнѣ, страхъ какъ, хочется узнать.
О чёмъ же снова ты вздыхаешь?
Или боишься рассказать,
Что значитъ сонъ? Ахъ, разскажи!
Ну, что же дѣлать? Если худо,
Мы въ лѣсь уѣдемъ и будемъ жить
Съ тобой вдоемъ, и будетъ любо
Съ тобою вмѣстѣ миѣ грустить.
Ну, что жъ? рассказалъ? — »Дакъ, сказала,
Вздохнувъ, слѣла; «разскажать
Тебѣ должна я: я устала,
Устала горе выливать
Неразѣленными слезами.
Тебѣ уже пятнадцать лѣтъ,
Твой сонъ не добрый, сонъ ужасный!
Ты встрѣтишь горестный привѣтъ
Своей винѣ, своей несчастной!
Не вспоминай меня, прости
И на просторѣ, и на волѣ
Съ унылымъ вѣтромъ погрусти,
Какъ я грустила, тосковала.
Мою вседневную печаль,
Какъ я лишь вѣтру повѣяла.
Но и ему меня не жаль;
Онъ даже слезъ сушить не хочетъ,
А ихъ такъ много сердце точитъ.
Оксало, выслушай меня
И помолись душой незлобной
Пречистой Дѣвѣ въ часъ прескорбный
И за него и за меня.
Неправдой лѣди всѣ живутъ.

Ты ихъ не слушай! Сказкой злую
Они мой жребій понесутъ
И посмѣются надъ тобою,
И ты не будешь правды знать;
На судъ ты будешь призывать
Свою родную, — а ты знаешь,
Что слезы горько проливать,
Коли вины своей не знаешь.
Узнай же все: всю жизни мою
Я разскажу, не потаю,
Съ ея весельями и мукой,
Да будешь для тебя наукой!

Своихъ родныхъ не знала я,
Въ чужой семьѣ я выростала,
Чужая, добрая семья
Меня любила. Я слыхала,
Когда я стала вырастать,
Что матъ родная, умирая,
Просила ихъ не покидать
Меня, малютку покидая;
Но кто она, ее какъ звали,
Потомъ узнать я не могла.
И я росла себѣ, росла;
Меня сироткой называли,
Потомъ красавицей слыла;
Меня любили и ласкали
И даже сватали! Но я...
Ахъ, знать, моя такая доля!
Передъ людьми гордилась я
Своей красотою. Свою волю,
Дѣвичью полю, берегла.
Какъ тяжко людя отплатили!
Не долго косу и плела,
Ее накрыли. Вотъ какъ было.
Весною умеръ дядычъ старый,

А лѣто
Въ селѣ
Онъ изъ
Привезъ
И я въ
И Мако
Я не з
Какъ я
Какъ я
Мое дѣ
Не обви
Я стыд
И Мако
И день
Мы бы
Окончи
Подруги
А и съ
Въ вѣнѣ
Вела по
Насъ вс
Никто т
Я трепе
А онъ с
О, какъ
Какою
Забилос
На трет

Зачѣмъ поки
На третій де
Была, какъ
Не долго я
Зимою рапо
Проснулась
И сердце хо
А слуги...

А лѣтомъ дидычъ молодой
Въ село пріѣхалъ. Злымъ чары
Онъ изъ московщины съ собой
Привезъ, красавецъ, для меня;
И я веселье разлюбила,
И Маковесаго дна
Я не забуду до могилы.
Какъ ясно солнышко свѣтило,
Какъ закатилося... и ночь...!
Мое дитя! моя ты дочь!
Че обвиний меня несчастной —
Я стыдъ и горе понесла!
И Маковесь день ужасный,
И день рожденья прокляла.
Мы были въ полѣ, жито жали,
Окончивъ жатву, шли домой;
Подруги пѣли и плясали,
А я съ распущенной косой
Въ юнкѣ изъ жита и пшеницы
Вела передъ, была царица.
Насъ встрѣтиль дидычъ молодой.
Никто такъ мнай не любовался.
Я трепетала, тихо шла,
А онъ смотрѣлъ и улыбался.
О, какъ я счастлива была!
Какою сладкою мечтою
Забилось сердце у меня...
На третій день... о, мой покою!
Зачѣмъ покинулъ ты меня?
На третій день... и я въ палатахъ
Была, какъ пани на пиру.
Не долго я жила богато —
Зимою рано по утру
Проснулась я — все пусто было
И сердце холодомъ заныло.
А слуги... Богъ имъ суді!

Съ пасмушкой пыгнали меня
И двери замерли за мною.
Я сѣла здѣсь, подъ этимъ пнемъ,
И долго плакала... потомъ
Едва протоптилой троюю
Въ село забытое пошла
И долю горшую нашла:
Меня и въ хату не пустили,
Всѣ посыпались надо мной
И хусткой черною простой
Косу шелковую накрыли,
И я, рыдала, изъ села
Иной дорогою пошла
Въ село чужое. Ахъ, Оксано!
И въ шинтомъ шелковомъ жупанѣ
И въ сѣрой свитѣ люди злы!
Я изъ села въ село ходила,
А горе шло передо мной.
Я горько плакала, молилась
И всѣ смыялись надо мной.
Покрыткой, дурой называли
И даже нищіе чуждались.
Во всей Украинѣ родной
Миѳ места не было одной.
Въ лѣсу дремучемъ, въ чистомъ полѣ
Я не боялась ночевать:
Тамъ безъ свидѣтелей, на волѣ
Могла свободно пѣть, рыдать.
А пѣсни горе облегчаетъ,
Хоть и унылая она.
Спасибо, нищая одна,
Такая же, какъ я, слѣпая,
Мени учила пѣсню пѣть;
И я пою ее, рыдая,
И до могилы буду пѣть.
Дитя мое! Моя Оксано!

Я скоро
Запомни
И пой ее
Она умал
Пришла
Загѣли
Все засм
Святой в
Она миѳ
Занемогла
Кой-какъ
И ты на
Уэрѣла м
О, скольк
Для напи
Твой пер
Нѣть...
Я не умѣ
Про ту с
Что тольк
Душою м
То выше
И какъ в
Жена без
Миѳ снов
Я любова
Цвѣты я
Цвѣты я
Съ восход
Ты на гр
Никѣмъ в
Прокраду
И сиду у
Ты тихо с
И я горд
Предъ ра

Я скоро плакать перестану,
Запомни пѣсню ты мою
И пой ее, какъ я пою,
Она умалитъ сердца рану.
Пришла и красная весна,
Зайѣли птички, все проснулось,
Все засмѣялось — я одна
Святой веснѣ не улыбнулась:
Она миѣ слезы принесла.
Занемогла я на дорогѣ,
Кой-какъ до хутора дошла.
И ты на хуторѣ убогомъ
Узрѣла милый, Божій свѣтъ.
О, сколько радости у Бога
Для нашихъ слезъ, для нашихъ бѣдъ!
Твой первый звукъ... ахъ, нѣтъ, не стану...
Нѣтъ... Попѣлуй меня, Оксано!
Я не умѣю рассказать
Про ту святую благодать,
Что только матери избранной
Душою можно понимать.
То выше счастія людскаго:
И какъ несчастлива, убога
Жена безплодная... Съ тобой
Мыѣ снова счастье возвратилось,
Я любовалася весной,
Цвѣты я снова полюбила,
Цвѣты я снова берегла.
Съ восходомъ солнца я вставала,
Ты на груди моей спала.
Никѣмъ невидима, бывало,
Прокрадусь въ лѣсъ, найду цвѣтокъ
И сяду у цвѣтка съ тобою.
Ты тихо спиши, а онъ прѣтѣть
И я гордилася тобою
Предъ распустившимся цвѣткомъ.

Бывало я сорву тайкомъ
Листочекъ розовый румяный
И тихо, тихо положу
Тебѣ на щечку... погляжу
И оболью тебя слезами.
Была ты розовый цветка
И утренней зары румяной.
Такъ мнѣ Господь добро творилъ
Въ тебѣ и розовыхъ листкахъ.
Но... какъ тебя ни забавляла,
Какія пѣсни ни пѣвала,
Какъ ни играла я съ тобой,
А злая доля шла за мной.
Я не могла тобой гордиться:
Мнѣ было не съ кѣмъ подѣлиться
Твою дѣтскою красотой.
Ты слово «мама» лепетала,
Но слова лучшаго не знала,
Какъ и теперь не знаешь ты.
Я не могла съ тобой идти
Черезъ село; я не стыдилась —
Пусть люди смотрятъ, какъ хотятъ!
Я стыдъ любовью замѣнила.
Тебѣ боялась показать,
Какъ дѣти межъ собой играютъ,
Боялась видѣть, какъ дитя
Отца усталаго ласкастъ.
Такъ время шло — ты выростала,
И любо было мнѣ смотрѣть,
Когда ходить ты начинала.
Но горе-горькое терпѣть
Судилъ Господь мнѣ до могилы
За юность грѣшную мою.
Свѣтъ гаснуть сталъ... О, Боже милый!
Я надѣ могилою стою,
Пошли мнѣ мудростью свою

Ваглинуясь
Проститься
Хотя на мѣ
Гдѣ я усну

И я ослѣп.
Молитвы тво
Ничто Твор
И все, что
Какъ будто
Потомъ что
Смѣялись я
Монѣ бѣды
Мнѣ только
Не скрылся
Тогда-бѣ не
Ни сладкое
Ни даже съ
Теперь я
Пристана
Ты хороша
Я это знаю
Твой сонъ
Тебѣ присн

Какое зло

Онъ для ме
А для тебя
И ты поги
Какъ я пок
Что скоро
Змѣю, ужас

Взглянуть на милый Божий светъ,
Проститься съ грѣшною землею,
Хотя на мѣсто посмотретьъ,
Гдѣ я усну, успу на вѣки!

И я ослѣпла. Слезы — рѣки,
Молитвы теплныя — ничто,
Ничто Творца не умолило,
И все, что душу веселило,
Какъ будто въ гробѣ заперто.
Потомъ что было, я не знаю:
Смѣялись люди, или иѣтъ;
Моя бѣды воспоминала,
Миѣ только жаль, что Божій светъ
Не скрылся въ юности безопаснай;
Тогда-бы не знала ничего:
Ни сладкой доли скоротечной,
Ни даже сердца своего.
Теперь къ почали безконечной
Приступа горшая печаль.
Ты хороша собой, Оксано,
Я это знаю, и мнѣ жаль —
Твой сонъ недобрый очень рано
Тебѣ приснился.

Оксана.

..... развѣ онъ
Какое зло намъ предвѣщаетъ?

Слѣпая.

Онъ для меня всѣхъ бѣдъ страшнѣе,
А для тебя еще ужаснѣй.
И ты погибнешь отъ людей,
Какъ я погибла. Ты не знаешь,
Что скоро встрѣтишь между ними
Змѣю, ужасную змѣю!

И ты пойдешь за нею слѣдомъ,
Покинешь голову мою;
Какъ я покинула, забыла
Меня вскормившую семью.

Оксана.

Вѣдь ты не знала, что такъ будетъ,
Что насмѣются злые люди,
Что онъ недобрый человѣкъ,
Что онъ покинетъ. Мамо, мамо,
Ты говорила все такое,
Что страшно стало. Гдѣ же онъ,
Мой злой отецъ? Ты говорила,
Что здѣсь увижу я его:
И сколько лѣтъ уже съ тобою
Сижу я здѣсь — его все иѣть.
Онъ не пріѣдетъ, онъ покинулъ.
Тебя онъ, видно, не любилъ.
Зачѣмъ же ты его любила?
Уйдемъ изъ этого села —
Мнѣ страшно стало.

Слѣпая.

Ахъ, Оксано!
Куда уйдемъ мы оттѣ людей?
Гдѣ молодость твою укрою?
А онъ пріѣдетъ... и тогда,
Тогда спокойно я умру.
Слѣпая грустно замолчала;
Оксана съ дѣтскою тоской
Къ ней на колѣни тихо клала
Головку смуглую свою.
»Усни, Оксано! говорила:
»Я тихо пѣсеньку спою,
Спою любимую твою,
Какъ братья брата продавали

Въ чуж
И отх
Лелѣи,
Чтая

Храня тебя

Отъ злыхъ

Да будетъ

Какъ непор

Небесныхъ

Да не

Въ сер

И по т

Да вол

На лон

Храня тебя

Отъ злыхъ

Свой найбо

Пощи тебѣ

Мое дитя, м

На утр

Какъ

Скорбя

У ногъ

Уныла,

Слѣпая

И толь

Не скоро д

Не ясно со

Прища ве

Вдругъ ож

Веселой ж

Пріѣхалъ д

Чету страд

Оксана въ

А одиноку

Въ чужую дальнюю страну,

И отходищю ко сну

Лелѣя, иѣжно цѣловала,

Читая тихо ей псаломъ:

Храни тебя, святая Дѣва,

Отъ злыхъ напастей, бурь земныхъ!

Да будетъ сонъ твой сладокъ, тихъ,

Какъ непорочныя напѣвы

Небесныхъ ангеловъ святыхъ!

Да не дерзаетъ искушитель

Въ сердечну храмину войти

И по терновому пути

Да волить ангель охранителъ,

На лоно рая привести!

Храни тебя святая Дѣва

Отъ злыхъ напастей, вражихъ ковъ,

Свой найбожественній покровъ

Пошли тебѣ святая Дѣва,

Мое дитя, моя любовь!

На утро юная Оксана,

Какъ утро осени въ туманѣ,

Скорбя цевинною душой,

У ногъ страдалицы слѣпой

Уныла, блѣдная сидѣла.

Слѣпая ту же пѣсню пѣла,

И тотъ же въ сердцѣ непокой!

Не скоро дни текутъ надъ ними,

Не ясно солнышко горитъ.

Пришла весна и дворъ пустынныи

Вдругъ оживился, все кипитъ

Беселой жизнью, какъ бывало.

Пріѣхалъ дидычъ на покой.

Чету страдалицъ разлучили:

Оксана въ домѣ заперта,

А одинокую слѣпую

Одѣть вѣлѣли и прогнать
Съ наказомъ строгимъ не шататься
Вокругъ господскаго двора.
И рада, бѣдная, была,
Что такъ сбылося, какъ мечтала.
»Теперь, такъ думала слѣпая:
»Теперь Оксаночка моя
Укрылася отъ непогоды,
Будетъ счастливою», и шла
Съ любимой пѣснью изъ села,
Моля Небесную Царицу,
Да благо дщерину хранить

Оксана грустная сидѣть
Въ роскошно убранной сѣтлицѣ,
Одѣта бархатомъ, парчей,
И не любуется собой
Передъ большими зеркалами.
Проходить мѣсяцы за днами,
Какъ паниѣ, все готово ей
И ходитъ сторожъ у дверей.
Самъ дидычъ сласти ей приносить,
Дарить алмазомъ, жемчугомъ
И на колѣнахъ ее просить
Не звать ни паномъ, ни отцомъ.

Зачѣмъ все это? И рыдала...
Запѣль весною соловей,
Запѣль не такъ, какъ онъ, бывало,
Поеть предъ утренней зарей,
Когда малюточка Оксана,
Пока покоилось село,
Шалашикъ дѣлаеть съ бурьяну,
Чтобъ маму солнце не пекло,
Когда ходила умываться
Она въ долину и потомъ

Барвінкомъ
И ненарокъ
Съ черночъ
Печальныи
Еще печалъ
Она сидѣла
О прошлой
И слышитъ
Знакомый
Печально,
»Текла
Орли
Росла
Козаки
Всі
І всі
І одпо
Козака
Куда
І піхта
Посел
За ти

Оксана моя
Ей каждыи
»Онь не з
»Онь но п
За каждыи
Ізъ серди
Она себї
Уже въ о
Уже за с
Уже на по

»Держи, д
Раздался

Барвинкомъ, руотй наряжаться
И иенарокомъ повстрѣчаться
Съ черноуприниымъ козакомъ.
Печальный вечеръ ночь смѣнила
Еще печальнѣй. Тяжко ей,
Она сидѣла и грустила
О прошлой бѣдности своей.
И слышитъ пѣсню за оградой,
Знакомый голосъ ей поетъ
Печально, тихо...

»Текла річка в чистімъ полі,
Орли воду пили;
Росла дочка у матері,
Козаки любили.
Всі любили, всі ходили
І всі слатать стали,
І одного межи ними
Козака не стало.
Куда скрився, дивилися.
І ніхто не здає:
Поселився в темній хатці
За тихим Дунасм.«

Оксана молча трепетала,
Ей каждый звукъ рождалъ мечту.
»Онь не забыть«, она шептала:
»Онь не покинеть спроту...«
За каждымъ звукомъ вылетаетъ
Изъ сердца черная тоска,
Она себя воображаетъ
Уже въ объятьяхъ козака,
Уже за садомъ, за оградой,
Уже на полѣ... воля... рай...

»Держи, держи! Лови, стрѣляй!«
Раздался хриплый голосъ пана

И выстрѣль поле огласилъ.
»Убили! вскрикнула Оксана:
»Убили! Онъ меня любилъ!
Любилъ!!!...« и замертво упала.
То былъ не сонъ, — то пѣль козакъ,
Удалый вольный гайдамакъ.
Оксана долго дожидала
Любимца сердца своего
И не дождалася его.
Отрадный звукъ не повторился,
Надежды вновь не прошепталъ,
Онъ только снился, часто снился
И юный разумъ разрушалъ
Мечтой безплодно.

»Птицы вольныя сестрицы,
Полетите въ край далекій,
Гдѣ мой милый кароокій,
Гдѣ родная край дороги.
Болѣть руки, болѣть ноги,
А я долю проклинаю
Съ поля воли дожидаю!«
Такъ пѣла бѣдная Оксана
Зимой въ свѣтлицѣ у окна.
Неволя стерла цвѣтъ румяный,
Слезою смылась бѣлизна.
— »Быть можетъ, здѣсь, она шептала,
Зимой проснулась мать моя,
А я... дитя ея... а я...
И, содрагаясь, замолчала.
— Темнѣло поле, изъ туману
Луна кровавая вспошла;
Взглянула съ трепетомъ Оксана
И быстро молча отошла
Отъ непривѣтного окна,
Страшась кроваваго свѣтила.
Завыли псы, рога трубили,

И шумъ, и
Охота съ г
И пань къ
Безстыдно

Слѣпая
Недолг
Съ чуж
Межъ
Ходила
Святых
И душу
Молитв
И возв
Въ сел

Сердце недо
Вѣщала тай
Вѣсть злопос
Со страхомъ
Тихонъко
Давно извѣ
Кругомъ, ка
Печально б
Съ глубоко
И бѣлый са
На мертвай
И вдругъ от
Картина стр
Слѣпая бѣд
Не видя на
И очутилас
Весною кин
Что она сль
И визгъ, и
И жаромъ
Она трепещ

И шумъ, и хохотъ у воротъ —
Охота съ поля возвратилась,
И пань къ страдалицѣ идетъ
Безстыдно пьяный ...

Слѣпая бѣдная не знала
Недоли дочери свой,
Съ чужимъ вожатымъ спотыкалась
Межъ непріязненныхъ людей.
Ходила въ Кіевъ и Почаевъ
Святыхъ угодниковъ молить,
И душу страстную, рыдая,
Молитвой думала смирить.
И возвратилася зимою
Въ село страданій тайкомъ.
Сердце недобрѣмъ чѣмъ-то ныло,
Вѣщало тайнѣмъ языкомъ
Вѣсть злополучія и горя.
Со страхомъ въ сердцѣ и тоскою
Тихонъ крадѣтся она
Давно извѣданной тропою;
Кругомъ, какъ въ гробѣ, тишина;
Печально блѣдная луна
Съ глубокой вышинѣ сіяла
И бѣлый саванъ озаряла
На мертвой грѣшницѣ землѣ.
И вдругъ открылася вдали
Картина страшная пожара.
Слѣпая бѣдная идетъ,
Не видя нашихъ золъ и кары,
И очутилась у воротъ,
Весною кинутыхъ. О, Боже!
Что она слышитъ? Трескъ и громъ,
И виагъ, и крикъ, и гулъ протяжный,
И жаромъ хлынуло въ лицо.
Она трепещетъ. Недалеко

Вдругъ слышитъ голосъ... Боже мой!
Чей это голосъ ты узнала?
Узнала... страшно... то Оксана!
На мѣстѣ томъ, гдѣ столько лѣтъ
Они вдвоемъ грустя сидѣли,
Она несчастная сидѣть,
Едва одѣтая, худая,
И на рукахъ, какъ-бы дитя,
Широкий ножъ въ крови качаетъ

И страшно шепчетъ:
»Молчи, дитя мое, молчи,
Пока спекутся калачи;
Будемъ медомъ запивать,
Будемъ пана поминать.«

(Поэтъ.)

А у пана два жупана,
А третья свита,
За то пана
Утромъ рано
Въ дубровѣ убито.
А убили гайдамаки,
Жупаны дѣлили:
Тому жупанъ, тому жупанъ,
А третьему свита.
И остался безъ свиты панъ,
Въ сѣѣ бѣлый зарытый.
Ай, да ѹ гайдамаки!

Слѣпая.

Оксана! гдѣ ты?

Оксана.

Ахъ, молчи!
Дай убаюкать мнѣ сынка!

(Поэтъ.)

Баю, баю, дитя мое,

Въ др.
А я
Доля
Б
В
А
Я
Баю,
Край
Перел
И бы
В
У
П
И
Усни,
Усни
А я с
У жи
И теб
А...
У! ка

Оксана

А ты
Какой
Да па
Я уло
Тебя
Я под
(
Г
С

Въ дремучемъ лѣсу,
А я тебѣ съ поля волю
Долю принесу.

Баю, баю, дитя мое,
Во сыромъ бору,
А я пойду погуляю.
Ягодъ наберу.

Баю, баю, дитя мое
Край блтой дороги,
Переломить люди руки
И бѣллы ноги.

Баю, баю, дитя мое
У гробу дубовомъ,
Позиняютъ кари очи
И черные брови.
Усни, дитя, усни, дитя,
Усни ты на вѣки,
А я одна на базарѣ пойду.
У жида крови наточу
И тебя полечу.
А... уснуль! Теперь возьми,
У! какой черный — посмотри!

Слѣпая.

Оксано! гдѣ ты? что съ тобою?

Оксана (*быстро подходитъ къ ней*)

А ты гдѣ ходишь? Посмотри,
Какой веселый пиръ у пана!
Да панъ не будетъ пировать —
Я уложила его спать.
Тебя одной недоставало.
Я подожгла, пойдемъ плясать.

(*Поетъ и медленно пляшетъ.*)
Гой, гой, не бѣда,
Слезы тоже вода,

Слезы гасить печаль,
А печали мнѣ жаль,
Жаль мнѣ грусти моей,
Жаль подруги моей,
Моей черной тоски.

Моей... моей... Ахъ, вѣтъ, не то!...
Теперь такъ весело, свѣтло,
А я какъ будто на поклонахъ.

(Постъ и плашетъ.)

Посѣяла лебеду на бѣду,
А долина калиною поросла;
А у меня, красавицы,
Змѣи-серги въ ушахъ
Черезъ плечи висятъ
И шипятъ, и шипятъ.
Козакъ вѣрно любиль,
Козакъ серыги дарилъ.
Мать въ могилѣ спала,
А я, зная, себѣ плая,
Шла дорогой большой;
А за мной, все за мной
По четыре, по три
Косари, косари
Бурьянъ косятъ, покутъ.

Слѣпая.

Оксано бѣдная, молися,
Молися Богу, ты поешь
Все пѣсни страшныя такія!

Оксана.

А ты смѣяться, мамо, хочешь?
Э, полно, мамо, столько лѣтъ
Ты хохотала, я смѣялась,
Поплакать можно одну ночь.

Дитя мое,
Опомнись,
Ты насмѣялся

Кто?
Не насмѣялся
Смотри, как
Гу... Гу!
Пойдемъ пла
Онъ не раз

По дор
А вѣ б
Полюби
Запрова
А я
Так
Не
Зад
Вѣ сыр
Вѣ тем
Спать
Вѣдьма
И с
Оби

Бла, гра
Подлож
И запѣ
И скака
Жарь,
Чер
На
Вѣ сл

Слѣпая.

Дитя мое, моя ты дочь!
Опомнись, грѣхъ тебѣ, Оксано,
Ты насмѣялася.

Оксана.

Кто? Я?

Не насмѣялася! Смотри,
Смотри, какъ падаютъ стропила.
Гу!... Гу!... Гу!... Ха, ха, ха, ха!
Пойдемъ плясать, его ужъ иѣть,
Онъ не разлучить нась съ тобою.

(Поетъ и пляшетъ.)

По дорогѣ осока,
А въ болотѣ груши,
Полюбила козака,
Запродала душу;

А козакъ
Такъ и скакъ
Не любилъ,
Задушиль,

Въ сырь землю зарыль.
Въ темной хатѣ сырой
Спать ложилася со мной
Вѣдьма черная.

И смѣялася,
Обнималася,
Бла, грызла меня,
Подложила огня
И запѣла, заплаксала
И скакала, и кричала:
Жаръ, жаръ, жаръ!
Черезъ яръ
На пожаръ.
Всѣ слеталися,

Любовались
И смеялись
Хи, хи, хи, тра, ла, ла, ла,
Не осталось ни кола.
Смоляная чорту свѣтка!
Черезъ яръ идеть овечка:
Не ходи козакъ въ дуброву.
Не ходи, Пашечко,
Торною дорожкою,
Не носи гостинички
Змѣй черной гадинѣ:
Чародѣйка лютая
Сотретъ брови черныя,
Выжжетъ очи карія.

Слѣпая.

Опомнись, дочь моя, Оксано!
Ты все недоброе пеешь;
Пойдемъ въ село: здѣсь страшно стало!

Оксана.

Пойдемъ въ село, здѣсь душно мнѣ,
Я босикомъ, какъ на огнѣ,
На розовомъ снѣгу танцую.
Пойдемъ въ село, переночуемъ.
А кто настъ пустить ночевать?
Вѣдь люди, знаешь, настъ боятся;
Пойдемъ мы въ лѣсъ волковъ ласкать;
Вѣдь люди врутъ, что волки злы,
Волки настъ любятъ — право такъ!
А помнишь, ты мнѣ говорила...
Ахъ, нѣтъ... не то... постой, забыла,
Я все забыла... мой козакъ,
Мой кароокій. Я любила,
И онъ, козакъ, меня любилъ,
И темной ночью онъ ходилъ

Въ зеленый
Ахъ, какъ т
Какъ онъ, я
Какія рѣчи
Ты такъ мен
Какъ онъ, м
Мой ненагля

Ты говорила
А онъ, твой
Твой панъ въ
За то, что я
За то, что с
Злодѣй, въ з
Объ этомъ з
Съ тобою да
Пропалъ безъ
Моя дѣвчиха
А ты слыхалъ
Онъ въ гайду
И этотъ ног
Онъ приходи

Веди мен

Куда
Въ болото, в
Я поведу теб
Гдѣ все бур
Гдѣ вмѣсто
Гдѣ поселило
Въ свѣтлѣй

Въ зеленый садъ, гдѣ я гуляла.
Ахъ, какъ тамъ весело бывало!
Какъ онъ, лаская, цѣловалъ,
Какія рѣчи онъ шепталъ!
Ты такъ меня не цѣловала,
Какъ онъ, мой милый, дорогой,
Мой ненаглядный, мой сердечный!

Ты говорила, онъ не злой;
А онъ, твой пань, безчеловѣчный
Твой пань на смерть его убиль
За то, что я его любила,
За то, что онъ меня любилъ.
Злодѣй, въ желѣза заковалъ,
Объ этомъ я не говорила
Съ тобою даже; онъ пропалъ,
Пропалъ безъ вѣсти, какъ пропала
Моя дѣвичья краса.
А ты слыхала чудеса!
Онъ въ гайдамакахъ атаманомъ;
И этотъ ножъ миѣ подариль,
Онъ приходилъ...

Слѣпая.

Пойдемъ скорѣй!
Веди меня.

Оксана.

Куда вести?
Въ болото, въ лѣсъ? Постой, постой!
Я поведу тебя въ село,
Гдѣ все буряномъ поросло,
Гдѣ вмѣсто хатъ кресты, могилы,
Гдѣ поселился другъ мой милый
Въ свѣтелкѣ темной и сырой.

Слѣпая.

Пойдемъ скорѣе. Богъ съ тобою,
Перекрестися!

Оксана.

Я крестилась,
Я горько плакала, молилася,
Но Богъ отвергъ мои кресты,
Мои сердечные молитвы,
Да, онъ отвергъ; а помнишь ты?
Нѣтъ, ты не помнишь, ты забыла;
А я такъ помню, ты учила
Меня малютку кровь сосать,
Да «Отче нашъ» еще читать.

Слѣпая.

Оксано, Боже мой, молись,
Ты страшно говоришь!

Оксана.

Да, да.

Я страшно говорю! такъ чтобы
Ты не боялася сидѣть
Осеннею ночью у забора
И просидѣла двадцать лѣтъ,
Пойдемъ опять туда сидѣть.
Пойдемъ-же, мамо, будемъ пѣть,
Пока народъ не пробудился.
И будемъ пѣть, какъ снарядился
Козакъ съ ордою воевать
И какъ покинулъ онъ дѣвчину,
И какъ другую полюбилъ.
Вѣдь это весело покинуть!
Въ чужой далекой сторонѣ
Листокъ съ любистка на огнѣ.

(Поетъ тихо.)

»Плы
За д
Съ к
Съ к
Чуръ мен
Пойдемъ
Я потеря
А башмак
Да ноги
Мнѣ ихъ
Дойдемъ

Полет
Ч
Урони
Н
Плыма
П

Я все мо
А онъ ше
Сулиль на
Зачѣмъ т
Вѣдь имъ
А знаешь
Купаться
И будемъ
И птичка
И птичка
А мнѣ та
Дѣвичью
Я развѣ
Отраву, ч
Нѣтъ, я в
Всему я в
Но кто по
Теперь не
ш. т. ш.

»Плыви, плыви, лодочка, за Дунай;
За Дунаемъ погуляю молода
Съ козаками молодцами мертвыми,
Съ козаками мертвцами.
Чуръ меня! Чуръ меня! Чуръ меня!«
Пойдемъ скорѣе. Ахъ, постой!
Я потеряла башмаки.
А башмаки вѣдь дорогie,
Да ноги жгли мнѣ, все равно
Мнѣ ихъ не жалъ, и босякомъ
Дойдемъ до гроба...

(Поэтъ.)

Полетѣла пташечка
Черезъ поле въ гай,
Уронила перышко
На тихій Дунай.
Плыви, плыви, перышко,
Плыви за водой!...
Я все молчала, все молчала,
А онъ щепталъ и цѣловалъ.
Сулила намисто съ дукачами.
Зачѣмъ ты не велѣла братъ?
Вѣдь имъ бы можно удавиться.
А знаешь что? пойдемъ къ рѣкѣ
Купаться просто и утонемъ,
И будемъ щуками въ водѣ.
И пташкамъ воля въ чистомъ полѣ,
И пташкамъ весело летать;
А мнѣ такъ весело въ неволѣ
Дѣвичью молодость терять.
Я развѣ грѣшица какая?
Отраву, что ли, я варю?
Нѣть, я не грѣшица; ты знаешь,
Всему я вѣрила, всему.
Но кто повѣрилъ моей вѣрѣ?
Теперь не то. Летитъ, летитъ!

Нельзя, не выстать, прохлады!..
Я задушу тебя!.. Дерни же!..
Красный крик приходит!..
Онъ разыметомъ!.. Тонько!..
Га! га! га!.. Групъ!.. Групъ!..
И, будто мщенье живо, хъ...
Она съ распущенной головой,
Съ ножемъ въ рукахъ, кричала:
И съ взгомъ кричала: «Аминь!..»
Вдругъ крики производились въ дробь!
Слѣпая, молча, и, крестясь,
Аминь, аминь, аминь!..
И крикъ смѣшилъ пронзительный гулъ.
Стѣна упала, гулъ разбрѣзъ!
И смольѣ въ долинѣ блестѣли, лицо!..
Какъ въ глубинѣ души бесстрастной.
Пожарь лютъя пламя!..
Слѣпая, бѣдная, стояла въ пыли!
Въ дыму и пыли очи горятъ, зеваютъ энъ!..
Она Оксаны должна была искать въ лице!
И со святими узами!..
Невольно съ трепетомъ испугалася!..
И не дождалася!..
Своей Оксаны!..
Изъ погорѣлого села, и отошли къ пустыне!
Псаломъ любимый!..
Когда рѣшился промахъ, яко миселести
Дѣлить тоску, чечетъ мою тяжелыи
Въ чужомъ краю, кому, тоску,
Волнуло, пленяло, и склонило, оглушило!

1841-42

Перводрук: «Москвская Старина», 1885, Кн. VI.

Лицеси ют : виншафт эп я атфН

Herrn & Appelius Bremen.

Следует помнить, что в

III.

БЕЗ

На память 9-го

Душъ съ
Должно лѣ
И даръ Ге
Должно съ
Для васъ
Для васъ
Свои жит
Священодѣ
И слезы и
Вашъ добр
Мени беса
И тихостр
Мечты о

Яготинъ, 11 ноября,
1843 г.

БЕЗТАЛАННЫЙ.

(Поэма).

На память 9-го ноября 1843 года княжны Варвары
Николаевны Репиной.

ПОСВЯЩЕНИЕ.

Душѣ съ прекраснымъ назначеньемъ
Должно любить, терпѣть, страдать.
И даръ Господній, вдохновеніе,
Должно слезами поливать.
Для васъ понятно это слово!...
Для васъ я радостно сложилъ
Свои житейскія оковы,
Священодѣйствовалъ я снова
И слезы въ звуки перелилъ.
Вашъ добрый ангель осѣнилъ
Меня безсмертными крылами
И тихостройными рѣчами
Мечты о раѣ пробудилъ.

Яготинъ, 11 ноября,
1843 г.

ти
чи
ро
на
въ
сл
тра
ден
бл

Пе

Двѣнадцать п
Двѣнадцать б

И ча
Никто
Долж
Забыт

Онк не забыт
Обѣть исполн
И вѣчную пам
Отправили тра
Двѣнадцать и
Прекрасны и
Найлучшаго д
И другу поми
Пока на свид
Счастливое бр
Почтите вы с
Сходитесь, др
Сходитесь дол

Души ваши очистивше въ послушаніи истины духомъ, въ братолюбіи непримѣрно, отъ чиста сердца другъ друга любите прилежно: по рождніи не отъ сѣмени истильна, но истильна, словомъ живаго Бога, пребывающаго во вѣкѣ. Зате всяка плоть, яко трава, и всяка слава человѣча, яко цветъ травный: изсѣче трава, и цветъ ея отпаде, глаголь же Господенъ пребываетъ во вѣкѣ. Со же есть глаголь благовѣстствований въ васъ.

(Первое соборное посланіе св. апостола Петра, 1, 22—25).

Двѣнадцать приборовъ на кругломъ столѣ,
Двѣнадцать бокаловъ высокихъ стоять;
И часть ужъ проходить,
Никто не приходитъ;
Должно быть друзьями
Забыты они.
Они не забыты, — въ урочную пору,
Обѣть исполния, друзья собрались
И вѣчную память пропѣли соборомъ,
Отправили тризну — и всѣ разошлись.
Двѣнадцать ихъ было; всѣ молоды были,
Прекрасны и сильны. Въ прошедшемъ году
Найлучшаго друга они склонили
И другу поминки въ тотъ день учредили,
Пока на свиданье къ нему не сойдутъ.
Счастливое братство! единство любви
Почтите вы свято на грѣшной земли:
Сходитесь, други, какъ иныи сопились,
Сходитесь долго и пѣснею новой

Воспойте свободу на рабской земли!
Благословенъ твой малый путь,
Пришлецъ убогий, неизвѣстный!
Ты силой Господа чудесной
Возмогъ въ сердца людей вдохнуть
Огонь любви, огонь небесный.

Благословенъ! ты Божью волю

короткой жизнью освятилъ
что онъ смиренъ и юродивъ, а могъ и много
въ роцѣ разнести проклятіе боли
онъ смиренъ и юродивъ, а могъ и много
Безмолвно ты проводилъ дни
и нощи въ молчаніи, и юродивъ
ты отидалъ брату въ жертву крови
Ты отошелъ любовь въ чужихъ;
свою любовь въ чужихъ
и юродивъ ты проводилъ дни
ты проводилъ величимъ словомъ
ты миру мира благословилъ
и отхода благословилъ(?)

Свободу блага, — духъ любви!

Луна избраника, зачинающаго язычника!
Ты, мало такъ до настьности? язычника!
Тебѣ здѣсь тѣсно, прудко было! и
но ты терпѣла язычника пленника!
ты, непорочная, выралъ онъ ягод
Скорбя на суетныхъ людей ты ты?

Но ангелы недоставали: язычника

У вѣчного Царя царей, язычника атѣбъ

И ты, замкнѣй въ вѣчной славѣ огнинѣ! и

У трона Божія стояши, упакот искавши! о

Намъръ именемъ темнаго и дукальскаго!

и твоей беззрастномъ сидиши и вѣкиши! и

Благоговѣи предъ тобою, и твои отишукай!

Въ безмолвномъ трепетѣ дивясь! и твои!

Молчаніе гласиющій душомъ и юродомъ!

Каждыя портья въ землю! молчаніе!

Снида, и пыли міни испытывай! и въ этий!

Внушай на холмъ тучу! грозу!

Хоть малъ, сиятильни, чистыи, думы!

Хоть на
Темницу
И мракъ
И разгон
Правдиво
Ты разск
Земное б
И научи
Людей к
Уже раст
Скажи м
Смягчать
И рѣю
Добрѣи
Да проза
И долу п
И погаса
Безъ спр
И въ это
Пошли м
Сложит
И безкор
Пролить
Благосло
Отрадно
И къ вѣ
Къ тебѣ
Благосло
Принец
Въ семѣ
Онь выре
Какъ сир
Упреки з
За хлѣбъ
Змѣя про
Исчезъ,

Хоть на единицах имена ягдой алья, яко! —
Темницу сердца засири яко! — аистибоя въ
И мрака строптивыхъ яко! — и между
И разговни и усмѣшии яко! — огнинеи яко! И
Правдиво тихими яко! — яко! — яко! —
Ты разсказжи ми въсе аре... иной яко!
Земное благо яко! — яко! — яко! — яко! —
И научи владѣніи яко! — яко! — яко! —
Людей кичливыхъ яко! — яко! — яко! —
Уже растлѣніи яко! — яко! — яко! —
О Скажи ми тайну яко! — яко! — яко! —
Смягчать народы яко! — яко! — яко! —
И рѣчи яко! — яко! — яко! — яко! —
Добраши сѣять яко! — яко! — яко! —
Да проѣзжай аминь пророкъ яко! —
И долу правду яко! — яко! — яко! —
И погасающимъ яко! — яко! — яко! —
Бесь, стражи, и нену разведуматъ яко! —
И въ этомъ часѣ послалъ миширъ звукъ,
Понимъ миѣ истинныхъ друзей твоихъ вѣтъ,
Сложитъ хладною руки єздоногъ яко! — яко! —
И беззористъ елей яко! — яко! — яко! —
Пролить изъ дружескихъ очей твоихъ яко! —
Благословлю мои скраденія, онѣшто вѣтъ,
Отрадно смерти улыбнись... азвѣтъ боци И
И въ вѣчной жизни склониши мѧтъ?
Къ тебѣ на небо вѣтъ приходитъ иоцеи твой
Благословенъ яко! — яко! — яко! — яко! —
Принеѣзъ наизади твой чудесный яко! — яко! —
Въ семѣи, убогой, недовѣтъ вѣтъ?
Онъ, выростальши изъ прудиной, яко! — яко! —
Какъ сирота, она, опровергла раны твой. О
Упреки злые, вѣтъ приходитъ яко! — яко! — яко! —
За хлѣбъ наизнанку яко! — яко! — яко! — яко! —
Змѣй прогрызаныи вѣтъ яко! — яко! — яко! — яко! —
Исчезъ, какъ голуби бѣззѣлии, ионъ яко!

Тоска, какъ воръ, нетерпѣльво
Въ разбитомъ сердцѣ притаись,
Губами жадными впилась
И кровь невинную сосала...
Душа рвалась, душа рыдала,
Прѣсила воли... умъ горѣлъ,
Въ крови гордыня клокотала...
Онъ трепеталъ... онъ цѣнѣнѣлъ...
Рука, сжимаясь, дрожала...
О, если бы могъ онъ шаръ земной
Схватить озлобленной рукой,
Со всѣми гадами земными,
Схватить, измѣть и бросить въ адъ!...
Онъ былъ бы счастливъ, былъ бы радъ.
Онъ хотѣлъ, какъ демонъ лютый,
И длилась страшная минута,
И міръ пыталъ со всѣхъ сторонъ;
Рыдалъ, нѣмѣлъ онъ въ изступленыи,
Душа терзалась страшнимъ сномъ;
Душа мергѣла, а кругомъ
Земля, Господнєе творенье,
Въ зеленой ризѣ и цвѣтахъ,
Весну встрѣчая, ликовала.
Душа отрадно пробуждалась
И пробудилась... Онъ въ слезахъ
Упалъ и землю лобызаетъ,
Какъ перси матери родной!...
Онъ снова чистый ангель рая
И на землѣ онъ всѣмъ чужой.
Взглянуль на небо: «о, какъ ясно,
Какъ упоительно прекрасно!»
О, какъ тамъ вольно будетъ мнѣ!«
И въ безпредѣльной глубинѣ
На сводѣ небесный устремляетъ
И въ безпредѣльной глубинѣ
Душой невинной утопаетъ.

По высотѣ сва
Платочкомъ бл
Прозрачна туч
»Ахъ, тучка, т
Тебя такъ пла
Ты что такое?
Такъ пышно, м
Куда ты послан
И тучка тихо
На небѣ свѣтло
Онъ опустилъ
»А гдѣ край с
Концы земли?«
Не дѣтскій вѣ
Какъ будто въ
Надежду онъ п
Въ комъ вѣры
Надежда — Бож
»Не погасай, м
Туманъ душевн
Живи меня тво
И путь тернист
Небеснымъ свѣт
Пошли на умъ
Святымъ на путь
Да провѣщаю б
Что заповѣдано
Надежды онъ в
Восприняуль душ
И мракъ сердеч
Небеснымъ свѣт
Пошелъ искать
Уже прошелъ р
Уже скрывалось
Чего то жаль в
Слеза рѣсины

По высотѣ святой широкой
Платочкомъ бѣлымъ одинока
Прозрачна тучка въ даль пынвѣтъ.
»Ахъ, тучка, тучка! кто несетъ
Тебя такъ плавно, такъ высоко?
Ты что такое? и зачѣмъ
Такъ пынно, мило нарядилась?
Куда ты послана и кѣмъ?..
И тучка тихо растопиласъ
На небѣ свѣткомъ; взоръ унылый
Онъ опустилъ на темный лѣсъ...
»А гдѣ край свѣта, край небесъ,
Концы земли?... И вздохъ глубокій,
Не дѣтскій вздохъ онъ испустилъ,
Какъ будто въ сердцѣ одинокомъ
Надежду онъ похоронилъ.
Въ комъ вѣры нѣть, — надежды нѣть!
Надежда — Богъ, а вѣра — свѣтъ.
»Не погасай, мое свѣтило!
Туманъ душевный разгоняй,
Живи меня твою силой
И путь тернистый, путь унылый
Небеснымъ свѣтомъ озарий.
Пошли на умъ твою святыню,
Святымъ пантемъ напой,
Да провѣщаю благостию,
Что заповѣдано тобой!«...
Надежды онъ не скоронилъ;
Воспрянулу духъ, какъ голубь горній,
И мракъ сердечный, мракъ юдолъный
Небеснымъ свѣтомъ озарилъ;
Пошелъ искать онъ жизни, доли,
Уже прошелъ родное поле,
Уже скрывалося село...
Чего то жаль внезапно стало;
Слеза рѣсицы пробивала,

Сжималось сердце (православно) фразы ои
Чего то жаль якими души пропомнишись!||
И что то есть изъявлено пред собой влагею||
Но онъ, бѣдныи оихъ вселенской ахъ||
И тутъ и темъ Планета моя ляжетъ подъ||
Прекрасный міръ погибрай земной тути итъ||
Во всѣхъ кощакахъ чужой ринипъ ахъ||
Припаль онъ мѣднаго кыпирельской здѣй||
И, какъ родную, забыватъ съ охти викутъ||
Рыдая тихо, плачуща, смолтъю ёбенъ ви||
На путь молочную прощали. житъ иди ви||
И твердой, звѣзданой стопой ивица дѣлъ||
Пошли, ючи скрипая изъ горошина ициой||
Лягнути апо аходея низѣтъ ви||
За рубежъю подъ землю, да отдушишъ||
Скитался нищъмъ опирясь ои ио иджедъ||
Какъ сделанъ не писанъ ифа аюи ви||
Какой ужасною пѣсью въ гостяхъ — иджедъ||
Уму познанія кушавътъ эемъ лизаніонъ||
И дѣвство сердца сокращавътъ, аиби||
Безъ малодушной дикарькои възъ наижъ||
Пройти мытарства труднейшии, аты||
Извѣбрать пропади, сарасовъю гиинею||
Понять на дѣлѣ, живъи людей ии ви шенои||
Прочесть всѣ, чернильстванныи, глыбы||
Всѣ беззаконныи дѣла, чюплю оиришои ви||
И сохранить полетъ» проклятъ виаудѣонъ эти||
И сердце чистой любви ии гио иджедъ||
Се ченоиъ възъ, безъ ярова житъ, чунгюю||
Людей изъѣсти, аты любить иро газви||
Незлобнымиъ сердцемъ солидаръ||
О недостойныхъ ии дѣлъ вѣтъю икшои||
И не конунструя, ии поимахъ||
Какъ царь ума. Убогими, икоими, аио экъ||
Иль за куска, науки, пиши, вѣжъ отъ зѣ||
Глупцу вичливому, водите мінори, вѣжъ)

И мыслитъ
Вотъ драмъ
И онъ пр...
Ее онъ с...
Безъ словъ
Своихъ в...
Какъ наз...
И тымъ р...
И Байронъ
Онъ не п...
Своихъ д...
Чиновъ и...
Какъ Н...
И тотъ, в...
О мыслахъ
Космогонъ
И судить
Роднаго б...
Тотъ лже...
Полу-идеи
Провидъ
Великій В...
Вы замеч...
Онъ поды...
На красо...
«Какъ же...
Ио країнъ
У Бога пр...
Всему дни
И кротко...
Дѣла мин...
Дѣла стра...
И горько...
Святая ро...
Чемъ почи...
И ты зако...

И мыслить, чувствовать и жить глашатай
Воть драма странная, святая и горька эта звезда
И онъ пронесятъ пригради мондою въ П.
Ее онъ строго разнѣялъ мондомъ якооши
Безъ слова; онъ на голову звѣзду Гуттупа
Своихъ вседневными приглѣщеніями звѣзду И
Какъ назидательный романъ въ лицѣ вѣтъ
И тьму различными приглѣщеніями звѣзду П.
И Байроническій гуманистъ въ звѣзду О.
Онъ не пускалъ, чтолѣй чинотной
Своихъ друзей не показывалъ чинопочестіи Гѣтъ
Чиновъ и власти не давилъ чинопочестіи Н.
Какъ Н., глашатай осторожный звѣзду И
И тотъ, кто мыслитъ безъ мандръ Бороды
О мысляхъ Касти, Фелини, звѣзду Иаковъ А.
Космополита мудреца, пытливъ звѣзду АН.
И судить люди, не жалѣя звѣзду Иаковъ В.
Родного брата и отца звѣзду Константина Кимъ Е.
Тотъ лжепророкъ Ело сиадельянитъ звѣзду П.
Полу-идей, полу-воды, полу-тѣла отъ звѣзду П.
Провода жизни идеи земли, прутъ альбъ Ж.
Великій Вождь приговоръ, звѣзду Иаковъ И.
Въ самопоглощемъ, размыленномъ звѣзду А.
Онъ поднималъ славный звѣзду А.
На красоты своей природы звѣзду Чондокъ О.
»Какъ все соглано!« онъ шепталъ мондомъ:
И країнъ родной воспоминалъ въ звѣзду А.
У Бога прасти и свободомыслия звѣзду А.
Всему живущему мондомъ и лишь этажомъ И.
И проктой мондомъ сѣди въ звѣзду А.
Дѣла минувшихъ народовъ, звѣзду А.
Дѣла страны своей родной звѣзду А.
И горько плакалъ О Генрихъ Э.
Святая родина мондомъ аттедъ Э.
Чемъ подиудиши звѣзду А.
И ты, закованъ, въ альбонитну стѣни звѣзду А.

Великимъ словомъ Божью волю
Сказать тиранамъ — не поймуть!
И на родномъ прекрасномъ полѣ
Пророка каменемъ побьютъ!
Сотруть высокие могилы
И понесутъ ихъ словомъ зла?!

Тебя убили, раздавили;
И славословить запретили.
Твои великие дѣла.
О, Боже, сильный и правдивый
Тебѣ возможны чудеса —
Исполнитъ славой небеса
И славословить запретили
Воскреснуть мертвымъ повели!
Благослови всесильнымъ словомъ
На подвигъ новый и суровый —
На искупленіе земли,
Земли поруганой, забитой,
Чистѣйшей кровью политой,
Когдато счастливой земли!
Какъ тучи, мысли расходились,
И слезы капали, какъ дождь!...
Блаженъ тотъ на свѣтѣ, кто малую долю,
Кроху отъ трапезы волѣнъ удѣлить
Голодному брату и злобного волю
Закономъ Господнимъ возмогъ укротить!
Блаженъ и свободенъ!... но тотъ, кто не окомъ,
А смотритъ душою на козни людей
И можетъ лишь плакать въ тоскѣ одинокой
О, Боже правдивый, лиши ты очей!

Твои горы, твои моря,
Всѣ красы природы
Не искупить его горя,
Не дадутъ свободы.

И онъ, страдалецъ жизни краткой,
Все видѣль, чувствовалъ и жилъ.

Людей изъ
И тоскова
Его и люд
И онъ ихъ
Нашелъ д
Къ себѣ д
Междъ дру
Порой зад
Какъ волх
Рѣчами зв
Другей вно
И силу др
Благослов
Онъ говор
Должно ли
И съ благо
Стать за д
Онъ говор
Великій пр
Должно по
Должно по
Онъ говор
Онъ тихо
И умолкал
Изъ за стоя
И горько с
Тоски глуб
Ни съ ятн
Друзья люд
Его, какъ
Непостижи
Была пост
И между н
Онъ пламен
Когда при
Мелькали

Людей извѣдавши, любиль
И тосковалъ о нихъ украдкой.
Его и люди полюбили,
И онъ ихъ братіями звалъ;
Нашель друзей и тайной силой
Къ себѣ друзей прикароваль;
Между друзьями молодыми
Порой задумчивый... порой;
Какъ волхвъ-вѣщатель молодой,
Рѣчами звучными, живыми
Друзей внезапно изумлялъ.
И силу дружбы между ними
Благословляя укрѣплялъ.
Онъ говорилъ, что обще благо
Должно любовю купить
И съ благородною отвагой
Стать за добро и зло казнить.
Онъ говорилъ, что праздникъ жизни,
Великій праздникъ, Божій даръ,
Должно пожертвовать отчинѣ,
Должно поставить подъ ударъ.
Онъ говорилъ о страсти нѣжной;
Онъ тихо грустно говорилъ
И умолкалъ... Въ тоскѣ мятежной
Изъ за стола онъ выходилъ.
И горько плакалъ. Грусти тайной,
Тоски глубокой, не случайной
Ни съ кѣмъ, страдалецъ, не дѣлилъ.
Друзья любили всей душою
Его, какъ кровного; но онъ
Непостижимою тоскою
Быль постоянно удрученъ,
И между ними свѣтлой рѣчью
Онъ пламенѣлъ. Но межъ гостей,
Когда при тысячи огней
Мелькали мраморныя плечи,

О чём то тяжко остынущим венам моим.
И думой мрачной детали о лезвии золото
Въ странѣ родной, въ странѣ прекрасной,
Тамъ, где никто его не ждатъ, яко и
Никто обѣ немыслимой сокрушительной азъ
Ни о судьбѣ его навсегда и не буде яко
И думалъ онъ: «затмъ ли тутъ чудо?»
И что мнѣ дѣлать междуими чудесъ юдоли
Они всѣ пляшутъ отъ покоя, да хахахъ яко
Они родны междуими, и никулькихъ иже
Они равны всѣ мѣсяцъ собою пасяна иже
А я... и тихомъ лиходией чудо улю и
Идеть, задумавши съ помошью иланговъ
Никто изъ дома не находить, гликою яко
Его встрѣтить; никто же жаденъ онъ къ
Всѣдъ одинъ... тоска, томление чудо яко и
И свѣтлый праздникъ Воскресенія (а атакъ)
Тоску стороннюю несѣть, гликою яко
И винетъ озыданіемъ, какъ же посты бѣниа,
Тоскою томленіемъ чужой скорби, яко
И винетъ опы сънацою. Какая горечь!
Запала въ бердѣнкѣ таъ глубина яко и
»О, горе мнѣ, горе грешнѣмъ и покинутыи
Невинности счастливу родную страну! яко и
Зачѣмъ я скитающею и достигнула? яко и
Утѣхи пойнній эти? (блазнѣмы) яко и
Они то мнѣ гдѣмъ яко умъ исощинъ, яко и
Съ моими тихими счастливъ быкъ разучилъ
Кому я тоску и любовь разскажу? яко и
Кому сердца раны яв слезами покажу? яко и
Здесь нѣту мнѣ пары и ници менущинъ
Я бѣдный поденщикъ, работника честна
Что дамъ я подругѣ моимъ метамъ?
Любовь... Ахъ любови, любови юдоли яко и
Съ нея на три вѣка, на вѣчность, вѣчною яко и
Въ своемъ бы я сердцѣ ее склонилъ яко и

О, какъ бы я и
И крупны слезы
И блѣдны щеки
Росли — и сон
Разбейте мнѣ че
Тамъ гады, тамъ
О, дайте мнѣ тихъ
Страдальческое
Вдали отъ родины
И ждалъ конца
Его любимая мечта
Полезныхъ быть
Какъ цвѣть, съ
Страдалъ онъ...
Предъ нимъ могла
Прязни братской
Не грѣла теплота
Небесныхъ солнцъ
Душа паряща а
Огни любви, что
Въ стыдливомъ с
Невинной женщины
Полетъ превысши
Остановить мнѣ
Пожарь любви
Кого бы могъ онъ
Въ свѣтлицѣ сердца
Какъ беззапинку
Отъ жизни горючи
И къ первымъ же
Главой усталую
И цѣпенѣ, и рыдѣ
На лопѣ жизни
Хотя минуту отдохнѣ
.

О, какъ бы я нѣжно, какъ нѣжно любилъ! «
И крупныя слезы, какъ искры, низались,
И блѣдныя щеки и салбую грудь синь ой
Росили — и соклило. О, дайте ведомище!
Разбейте мнѣ чепцы и грудь разорите!»
Тамъ гады, тамъ эми, мати волна рече:
О, дайте мнѣ тихо на этики заснуть! «Хот отъ
Страдальческими скрота хмѣщущимъ яи
Вдали отъ роднигъ честивой надпсыдъ яи!»
И ждалъ конца нетерпѣльно, одинъ хотѣлъ!
Его любимая мечтала чисто отвѣтъ яи! «А
Полезнымъ быть родному краю, и есть енъ!»
Какъ цвѣть, съ никъ имѣтишица! «Н
Страдалъ онъ! Киси, пустыня, яи!»
Предъ нимъ могилы раскрылись, именъ въ
Пріязни братской болочными онѣятъ вояжъ! «Н
Не грѣла теплота друзей, ионзенитанъ!»
Н Небесныхъ солнечныхъ лучей подъ йонзенъ!»
Душа парящая алкала, —
Огня любви, что Бергъ замѣрилъ атажомъ! «Н
Въ стыдливомъ сердце голубиномъ яи!»
Невинной юбничиной, что бѣлье воняетъ! «Н
Полетъ превыспрѣмой орлиной онѣндо атѣ!»
Оставовать, и наездницъ яхнамъ въ
Пожаръ любви! «Любви, говинной, ялтоменъ!»
Кого бы могъ онъ широкиетъ, иро икѣнитъ?
Въ свѣтлицѣ сердца разсудка уча единицъ! «Н
Какъ беззащитную, оглушенную, ионзенъ!»
Отъ жизни горестей, дуритъ атэонъ, яи, эжъ! «Н
И къ первымъ юнагъ, юнагъ, ане атиже!»
Главой устало прильнуть ионзенъ! «Н
И цѣленъ, и рыдае
На лонѣ жицнѣлной рабѣ ахуд атижоне!»
Хотя минуту отдохнутъ яланъ онъ дѣсанъ! «Н
Лавуцъ эиндѣнъ ст҃ди, яи!»
Лавацъ яланъ, яланъ, яланъ! «Н

Но было некого любить,
Сочетаваться не съ кѣмъ было;
А сердце плакало и ныло
И замирало въ пустотѣ.
Его тоскующей мечтѣ
Въ грядущемъ что то открывалось,
И въ беспредѣльной высотѣ
Святое небо улыбалось.
Какъ воску яраго свѣча
Онъ таялъ тихо, молчаливо,
И на задумчивыхъ очахъ
Туманъ ложился. Взоръ стыдливый
На немъ красавица порой
Покоя, тайно волновалась
И симпатической красотой
Украдкой долго любовалась.

И, можетъ, многія грустили
Сердца дѣвичія о немъ.
Но тайной волей, высшей силой
Путь одинокій до могилы
На камняхъ острыхъ проведенъ.
Изнемогаль онъ, грудь болѣла,
Темнѣли очи, за крестомъ
Граница вѣчности чернила
Въ пространствѣ мрачномъ и пустомъ.
Уже въ постелѣ предмогильной
Лежитъ онъ тихъ, и гаснетъ свѣтъ.
Друзей тоскующій сошѣть
Тревожить духъ его бессильный.
Поочередно ночевали
У друга вѣрные друзья,
И всякий вечеръ собиралась

Его прекрасна
Въ послѣдній
Вокругъ предъ
И просидѣли
Уже разсвѣть
Друзей уныль
И онъ внезапно
Ихъ грустный
Послѣднихъ пла
И други друга
Что черезъ се
Онъ будетъ п...
»Не пропою в...
О славѣ родинѣ
Сложите вы в...
Про злобу и г...
И свѣтлымъ г...
Предтечу друга
И за грѣхи...
Усердно Богу
И съ святыми
Пропойте, други
Друзья вокругъ
Чтѣтъ отходить
Какъ дѣти...
Вздохнуть, вз...
И міръ поэта
И слава сына

Печально друг...
На утро въ це...
Рыдая, предад...
Остатки друга
Вѣнокъ, зелен...
Слезами друж...
И на могилѣ

Его прекрасная семья.
Въ послѣдній вечеръ собралися
Вокругъ предсмертнаго одра
И просидѣли до утра.
Уже разсвѣтъ смыкалъ рѣницы,
Друзей унылыхъ сонъ клонилъ,
И онъ внезапно оживилъ
Ихъ грустный сонъ огнемъ бывалымъ
Послѣднихъ пламенныхъ рѣчей;
И други друга угѣшали
Что черезъ семь иль восемь дней
Онъ будетъ пѣть между друзей.
»Не пропою вамъ пѣсни новой
О славѣ родины моей,
Сложите вы псаломъ суровый
Про злобу и грѣхи людей
И свѣтлымъ гимномъ помяните
Предтечу друга своего.
И за грѣхи... грѣхи его
Усердно Богу помолитесь...
И съ святыми упокой
Пропойте, други, надо мной!«
Друзья вокругъ его стояли,
Чиѣ отходили, они рыдали,
Какъ дѣти... Тихо онъ вдыхалъ,
Вздохнулъ, вздохнулъ... Его не стало!
И міръ поэта потерялъ,
И слава сына потеряла.

Печально други понесли
На утро въ церковь гробъ дубовый;
Рыдая, предали земли
Остатки друга, и лавровый
Вѣнокъ, зеленый, молодой,
Слезами дружбы оросили
И на могилѣ положили,

И со святыми упокой
Запѣли тихо и уныло.
Въ трапезѣ за круглымъ, за братскимъ столомъ
Ужъ подъ вечеръ други сидѣли кругомъ,
Печально и тихо двѣнадцать сидѣло;
Ихъ сердце одною тоскою болѣло.
Печальная тризна, печальны друзья!...
Ахъ, тризну такую отправилъ и я.
Согласьемъ общимъ положили,
Чтобы каждый годъ былъ столъ накрыть
Въ день смерти друга, чтобъ забыть
Не могъ быть другъ ихъ за могилой,
И всякий годъ они сходились
Въ день смерти друга поминать.
Ужъ многихъ стало не видать,
Приборы каждый годъ пустѣли,
Друзья все больше сиротѣли, —
И вотъ одинъ ужъ сколько лѣтъ
Къ пустымъ приборамъ на обѣдъ
Старикъ печальный пріѣзжаетъ;
Печаль и радость юныхъ лѣтъ
Одинъ грустя воспоминаетъ.
Сидѣть онъ долго, мраченъ, тихъ
И поджидаетъ: «Нѣтъ ли брата
Хоть одного еще въ живыхъ?»
И одинокій въ путь обратный
Идетъ онъ молча... И теперь,
Гдѣ круглый столъ стоитъ накрытый,
Тихонько отворилась дверь,
И братъ, что временемъ забытый,
Вошелъ согбенный... Грустно онъ
Окинулъ столъ потухшимъ взоромъ
И молвилъ съ дружескимъ укоромъ:
«Лѣнтия! видишь, какъ законъ
Священный братскій исполняютъ!
Вотъ и сегодня не пришли,

Какъ будто за
И слезы молч
Сядись за бра
»Хоть бы одни
Старикъ сидит
Проходитъ час
Ужъ старику
Старикъ встает
Послушай, вы
Сказалъ слугѣ
Я не могу; пр
Да поминай за
А мнѣ пора у
И слезы снова
Слуга вино ди
»Дай шляпу м
Идти домой!..
И черезъ годъ
Двѣнадцать пр
Двѣнадцать бо

И день ужъ

Никто не в

На вѣки, на вѣ

Осінь 1843.

Какъ будто за море ушли! «
И слезы молча утираетъ,
Садясь за братскій круглый столъ.
»Хоть бы одинъ тебѣ пришелъ! «
Старикъ сидитъ и дожидаетъ,
Проходитъ часъ, прошелъ другой,
Ужъ старику пора домой;
Старикъ встаетъ. »Да, измѣнили!
Послушай, выпей, братъ, вино!«
Сказаъ слугѣ онъ: «все равно,
Я не могу; прошло, что было,
Да поминай за упокой,
А мнѣ пора уже домой! «
И слезы снова покатились,
Слуга вино диваясь выпилъ.
»Дай шляпу мнѣ... какая лѣнь
Идти домой!... а и тихо вышелъ.
И черезъ годъ въ урочный день
Двѣнадцать приборовъ на кругломъ столѣ,
Двѣнадцать бокаловъ высокихъ стоять,
И день ужъ проходитъ,
Никто не приходитъ.
На вѣки, на вѣки забыты они!

Осінь 1843.

Перводрук: «Маякъ» 1844, т. XIV,
п. 3. «Беаталанный. Поэма Т. Гр. Шев-
ченка», і окремою брошурою: «Тризна».
Зредаговано ї справлено за допомо-
гою прапраць П. Зайцева.

УРИ

«НИКІ

УРИВОК Э ДРАМИ

«НИКИТА ГАЙДАЙ»

Вечеръ. Внутренность
столѣ стоящей. Марья

Правду матушки
добрые: имъ все раз
халь, ему и горя ма
деть послѣ?... Цѣ
Несносный этотъ петъ
онъ оборонилъ его о
Такъ Богу было угодн
ѣсть. (Помолчавъ).
ло видно, все бы лег
одной звѣздочки на н
изъ головы? Какой
онъ такъ на меня си
слушивается). Онъ!
сь Дорошемъ... Мату
(Никита входитъ м
Марьяна. Катерина

Что ты тамъ тамъ

Славу Богу! Я д
уѣхалъ.

Оно бы было луч

Что съ тобой?

ДѢЙСТВІЕ III.

Марына.

Вечеръ. Внутренность хаты освѣщена нагорѣвшою свѣткой, на столѣ стоящей. Марына одна. Смотрѣть пристально въ окно.

Правду матушка сказала, что казаки всѣ такие не- добрые: имъ все равно, смеемся мы или плачемъ. Уѣхалъ, ему и горя мало, а еще женихъ! А что же будеъ послѣ?... Цѣлый день что онъ тамъ дѣлаетъ? Несносный этотъ гетманъ, вѣрно, угощаетъ его за то, что онъ оборонилъ его отъ смерти. Очень нужно угощать! Такъ Богу было угодно. (*Прислушивается*). Чу! кажется, ѳдетъ. (*Помолчай*). Нѣтъ, не ѳдетъ. Хоть бы дорогу было видно, все бы легче. Должно быть будетъ дождь: ни одной звѣздочки на небѣ. Что это миѣ гетманъ не идетъ изъ головы? Какой онъ нехорошій, должно быть, злой: онъ такт на меня смотрѣтъ сердито. Что это? (*Прислушивается*). Онъ! Онъ! Пріѣхаль! Разговариваетъ съ Дорошемъ... Матушка! Матушка! Никита пріѣхаль! (*Никита входитъ мрачный, на встрѣчу ему бѣжитъ Марына. Катерина выходитъ изъ боковыхъ дверей*).

Марына.

Что ты тамъ такъ долго дѣлалъ?

Катерина.

Славу Богу! Я думала, что ты опять на Запорожье уѣхалъ.

Никита.

Оно бы было лучше.

Марына.

Что съ тобой? Ты такой сердитый, невеселый!

Никита.

Такъ, ничего — мало спаль.

Катерина.

Такъ и есть, я говорила, еще рано, успѣшь наговориться съ своимъ гетманомъ.

Никита. (*Подавая Катеринѣ шапку и грамоты*).

Зашейте въ шапку эти грамоты поскорѣе и покрѣпче.

Катерина. (*Принимая грамоты и шапку*).

Какія это грамоты? Зачѣмъ?...

Никита.

Послѣ разскажу, зашите поскорѣе.

Катерина.

Не посланецъ ли ты гетманскій? а?

Никита.

Послѣ узнаете.

Катерина.

Что это? Слова нельзѧ добиться. (*Уходитъ*).

Марьяна.

Какія это грамоты, Никита? Зачѣмъ ты ихъ въ шапку вѣтъ зашилъ?

Никита.

Чтобы не растерялись въ дорогѣ.

Марьяна.

Развѣ ты куда ёдешь?

Никита.

Ѣду и далеко.

Марьяна.

Какой ты, право, все бы ему шутить.

Никита.

Я не шучу.

Нѣть, я не вѣрю, ш
же. Какой ты сердит
Или, ты не здоровъ? С

Хочу тебя
Хочу узнат
Твои сердце
Хочу съ т
Скажи же

Къ чemu то
Моя сердеч

Чтобъ разд
Какъ съ б
Предупреж
Прекрасны
И пѣть съ
И лаской д
Твои недуг
Чтобы люби

Какъ много
Любить
Прекрасно
Простого с
Ты поняла
Что ты ска

Ахъ, и люб
Да не умѣ

Марьяна.

Нѣть, и не вѣрю, шутишь, шутишь. Ну, развеселись же. Какой ты сердитый! На кого ты разсердился? Или, ты нездоровъ? Скажи мнѣ: я все знать хочу.

Хочу тебя развеселить,
Хочу узнать твои желанья,
Твои сердечные страданья
Хочу съ тобою раздѣлить;
Скажи же мнѣ.

Никита.

Тебѣ сказать!
Къ чему тебѣ мои страданья,
Моя сердечная тоска?

Марьяна.

Чтобы раздѣлить ее, какъ съ другомъ,
Какъ съ братомъ милымъ и отцомъ;
Предупреждать твои желанья,
Прекрасный взглядъ твой понимать,
И пѣть съ тобою, и рыдать,
И лаской дѣвичьей моего
Твои недуги врачевать:
Чтобы любить тебя!...

Никита.

Любить!
Какъ много, много ты сказала!
Любить!... Любить!... Прекрасный звукъ,
Прекрасно тайнѣе значенье
Простого слова. Но, дитя!
Ты поняла-ль душой невинной,
Что ты сказала мнѣ?

Марьяна.

Кто? Я?

Ахъ, я любить, любить умѣю,
Да не умѣю разсказать,

Какъ я люблю тебя, Съ тобою
Я все готова раздѣлять;
Ты для меня отецъ и братъ;
Ты для меня все, все на свѣтѣ!
И даже матушку любить
Я не могу, какъ я любила,
Когда не видѣла тебѣ.

Никита.

Ты Божій ангель-утѣшитель;
Какъ мнѣ отрадно понимать
Невинныя, простыя рѣчи!
Любить одно! Не раздѣлять
Любовь прекрасную на двое —
Это по моему. И тотъ,
Кто говорить, что все онъ любить,
Холодный камень онъ: онъ вреть,
Онъ ничего тогда не любить,
Онъ богохульствуетъ. Любовь —
Какъ солнце ясное высоко
Одно на небѣ голубомъ.
Какъ Богъ одинъ — одна любовь!...
Затаена въ душѣ глубоко,
Въ душѣ прекрасной, какъ твоя.
Меня ты любишь, знаю я,
Но ты соперницу имѣешь,
Какъ ты, прекрасную.

Марьяна.

Кто? Я?

Гдѣ-жъ она и кто такая?

Никита.

Украина милая моя!
Моя Украина родная!
Ея широкія поля,
Ея высокіе курганы,
Святая прадѣдовъ земля!

Люблю те
Твои зеленые
Твои шелковые
Днѣпра красные
Люблю я твою
Любовью искреннюю
Украину чистую
Люблю тебя
Я всю Украи

И я люблю
Я пѣсни твои
И я всегда
Прекрасна
И брови чисты
Какъ у тебя
Славу Українськую
Вождей борьбы
Что въ пѣсняхъ

Какъ ты прекрасна
И я люблю тебя
Какъ мою любовь
Какъ счастливъ
Вообразилъ
Минувшихъ

Ты мой народъ
Я неразлучна съ тобою
И на край земли
Съ тобой пойду
Съ тобой погибну
Намъ будетъ счастье
И пиръ великий

Люблю тебя, моя Украина:
Твои зеленые дубровы,
Твои шелковые луга,
Днѣпра крутые берега,
Люблю я васъ любовью новой,
Любовью крѣпкою. И ты —
Украины образъ несравненный,
Люблю тебя, въ тебѣ одной
Я всю Украину обожаю.

Марьяна.

И я люблю ее, какъ ты;
Я пѣсни родины пѣвала,
И я всегда воображала
Прекрасно-гордыхъ черты
И брови чорныи и станъ,
Какъ у тебя, живой, высокій,
Славу Украины люблю;
Вождей бессмертныхъ обожаю,
Что въ пѣсняхъ кобзари поютъ.

Никита.

Какъ ты прекрасна! Ты казачка,
И я люблю, тебя, люблю,
Какъ мою родину святую...
Какъ счастливъ я! люби меня,
Воображай во мнѣ героя
Минувшихъ дней, — только люби!...

Марьяна.

Ты мой на-вѣки, ты мой милый,
Я неразлучная твоя:
И на край свѣта, и въ могилу
Съ тобою я, съ тобою я!...
Съ тобой повсюду, и какъ любо
Намъ будеть горе горевать
И пиръ веселый пировать!

Я боевые пѣсни буду
Пѣть для тебя; пойду плясать;
Ты мнѣ расскажешь про походы,
Какъ вы ходили воевать
Татарь, турецкаго султана,
Какъ Сагайдачный съ казаками
Москву и Польшу воевалъ,
Какъ Наливайко собираль
Передъ родными бунчуками
Народъ казацкій, защищать
Святую церковь. Все, какъ было,
Будешъ рассказывать, а я
Ивана сына пеленаю
И, пеленая, припѣваю:
„Выростай казакъ на славу,
Врагамъ на расправу“!...
И выростетъ сынъ Иванъ,
Запорожскій атаманъ,
Какъ ты, смѣлый, кароокій,
Какъ ты, стройный и высокій.
Какъ мнѣ весело, какъ любо,
Какъ я рада, рада буду...

(Поетъ и пляшетъ).

Съ золотыми подковами
Башмаки, башмаки!
Не смѣйтесь на улицѣ,
Казаки, казаки.
Я золото не молотомъ
Накую, накую.
Вдоль улицы протанцуо,
Пропою, пропою.
Что, хорошо?

Никита.

Настоящій ребенокъ! Теперь ты пляшешь, а черезъ минуту готова плакать.

А ты настоящій дѣ
и, кажется, не плачешь
сердитъ на меня за то,
ленъ? Скажи, что у т

Никита. (П
Вотъ что!

Что-жъ мн
Чѣмъ посо

Молися Богу

А ты по-пр

Утѣшься, с
Заплачу ра
Съ тобою

Когда-же, с

Очень скоро; только
пиръ горой.

Развѣ ты въ Варша

Да, ъду. А ты, смо

Все приготовлю. З

Я гетьманскій послан
ролю и сейму.

Марьяна.

А ты настоящий дѣдъ старый, никогда не плашешь и, кажется, не плачешь, а вѣчно хмуришься, какъ будто сердитъ на меня за то, что я люблю тебя. Или ты боленъ? Скажи, что у тебя болить?

Никита. (*Показывая на сердце*).

Вотъ что!

Марьяна.

Что-жъ мнѣ дѣлать? Я не знаю,
Чѣмъ пособить тебѣ могу...

Никита.

Молися Богу.

Марьяна.

Я молюся,
А ты по-прежнему грустиши.

Никита.

Утѣшься, скоро перестану;
Заплачу радостно, какъ ты,
Съ тобою вмѣстѣ протанцую.

Марьяна.

Когда-же, скоро-ли?

Никита.

Очень скоро; только возвращусь изъ Варшавы, и
пиръ горой.

Марьяна.

Развѣ ты въ Варшаву ёдешь? Зачѣмъ?

Никита.

Да, ёду. А ты, смотри: все къ свадьбѣ приготовь.

Марьяна.

Все приготовлю. Зачѣмъ ты ёдешь?

Никита.

Я гетманскій посланикъ, ёду съ грамотами къ ко-
ролю и сейму.

Марьяна.

Что жъ въ этихъ грамотахъ написано? Ты читалъ?

Никита.

Нѣтъ, не читалъ, да и зачѣмъ мнѣ знать пустое
маранье придворныхъ хитростей. Они не искренни со
мною, хитрять, секретничать, но правды имъ не пе-
рехитрить: она возьметъ свое. Я полагаю, они тракту-
ютъ о вольностяхъ казацкихъ, чтобы отстранить Хмель-
ницкаго. Немного поздно спохватились, но, можетъ быть,
еще успѣютъ безъ крови дѣло погасить. Дай то, Го-
споди! пора имъ опомниться; но зачѣмъ они секрет-
ничаютъ со мною? Будто я не знаю дѣла Хмельницкаго
и сейма? Да мнѣ все равно: пускай они пишутъ, что
хотятъ, а я скажу, что чувствую и знаю. Владиславъ:
— добрый король, другъ благороднаго Хмельницкаго:
онъ меня выслушаетъ.

Я смѣло стану передъ трономъ,
Какъ вольный сынъ родныхъ полей,
И сейму правдою мою
Святость народнаго закона
Я докажу. Они поймутъ,
Поймутъ, надменные магнаты,
Что ихъ огромныя палаты
Правою дикой поростутъ
За поруганіе закона;
Что наша правда, наши стоны
На нихъ судъ Божій призовутъ;
Что Наливайка духъ великий
Воскреснетъ снова средь мечей,
И тѣмы страдальческихъ тѣней
Наши неистовые клики
Въ степяхъ разбудятъ. Божій судъ
Страдальцы грозно принесутъ

На тѣ широкіе
Гдѣ Остраницы
Гдѣ вы разыгр
Гдѣ реву мѣдна
Въ восторгѣ з
Гдѣ вы младен
Въ глазахъ от
На тѣ базары
Въ молчаніи гр
Расправу злую
И вашей кровью
Ваші широкіе
О, Боже сильны
Пошли мнѣ муд
Эту кровавую р
Пошли мнѣ муд
Алчныхъ грабит
Что братя мы,
Раздоромъ грѣши
Утужена, родн
Я знаю сердце к
Онъ дѣбрь, слово
Несчастной черн
Они коварны: и
Не должно вѣри
Они обмануть, и
Бѣда Українѣ, б
И вами, кровавы
Не одбровать!

Они думаютъ передат
и внукамъ. Нѣтъ! Тепе
навсегда. Мы знаемъ вас
смерть Богуна, Остраницы
какъ исполняются клятвы
кѣмъ? Между родными б
помолчавъ). Что, ежели

На тѣ широкіе базары,
Гдѣ Остриницы кровь текла,
Гдѣ вы разыгравали кары,
Гдѣ реву мѣдлаго вола
Въ восторгѣ зломъ рукоплескали;
Гдѣ вы младенцевъ распинали
Въ глазахъ отцовъ и матерей,
На тѣ базары тьмы тѣней,
Въ молчаны грохомъ, какъ страдали,
Расправу злую принесутъ
И вашей кровью польютъ.
Ваша широкіе базары. (*Со вздохомъ*).
О, Боже сильный! Боже славы!
Пошли мнѣ мудрость отвратить
Эту кровавую расправу,
Пошли мнѣ мудрость вразумить
Алчныхъ грабителей, лукавыхъ,
Что братья мы, что не любовью, —
Раздоромъ грѣшная земля
Утучиена, родною кровью! (*Помолчавъ*).
Я знаю сердце короля;
Онъ добръ, говорчивъ, но магнаты...
Несчастной черни палачи!...
Они коварны: ихъ словамъ
Не должно вѣрить простодушно...
Они обмануть, и тогда
Вѣда Украинѣ, бѣда!
И вамъ, кровавые деспоты,
Не сдобривать!

Они думаютъ передать страшную расправу сынамъ и внукамъ. Нѣть! Теперь должно кончить и кончить навсегда. Мы знаемъ васъ, вѣроломные! Мученическая смерть Богуна, Остриницы и Наливайка намъ показала, какъ исполняются клятвы. Столѣтняя война — между кѣмъ? Между родными братьями. Страшно! (*Немного помолчавъ*). Что, ежели опредѣлено судбою мнѣ, про-

стому человѣку, окончить словами, чего мильоны не могли кончить саблями?...

Съ какою радостью сердечной
Я возвращуся въ Чигиринъ!
Съ какими торжественными восторгомъ
Взгляну на славные поля,
Гдѣ кровь казацкая текла,
Гдѣ улеглись миллионы
Несчастныхъ жертвъ. Всему конецъ!
Всему кровавому конецъ!
Сынамъ и внукамъ миръ и слава!
О дняхъ минувшихъ, дняхъ кровавыхъ
Кобзаръ имъ пѣсню пропоетъ,
Въ концѣ той пѣсни знаменитой
Онъ имя сотника Никиты
Съ благоговѣніемъ помянеть. (Въ восторгѣ).
Я славу словомъ завоюю
И славный подвигъ торжествую
Съ тобой однай! Въ тебѣ одной
Я всю Украину поцѣлую. (Въ восторгѣ цѣлуетъ
Марьину).

Марьяна.

Какъ это весело!

Никита.

Какъ мнѣ весело, когда бы ты знала! Ты, какъ дитя неразумное, веселишься, плачешь, а я?... Но послѣ о радостяхъ поговоримъ. Иди къ матушкѣ и потоприши ей съ шапкой.

Марьина.

Да зачѣмъ тебѣ такъ скоро шапка нужна?

Никита.

Послѣ скажу, иди скорѣй. Невѣста еще только, а уже не слушается.

Марьяна

Иду, иду.

(Уходитъ. Никита ходитъ
Немного погодя, остана-
сился себѣ, сначала
навливаетъ

Святая родина!
Иначе какъ ее
Ту землю милую
Гдѣ мы родилисѧ
И въ колыбели
Родныи пѣсни у
То пѣсни славы
Сынамъ на диво
Сложили ихъ, на
Дѣла великия о
И эти звуки, эти
Эти широкія по
Немолчный говор
Небо высокое, в
Съ ея богатство
Все это наше, и
Родныи дѣти мы
Мы часть ея, а е
Гдѣ наши дѣды
Гдѣ ихъ высокі
Въ степяхъ так
И наши очи при
Свою мрачною
И безъ рѣчей и
Судьбу Украины

Въ комъ нѣть и
Тѣ сердцемъ ни

III. T. III.

Марьяна (усмѣхаясь).

Иду, иду.

(Уходитъ. Никита ходитъ задумавшись по комнатѣ.
Немногого погодя, останавливаясь, говоритъ какъ бы съ
самимъ собою, сначала тихо, потомъ громче, и оста-
навливается на авансценѣ).

Никита.

Святая родина! Святая!
Иначе какъ ее назвать?
Ту землю милую, родную,
Гдѣ мы родились, росли
И въ колыбели полюбили
Родныя пѣсни удалой старины. (Громче).
То пѣсни славы! звуки рая!
Сынамъ на диво, на любовь
Сложили ихъ, не умудряя
Дѣла великій отцовъ;
И эти звуки, эти горы,
Эти широкія поля,
Немолчный говоръ синя моря,
Небо высокое, земля,
Съ ея богатствомъ, нищетою,
Все это наше, наше родное,
Родныя дѣти мы всему.
Мы часть ея, земли той милой,
Гдѣ наши дѣда родились,
Гдѣ ихъ высокія могилы
Въ степяхъ такъ гордо поднялись
И наши очи приковали
Свою мрачною красой.
И безъ рѣчей намъ рассказали
Судьбу Украины родной.

(Немногого помолчавъ).

Въ комъ нѣтъ любви къ странѣ родной,
Тѣ сердцемъ ниціе калѣки,

Ничтожные въ своихъ дѣлахъ
И суетны въ ничтожной славѣ.

(Немного помолчавъ).

И чѣмъ несчастнѣй, тѣмъ милѣй
Всегда намъ родина бываетъ,
Тѣмъ краше видѣ ей полей . . .

(со вздохомъ)

А наша родина страдаетъ,

(печально):

А прежде счастлива была.
Тогда враги ее боялись,
Тогда сыны ея мужали
И славный отцовъ дѣла
Свою славой обновляли.
И все минуло! все прошло!
Казакъ въ неволѣ изнываетъ,
И поле славы поросло
Травой негодной . . . умираетъ
И звукъ и память о бывломъ!

(Торжественно).

Нѣть, запоемъ мы пѣсню славы
На пепелищѣ роковомъ,
Мы цѣнь неволи разорвемъ,
Огонь и кровь мы на расправу
Въ жилища вражбы принесемъ!
И наши волни, наши стоны
Съ ихъ алчной яростью умрутъ.
И наши вольные законы
Въ стенахъ широкихъ оживутъ!

(Взволнованный долго ходитъ молча по хатѣ, останавливается и говоритъ какъ бы самъ съ собою).

Славяне, несчастные славяне! Такъ нещадно и такъ много пролито храброй вашей крови междоусобными ножами. Ужели вамъ вѣчно суждено быть игралищемъ иноплеменниковъ? Настанетъ ли часъ искупленія? При-

детъ ли мудрый вождь
менникъ раздора и слит
могущественное племя?

(Задумывается. Входитъ

Славу Богу, на с
большія!

Никита
Что вы такъ долго

деть, ли мудрый вождь изъ среды вашей погасить пла-
менникъ раздора и слить воедино любовию и братствомъ
могущественное племя?

(Задумывается. Входитъ Катерина съ шапкой и
Марьяна).

Катерина.

Славу Богу, на силу-то угромоздили ихъ: такія
большія!

Никита (очнувшись).

Что вы такъ долго съ ними дѣлали?